

KULTTUURIMAISEMA JA RAKENNUSKANTA

Tuusula

www.tuusula.fi

TUUSULAN RANTATIE

osa 3/8

Tekijät:

Alkukartoitus arkkitehtuurin ylioppilas
Panu Savolainen vuosina 2004-2005.

Inventoinnin täydentäminen, vieminen paikkatietoon,
uudelleenkuvaus, tarkistus ja viimeistely Anne Vähätalo,
arkkitehti SAFA vuosina 2010-2014.

Kiitokset kommentoinnista ja täydentävistä tiedoista Tuusulan
museoamateurssi Jaana Koskenranta sekä lukuisat kohteiden
omistajat ja kyläaktiivit.

Taitto ja paikkatieto-otteet:
2014 Tuusulan kunta / Grapica Oy

SISÄLTÖ

Luokitus.....	5
Luokituksen kriteerit	5
Pääkohteet	5
Aluekohteet ja historialliset tielinjat.....	5
III. TUUSULAN RANTATIE JA KIRKKOTIE.....	8
250. Tuusulanjärven kulttuurimaisema; KIRKKOTIE.....	13
46. Nuorisoseurantalo Väinölä	22
47. Hyrylän entinen terveystalo	25
48. Hyökkälän koulu	27
49. Salmela eli Havulinna	29
50. Tuusulanjärven kirkonseutu.....	32
51. Iloniemi.....	36
52. Tuusulan kirkko ja kirkkotarha	40
53. Pitäjänmakasiinit	45
54. Työläiskotimuseo	47
55. Kirkonkylän kansakoulu (Kirkkotien koulu, päiväkotinä).....	49
230. Lukkarinniitty/pelto ja Suntiola	51
KIRKONKYLÄ ELI TUUSULA	53
56. Eggertas eli Gustavelund (entinen Kunnallisopisto, nykyinen kokous- ja kongressikeskus)	58
212. Kalliopohja.....	62
57. Ali-Kottu.....	64
58. Tuusulan pappila.....	68
59. Koivukuja ja Kotoranta (59a).....	72
218. Mattilan alue	74
60. Kirkonkylän koulu	77
61. Saksa.....	79

62. Vanhainkoti Tuuskoto (vanha, alkuperäinen vanhainkoti/kunnallissairaala).....	82
63. Tuusulan entinen kunnantalo.....	84
TUUSULAN RANTATIE	86
64. Krapi.....	92
65. Pihlajaniemi	96
66. Uus-Pekkola.....	98
67. Tyynelä	100
68. Aleksis Kiven kuolinmökki.....	101
68 A. Villa Ruusu (Åminne, Tuulentupa).....	104
68 B. ja C. Fjällbon leikkimökki ja huvimaja	105
69. Syvälahti	112
70. Sampola	117
71. Erkkola	119
72. Onnelan lomakoti	121
73. Syväranta.....	126
74. Bergbo (Vanha Toivola).....	133
75. Pikku-Toivola	137
76. Suvilahti.....	140
77. Tiilikanoja	143
78. Taistelukoulu	146
79. Halosenniemi	153
80. Suopelto, Öllymäki, Einola ja Annivaara.....	158
81. Rauhala	162
TUOMALAN KYLÄALUE	165
231. Tuomalan kylä	167
253. Tuomalan kyläalue	174
82. Immola	181
83. Kylänpää.....	183
84. Jukola.....	185

85. Kittelä.....	187
232. Kantala	189
86. Saarela.....	191
87. Pikkulahti eli Suvila.....	194
88. Saviaho.....	197
89. Tuomalan koulu.....	200
90. Tuusulan kansanopisto.....	204
LÄHTEET	206

Kirkonkylän ja Tuomalan iso- ja uusjakokartat, isojakokartat täydennyskarttoineen ja uusjaon kartta on digitoitu Kansallisarkistossa tammikuussa 2017 ja siksi niitä ei ole voitu käyttää tutkimuksessa (digitointia odottavat kartat olivat käyttökiellossa). Koska kartoilla on huomattava merkitys kylien historian ja maisemarakenteen muodostumisen esilletuojana, ne on lisätty viime metreillä tuomaan lisävalaisua kulttuuriympäristöselvitykseen. Isojakokartat ovat olleet kuninkaankartaston lähtömateriaalina.

LUOKITUS

Kohteiden ja alueiden luokittelussa on 1960- ja 1970-luvuilla käytetty kolmiportaista numeroluokitusta, jolla pyritään määrittelemään lähinnä kohteen säilytettävyyden aste. Luokitus on nyttemmin tullut takaisin käyttöön, mm. Pirkanmaan maakuntamuseon tekemässä Pispalan kaupunginosan inventoinnissa sekä Järvenpään kaupungin rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnissa.

Luokitus helpottaa inventoinnin tulosten hyödyntämistä maankäytössä. Paljon tietoa käsittävän raportin sisältö voidaan luokituksen avulla hahmottaa helpommin maankäytön suuntaviivoja laadittaessa. Luokituksen haittapuoli on välimuotojen puuttuminen hienovaraisuudesta huolimatta. Rajatapauksia on paljon, ja inventoijan tiedostamaton subjektiivisuus vaikuttaa luokitukseen väkisin.

Luokituksen käyttö on perusteltua, mikäli alueella on paineita uudisrakentamiseen ja ympäristön muutokset ovat nopeita. Tuusulan rakennuskanta ja ympäristöt ovat pääkaupunkiseudun lievealuetta, minkä vuoksi kunnan väestönkasvu ja sitä kautta uudisrakentaminen ovat nopeaa. Tuusulan maaseutu käsittää arvokkaan kokonaisuuden maanviljelyskulttuuriin liittyvää rakennuskantaa ja maisemaa, jotka ovat viimeisten vuosikymmenten aikana ehtineet kärsiä maisemaan sopimattomasta uudisrakentamisesta sekä suoranaisesta tuhoamisesta. Luokituksen ideana on Tuusulan tapauksessa auttaa tiedon nopeampaa siirtymistä maankäytön ratkaisuihin sekä rakennusvalvonnan työskentelyyn inventoinnin paikkatietojärjestelmään viennin avulla. Luokituksen avulla maankäyttöä voidaan ohjata tunnistamaan arvokkaat ympäristön osat ja inventoinnin yhteydessä luodun kuvapankin avulla huomioimaan ne asiat, joita numeerisesti ei voida ilmaista.

Numerot eivät välttämättä anna kuvaa kohteiden välisten arvojen suhteesta, sillä ehdoton säilymisen vaatimus voi olla hyvin erilaisilla kohteilla.

Osalle kohteista ei ole annettu lainkaan luokitusta. Joissain tapauksissa kohde ei täytä riittäviä säilyneisyyden kriteereitä, mikä ei merkitse, ettei sillä olisi lainkaan arvoa. Erityisesti useiden rakennusten kokonaisuuksilla saattaa olla historiallista merkitystä, vaikka rakennukset yksin olisivat vähäarvoisia. Myös erittäin huonokuntoiset kohteet on jätetty luokituksen ulkopuolelle, jos voidaan arvioida, että niiden kunnostaminen väistämättä tuhoaisi rakennuksen antikvaarisen arvon.

LUOKITUKSEN KRITTEERIT

Pääkohteet

Luokka I

Luokkaan kuuluvat automaattisesti RKY2009-kohteet ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä paikallisesti erityisen merkittävät kohteet, joilla voi olla myös mahdollisesti valtakunnallista merkitystä.

Ensimmäisen luokan paikallisia kohteita ovat antikvaarisesti hyvin säilyneet kohteet, joilla on suuri merkitys Tuusulan rakennusperinteen osana. Näihin kohteisiin sisältyy useita arvonäkökulmia tai erittäin vahva yksi peruste. I

luokan kohteiden kuvauksiin on liitetty lyhyt perustelu luokituksesta.

Suojelusuositus: Rakennuksia ei saa purkaa. Rakennuksiin sallitaan säilyttäviä tai alkuperäistä asua kunnioittavia muutoksia, jotka tulee tehdä harkiten ja rakennuksen kulttuurihistorialliset ominaispiirteet huomioiden. Luokan kohteita muutettaessa ja korjattaessa tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka II

Kohteita, jotka ovat vähintään kohtalaisen hyvin säilyttäneet rakennushistoriallisen arvonsa tai kerroksellisuutensa ja edustavat Tuusulan rakennuskulttuurin arvokasta osaa. Niihin saattaa sisältyä useita arvonäkökulmia kuten esimerkiksi autenttisuus, henkilöhistoria, paikallishistoria, rakennustaiteelliset arvot, rakennustyyppin harvinaisuus paikkakunnalla.

Suojelusuositus: Rakennuksia saa purkaa vain erityisen pakottavasta syystä, joka täytyy perustella alan asiantuntijoita apuna käyttäen. Mahdollisia muutoksia saa tehdä rakennuksen ominaispiirteitä kunnioittaen ja muutoksissa tulee ottaa huomioon rakennusten historiallinen ilme ja aiempi muutoshistoria. Harkitut laajennukset tai muutokset ovat mahdollisia. Kohteita muutettaessa ja korjattaessa tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka III

Kohteita, joilla on paikallishistoriallista arvoa ja joissa on mahdollisesti tehty suuriakin muutoksia, ja jotka ovat mahdollisesti osana arvokkaampaa kokonaisuutta.

Suojelusuositus: Rakennukset tulisi pyrkiä säilyttämään. Muutokset tulisi tehdä rakennusta kunnioittaen, vaikka suuremmatkin laajennukset ovat mahdollisia. Muutokset tulisi toteuttaa rakennuksen muodon ja koon sekä ympäristön ehdoilla.

Osakohteet

Osakohteet on luokiteltu samojen periaatteiden mukaan kuin pääkohteet, mutta niiden ensijainen valinta perustuu niiden merkitykselle kokonaisuuden luojina ja täydentäjinä. Nämä kohteet voivat olla pääkohteita täydentäviä, esimerkiksi pihapiirien rakennuksia tai rakennelmia tai aluekokonaisuuksien osakohteita mukaanlukien siltoja, muuntamotorneja, kilometritolppia, taideteoksia.

Suojelusta yleisesti

Rakennuksen omistaja on velvollinen ylläpitämään ja huoltamaan rakennettua omaisuuttaan. Rakentamisen yhteydessä tulee tiedostaa rakennuksesta syntyvä vastuu ja velvollisuus varautua ylläpitokustannuksiin: rakennus ei ole koskaan kertaluontoinen sijoitus vaan jatkuvaa huoltoa ja rahallista panostusta vaativa omaisuususerä.

Suojella paikoillaan vai siirtää?

Tuusulassa on muutamia kylien ja taajamien keskusta-alueille ”jääneitä” vanhemman rakennuskannan edustajia, joiden käytöstä ja korjauksesta on käyty jopa vuosikymmeniä kestäviä kädenvääntöjä omistajien, paikkakuntalaisten ja ”suojeluviranomaisten” välillä. Tilanteissa, joissa aikaisempien

sukupolvien toiminta on tuhonnut ympäröivän rakennuskannan, paikoilleen unohtunut rakennus on ymmärrettävä joko siirtää sellaiseen mahdollisimman lähellä alkuperäistä sijoitusta sijaitsevaan paikkaan, jossa sillä on ikäistään ja arvoistaan seuraa tai vaihtoehtoisesti siirtää/rakentaa tämän yksinäisen ympärille luonteva ja vanhaa rakennusta kunnioittava ympäristö. Ensijaisesti vanha rakennus tulee säilyttää alkuperäisellä tai nykyisellä paikallaan, sillä sijainti kertoo omaa historiallista tarinaa juuri kyseisestä rakennuksesta ja sen merkityksestä. Käytännössä suuri osa hirsirunkoisista rakennuksista on siirretty kerran olemassaolonsa aikana: joko veistopai-kalta rakennuspaikalle tai muusta syystä paikasta toiseen mm. kauppa- tai perinnönjakotilanteessa; toisinaan vanha hirsirunko on ostettu uuden rakennuksen alta pois ja muotoiltu uudelleen pystytysvaiheessa. Vanhan, yksittäisen rakennuksen uudessa käytössä on huomioitava mahdollisimman tarkasti vanhan säilyminen sellaisenaan, sillä maankäyttö- ja rakennuslaki antaa mahdollisuuden poiketa uudisrakentamisen normeista silloin kun kyseessä on suojelukohde tai muutoin arvokas rakennus. Uudiskäyttötarkoitus tulee valita ensisijaisesti rakennuksen ehdoilla.

Erityisesti tulee huomioida rakennusten rakennusosien säilyttäminen sekä korjauksessa että siirtotapauksissa: rakennuksen rakennushistoriallinen arvo muodostuu alkuperäisistä rakennusosasista: ovista, ikkunoista, heloista, ulko- ja sisävuorauksesta, kivijalasta, koristelusta niin sisällä kuin ulkona (mukaanlukien vuorilaudat ja listat) ja kiinteistä kalusteista mm. kaiteet, kaapistot, komerot, portaat, uunit ja muut mahdolliset rakennelmat. Vanhassa rakennuksessa saa näkyä ajan kuluminen: kunnostuksessa tulee ymmärtää patinan ja lian ero. Useimmiten vanhat, ennen 1960-lukua valmistetut rakennusosat ovat kunnostettavissa. Paikallinen maakuntamuseo osaa antaa tarvittaessa neuvoja kunnostukseen.

Aluekohteet ja historialliset tielinjat

Rakennetun ja rakentamattoman suhde, pihapiirit, maisema-alueet. muutama selventävä rivi. maisemallinen ja historiallinen merkitys.

Luokka 1

Luokkaan kuuluvat automaattisesti RKY2009-kohteet ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä paikallisesti erityisen merkittävät aluekokonaisuudet, joilla on suuri paikallinen arvo ja myös valtakunnallista merkitystä.

Rakennuskannaltaan erityisen hyvin säilyneitä kokonaisuuksia, joiden rakennukset ovat pääasiassa 1 tai 2 luokkaa. Alueet sisältävät useita arvonäkökulmia, mm. rakennushistoriallisia, historiallisia tai maisemallisia arvoja. Alueilla voi olla uudisrakennuksia, mikäli niiden arvo on muuten kulttuurihistoriallisesti tai esim. taajamakokonaisuuden osana erityisen merkittävä.

Suojelusuositus: Kokonaisuuden keskeiset ominaispiirteet tulee säilyttää.

Tiet, pihojen rakenteet yms. tulisi huomioida. Uudisrakentamista tulee tehdä harkitusti ja tarkkaan huomioida mm. olemassa olevan ympäristön mittakaava ja rakennustapa. Luokan kohteita muutettaessa ja korjattaessa

tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka 2

Merkittävät aluekokonaisuudet.

Alueella on vanhaa, pääasiassa 2-luokan rakennuskantaa, jonka joukossa voi olla muutama uusi rakennus. Uudisrakennukset sopivat mittakaavaltaan ja rakennustavaltaan vähintään kohtalaisen hyvin ympäristöönsä.

Suojelusuositus: Kokonaisuuden keskeisiä ominaispiirteitä tulee vaalia osakohteiden luokitusta noudattaen. Myös tiet ja pihojen rakenteet tulisi huomioida. Sopeutuva uudisrakentaminen on mahdollista.

Luokka 3

Muutoin mielenkiintoiset, arvokkaat tai seurattavat rakennetut alueet.

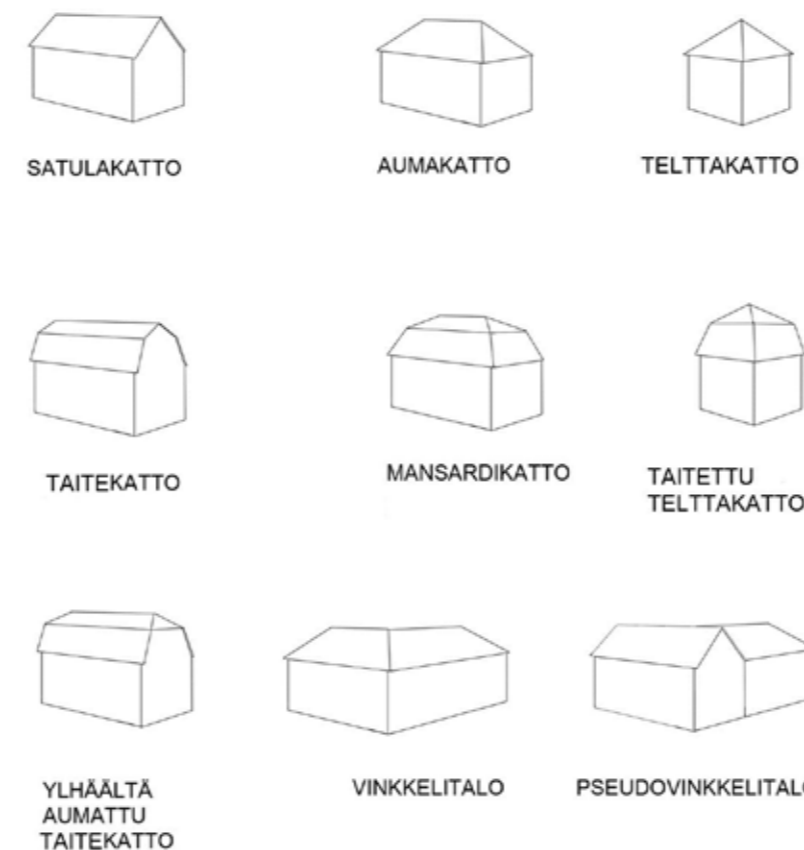
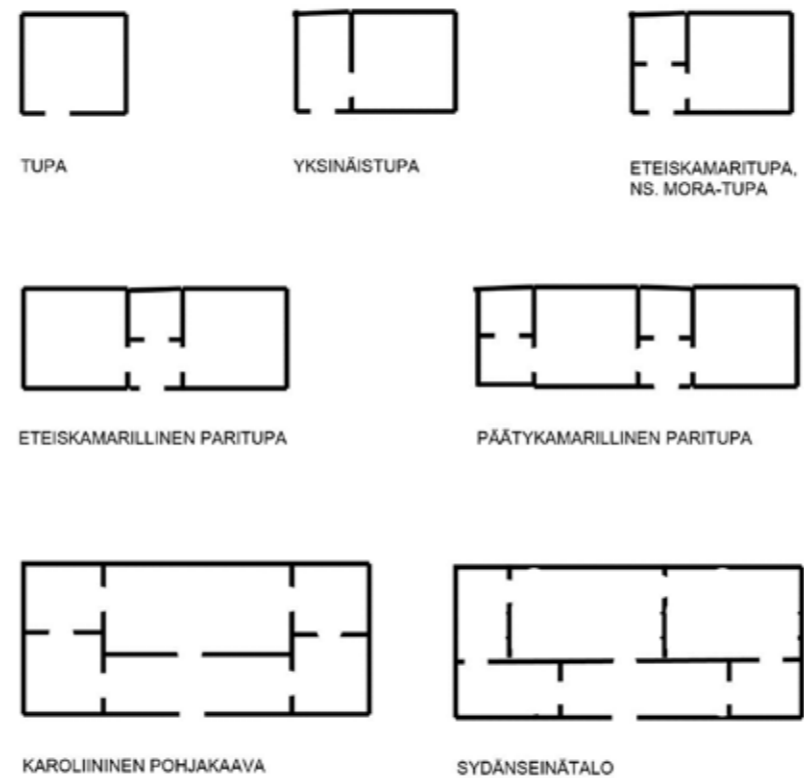
Alue on muuttunut esimerkiksi rakennuskannaltaan, rakenteiltaan, tiestöltään, pihastutuksiltaan. Rakennukset ovat pääasiassa II ja III-luokan kohteita ja alueella on useita uudisrakennuksia, joista suurin osa sopii kuitenkin vanhan rakennuskannan mittakaavaan ja rakennustapaan.

Suojelusuositus: Rakennuksia saa purkaa vain pakottavasta syystä (huomioidava mitä edellä on sanottu kohteista), myös tielinjaukset tulisi säilyttää. Uudisrakentaminen on mahdollista vanhaa rakennustapaa kunnioittaen.

Erilaisten kohdetyyppien keskinäisestä arvotuksesta

Inventointi sisältää ”suur”maisema-aluejaon (I-VIII), jossa on ensisijaisesti kiinnitetty huomiota yhtenäisiin maisema-alueisiin ja niiden erilaisiin tyyppisiin. Paikkatiedossa maisema-aluejako on esitetty nimellä ”Maaseudun kulttuurimaisema-alue”, vaikka Tuusulassa on myös kolme taajama-alueita. Maisema-aluejako on myös ollut johtotähtenä selvityksen vihkokoja luotaessa, vaikka maisema-alueet eivät aina noudata hallinnollista kyläjakoa. Pääsääntöisesti maisema-alueita ei ole arvoluokiteltu ellei kyseessä ole valtakunnallisesti tai maakunnallisesti tärkeän alueen sisältävä maisema-alue. Maisema-alue voi sisältää myös paikallishistoriallisen kehitysjuonteen, joka lisää sen omaleimaisuutta. Maisema-aluejako on luotu kaavoittajille ja suunnittelijoille Tuusulan maisemaa ja historiaa selvittäväksi kaavioksi yleiskaavoitusta ja täydennysrakentamista ohjaamaan.

”Rakennuskulttuurikohde” on tässä inventoinnissa aina muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta yksittäinen rakennus, jota erittäin usein ympäröi ”Rakennettu kulttuurialue” ja jolla on ”Rakennettua kulttuurialuetta täydentäviä rakennuksia tai rakennelmia”. Eli yksinkertaisimmillaan kyse on pihapiiristä (=rakennettu kulttuurialue), pihassa olevasta päärakennuksesta (=rakennuskulttuurikohde) ja talousrakennuksista (=rakennettua kulttuurialuetta täydentävät rakennukset tai rakennelmat). Rakennelma voi olla vaikka vanha kivaiata, kivipengerrys/porrastus, maakellari ja toisinaan myös pellon keskelle tai reunaan kasattu ei-muinaismuistoksi luokiteltava kiviröykkiö, joka on syntynyt pellonraivauksen yhteydessä ja jossa on havaittavissa selkeä rakennustaiteellinen pyrkimys (=symmetria, selkeä, järjestelmällinen latominen, keon päälle kasattu ”majakka”). Rakennettu kulttuurialue voi pitää sisällään myös puutarhaa, peltoaluetta, metsäläidunta tai muuta vastaavaa, jolla on kohteelle selkeä toiminnallinen ja maisemallisesti näkyvä yhteys.

Maaseudun rakennuskulttuurin pohjakaavat

Maalaistalojen pohjakaavat noudattavat yhtenäistä kehityslinjaa. Maaseudun rakentamisessa vakiintui 1700-luvun kuluessa yleiseksi rakennustyyppiksi paritupa. Rakennustyyppi syntyi usein yksinäistuvasta, kun rakennusta jatkettiin symmetrisesti toisella tuvalla tai salilla - toisinaan vanhasta tuvasta tehtiin sauna kuten on tapahtunut Seurasaaressa siirrettyssä Niemelän torpassa.

1700-luvulla säätyläisrakennuksissa yleistyi ns. karoliininen pohjakaava, jossa huonetilat jaettiin päätykamareihin ja keskeisesti sijoitettuun tupaan, jonka edessä oli koko tuvan levyinen eteistila. Mallin takana oli ruotujakolaitoksen virkatalot, joiden perusmuoto oli tämä neljän kamarin, salin ja eteishallin ratkaisu. Karoliininen pohjakaava jäi elämään erilaisina pienempinä variaatioina kansanrakentamiseen aina 1940-luvulle asti. Sydänseinätalot tulivat talonpoikaisrakentamiseen 1800-luvun loppupuolella. Ne olivat viimeinen askel ennen vapaiden pohjakaavojen syntyä. Sydänseinän molemmin puolin saatettiin huonetilat järjestää käyttäjän toivomusten mukaan.

Rakennuksen ikä on suunnilleen määritettävissä jo sen pohjakaavan perusteella, tosin määrittäessä on otettava aina huomioon myös paikallinen traditio sekä perustamistapa, työkalujen työstöjälki, nurkkaliitokset ja mahdolliset merkit aikaisemmista rakennusvaiheista - ja muistettava se seikka, että rakennusmateriaaleja, erityisesti hirsii, ovia, ikkunoita laseineen, sokkelikiviä ja heloja on kierrätetty niin kauan kuin ne ovat olleet käyttökelpoisia.

Talojen kattomuodot

Kattomuodot kertovat pohjakaavoja selkeämmin erilaisten tyyllisuuntien vaikutukseen maalaistaloissa. Harjakatto on talonpoikaisrakentamisen ikivanha kattotyyppi, jonka ohelle muita kattotyyppisiä alkoi ilmestyä 1700-luvun lopulta alkaen. Taitekatto pohjautuu 1700-luvun lopulla rakennetuista säätyläistaloista, mutta suurin osa nykyaikaan säilyneistä taitekatoista on jugendin mukanaan tuoman 1910- ja 20-lukujen tuotosta.

Aumakatto liittyy erityisesti empireen mutta myös 1700-luvun ylempien upseerien sotilasvirkataloihin mallipiirustuksineen. 1900-luvulla aumakattoa on käytetty klassistisissa rakennuksissa. Telttakatto on tavallaan aumakaton tyypitys, joka esiintyy pääosin klassistisissa, pohjamuodoltaan neliömäisissä asuinrakennuksissa ja erityisesti talousrakennuksissa kuten viljamakasiineissa ja eteläisessä Suomessa harvinaisissa kesänavetoissa. Myös funktionalistisissa pientaloissa on telttakattoja. Aumattu telttakatto ja mansardikatto esiintyvät lähinnä 1900-luvun alkupuolen rakennuksissa, joita Tuusulasta löytyy molemmista vain muutama esimerkki. Mansardikaton lappeat peittävät rakennusta kaikilta sivuilta, taitekatto vain kahdella vastakkaisella sivulla.

Vinkkelij- ja pseudovinkkelitalot eroavat siinä, että pseudovinkkelitalo on useimmiten syntynyt poikkipäädellä jatketusta rakennuksesta.

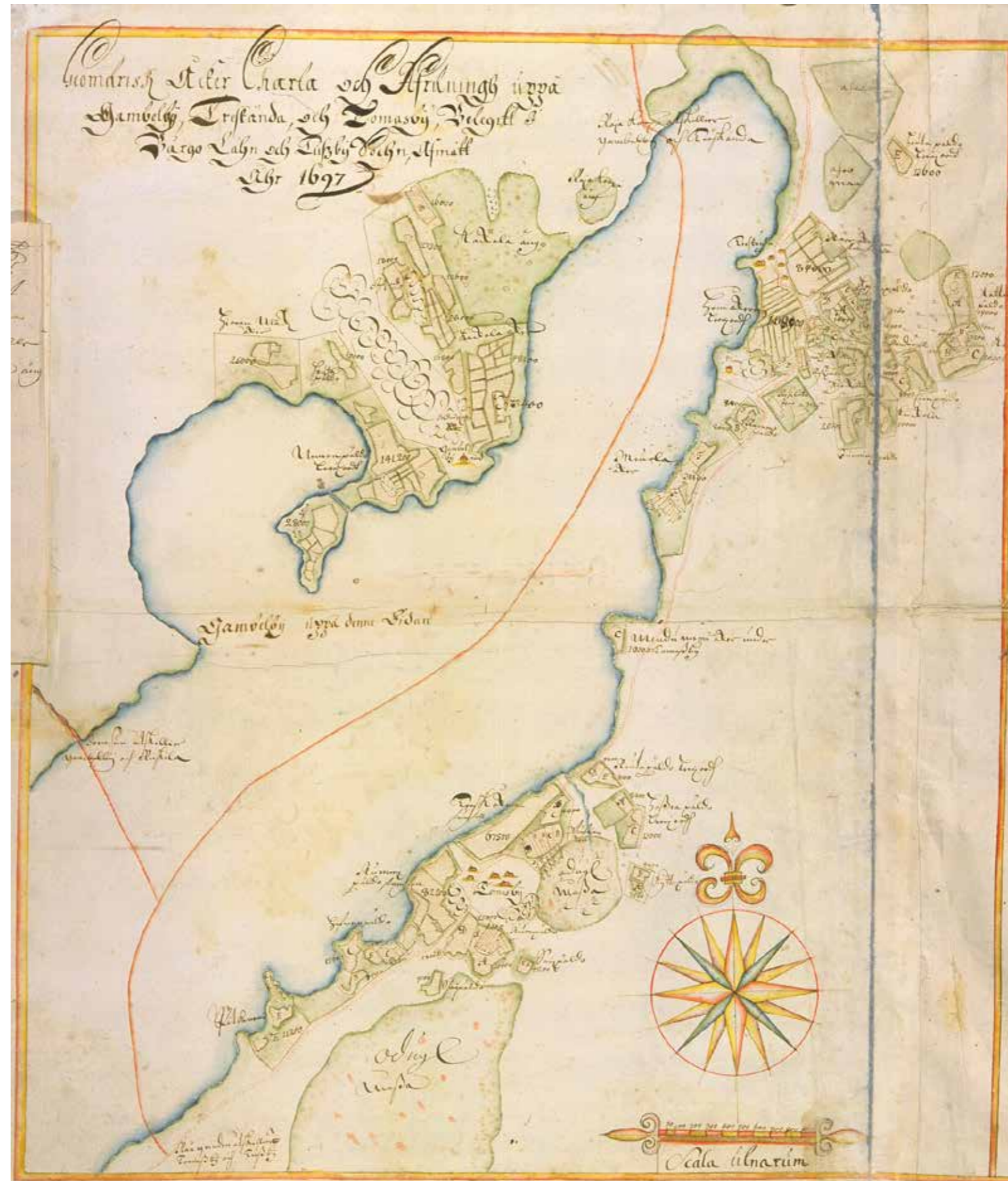
Frontoni on päätykolmio. Keskirisaliitti on rakennuksen pitkän julkisivun keskilinjalla oleva, mahdollisesti hieman ulkoneva, poikkipääty, jota on korostettu erilaisin arkkitehtonisin tehokeinoin kuten pilasterein. Pilasteri on esim laudoista tehty valepilari, joka ulkonee hieman julkisivusta ja saattaa piilottaa taakseen mm. pitkänurkkaisen hirsiliitoksen päät, följarin - tai ei välttämättä yhtään mitään.

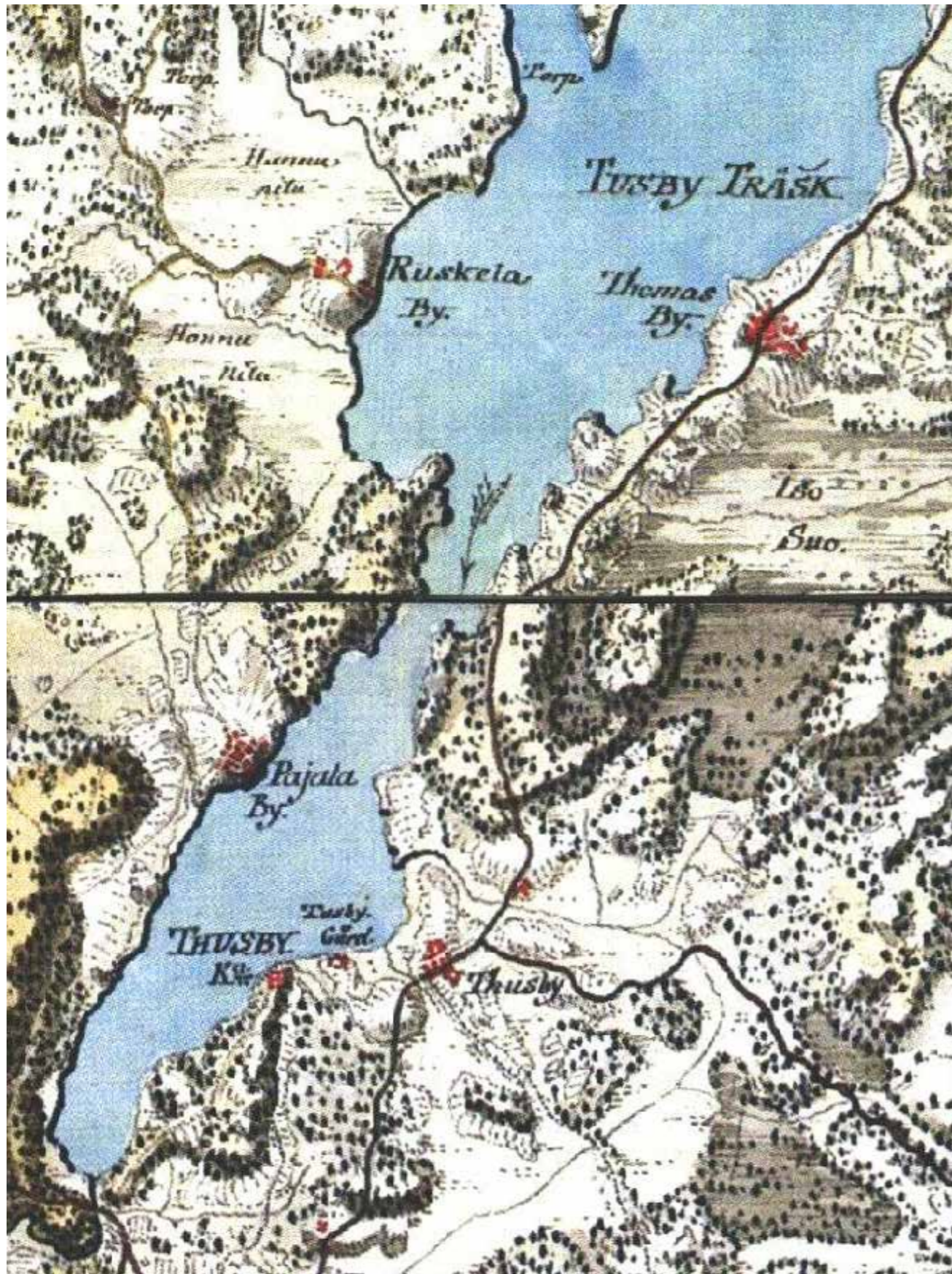
Gustavelundin järveltä kuivalle maalle siirretyn uimahuoneen ikkuna.

III. TUUSULAN RANTATIE JA KIRKKOTIE

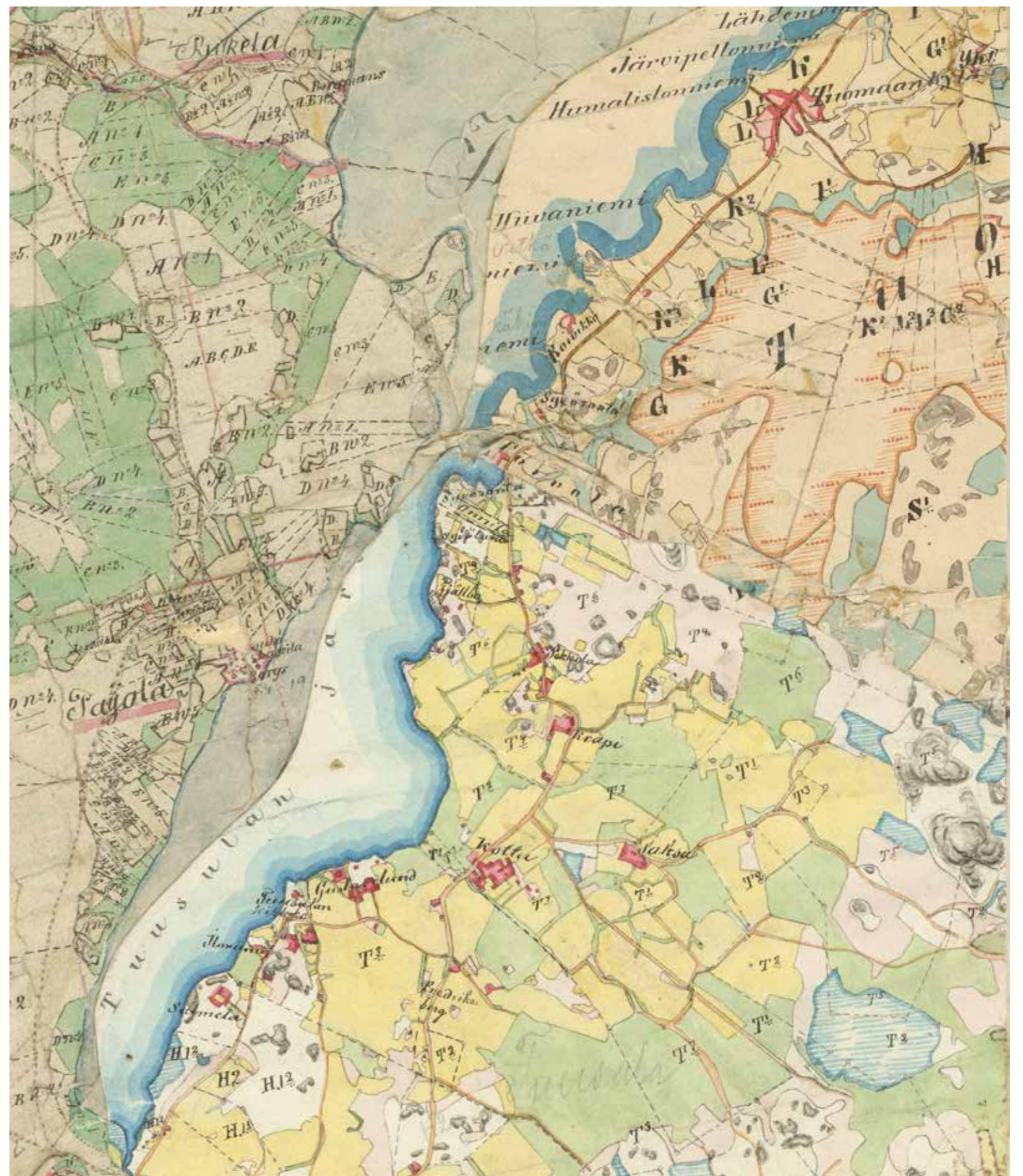
Tuusulan Rantatie ja Kirkkotie ovat iältään, historialtaan ja taustoiltaan erilaiset. Rantatie on osa vanhaa, eri-ikäisistä pätkistä muodostettua Heinolantietä kun taas Kirkkotie on paikallisesta polusta muodostunut kylätie. Rantatien kulttuurimaisema on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö Tuusulassa. Kirkkotien kulttuurimaisema on säilynyt erittäin hyvin. Tuusulanjärven itärannalla ovat historiallisesti merkittävä Tuusulan kirkonseutu, Tuomalan kylämäki, vanhat suurhuvilat ja 1900-luvun taiteilijahuvilat. Merkittäviä yksittäisiä rakennuksia on useita ja niiden joukossa on moni Tuusulan historiallisesti merkittävistä rakennuksista.

Vanhakylä (Gammelby), Järvenpää ja Tuomala vuonna 1697. Karttaan kuuluu myös kylien takamaat esittävä osa. Laatinut Samuel Broterus. KA b49: 3/1-2 www.vanhakartta.fi

Ruskela, Pajala ja Tuomala 1760-luvulla laaditussa kuninkaankartaston koostekartassa. Ruskelan kylä on sijainnut nykyisellä Rantamon tilan läheisyydessä matalalla kukkulalla. <http://koti.kapsi.fi/~timomeriluoto/KAR-TAT/%C2%B4%C2%B4Kuninkaan%20Kartasto%C2%B4%C2%B4201776-1805/>

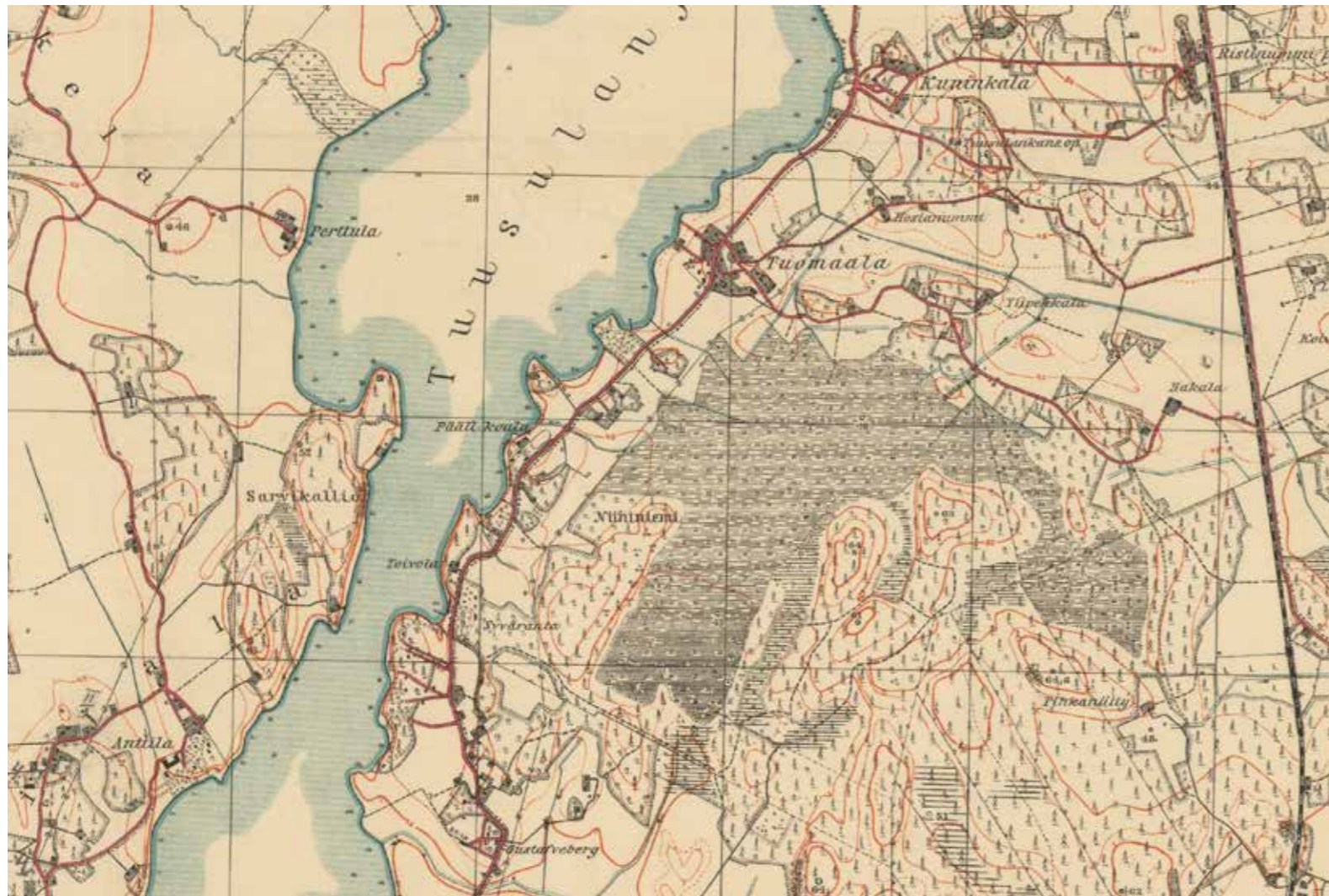

Tuusulan pitäjänkartastoa, Tuusulanjärven länsiranta on 1840-luvulta, Rantatien puoli vuoden 1879 jälkeen, sillä vuonna 1879 erotettu Koivikko esiintyy kartalla. KA, Maanmittaushallituksen historiallinen kokoelma, pitäjänkartasto, Tuusula (2043 06 Ia.* -/-).

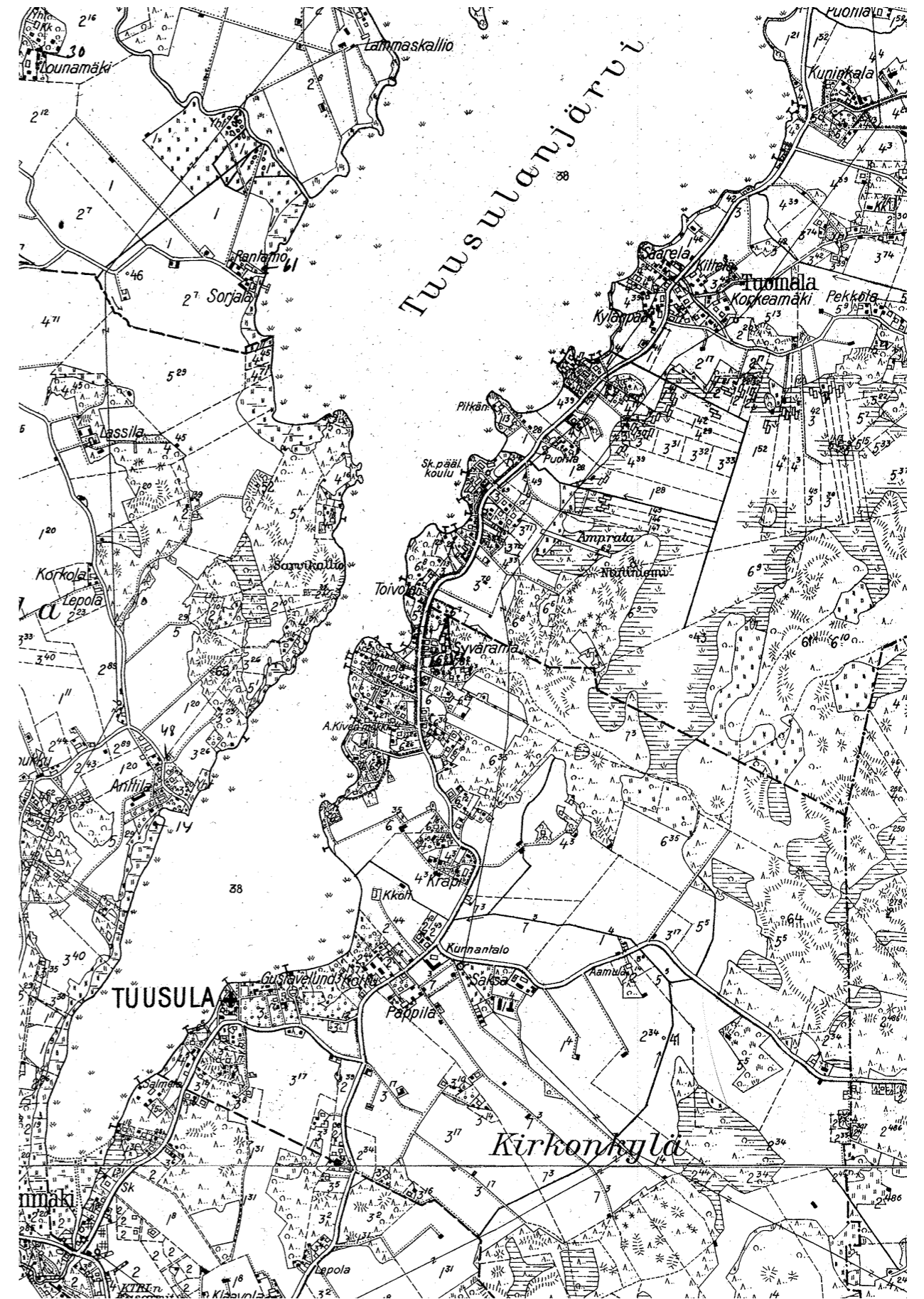

Tuusulan Rantatien seudusta on laadittu Senaatin erillinen lisäkarta vuonna 1898, jolla näkyy uusien huviloiden lisäksi myös viitteet puistomaisista puutarhoista. Venäläinen topografikunta. Karttalehti IX 30. KA.

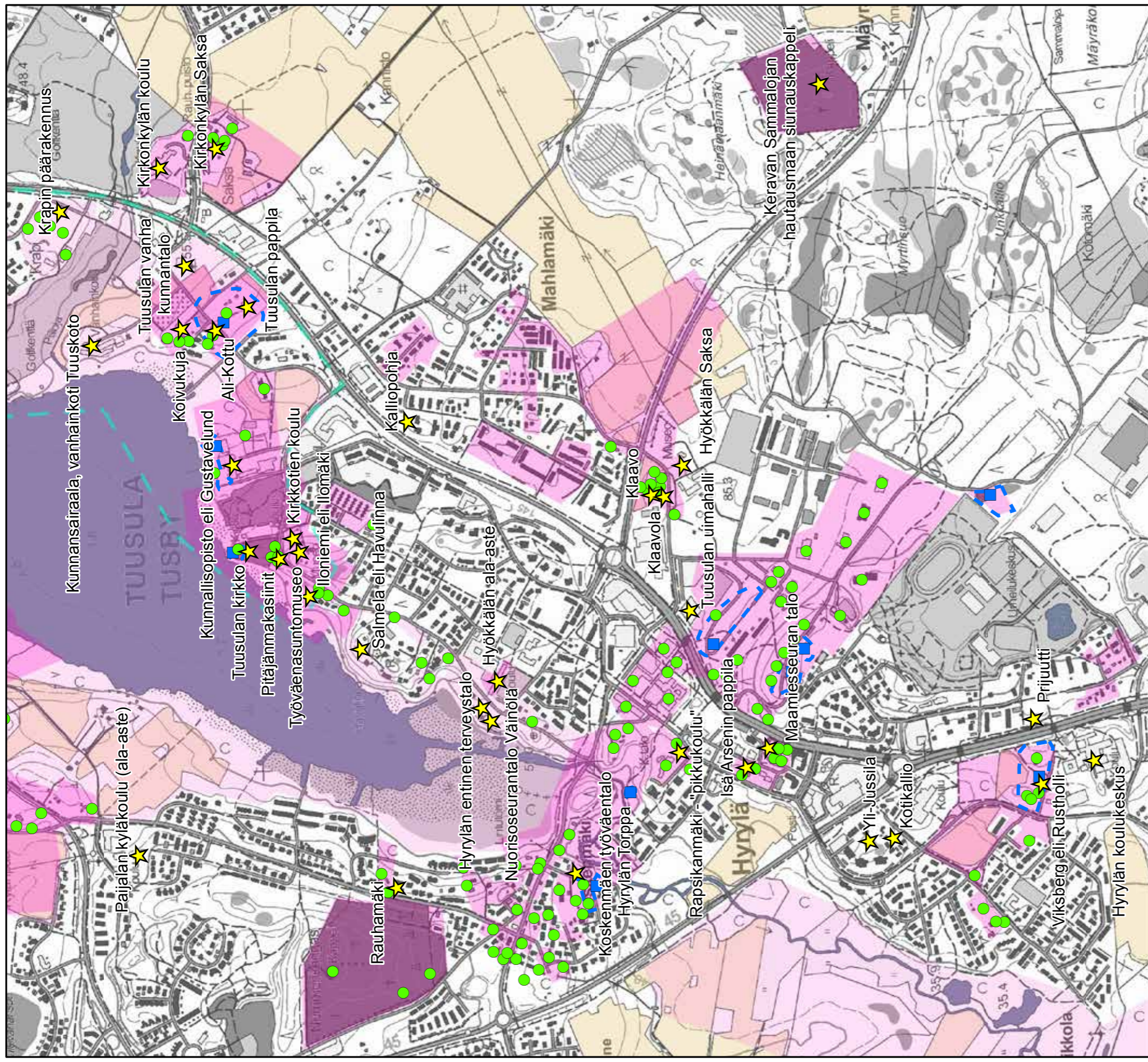
Tuusulan Rantatie Senaatin kartastolla 1870-luvun alusta. Venäläinen topografikunta. Karttalehti IX 30. KA.

Rantatie vuonna 1928 laaditulla topografikartalla on jo näkyvissä puistomaisten puutarhojen taantuminen. Maiseman sulkeutuminen on alkanut. Karttalehti 204306_1928. Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

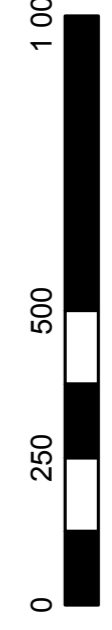

Rakentaminen järven rannalle on lisääntynyt; kunnalliskoti on merkittävin uudisrakennus useiden uusien Hyrylän päähän nousseiden omakotitalojen lisäksi. Tuusulan kunta.

© Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 2016
CC BY 4.0

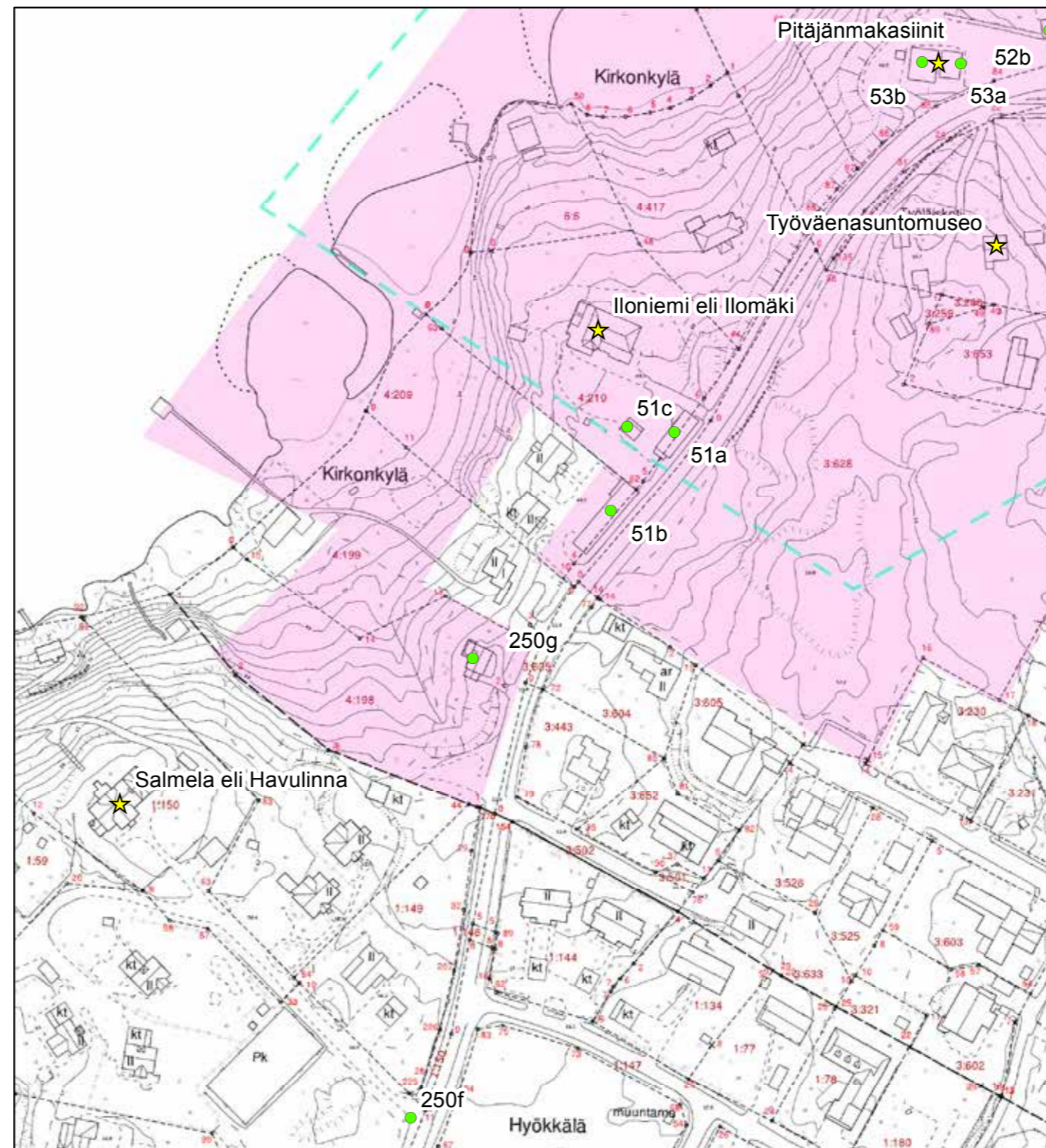
- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▬ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▬ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue
- Maaseudun kulttuurimaisema-alue

250. Tuusulanjärven kulttuurimaisema; KIRKKOTIE

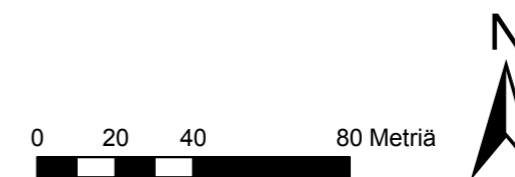
Kirkkotien eteläpää on muuttunut huomattavasti 1950-luvun vaihteen jälkeen: järven ja koskenniskan väliltä on purettu leipomon ja sahan alueen kaikki rakennuskanta; vanhasta muistuttavat vain Väinölä ja sen eteläpuolella oleva 1900-luvun alusta olevan Muistolan asuinrakennus (250a; luokka 2) ja Tihunmäen (250b; luokka 2) pihapiiri. Väinölä, Salmelan ja Iloniemen välillä vanhaa rakennuskantaa edustavat muutamia 1900-1920-luvun välillä rakennettuja ja osittain hyvinkin alkuperäisessä asussa säilyneet pikkuhuvilat, joiden suurehkoille tonteille on noussut tiheästikin uudisrakentamista. Näitä ovat Salmelan eteläpuolella Riihilahdentiellä olevat Jylhäranta vuodelta 1903 (250c; luokka 3), taittekattonen, vuonna 1933 valmistunut ja asemakaavassa sr-merkinnällä varustettu Bergvik (250d; luokka 2) aittoineen ja Pähkinämäestä lohkaistu Valkea ruusu (250e; luokka 1) vuodelta 1921, joka lienee Pähkinämäen vanha, erittäin alkuperäisessä asussa säilynyt asuinrakennus. Pähkinämäen vanha tonttiliittymä Kirkkotielle on koristettu uusilla graniittipaasilla, joilta lähtee koko Salmelan eli Havulinna vanhan tontin Kirkkotiehen reunustava matalahko kylmämuurattu kiviaita - aidan katkaisee Salmelan graniittipalloilla koristettu portti (250f, luokka 2). Asemakaavassa kiviaita ja portti on varustettu s-6-merkinnällä. Iloniemen lohkaistun Aattolan asuinrakennus (250g; luokka 1) edustaa sekin Kirkkotien 1910-luvun alkuperäisessä asussa säilynyttä pienhuvi-asutusta. Aattola oli alkujaan Iloniemen omistaja Idestamin puutarhurilleen rakennuttama asuintalo, jota kutsuttiin myös nimellä ”Vahtikoppi”.¹

1 LUOKAN (TIE)ALUEKOHDE.

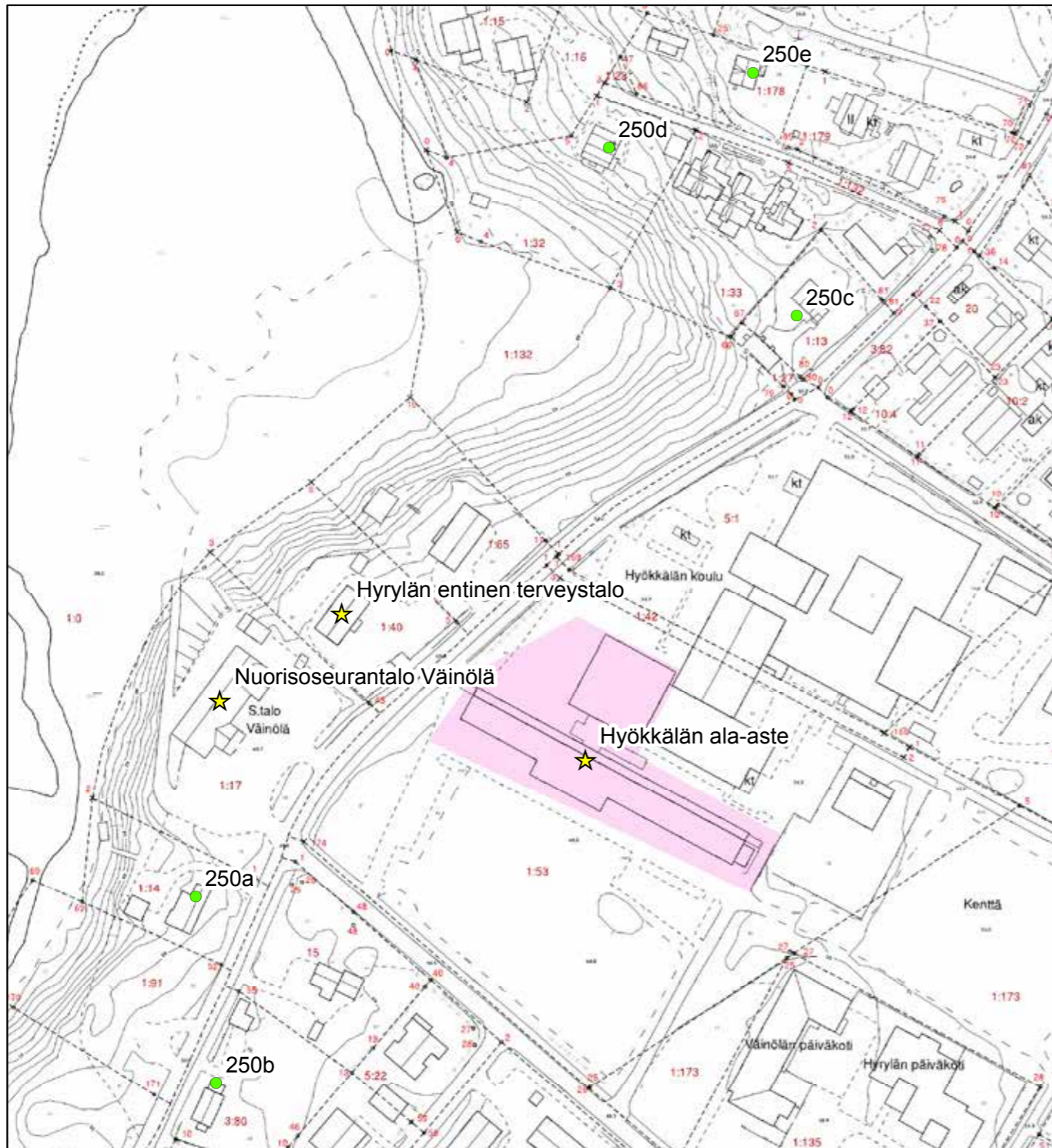

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

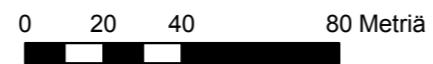

¹ Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 133.

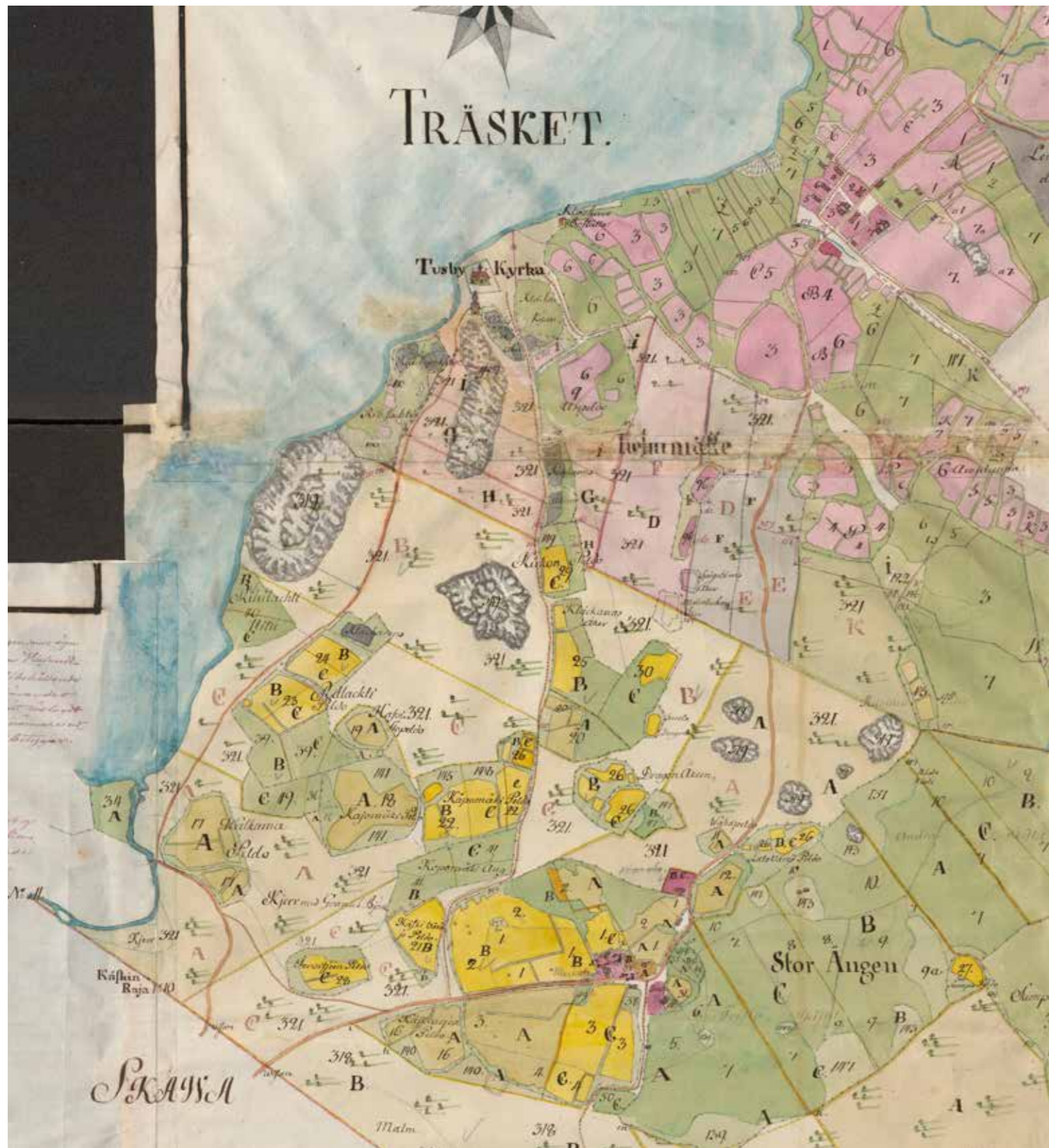
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

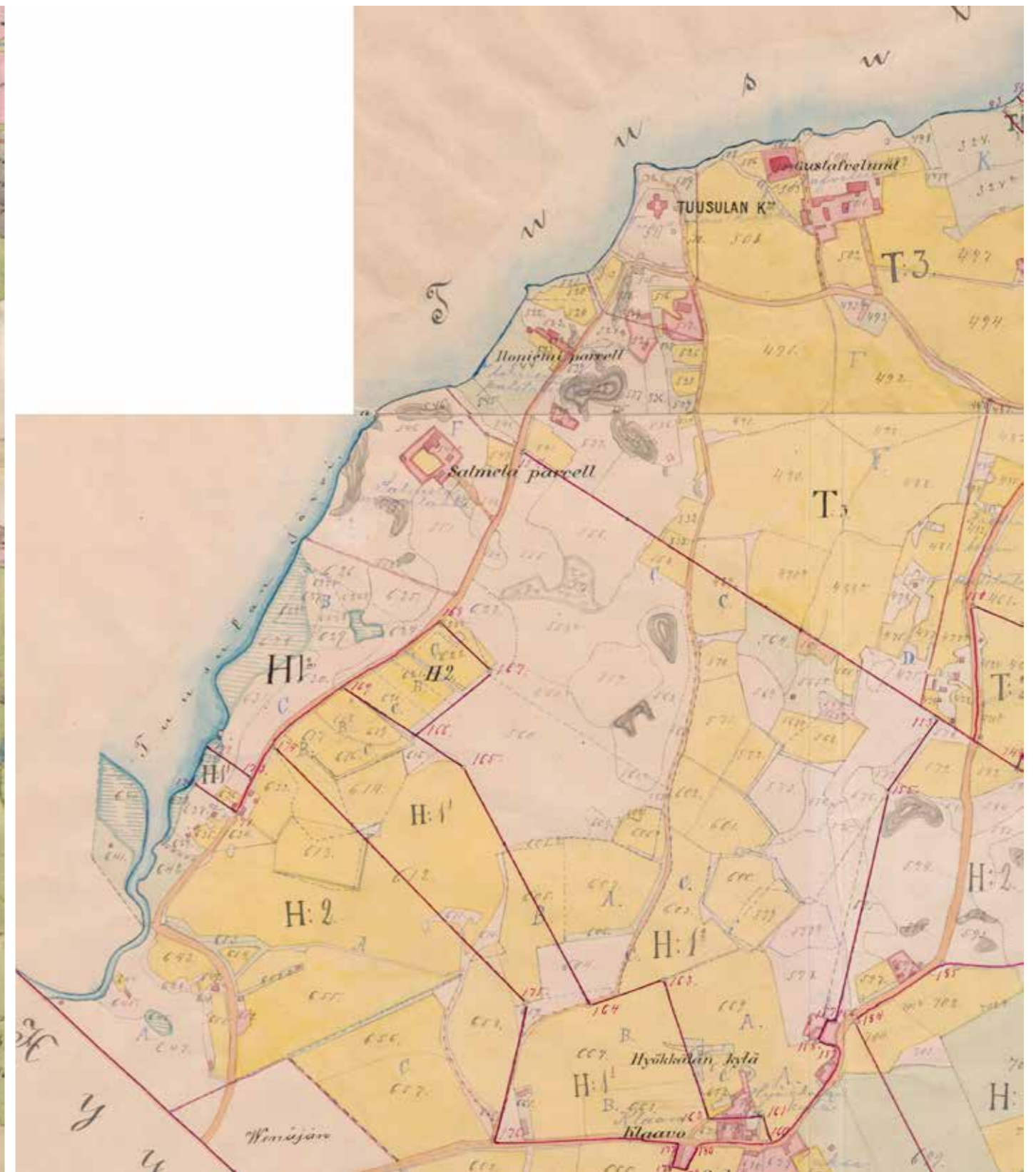

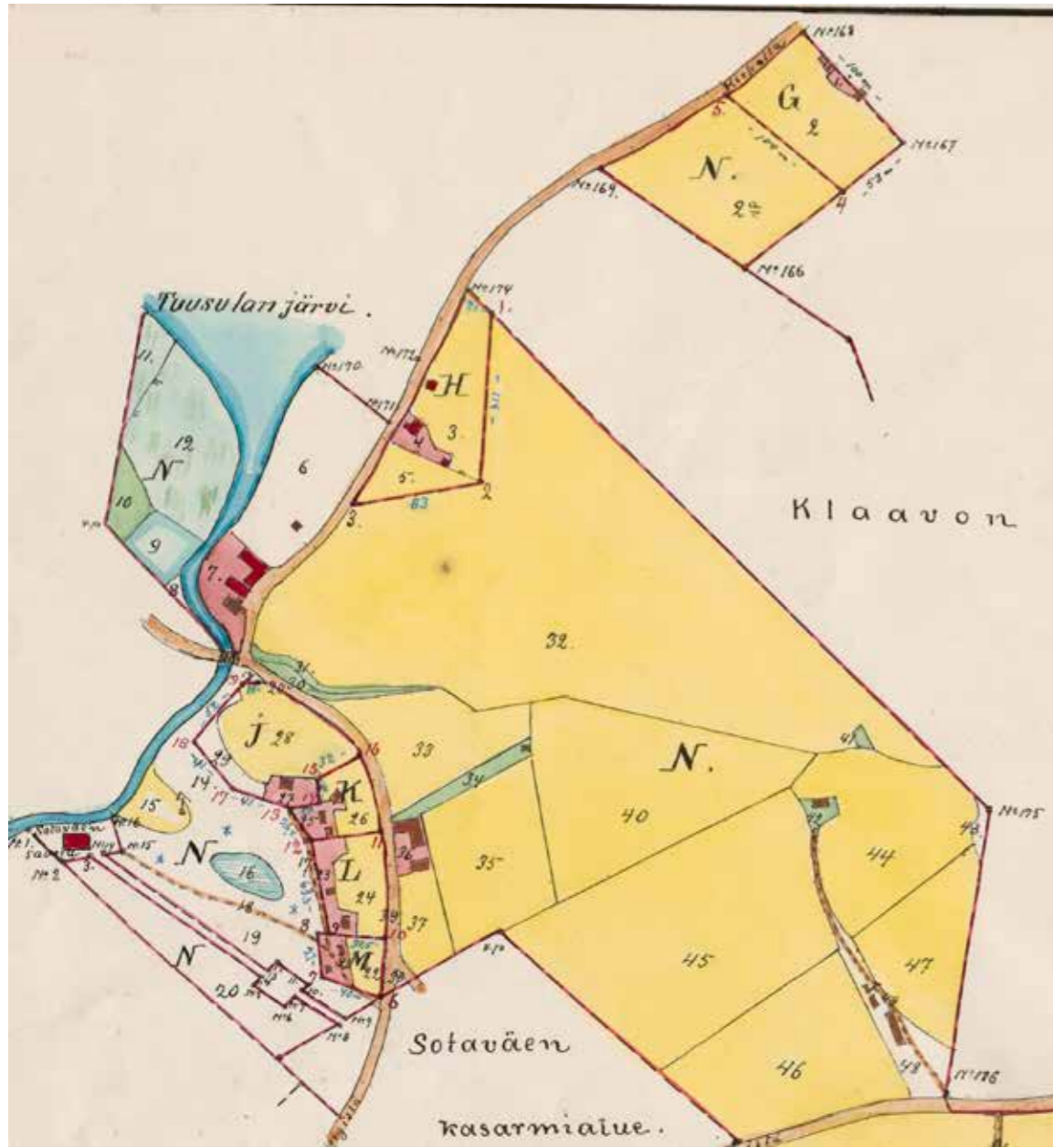
Tuusulan kirkonkylän tiluksia Nils Westermarkin vuonna 1758 laatimalla isojakokartan luonnosversiossa. Kirkkotien eteläpää esiintyy vasta pienenä peltopolkuna. Kirkko on näkyvissä kartan vasemmassa alakulmassa ristimäisenä piirroksena ja Kirkonkylän talot sijaitsivat tuolloin Pappilanmäen ympärillä. Tuusula 12-I. Maanmittauslaitos.

Ote Carl Boismanin vuonna 1777 laatimasta isojakokartasta, jolla on esitetty Kirkonkylän ja Hyökkälän maat. Kirkkotien jatke vanhalle Hämeentielle on jo olemassa. Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Isojaon järjestelykartta paljastaa Kirkkotien varren rakennuskannan ja ajan saatossa vaihtuneen tielinjauksen. Kartan laatineet Knut Lindh ja Frans Pontán. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Tuusulan kirkkotietä ja Hyrylän sekä Hyökkölän kylät vuonna 1928 laaditussa topografikartassa. Koskenmäellä on runsaasti pienasutusta. Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Hyökkälän Saksan lohkomiskartalla näkyy hyvin Kirkkotien eteläpään rakennuskanta Tuusulanjoen suulla kuten saha- ja leipomorakennukset.
Hyökkälä; N:o 2 Saksa, RN:o 2:12, 3:1-11, v. al. lohkominen 1923-1923 (B49:3/7-11). KA.

250B Tihunmäen asuinrakennus eteläpäästään.

250B Tihunmäen hirsipintainen piharakennus.

250B Tihunmäen asuinrakennus ja Kirkkotie pohjoisesta kohti etelää.

250A Muistolan huvila 1900-luvun alusta.

250C Jylhärannan autotalli.

250C Jylhärannan asuinrakennus.

250E Valkea Ruusu edustaa 1910-20-luvun pikkuhuiloita.

250D Bergvikin taitekattoinen huvila.

250D Bergvikin luhtiaittamainen piharakennus.

250F Portinpylväessä on reiät portinsaranatapeille. Kiviä on toteutettu latomalla luonnonkiviä.

250F Salmelan vanha kiviportti palloineen. Vastaava portti on myös Koskenmäen Tuomelassa 43 A.

250D Bergvikin rantasauna.

250G Aattolan pikkuinen huvila kesken kunnostuksen.

250 Kirkkotie kulki aiemmin makasiinien ja hautausmaan välistä.

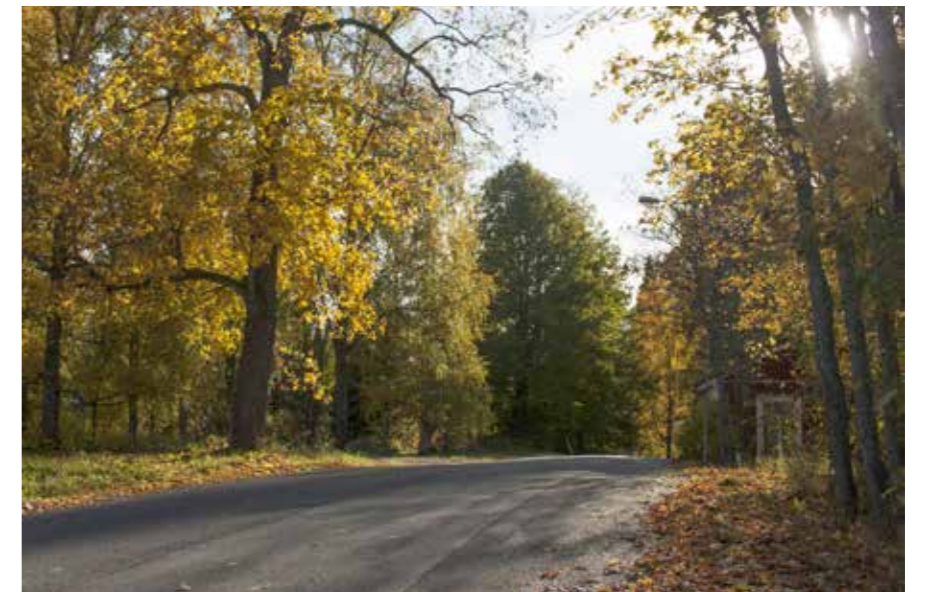
250 Pieni 1910-luvun huvila Piiliojan varrelta, lähellä vanhaa Kunnantaloa.

250F Kiviaidat ovat vanhaa tärkeä osa Kirkkotien maisemaa.

250 Polku Iloniemeen 51 ja portinpielessä oleva TuPu-lintu.

250 Pappilanmäki Kottua vastapäätä.

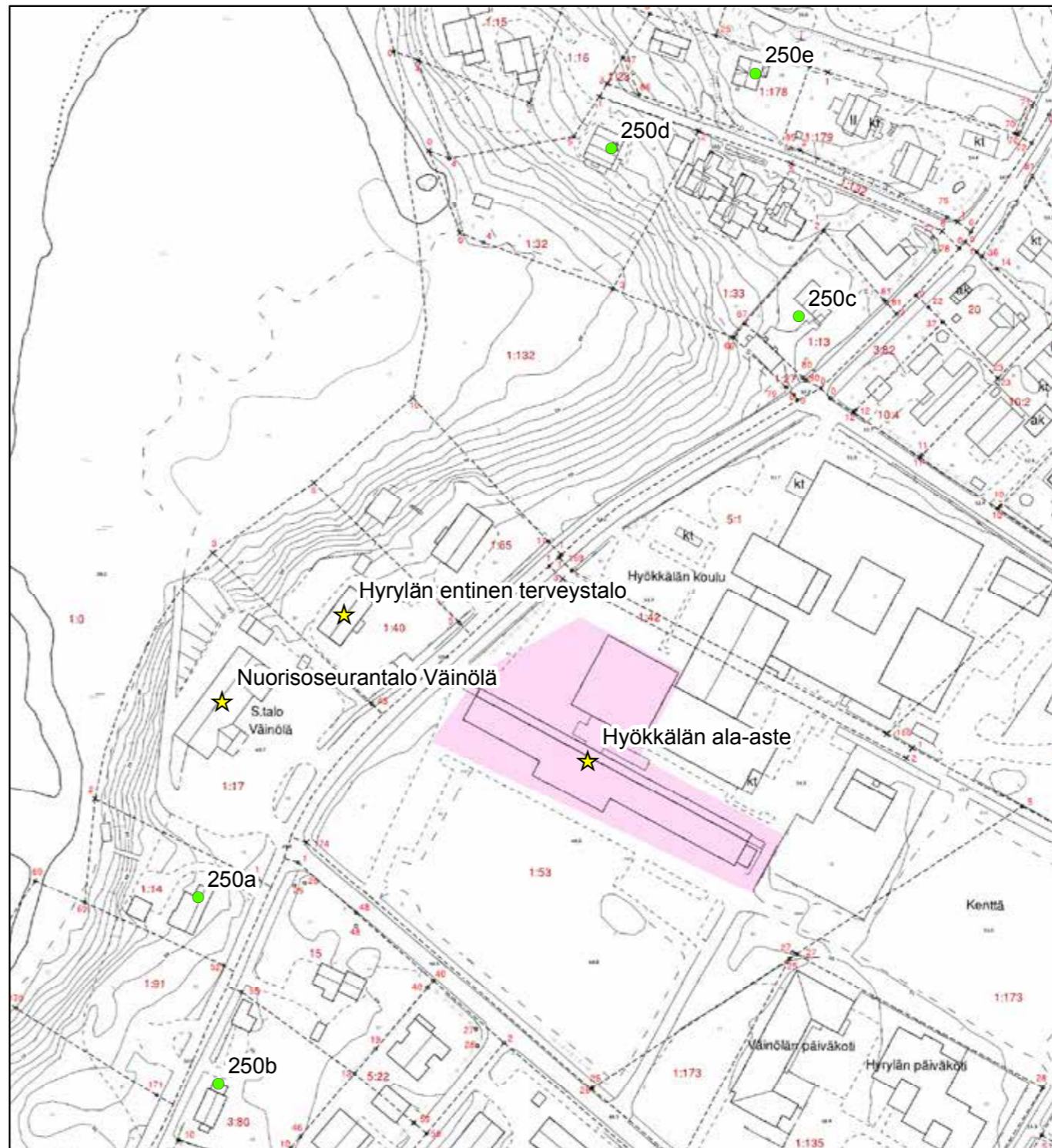
48 Hyökkälän koulu ja Kirkkotie.

46. Nuorisoseuratalo Väinölä

Tuusulan nuorisoseura perustettiin vuonna 1918 ja seurataloa varten ostettiin Hyökkälän Klaavon omistajalta, merikapteeni A.V. Collinilta rantatontti Kirkkotien varrelta. Väinöläksi nimetty seuratalo otettiin käyttöön tammikuun 23. päivä vuonna 1921.² Uudenaan ensimmäinen nuorisoseura oli perustettu jo 1890-luvun vaihteessa. Tuusulan ensimmäiset seurat perustettiin Jokelaan (1899) ja Ruotsinkylään. Viimeksi mainittu oli ruotsinkielinen. Ruotsinkylän seura oli ensimmäinen, joka sai oman talon ja Jokelankin - välillä nukahtanut - yhdistys ehätti Tuusulan nuorisoseuran edelle.³ Ennen Väinölään valmistumista Tuusulan nuorisoseura piti kokouksiaan maataloissa ja kouluilla ympäri pitäjää, iltamia Koskenmäen Torpalla sekä vuokrasi Hyrylän Vähämuorin talon käyttöönsä. Kokouksia oli myös Keravalla, Tuusulan Suomalaisen Seuran tiloissa.

² Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III s. 641.

³ Jokelan Nuorisoseuran talo sijaitsi Kolsan alueella ja on purettu.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohteet
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohteet 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

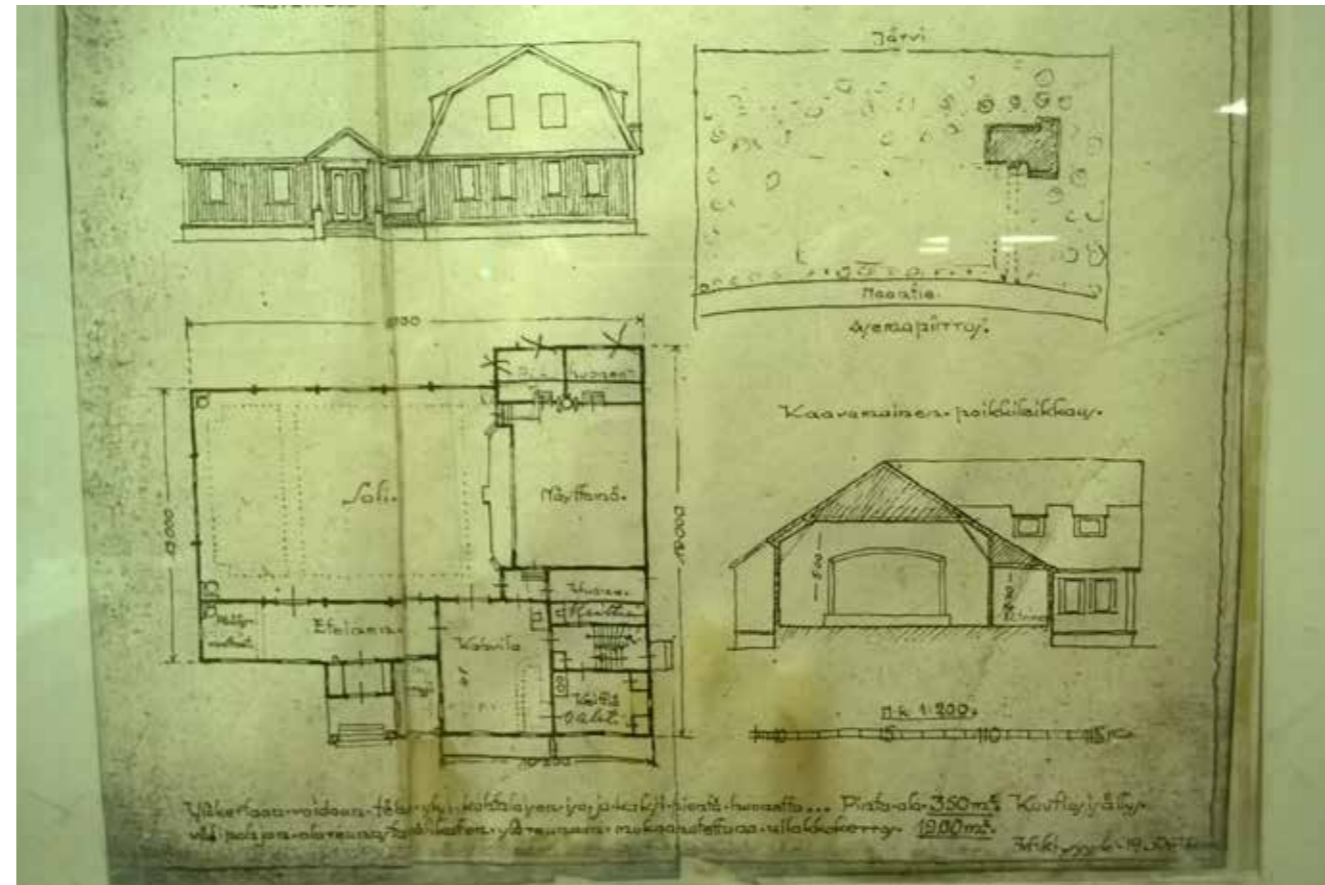
Hyökkälän Saksan lohkomiskartalla näkyy hyvin Kirkkotien eteläpäähän rakennuskanta Tuusulanjoen suulla kuten saha- ja leipomorakennukset.

Hyökkälä; N:o 2 Saksa, RN:o 2:12, 3:1-11, v. al. lohkominen 1923-1923 (B49:3/7-11). KA.

Väinölä sijaitsee Kirkkotien eteläpäässä Tuusulanjärven rannalla; naapurustossa on muutama samanikäinen ja hieman vanhempikin asuinrakennus. Komea ja kookas rakennus oli alkuperäisessä asussaan tasasiipinen, lyhytnurkkainen hirsirunkoinen vinkkelitalo, jonka toisessa siivessä oli satula- ja toisessa puolestaan taitekatto. Satulakatteisessa siivessä on näyttämö. Sisäkulmassa oli koko tuolloisen talon levyinen eteiskuisti. Rakennus oli alkujaan hirsipinnalla ja punamullattu, laudoitus on rakennettu vasta hirsirungon asetuttua paikoilleen. Ikkunatyypit ovat nykyiseen tapaan vaihdelleet. Talo ei ole vanhalta osaltaan juurikaan muuttunut, mutta sen eteläpäättä on jatkettu 1980-luvun alussa. Väinölä on nykyisin väriltään keltainen.⁴

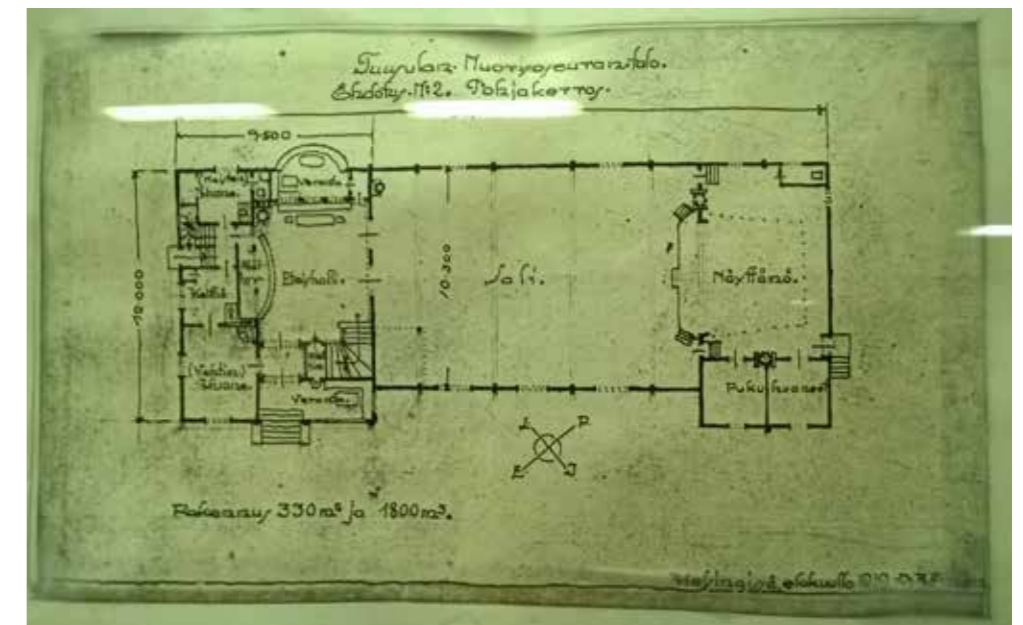
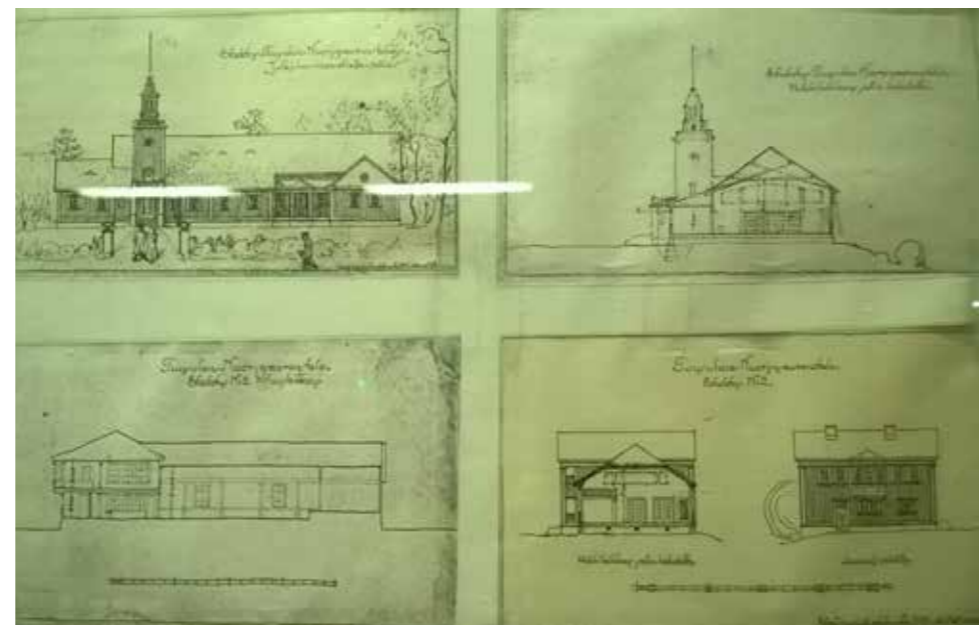
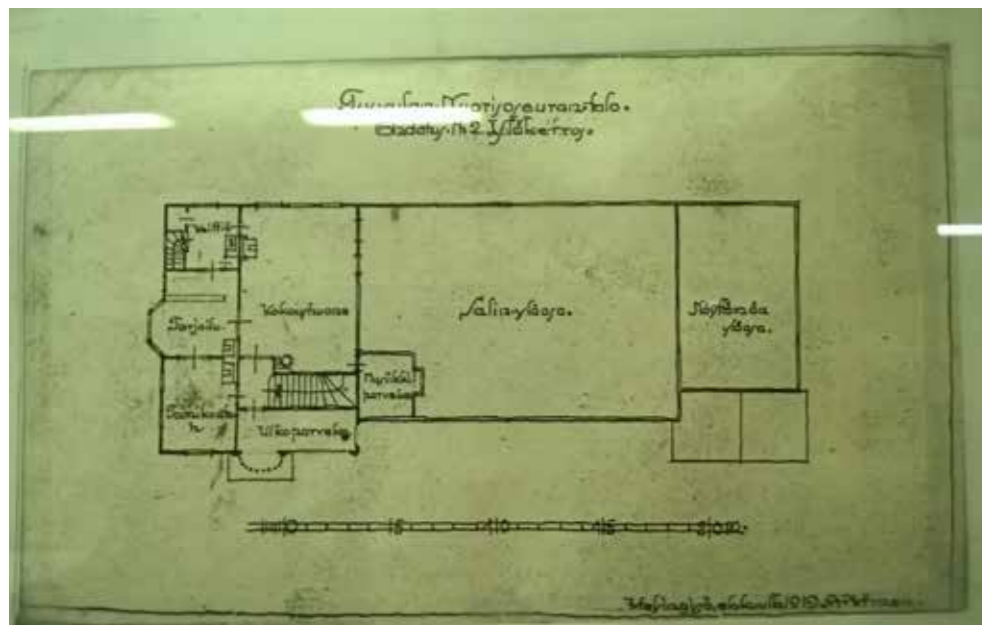
Väinölän on suunnitellut arkkitehti Arvo Hänninen vuonna 1919. Väinölän luonnospiirroksat löytyivät Hyrylän Korkin talon seinästä tapettikerrosten alta saatekirjeellä varustettuna 2000-luvun alussa. Korkin edesmenneen isännän, Teuvo Tylliän, sisar oli naimisissa arkkitehti Arvo Hännisen Jaakko-pojan kanssa. Luonnospiirroksista toinen ja kolmas, toteutettu versio, ovat nähtävillä seurantalonsa aulassa.

Väinölällä on suuri ja komea rakennus, jolla on suuri kulttuurihistoriallinen merkitys osana Tuusulan yhdistystoiminnan historiaa. Väinölä on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

46 Väinölän toteutunut ehdotus noudatti kolmatta luonnosta. Suunnittelijana arkkitehti Arvo Hänninen.

4 Leena Mattila, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 71-73.

46 Väinölän toinen ehdotus oli toteutunutta kolmosvaihtoehtoa huomattavasti suurempi ja sisälsi tornin. Suunnittelijana Arvo Hänninen.

46 Väinölän pääjulkisivu Kirkkotielle.

46 Väinölän julkisivua järven puolelta. Uudisosan sokkeli on betonia, vanhassa on kivipaadet.

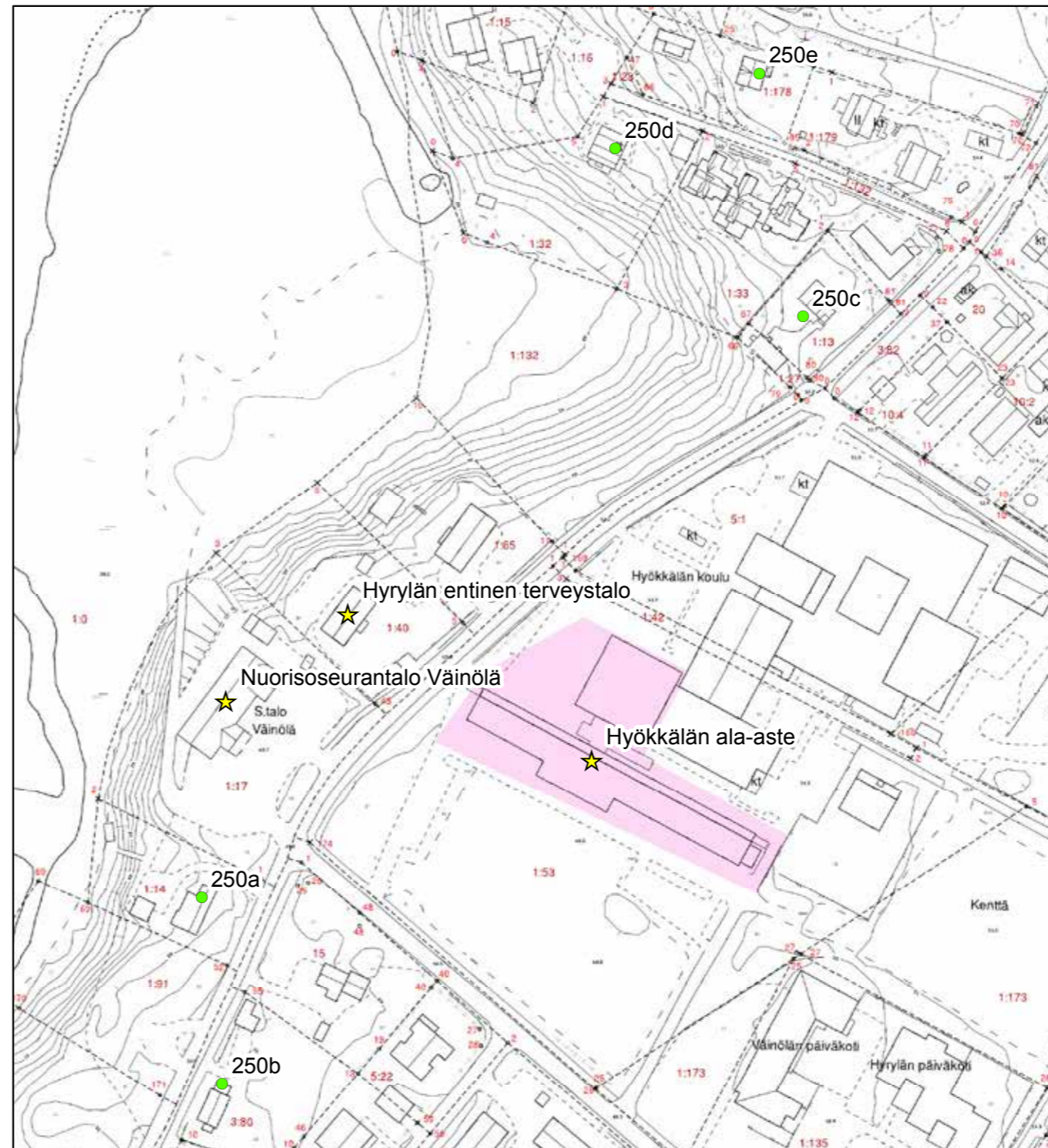

46 Väinölän eteläpääty on uudisrakennus.

47. Hyrylän entinen terveystalo

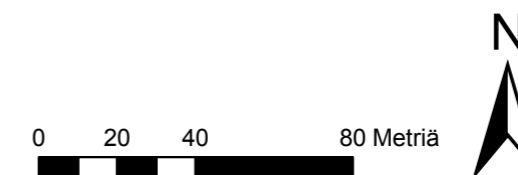
Kuntien terveydenhoitoa kehitettiin vuosina 1939 ja 1951 annetuilla laeilla, jotka mm. edellyttivät kunnanlääkärien virkojen perustamista. Seurauksena oli myös lääkäri- tai terveystalojen sekä asiaankuuluvien virkatalojen rakentaminen. Hyrylän terveystalon tontti ostettiin jo 1940-luvun alussa. Päätös sen rakentamisesta tehtiin vuonna 1941, mutta rakennus joutui valmistuttuaan majoitustarkoituksiin ja neuvolatoiminta saattoi alkaa vasta helmikuussa 1943.⁵ Vuonna 1944 talossa toimi myös Kätilöopiston sivuosaston synnytystupa.⁶

Kirkkotien varrella sijaitseva terveystalo, joka on nykyisin päiväkotia, on satulakattoinen, rapattu tiilirakennus. Talon ulkoasu viittaa klassismiin, josta kertoo paitsi rakennuksen yleishahmo myös parittaisten pylväiden kannattama, päätykolmiomainen avokuisti. Rakennuksen sisätiloja on myöhemmin muutettu. Asemakaavaan terveystalo on merkitty sr-merkinnällä. **3 LUOKAN KOHDE.**

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

⁵ Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 421.
⁶ Riitta Ristolainen, Tuusula-seuran aikakirjat XI, s. 71.

47 Hyrylän entinen terveystalo syksyllä 47 Hyrylän entinen terveystalo syksyllä 2013.

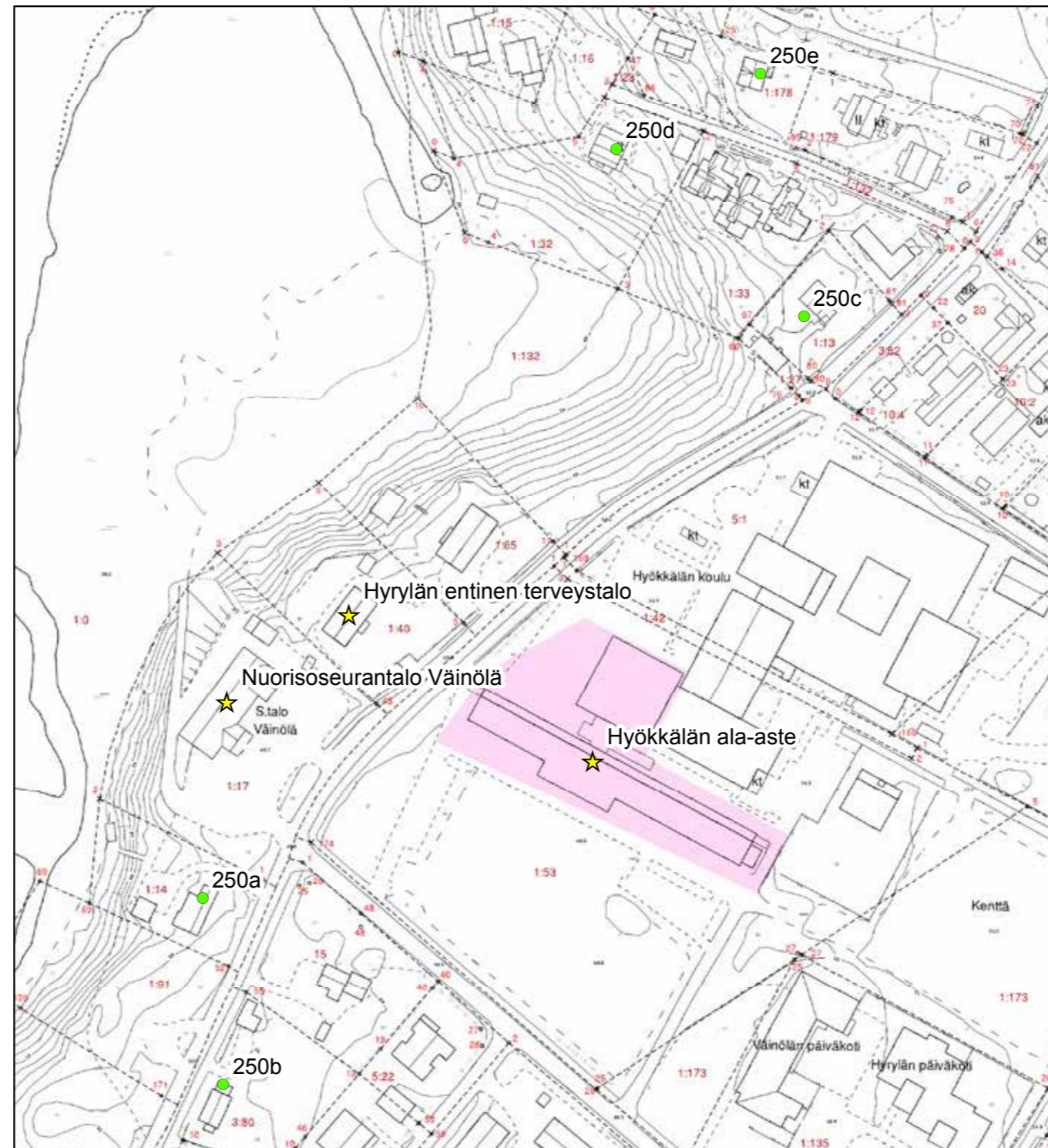
47 Terveystalo ja portti lumen peitossa.

47 Terveystalo, pihaa suojaava aita ja lähinaapuri eli Väinölä.

48. Hyökkälän koulu

Vuosina 1953-55 rakennettu, arkkitehtien Viljo Rewell ja Osmo Sipari suunnittelema Hyrylän keskuskansakoulu on Tuusulan sodanjälkeisistä koulurakennuksista arkkitehtonisesti merkittävin. Samat arkkitehdit suunnittelivat kouluja myös muualle Tuusulaan; Sipari mm. Kellokoskelle. Koulurakennusta täydennettiin vuonna 1981 Kaupunkisuunnittelu Oy:n Arno Savelan piirtämällä lisärakennuksella (yläkoulu) ja vuonna 1989 viipalekoululla.⁷ Seuraava kuvaus on tiivistetty Arkkitehti-lehden (11/1955) esittelystä. Rakennuksen arkkitehtuuriin ja asemaan ympäristössään ovat vaikuttaneet rakennusohjelman tavoitteet sekä maaston muoto ja maaperä. Koulun piha-alueet on leikattu loivaan rinteeseen ja samalla luotu rakennuksen poikkileikkausratkaisulle sopiva tasoero. Esikuvana on tanskalainen koulurakentaminen samalta aikakaudelta. Koulurakennus on peruskorjattu vuonna 2015.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

⁷ Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 59-62.

Koulu jakautuu kahteen toiminnallisesti eriytettyyn osaan, joista toinen on pohjaltaan pitkänomainen suorakaide, toinen puolestaan neliön muotoinen. Pitkään osaan arkkitehdit sijoittivat kahteen kerrokseen kymmenen luokkahuonetta, joukon erityisluokkia sekä opettajainhuoneen ja välinevaraston. Luokat ryhmitettiin sivukäytävän varaan ja tuolloiset alaja yläkoulu erotettiin omiin siipiinsä. Luokkahuoneet ovat pohjaltaan neliömäiset, “se tarjoaa mahdollisuuden nykyaikaisen opetuksen suosiamaan oppilaiden ja opetuspöytien ryhmittelyyn”.

Rakennuksen neliömäiseen osaan keskitettiin yhteiset ja myös yleiseen käyttöön tarkoitettut tilat; juhla-voimistelusalit, keittiö ja ruokala, kunnan kirjasto ja kerho huone. “Pyrkimyksenä on ollut ratkaista tehtävä niin, ettei yleisissä tiloissa käyvä yleisö häiritse työtä varsinaisissa koulutiloissa. Juhla-voimistelusalit ja siihen keskihallin välityksellä liittyvää ruokasalia on tarkoitus käyttää paikkakunnan yleisenä juhlahuoneistona.”

Rakennuksen runko on teräsbetonia. Sen julkisivuille antavat leimansa mm. pulpettikatot, nauhaikkunat ja pohjakerroksessa lasitiilien käyttö laajoina pintoina. Koulun viereen on 1980-luvun alussa rakennettu Hyökkälän yläkoulu, joka sopeutuu varsin hyvin vanhempaan koulutaloon.⁸

Koulurakennuksen vanhempi osa on arkkitehtonisesti merkittävä kohde, ja merkitty asemakaavaan sr-merkinnällä. 1 LUOKAN KOHDE.

⁸ Arkkitehti-lehti 11/1955 s.

48 Hyökkälän koulun julkisivu etelään - pääsisäänkäynti on ollut ulokkeen alla.

48 Koulun liikuntasalissa on tyypilliset yläikkunat ja pulpettikatto.

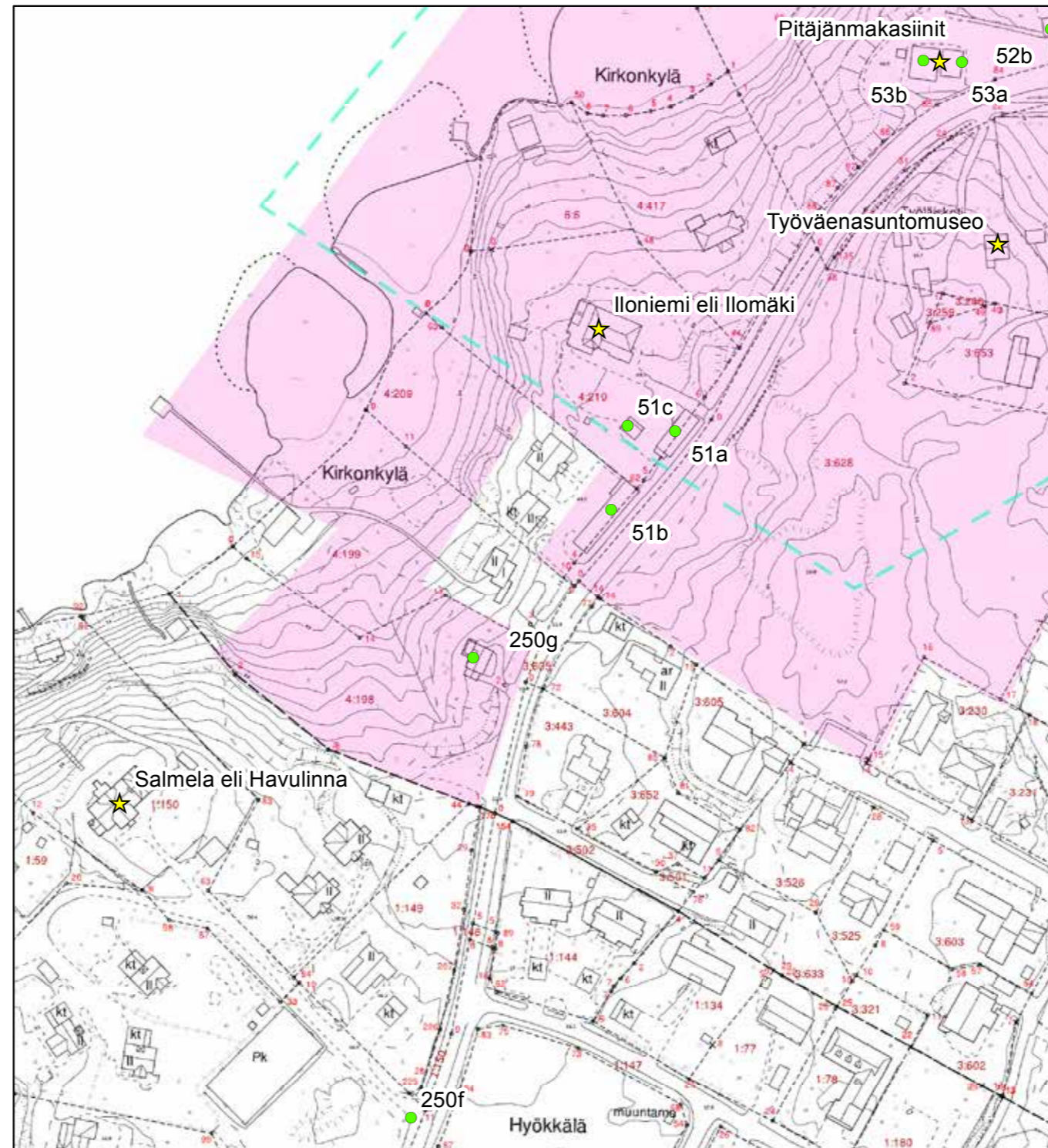
48 Pitkä, nauhaikkunoin aukotettu eteläjulkisivu. Pääsisäänkäynnin uloke toi kutsunimen ”kanala”.

48 Pääsisäänkäynnin ajalleen tyypilliset lakatut puuovet ja väritys: valkoinen ja sinivihreä sokkeli.

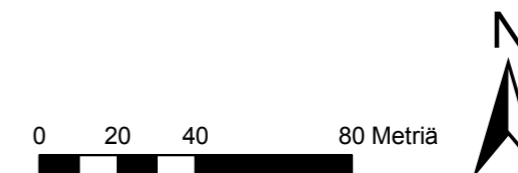
49. Salmela eli Havulinna

Klaavon ranta-alueella mainitaan asutun jo 1850-luvulla, jolloin siellä majaansa piti nimismies Ekstam.⁹ Salmelan huvilan historia alkaa vuodesta 1870. Tuolloin senaatin oikeusosaston virkamies Theodor Sederholm vuokrasi huvilan palstoineen Hyökkälän Klaavon toista puoliskoa hallinneelta rusthollari Karl Agathon Nyqvistiltä.¹⁰ Kuusi vuotta myöhemmin Sederholm osti Villa Salmela -nimisen palstan rakennuksineen omakseen.¹¹

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

⁹ Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 22.

¹⁰ Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III s. 63, Jaana Koskenranta, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 87-88.

¹¹ Ritva Laine, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 70. Maininta Salmelan erottamisesta Klaavolasta.

Karl Adolf Theodor Sederholm (1824-1911) loi merkittävän uran Senaatin oikeusosastolla. Hän tuli sinne virkamieheksi vuonna 1858 ja eteni vuonna 1873 senaattoriksi. Sederholm oli vuodet 1877-82 prokuraattorina (oikeuskanslerina), minkä jälkeen hän palasi senaattoriksi. Viimeiset virkavuotensa 1898-1900 hän oli Senaatin oikeusosaston varapuheenjohtaja, käytännössä siis sen johdossa. Sederholm aateloitiin vuonna 1886, jolloin hän muutti nimensä Cederholmiksi.¹² Cederholm myi huvilan vuonna 1896 valtionarkkitehti Ernst Albin Kranckille, joka on suunnitellut Tuusulaan useita julkisia rakennuksia (kunnantalo, Paijalan kappeli) ja niiden korjaustöitä (Kellokosken kartano). Kranckilta Villa Salmela siirtyi Juho Werner Havulinalle (Hummelin) vuonna 1912 ja sai tätä myötä uuden nimensä.¹³ Maisteri Havulinna raivasi talon ja Kirkkotien välisen maaston puutarhaksi ja pelloksi: kiviaita Kirkkotien reunaan rakentui kuin itsestään raivauksen yhteydessä.¹⁴

Päärakennus sanotaan rakennetuksi vuonna 1880, mutta se lienee jo Sederholmin ajan alusta, sillä vuoden 1876 karttaotteessa päärakennus lehmuskujineen on jo merkitty.¹⁵ Talon seinästä on löydetty sanomalehti vuodelta 1877. Salmela oli alunperin symmetrinen, ristipäätyinen ja satulakattoinen hirsitalo. Pohjoispäätyyn on 1910-luvun alussa lisätty muuta rakennusta korkeampi poikittainen jatke ja eteläpäätyyn on rakennettu matala lisäosa, josta nousee massiivinen savupiippu. Vanhan osan pääty on koristettu uusrenessanssi- tai nikkarityylisillä pieniruutuisilla ikkunoilla. Keltaiseksi maalattu rakennus on vaakavuorattu ja ruudutettu nelijakoisin, mukailtiin ns. T-ikkunoin. Huvilan alkuperäinen väritys on saattanut olla jokin muu kuin keltainen pääväri ja harmaanvalkoiset vuorilaudat, sillä vanhasta mustavalkoisesta valokuvasta voi helposti huomata, että vuorilaudat ovat olleet voimakasta ns. tummaa väriä ja seinäpinnatkin jotain keltaista tummempaa sävyä.¹⁶ Huvilan rantasauna on 1900-luvun alkuvuosilta, sillä samaista saunaa käytettiin huhtikuussa 1918 Tuusulan pommituksen ja taisteluiden aikana lähinaapureiden piilopaikkana.¹⁷

Huvilapalstan alkuperäinen ilme ei ole säilynyt: 2000-luvun ensimmäisinä vuosina huvilan puisto ja puutarha kaavoitettiin ja täytettiin romakotitaloilla. Huvilarakennus on jäänyt uusien, hieman kömpelösti huvila-arkkitehtuuria matkivien omakotitalojen varjoon. Havulinna kuuluu siitä huolimatta Rantatien huvilakulttuurin arvokkaimpiin esimerkkeihin ja sen kiviaita portteineen (250f) on erottamaton ja vaalittava osa Kirkkotien miljööstä. Salmela eli Havulinna on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä.

Salmela on henkilö- ja rakennushistoriallisesti arvokas kohde ja edustaa Tuusulan huvilakulttuurin vanhinta osaa, ns. suurhuviloiden aikaa. Huvilan ympäristö on uuden asutuksen myötä menettänyt vanhan ilmeensä, kun tontille on noussut toistakymmentä pientaloa. 1 LUOKAN KOHDE.

12 Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640-1852; henkilönnumero 15894.

13 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 22.

14 Toivo Mäkisen haastattelu 9.4.1983, nauha 2. Kauko Holma haastattelijana.

15 Ritva Laine, Tuusula-seuran aikakirja X, s.70. kuva.

16 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 22; kuva. Väritys ja arkkitehtuuritulkinta AnneVähätalo.

17 Jyrki Haikonen, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 32 myös kuvateksti - Vieno Sointeen haastattelu 1987..

Karttaote vuonna 1888 laaditusta isojakokartasta. Salmelan pihapiiri on jo muotoutunut. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

49. Salmelan päärakennus ja pitsimäiset ikkunalasit kuistilla.

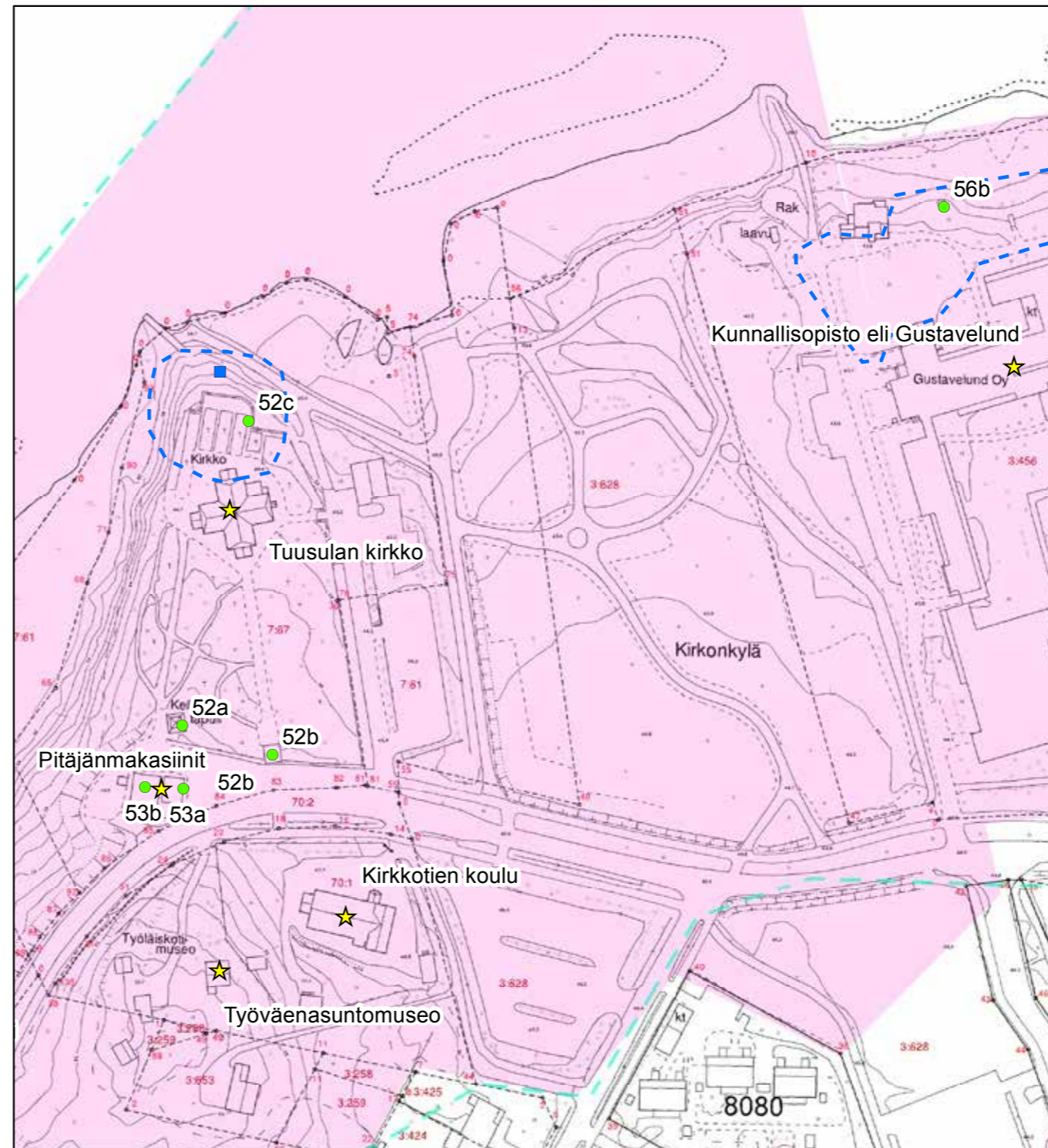
49. Salmelaan johtava lehmuskujanne.

49 Salmelan huvila piiloutuu rannan suunnalta puuston sisälle. Rannassa on pieni uimakoppi.

50. Tuusulanjärven kirkonseutu

Kirkonseutu on Tuusulan itärannan kulttuurimaiseman eräänlainen keskipiste, pitäjän vanha hallintokeskus. Kokonaisuuteen kuuluvat kutakuinkin samalla paikalla 1640-luvulta lähtien ollut kirkko, hautausmaahan, pitäjänmakasiinit, kansakoulu sekä työväenasuntomuseo. Myös kirkon perustamisen jälkeen syntynyt Kirkkotie on tärkeä osa maisemaa. Kirkonseutu Lukkarinmetsineen ja Kirkkotie sekä Kirkkotien kaksi vanhaa huvilaa (Iloniemi ja Havulinna) talousrakennuksineen ja tiestä erottavine kiviaitoineen liittyvät läheisesti Rantatien kulttuurimaisemaan.

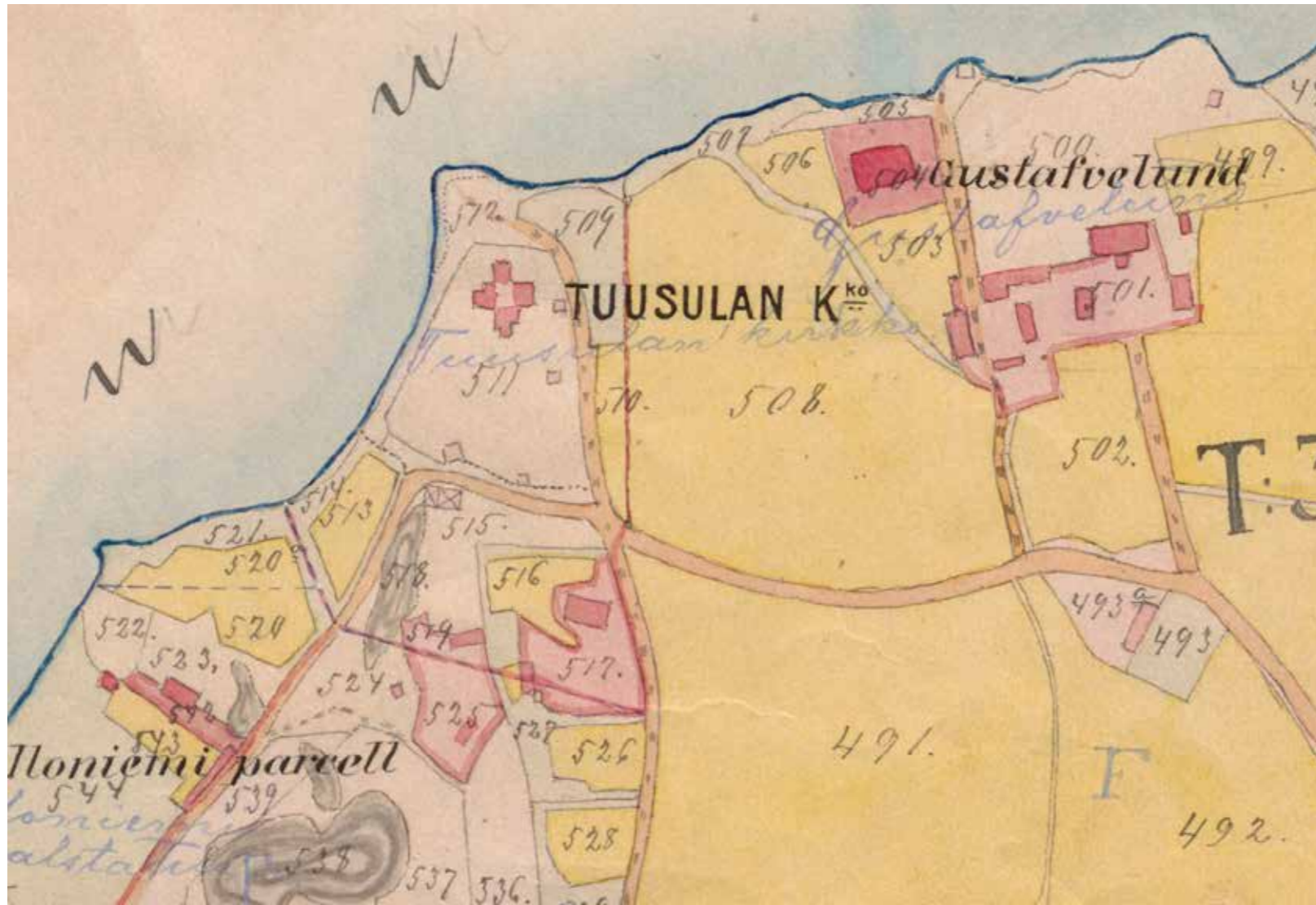

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▬ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

Kirkon ympäristö on ollut hyvin nykyisen kaltainen vuonna 1888, joskin puustoltaan vähäisempi ja tie on kulkenut kirkkotarhan ja pitäjänmakasiinien välistä.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Tuusulan kirkonseutu on rakennushistoriallisesti, maisemallisesti ja historiallisesti yksi merkittävimmistä Tuusulan ympäristöistä ja se on osa Tuusulan rantatien valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä (RKY 2009). 1 LUOKAN ALUE.

50. Kirkkopelto on niittymäinen puistoalue ja harvoja avoimia ranta-alueita Tuusulassa.

50. Kirkon eteläpääty ja hautausmaan pääkäytävä.

50. Kirkkorannassa on kirkkovenelaituri ja näkymä vastarannan huviloille.

50. Itoniemen leivintupa ja sen jatkeena oleva vaunuliiteri rajaavat Kirkkotietä.

50. Sankarihautojen komeat kuuset ja graniittinen muistomerkki.

50. Kirkkorannassa, sankarihautausmaan pohjoispäässä on suuria kuusia juurakoineen.

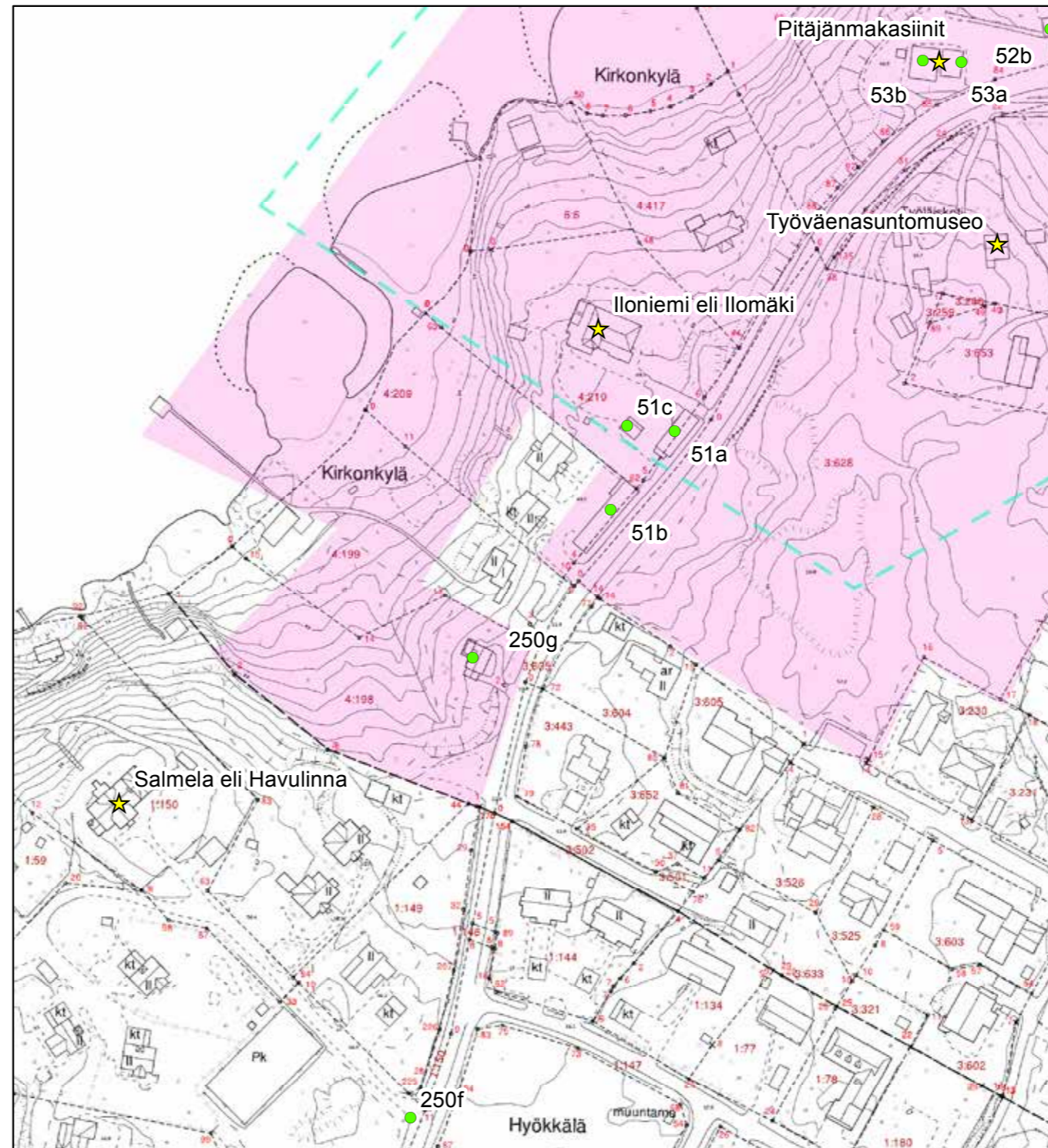
50. Malleniuksenmetsän komeita mäntyjä.

50. Työläiskotimuseoon siirrettyjä ja rakennettuja talousrakennuksia.

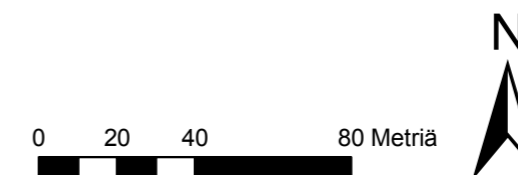
51. Iloniemi

Tuusulan kirkon eteläpuolella sijaitseva Iloniemi kuuluu Tuusulanjärven varhaisiin suurhuviloihin. Se erotettiin Villa Riihilahden nimellä Krapin tilasta vuonna 1876¹⁸, mutta huvilapalsta on myyty jo vuonna 1868 helsinkiläiselle kauppias Adolf Liljeroosille ja jo tuolloin palstalla on maininta ”Riihilahti villa”. Seuraava omistaja oli vuodesta 1874 lähtien pormestari C.A.Öhrnberg ja seuraavana on vuorossa vuodesta 1878 lähtien Gustavelundin kartanon leskirouva Carolina de la Gardie luovutettuaan kartanonsa Olga-tyttärelle ja vävyllään kenraalimajuri Reinhold Ehrnroothille. Lesken kuoltua Olga-tytär myi huvilan vuonna 1897 kapteeni Werner C.M. Schatlovitzille ja tämä edelleen vuonna 1904 Helsingin varuskunnan komendantti kapteeni Karl Michael Bielostotskijlle (Bjelastotsky), joka myöhemmin hankki Paijalan Anttilan eli Thusbyborgin kartanon omistukseensa vuonna 1906.¹⁹ Seuraava omistaja oli Nokia Oy:n perustaja ruukinpatruuna Fredrik Idestam vuosina 1907-1912 ja tämän jälkeen huvilaa hallinnoi vuoden verran tanskalainen eläinlääkäri Hannibal V. Graae, sitten everstiluutnantti Erns Alftan vuosina 1913-1916 ja 1916-18 apteekkari K. Hj. Hemmer.²⁰ Iloniemen omistajista on parhaiten tunnettu Tuusulan lukkari Sakari Soinne, jonka vaimo Aina Soinne hankki Iloniemen suurelle perheelleen vuonna 1918 apteekkari²¹ K. Hj. Hemmeriltä.²² Hänen tyttärensä, kirjailija Laura Soinne sekä runoilija Einari Vuorela ovat myös asuneet huvilalla.²³

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

18 Tuusulan kiinteistörekisteri.

19 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 20.

20 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 20.

21 Laura Soinne, Tuusula-seuran aikakirja XX, s. 51.

22 Jyrki Haikonen, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 32 - Vieno Sointeen haastattelut 1987.

23 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 131.

Karttaote vuonna 1888 laaditusta isojakokartasta. Itoniemen pihapiirissä on jo pitkä pohjoisempi rakennusrivi. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Iloniemen päärakennuksen vaiheet ovat moninaiset. Se oli alunperin tyyppillinen 1800-luvun lopun nikkarityylinen suurhuvila kuisteineen, ulokeineen ja torneineen. Rakennus näkyy jo 1870-luvun topografikartassa, joten se lienee 1860-luvulta.²⁴ Nykyisen, lähinnä funktionalistisen asunsa rakennus on saanut vuosien 1939 ja 1952 muutostöissä; vuoden 1924 korjaus ei juuri muuttanut rakennuksen ilmettä koristeilua lukuunottamatta. Huvilassa ollut torni purettiin vuoden 1939 muutoksissa.²⁵ Arkkitehti Väinö Vähäkallio suunnitteli 1920-luvun loppupuolella toteutetut muutokset: taloa korotettiin ja tornia muutettiin koristeellisesta yksinkertaisemmaksi sekä toisen kerroksen sali sai punahonkakaton, joita koristaa Ville Hännisen koristemaalaukset: sali on edelleen sinne suunniteltuine huonekaluineen lähes alkuperäisessä 1930-luvun asussa. Yrjö Lindegren suunnitteli 1939-40 toteutetut funktiohenkiset muutokset, joista jälkipolvea on eniten harmittanut tornin poisto talon järvenpuoleisesta eteläkulmasta. Tuolloin talo myös sai rappauksen ja ikkunat vaihdettiin ja taloon asennettiin keskuslämmitys. Aarne Ervi muodosti taloa edelleen puutavarayhtiö Sointeen edustushuvilaksi soveltuvaksi: alakerrasta purettiin väliseiniä ja avattiin suuret maisemaikkunat, yläkerran takat ja salin yhteydessä ollut ”kiukkukammari”, jossa Eino Leino oli työskennellyt.²⁶ Rapattu, aumakattoinen talo sisältää kuitenkin vanhan hirsirungon ja noudattaa huvilan alkuperäistä yleishahmoa. Nämä myöhemmät muutokset ja lisät ovat arvokas osa rakennuksen historiaa ja suunnittelijoidensa takia myös arkkitehtonisesti erittäin arvokkaita erityispiirteitä.

Pihan itäosalla, Kirkkotien varressa on nykyisin naapuritontilla Bjelastotskyn aikainen satulakattoinen kärryvaja (**51b; luokka 1**) sekä huvilaakin vanhempi hirsirakenteinen asuintalo (**51a; luokka 1**), joka on lukkari Stålhanen Kirkonkylän koulun alta siirretty asuinmökkinsä perusosa.²⁷ Tämä vanha asuinrakennus on palvellut myös leivini- eli paka-ritupana. Pihan luhtiaitan (**51c; luokka 1**) on suunnitellut Väinö Vähäkallio vuonna 1924. Huvilan ympäristö on toistaiseksi välttynyt uudisrakentamiselta, ja ympäristö on säilynyt varsin alkuperäisenä. Kaikki neljä rakennusta on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä.

Iloniemestä lohkaistun Aattolan asuinrakennus (**250g; luokka 1**) on Kirkkotien 1910-luvun alkuperäisessä asussa säilynyttä pientuuliasutusta. Aattola oli alkujaan Iloniemen omistaja Idestamin puutarhurilleen rakennuttama asuintalo, jota kutsuttiin myös nimellä ”Vahtikoppi”.

Iloniemen huvilaan liittyy merkittäviä henkilöhistoriallisia yhteyksiä. Rakennus piharakennuksineen ja kiviaitoineen on arvokas osa Kirkkotien maisemaa ja rakennuskulttuuria. 1 LUOKAN KOHDE.

24 Venäläisen topografikunnan kartta Tuusula IX 30 vuodelta 1870-71.

25 Laura Soinne, Tuusula-seuran aikakirja XX, s. 52.

26 Varpu-Liisa Kristiina Tapissier-Määttä, 2005. Tuusulan museolle toimitettu kirjoitelma.

27 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 117, Härö?

51A Iloniemen vanha leivintupa, joka on aiemmin ollut lukkarin asuntona kirkonmäellä.

51B Bjelastotskyn aikaiset kärryvaja- ja tallirakennukset.

51B Bjelastotskyn aikaisen kärryvaja- ja tallirakennuksen pohjoispäätty ikkunoineen.

51A Iloniemen pakaritupa korjauksen jälkeen 2016.

51C Iloniemen luhtiaitta ja puustoinen piha.

250G Aattolan pikkuruutuiset ikkunat vihjaavat jugend-tyylistä.

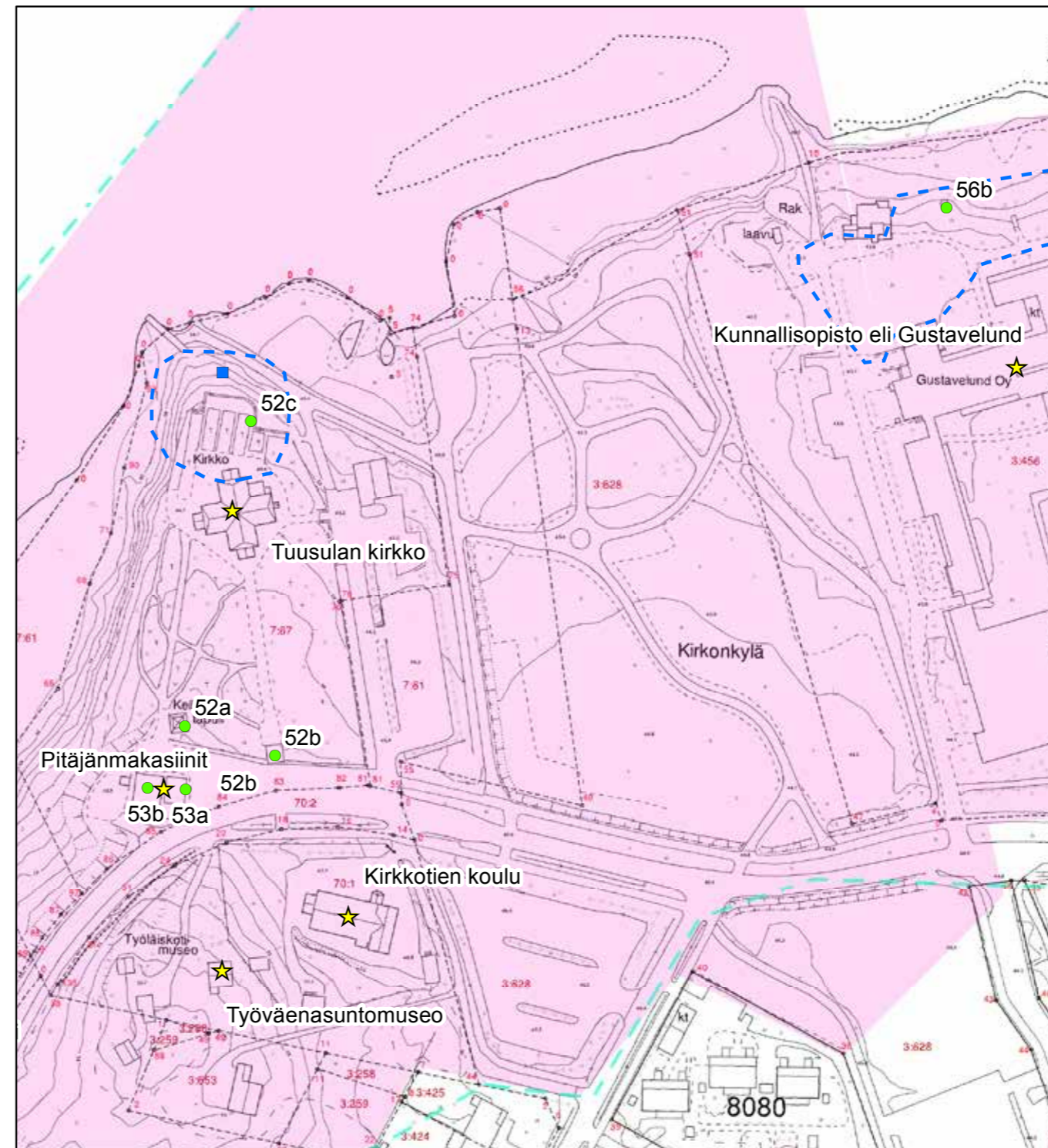
51. Iloniemen päärakennus nykyasussaan. PS.

51C Iloniemen luhtiaitan pääty.

52. Tuusulan kirkko ja kirkkotarha

Tuusulan seurakunnan syntyminen ja kirkon rakentaminen liittyivät 1600-luvun yleisempään pyrkimykseen jakaa hankalasti hoidettavia seurakuntia pienemmiksi. Aloitte tuli kuitenkin paikkakunnalta. Muutamana Tuusulan suomenkielisen kylän talolliset ryhtyivät omatoimisesti rakentamaan kappelia Tuusulanjärven rannalle; yrityksiä oli peräti kolme, joista viimeiseen he saivat tukeen Vanhankylän kartanoa isännöineen Niilo Laurinpoika Stälhanan. Hanke johti ristiriitaan Sipoon kirkkoherra Laurentius Pampinauksen kanssa, mutta kappeliseurakunnan perustaminen hyväksyttiin vuonna 1644. Kymmenen vuotta myöhemmin Tuusula itsenäistyi omaksi seurakunnakseen. Tuusulan kirkkoa voikin pitää seurakunnallisen ja sen perustalle kasvaneen kunnallisen itsenäisyyden symbolina.²⁸

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

Ote Carl Boismanin vuonna 1777 laatimasta isojakokartasta, jolla kirkko, tapuli ja kellonsoittajan asuminen on esitetty harvinaisen tarkasti. Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Tuusulan ensimmäinen kirkko otettiin käyttöön vuonna 1644. Se valmistui lopullisesti vasta 1650-luvun aikana. Pienehkö, harjakattoinen, pohjaltaan suorakaiteen muotoinen rakennus sijaitsi nykyisen kirkon pohjoispuolella, sankarihautausmaan tienoilla. Kirkko tuli pian pieneksi ja oli 1720-luvulla lisäksi jo pahoin ränsistynyt.²⁹ Kirkon sisustuksesta on jäljellä Nils Stålhanan lahjoittama pieni ikkunalasi, johon on kuvattu hänen vaakunansa ja nimensä aikakautensa kirjoitustyylillä. Nykyisin tämä lasimalaus on nähtävillä Suomen Kansallismuseossa porrastornin ikkunassa.

Ristikirkko ilmestyi Suomen kirkkoarkkitehtuuriimme 1660-luvulla ja yleistyi vuosisadan lopun kuluessa. Tunnetuin ja samalla säilynyt esikuva on Jean de la Valléen Tukholmaan suunnittelema Katarinan kirkko. Tämän kirkkotyyppin myötä saivat protestanttiset kirkkomme niille leimallisen asunsa saarnastuoleineen ja kiinteine penkkeineen. Tuusulan kirkon rakentaminen ajoittuu jaksoon, jolloin rakennustyyppi oli jo vakiintunut ja jolloin talonpoikaisten kirvesmiesten merkitys niiden rakentajina alkoi korostua.³⁰

Uuden, nykyisin käytössä olevan kirkon rakentaminen aloitettiin vuonna 1732. Kirkko otettiin käyttöön pari vuotta myöhemmin. Rakennustyöt saatiin päätökseen vuosikymmenen loppuun mennessä. Rakennusmestarina oli Erik Eskilsson (Erkki Eskonpoika) Hannula Nahkelan kylästä. Kirkko on pohjakaavaltaan tasavartisen ristin muotoinen ja ristivarret kaventuvat päätyjä kohden lievästi. Aluksi harmaana hirsipintaisena ja ulkonurkat tervattuna ollut kirkko punamullattiin ensimmäisen kerran viimeistään eteisten rakentamisen yhteydessä 1750-luvulla läntisen, eteläisen ja sakastivarren päihin, mutta ilmeisesti jo aiemmin; nurkkalaudat asennettiin 1769. Hirsiseinät laudoitettiin lopullisesti vasta 1790-luvulla, jolloin kirkko myös maalattiin uudelleen punamullalla. Kateaineena oli paanu, joka tervattiin. Keskellä kattoa oli pieni lanteriini tai kattoratsastaja, joka purettiin vuonna 1853.³¹

Kirkkoa on aikojen kuluessa jonkin verran muutettu. Lääninarkkitehti Jean Wiik suunnitteli vuosien 1852-53 perusteellisen korjauksen. Kirkon kivijalka, ulkolaudoitukset ja maalaukset uusittiin. Seinien yläosassa kulkee koristefriisi. Maalauksuunnitelman mukaan ulkoseinät oli maalattava öljyvärillä järvenvihreiksi, listat ja ikkunoiden vuorilaudat vihreiksi, kattolistan varjostus mustaksi ja sisäseinät vaaleansinisiksi, alttarikaide, penkit ja ovet ns. tammivärillä ja kuorin lattia keltaiseksi. Saarnastuoli pysyi sinisenä ja sen peilien kullatut reunat ainoastaan puhdistettaisiin. Eteisten seinät piti maalata keltaiseksi ja lehterien penkit helmivärillä. Tässä yhteydessä kirkkoon tuli myös nykyinen Johan Asplundin maalama alttaritaulu.³² Kirkon suippo/pyörökaariset ikkunat uusittiin ja oikaistiin.³³ Kirkkoa oli ilmeisesti pimentänyt lehtereiden asteittainen lisääminen 1760-70-luvuilla ja 1790-luvun lehtereiden laajentaminen.³⁴ Kaikkia Wiikin aikeita ei toteutettu, esimerkiksi kattomuoto, korkeaharjainen, päistään aumattu paanukatto ja päätyjen eteiset jätettiin entiselleen. Katolta purettiin lanteriini korvattiin vastoin arkkitehdin tahtoa pelkällä ristillä.³⁵ Kirkon keskineliöön liittyneet sidehirit ja niiden konsolit on

29 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 262-266.

30 Lars Petterson, ARS 3, s. 243-255.

31 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 267-282.

32 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 472-475.

33 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 278.

34 kts. 98

35 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 473.

poistettu³⁶ todennäköisesti viimeistään Wiikin suunnitteleminen muutostöiden yhteydessä, mutta mitä ilmeisemmin lehtereiden laajentamisen yhteydessä.

Vuosien 1902-03 korjaustyöt suunnitteli arkkitehti E.A. Kranck. Kirkon holvit vuorattiin nykyisellä ponttilaudoituksella ja niiden muotoa muutettiin katkaistusta suippokaaresta katkaistuksi pyramidiksi. Ulkovuorauksen nykyiset yksityiskohdat, kuten ikkunat lienevät nekin Kranckin työtä. Kirkon kengityksen yhteydessä uusittu kivijalka on harmaata kiilakiveä.³⁷ Kirkon 200-vuotisjuhlien yhteydessä kirkkoa ajanmukaistettiin arkkitehti Oiva Kallion suunnitelmin ja vuosina 1952-53 korjaustyöt keskitettiin sisätiloihin, joita vuorattiin uudestaan; mm. lattiat uusittiin ja kuorin koroketta laajennettiin ja alttariin tehtiin toinen aukko. Penkkirivejä väljennettiin ja penkkejä tehtiin istuttavammaksi.³⁸

Kirkon vanhin tapuli (**52a; luokka 1**) oli yksijakoinen eli yksinivelinen. Uuden tapulin rakensi vuonna 1746 kirkon rakennustöitä johtanut Erik Eskilsson Hannula. Tapuli on ilmeisesti jo tällöin saanut nykyisen barokkivaikutteisen kaksinivelisten, nelikulmaisen ja sipulimaiseen kattoon päättyvän muotonsa. Tapuli on korjattu perusteellisesti 1810-luvun lopussa.³⁹ Laudoituksen tapuli sai 1830-luvulla ja tässä yhteydessä tapuli myös punamullattiin. Kirkon perusteellisen korjauksen yhteydessä 1850-luvulla myös tapulia kunnostettiin: alaosa pysyi punamullattuna mutta yläosa maalattiin valkoisella öljyvärillä. Noihin aikoihin tapuli tuli osaksi kirkkomaata, sillä kirkkomaan laajennuksen yhteydessä vanhan kirkon hirsistä rakennettu hirsiaita korvattiin kiviaidalla ja ulotettiin tapulin molemmin puolin. Tapulin alaosa on tuettu 1903 hirsiaidalla, jotka näkyvät alaosan tunnusomaisena levennyksenä.⁴⁰ Asemakaavassa tapuli on varustettu sr-13 -merkinnällä.

Kirkon hautausmaata on laajennettu useamman kerran. Vanhan kirkon aikaan kirkkotarha sijaitsi kirkon eteläpuolella, pohjoispuoli kun laskettiin paholaisen tyyssijaksi. Tie kulki kirkkotarhan ja tapulin välistä eikä nykyistä kirkkotarhan kaakkoiskulmaa ollut ollenkaan. Hirsiaita kirkkotarhan ympärille rakennettiin vuonna 1735 vanhan kirkon hirsistä ja sen lounaiskulmassa oli portti, joka karttojen mukaan on saattanut olla porttihuone, ns. läpikäytävä. Porttihuoneita oli toinen idän puolella. Tämä aita kesti vain kaksi vuosikymmentä ja seuraava hirsiaita sai katteekseen lautakaton kuten sitä seuraavakin. Kirkkotarhassa oli tuolloin myös varakkaiden sukujen hautakatoksia, joista viimeinen, Nordenskiöldien hauta, oli olemassa vielä 1950-luvulla. Useamman hirsiaidan jälkeen kirkkotarhan ympärille rakennettiin lopulta kiviaita 1850-luvulla pitämään kylän naudat, lampaat ja siat pois hautoja tonkimasta.

Nykyinen (eteläinen) porttihuone (**52b; luokka 1**) on todennäköisesti vuonna 1815 ”Kellotapulin pellolle” tapahtuneen kirkkomaan laajennuksen tulosta. Osa vanhasta kirkkomaasta on nykyisen kirkon alla.⁴¹ Vanhan kirkkomaan käydessä lopullisesti ahtaaksi on Paijalan Nummenkankaalle 1800-luvun lopussa perustettu myös uusi hautausmaa.

Vanhaan kirkkomaahan on haudattu m. Aleksis Kivi ja Pekka Halonen.

36 Lars Petterson, ARS 3, s. 243-255.

37 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 476.

38 Antti Rosenberg: Tuusulan historia IV, s. 547-550.

39 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 289.

40 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 476-477.

41 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 286-289.

52A Kirkon tapuli.

52B Kirkon eteläinen porttihuone. 52_kirkonporttirakennus.

Kirkkomaan istutus- ja polkujärjestelyt ovat peräisin 1920-luvun alusta ja rautatielaitoksen ylipuutarhurin Olavi Nykoppin käsiä.⁴² Kirkkopuiston hautausmaan Tuusulanjärven puoleiselle sivulle kirkon pohjoispuolelle on sijoitettu myös sankarihautausmaa, jonka vuonna 1953 paljastettu muistomerkki on Rakel Koiviston suunnittelema punagraniittinen ”Paluuton tie”. Tuusulan veteraanitoimikunta pystytti vuonna 1999 Kirkkopuiston laidalle Erkki Erosen veistämän Pro Patria paaden, ”Nimikirjan”⁴³ johon on kerätty kaikki Suur-Tuusulan alueelta toisessa maailmansodassa surmansa saaneiden nimet.⁴⁴ Itse kirkkorakennus on asemakaavaan merkitty sr-12-merkinnällä; tapuli ja porttirakennus sr-13-merkinnällä.

Kirkko tapuleineen on Tuusulan merkittävimpiä yksittäisiä rakennuksia ja Kirkkotien tärkein maisemallinen ja historiallinen kiintopiste. 1 LUOKAN KOHDE.

42 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 480.

43 Heikki Simola, Tuusula-seuran aikakirja XIX s. 34 tieto ”Nimikirja”

44 Raimo Manneri, Tuusula-seuran aikakirja XVIII s. 4-5. Tuusulan veteraaniperintö.

52 Kirkko ja sankarihaudat syksyllä 2013; kirkkoa korjataan.

52 Kirkon pohjoisrapun edessä ovat sankarihaudat ja sodan muistomerkki.

52 Kirkon sakasti ikkunoita kunnostetaan syksyllä 2013.

52 Kirkon eteläpääty ja vanhimmat hautamuistomerkit.

52 Kirkko näkyy vain pilkahduksenomaisesti Tuusulanjärveltä.

52 Kirkon sivurakennus 1980-luvun alusta.

52 Hautamuistomerkit ovat etupäässä 1800-luvulta.

52 Aleksis Kiven muistomerkki on kirkon eteläpuolella.

52 Sankarihautausmaan muistomerkki Paluuton tie, Rakel Koivisto.

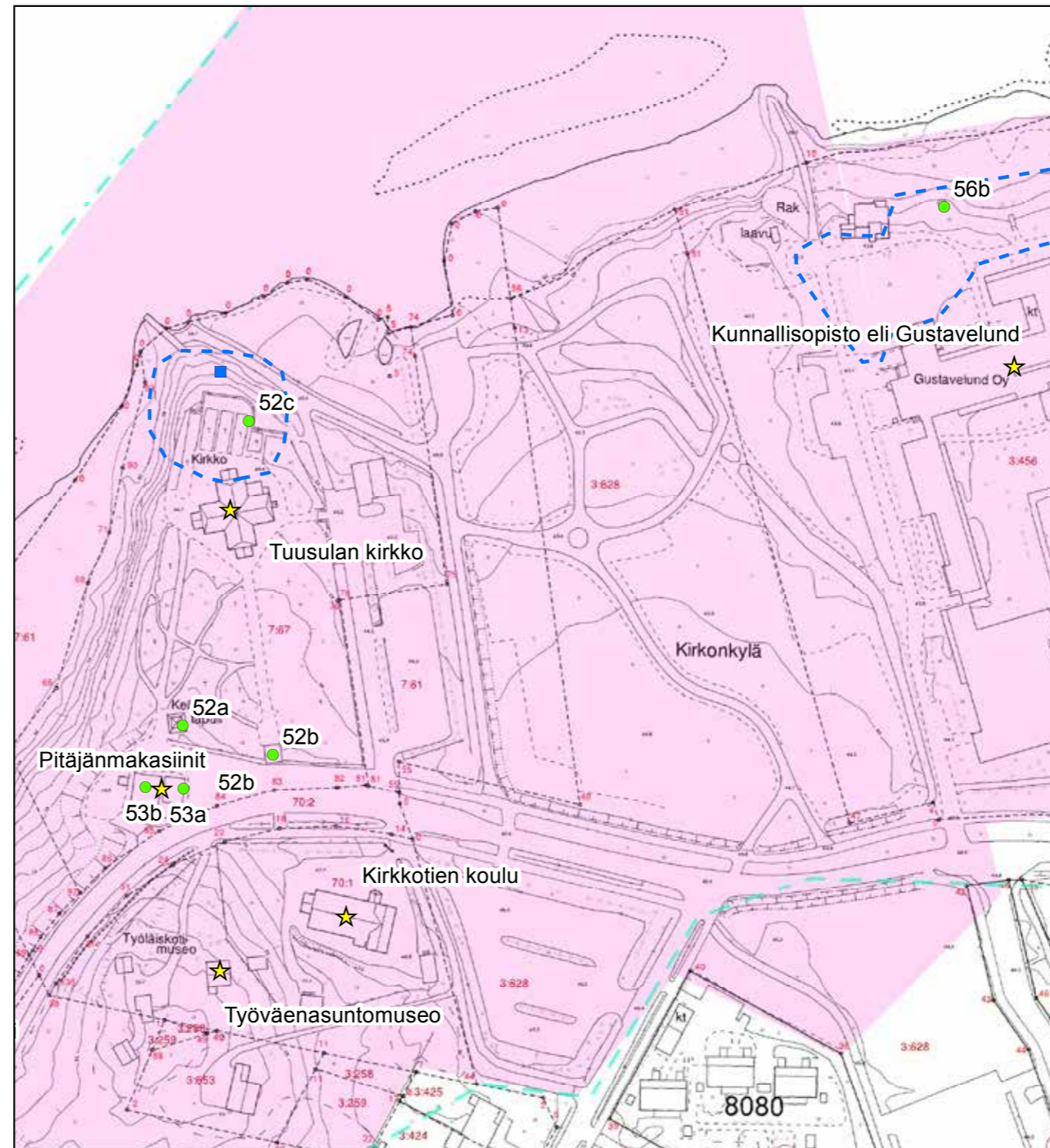
52 Vanhankylän kartanon Åström-suvun hautoja.

52 Kirkon vanha ja uusi kivimuuri.

53. Pitäjänmakasiinit

Maalaispitäjien julkiset rakennukset, sikäli kun niitä ylipäänsä oli, olivat pitkään kooltaan ja asultaan vaatimattomia. Kirkot ovat tästä poikkeus. Kirkonkylään alkoi 1700-luvun mittaan ilmestyä muitakin yhteisiä rakennuksia, kuten pitäjäntupia tai käräjäkartanoita. Tuusulassa sellainen oli pitäjänmakasiini.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

Pitäjänmakasiinit kehittyivät 1600-luvun lopulta alkaen, mutta olivat tuolloin vielä hyvin harvinaisia. Kruunu vauhditti niiden perustamista 1750-luvulla ja toden teolla 1800-luvun alussa. Asetus vuodelta 1875 toi makasiinit niihinkin pitäjiin, joissa sellaisia ei vielä ollut.

Makasiinit olivat eräänlaisia viljapankkeja, joista korkoa vastaan lainatti siemenviljaa sitä tarvitseville. Lainattava vilja koottiin tilallisilta näiden veroluvun mukaisessa suhteessa.

Hallitsijan maaherroille vuonna 1750 lähettämä kirje sai alulle myös Tuusulan makasiinihankeen. Samana vuonna päätettiin käräjillä makasiinin perustamisesta. Hanke edistyi vaivalla. Tilallisilta jouduttiin toistuvasti kovistelemaan vaadittua peruspääomaa, viljaa. Jatkossakin lainajvästön hallinto aiheutti riitaisuuksia ja kiristi m. talonpoikien ja säätyläisten välejä.

Toiminta aloitettiin seurakunnan vanhassa kymmenysaitassa⁴⁵. Kymmenysaittaa seurannut makasiini on ollut olemassa vuonna 1765. Vuonna 1798 päätettiin rakentaa uusi makasiini (53a; luokka 1) ja samalla vaihtaa sen paikkaa, sijoittaa se mäennyppylälle kirkon tapulin viereen. Tilalliset toimittivat tarvittavat hirret ja lattiapalkit, muut tarpeet kuten kattolaudat ja naulat hankittiin makasiinin varoilla ja vanhan aitan myynnistä saaduilla rahoilla. Rakentamisesta vastasivat talollinen Heikki Mikkola Lahelasta, Ruskelan Monsasta isännöinyt kapteeni J.G. Westermarck ja Kyrölän kartanon majuri Adolf Bucht. Makasiini oli valmis elokuussa 1799.⁴⁶ Vanha makasiini kävi kasvaneen väkiluvun myötä ahtaaksi, joten 1850-luvun puolivälissä pitäjänkokous päätti rakennuttaa toisen viljamakasiinin. Uusi makasiini (53b; luokka 1) valmistui vanhan viereen 1859 ja sen rakensi rusthollari Magnus Malmström Sipoon Pigbystä.⁴⁷ Vanha aitta kunnostettiin 1859.

Lainajvästö toimi vielä 1930-luvulla. Tuusulan manttaalikunta lahjoitti makasiinit Tuusulan kunnalle vuonna 1988 museorakennuksiksi. Makasiinit saivat peltikatot 1990-luvun alussa ja samalla aitat kengitettiin, punamullattiin ja niiden lattioita oikaistiin.⁴⁸

Makasiinit sijaitsivat entisen, vuonna 1927 siirretyn Kirkkotien ja nykyisen Kirkkotien välimaastossa, vanhan tienpohjan ja kirkkoa ympäröivän kiviaidan välissä (Kirkkotie on siis aiemmin kulkenut makasiinien ja kirkkoaidan välistä). Vanhempi aitta on pitkänurkkainen, nurkkakiville perustettu, peiterimoitettu hirsirakennus. Nuorempi aitta on varsin samanlainen, mutta se on lyhytnurkkainen, sillä on yhtenäinen luonnonkivisokkeli ja sen satulakatto on loivempi. Molemmat ovat punamullattuja, nurkat ja räystäslistat ovat valkoisia. Molemmat makasiinit on asemakaavaan merkitty sr-13-merkinnällä.

Rakennukset ovat maisemallinen kiintopiste molemmista suunnista saavuttaessa. Tämän lisäksi niillä on rakennushistoriallista ja historiallista merkitystä varhaisen pitäjänhallinnon muistona. 1 LUOKAN KOHDE.

45 Seurakunnalle vero maksettiin ns. kymmenyksinä.

46 Risto Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s.219-227.

47 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 313-320.

48 Jaana Koskenranta, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 40-41.

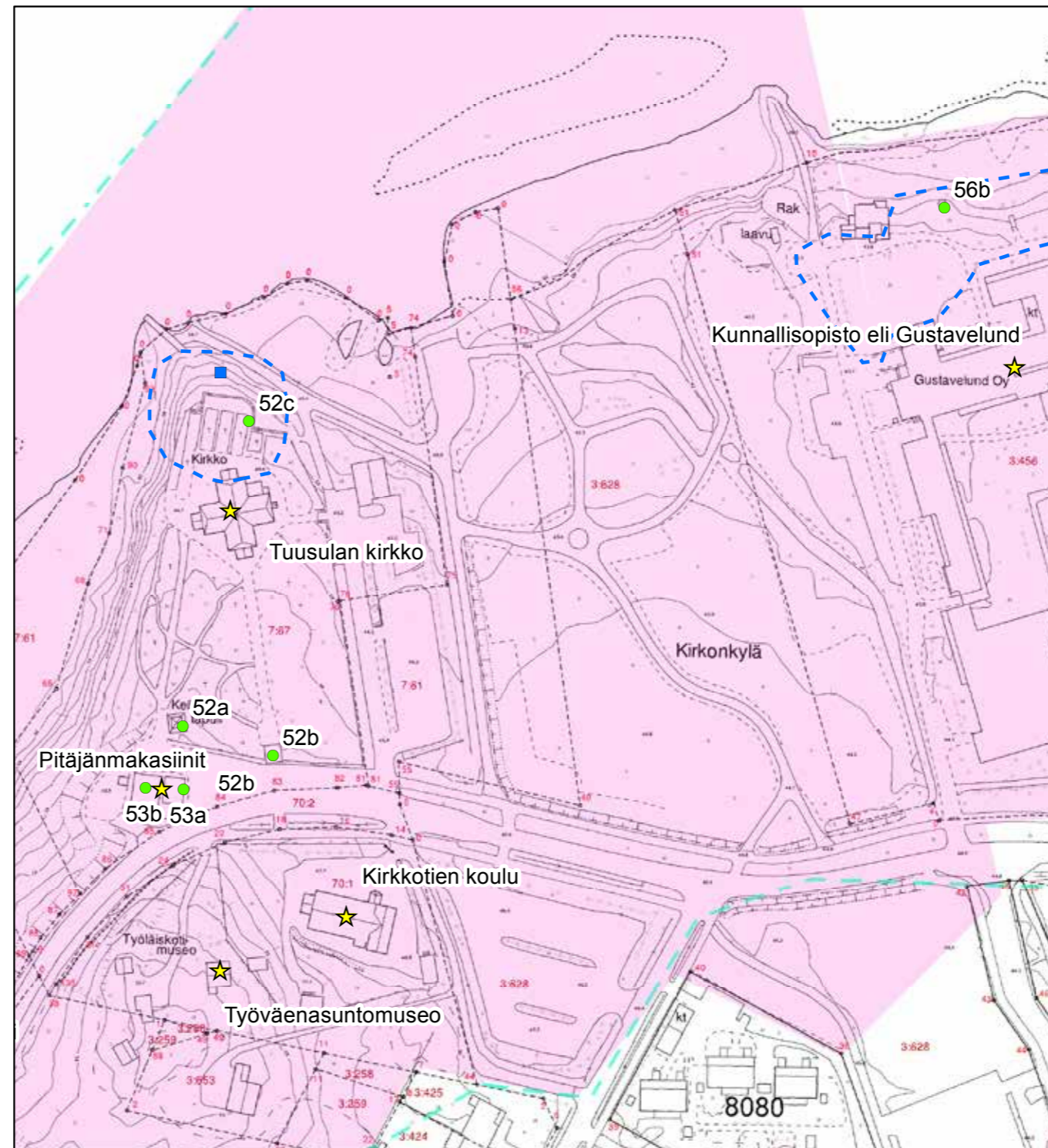
Vasemalla vanha makasiini 53A ja oikealla uusi makasiini 53B.

53 Pitäjänmakasiinit, Kirkkotien kiintopisteitä.

54. Työläiskotimuseo

Kirkkoa vastapäätä olevalla mäellä oli aikaisemmin rykelmä käsi-työläisten ja Gustavelundin muonamiesten asuinrakennuksia⁴⁹ sekä vuoden 1961 jälkeen purettavaksi myyty hirsirakenteinen Lukkarila.⁵⁰ Ns. Malleniuksen nyttemmin hävinneessä mökissä on pidetty ns. Nybergin koulua.⁵¹ Siinä oli myös asunut runoilija J.H. Erkkö.⁵² Yhtä lukuun ottamatta ne olivat 1970-luvun alkuun mennessä kaikki hävinneet. Jäljelle jäänyt, mahdollisesti ennen 1800-luvun puoliväliä⁵³ rakennettu ns. Nordbergin mökki on kunnostettu vuosina 1979-1981 työväenasuntomuseoksi.⁵⁴ Rakennuksen hirsistä ainakin osa on vanhempia, sillä kunnostustöissä löytyi hirteen veistetty vuosiluku 1825. Talossa asunut Lorenz Nordberg oli kirkon suntio, joka toimitti myös poliisin virkaa.⁵⁵

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

49 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s.17.

50 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 119.

51 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 574 kuvateksti. Careniuksen talo eli Malleniuksen talo sijaitsi Gustavelundin mailla.

52 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 703.

53 Mökki on ylös asti päädyistään salvottu, mikä viittaa 1800-luvun puolivälissä asuinrakennuksista poissjääneeseen rakennustapaan.

54 Marja-Liisa Mäkelä, Tuusulan aikakirja X, s. 68.

55 Jyrki Haikonen ja Sirkka Holma, Tuusulan aikakirjat XVIII, s. 55. Urho Mäen haastattelun pohjalta.

Vanhan, vuoden 1952 jälkeen puretun pitkänurkkaisen ja matalan hirsimökin paikalla/sisällä oli alun perin ollut kirkon vanha (kivi)sakasti, joka ilmeisesti toimi pitkämatkalaisten⁵⁶ kirkkotupana ja sen jatkeeksi rakennettiin edelleen olemassa oleva mökki.⁵⁷ Vuosien 1980-90- kunnostustöissä mökin tiilikate vaihdettiin muotopeltiin; alkuperäinen katto oli pärettä.⁵⁸ Rakennus on tyypiltään pystyvuorattu mora-tupa.⁵⁹ Huomiota kiinnittää suurehko satulakattoinen kuisti ja lähinnä uusrenessanssityylinen ulko-ovi. Yhtälaila mielenkiintoinen ja kysymyksiä herättävä on jäljelle jääneen mökin erittäin korkea, luonnonkivistä muurattu kivijalka.

Museoon on sisustettu kaksi osastoa, kirvesmiehen asunto 1920-luvulta ja suutarin verstaas ja esineistö on pääosin hankittu Tuusulasta.⁶⁰ Museoalueen pihalle on rakennettu liiteriä imitoiva näyttely-taukotila sekä tontin eteläsyrylle varasto ja katos, johon on sijoitettu Vuorenteko Oy:n valmistama pärehöylä. Alueella oleva sepän paja on siirretty 1990-luvulla Maantiekylästä Lemminkäinen Oy:n alueelta.⁶¹ Kokonaisuus kuvaa hyvin 1900-luvun alun tiivistä asuinalueita, jossa työnteko on nivoutunut asumisen piiriin. Museorakennus on asemakaavaan merkitty sr-13-merkinnällä.

Työläiskotimuseo on merkittävin kohde vaatimattoman sosiaaliluokan rakennuskulttuuria Tuusulassa ja oleellinen osa Tuusulan kirkonseudun maisemaa. Itse museorakennus: 1 LUOKAN KOHDE, MUSEOALUE 2 LUOKAN ALUEKOHDE.

56 Tuusula-seuran aikakirja 2000. s. 106

57 Jyrki Haikonen ja Sirkka Holma, Tuusulan aikakirjat XVIII, s. 55. Urho Mäen haastattelun pohjalta.

58 Jaana Koskenranta.

59 Määritelmä Härön.

60 Marja-Liisa Mäkelä, Tuusulan aikakirjat X, s. 68-69.

61 Jaana Koskenranta.

54 Nordbergin mökki pohjoisjulkisivultaan - korkea kivijalka on mahdollisesti taloa huomattavasti vanhempi.

54 Museon sepänpaja on siirretty Maantiekylästä.

54 Nordbergin mökin avokuisti on talon eteläpuolella.

54 Pärehöyläkatos ja varistorakennus ovat uudistuantoa vanhoihin menetelmiin.

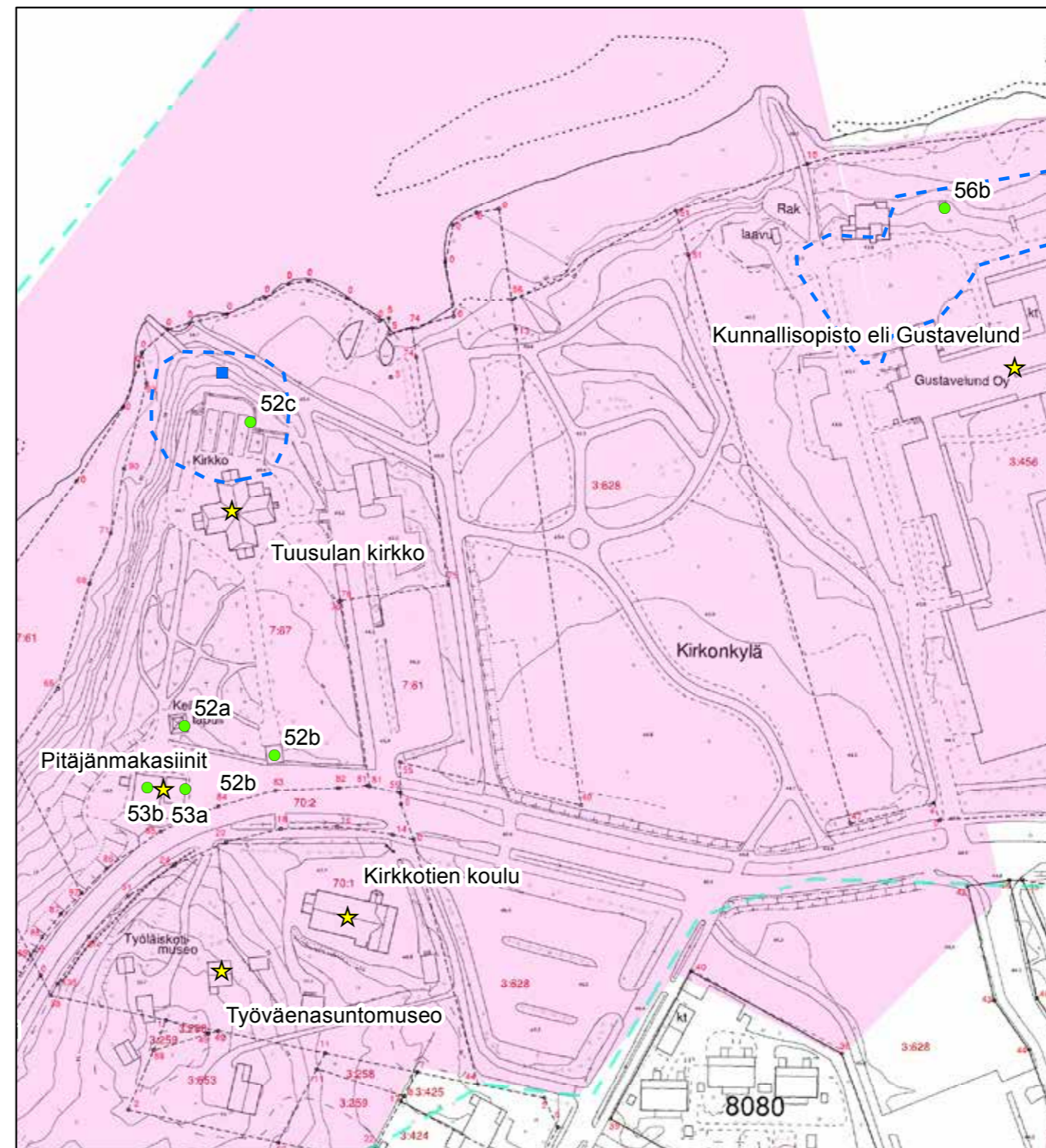
Nordbergin mäen rakennuskanta.

54 Nordbergin mökin koristeellinen ulko-ovi

55. Kirkonkylän kansakoulu (Kirkkotien koulu, päiväkot)

Kirkkoa vastapäätä sijaitseva rakennus on Tuusulan ensimmäinen kunnallinen koulu ja samalla vanhin säilynyt koulutalo. Kuntakokous sopi koulun perustamisesta vuonna 1870. Piirustukset hankittiin jostakin naapuripitäjästä. Rakennukseen päätettiin saada tilat myös kunnallislautakunnalle, kunnanhallituksen edeltäjälle. Lopullinen rakentamispäätös tehtiin vuonna 1871. Koulussa tuli olla kaksi avaraa luokkaa ja neljä asuinhuonetta. Tarvitut hirret haettiin pappilan metsästä, Jokelan Vantaankorvesta. Koulu rahoitettiin myymällä joitakin satoja ylimääräisiä hirsii. Urakoijaksi valittiin nurmijärveläinen puuseppä K. F. R. Pynnönen. Seuraavana vuonna päätettiin koulun paikka ja osoitettiin sille tontti kirkkoa vastapäätä, pappilan maista.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

Kuntakokous hyväksyi yksityiskohtaisen rakennuslupahakemuksen. Vuosina 1873-1874 rakennettuna, vuonna 1875 käyttöön otetun koulun rakentaminen muutti jonkin verran ympäristöään, sillä karvari Johanssonin ja pitäjän lukkarin oli muutettava talonsa sen tieltä muualle.⁶² Koulua laajennettiin 1894 rakentamalla läntinen siipi. Laajennuksen suunnitteli arkkitehti J. Westerlund. Uuteen osaan tulivat voimistel- ja käsityötilat.⁶³

Koulua rakennettaessa käytettiin hyväksi naapuripitäjän hankkimia koulupiirustuksia. Senaatin arkiston vuodelta 1913 olevassa aktissa on koulun pohjapiirros, ja vuonna 1951 siitä on tehty mittauspiirustus. Rakennuksen pohjakaavaa voi kuvata lähinnä T-kirjaimeksi. Pitkittäisessä, noin kaksi kolmannesta vievässä varsiosassa on kolme luokkaa, opettajattaren huone ja varasto. Vuoden 1951 mittauksessa varaston kohdalla on koulukeittola. Rakennuksen poikki kulkevat perättäiset eteiset erottavat opetustilat poikittaissiipeen sijoitetusta kahdesta asuinhuoneistosta.⁶⁴

Kirkkotien koulu sijaitsee maisemallisesti kauniilla paikalla, kirkkoa vastapäätä. Muutama koivu reunustaa tonttia. Tontti viettää siten, että poikittainen asuinsiipi on jonkin verran pitkittäissiipeä korkeampi. Hirsirakennus on satulakattoinen, vuorattu pystyllä peiterimalla ja maalattu punaiseksi. Luokkien ikkunat ovat yhdeksänruutuiset, asuinsiiven ikkunat kuusiruutuiset. Vuosien mittaan tehdyt kunnostukset ja muutokset jonkin verran muuttaneet talon alkuperäistä ilmettä. Koulurakennus on asemakaavaan merkitty sr-13-merkinnällä.

Kirkkotien koulu on Tuusulan vanhin koulurakennus jolla on rakennushistoriallista, historiallista ja maisemallista merkitystä. 1 LUOKAN KOHDE.

55 Kirkonkylän kansakoulun länsipäädyssä on uudisosa.

55 Kirkonkylän kansakoulun viisikulmainen eteiskuistilla on näyttävät ikkunat.

55 Kansakoulun kuistin koristeellinen ikkuna pitsimäisine puitteineen.

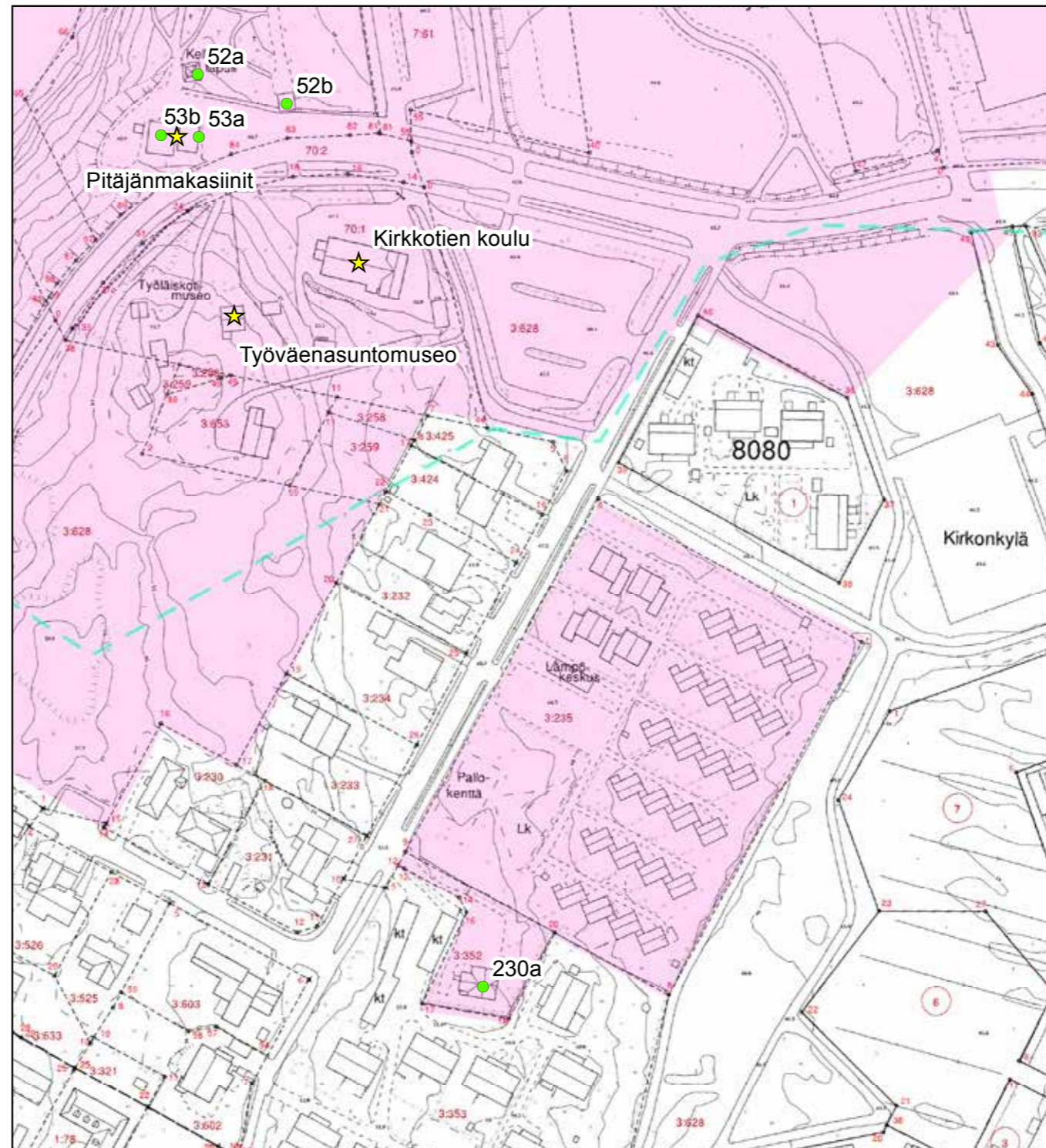
62 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 582.

63 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirjat X, s. 53-58.

64 Härö. Tuusulan kunnan rakennuspiirustusarkisto?.

230. Lukkarinniitty/pelto ja Suntiola

Tanskalaistyylinen, tiivistä ja matalaa periaatetta noudatteleva yhtenäisten ”käkikellotalojen” alue on toteutunut 1970-luvun puolivälissä ja säilyttänyt hyvin alkuperäisen puutarhakylämäisen ilmeen. Alue kuuluu yhdyskuntasuunnittelussa aina aika-ajoin esiintyvään tehokkaan ja tiiviin puutarhamaisen pientalorakentamisen ideaan ja sellaisenaan erittäin harvinainen Suomessa toteutunut ja säilynyt esimerkki: Järvenpään Tanhuniitty on lähin ja samalla toinen harvoista vastaavista 1970-luvun alun ja myöhemmistäkin toteutuneista alueista.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

Alueen eteläosassa on Suntiola (230a; luokka 2), Tuusulan seurakunnan suntuon vanha virka-asunto, joka on tyypillinen 1920-luvun omakotitalo.⁶⁵

Lukkarinniityn 1970-luvun pientaloalue on saanut nimensä 1870-luvun lopulla rakennetun seurakunnan lukkarin virka-asunnon eli puustellin mukaan. Samaisessa puustellissa lukkari Sointeen perhe asui ennen Ilo-niemeen (kohde 51.) muuttoa; lukkarin puustelli sijaitsi aivan Kirkonkylän vanhan koulun ja työläiskotimuseon eteläpuolella kalliolla.⁶⁶ Lukkarilaksi kutsuttu puustelli purettiin 1960-luvulla ja korvattiin tuolloin uudisrakennuksella.⁶⁷ Alue: **2 LUOKAN ALUEKOHDE.**

230 Koivut ja pensasaidat rajaavat Lukkarinpellon aluetta reunoilta.

65 Tuusulan kiinteistö- ja rakennusrekisteri.

66 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 487.

67 Tuusulan kiinteistö- ja rakennusrekisteri.

230 Lukkarinpeltoa.

230 Lukkarinpellon taloissa on yhtenäinen muoto katoissa, laudoituksessa ja aukotuksessa.

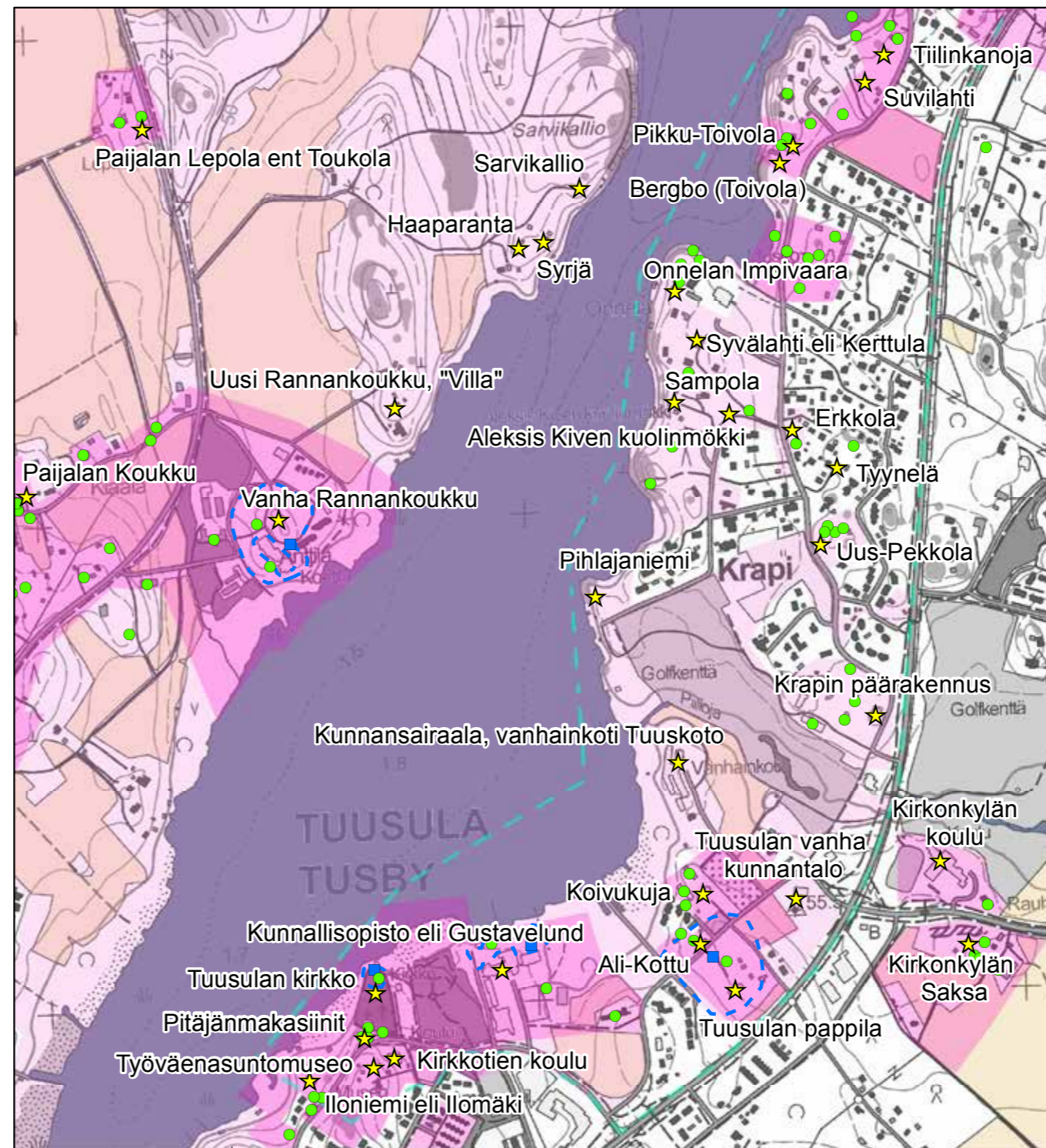
230 Autokatokset on kytketty taloihin.

KIRKONKYLÄ ELI TUUSULA

Tuusulassa eli nykyisessä Kirkonkylässä taloja eli talonpoikia oli kuusi mutta talonpaikkoja kymmenen; kylä mainitaan kärjäkirjoissa vuonna 1547, jolloin isäntien kesken on ollut väkivallante-koihin johtaneita erimielisyyksiä. Taloluku vakiuntui 1580-luvulla kahdeksaksi: Eggertas, Krapa, Pekkola, Nikula, Kottu sekä kolme muuta nimettömiksi jääneitä, jotka yhdistyivät Eggertasiin ja Pappilaksi.⁶⁸ 1600-luvun puolessa välissä viljelyksessä olivat Eggertas (Gustavelund), Kottu, Krapa, Pekkola, Nikula ja pappila. Tuusulan kirkonkylä sijaitsi pappilanmäellä aina 1890-luvulle asti, jolloin isonjaon loppuunsaattaminen käytännössä tyhjensi pappilanmäen ympäristön tiiviin ryhmäkylän lopullisesti. Kottu ja pappila sijaitsivat vierekkäin ja vielä tänä päivänä Ali-Kottu, Suur-Kotun toinen puoli on vanhalla kylänmäellä pappilan seurana, muut talot ovat sijoittuneet nykyisille paikoilleen 1800-luvun lopulla.⁶⁹

68 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 276-281.

69 Kirsti ja Lars Winqvist, Tuusula-seuran aikakirjat X s. 20.

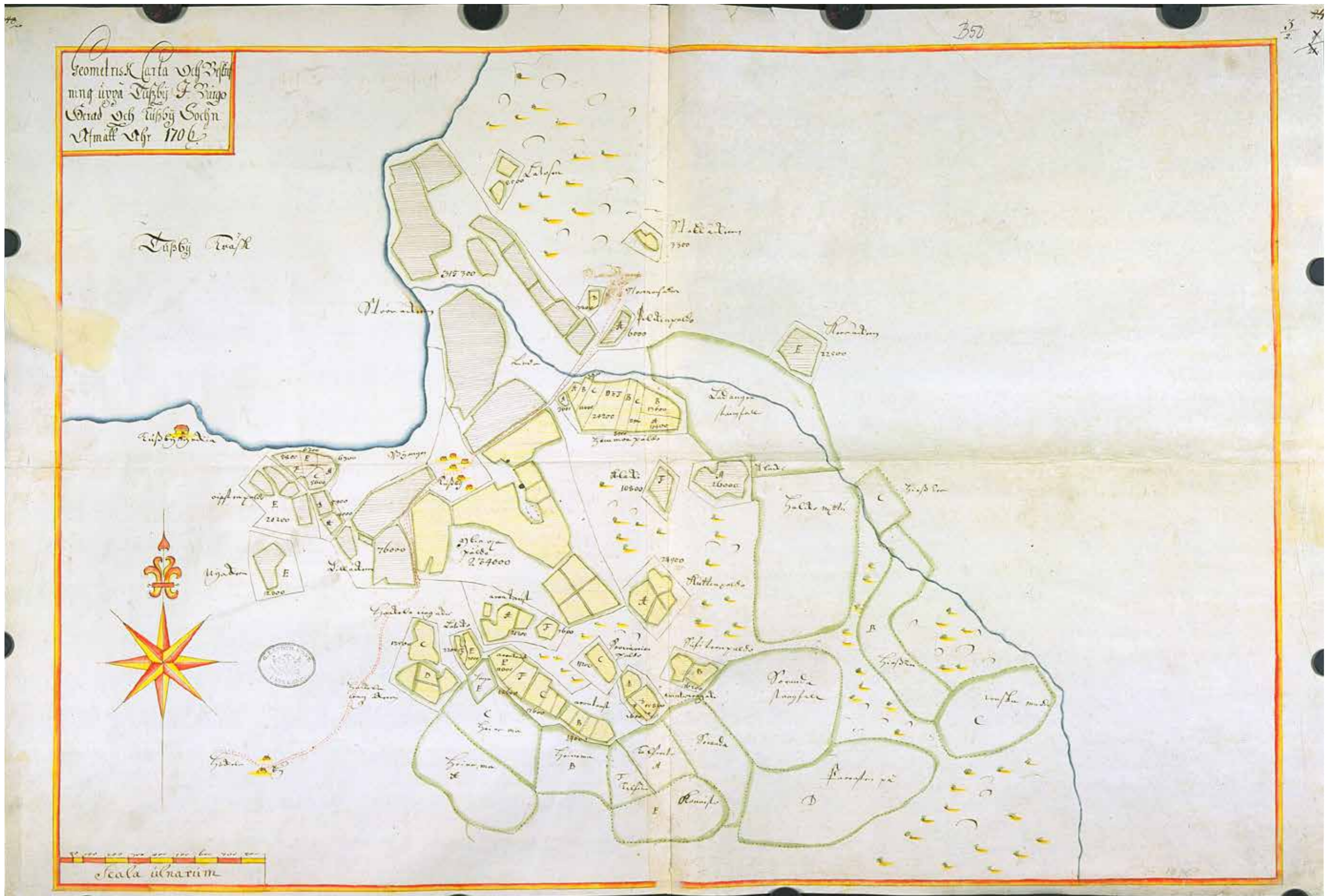

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue
- Maaseudun kulttuurimaisema-alue

© Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 2016
CC BY 4.0

0 150 300 600 Metriä

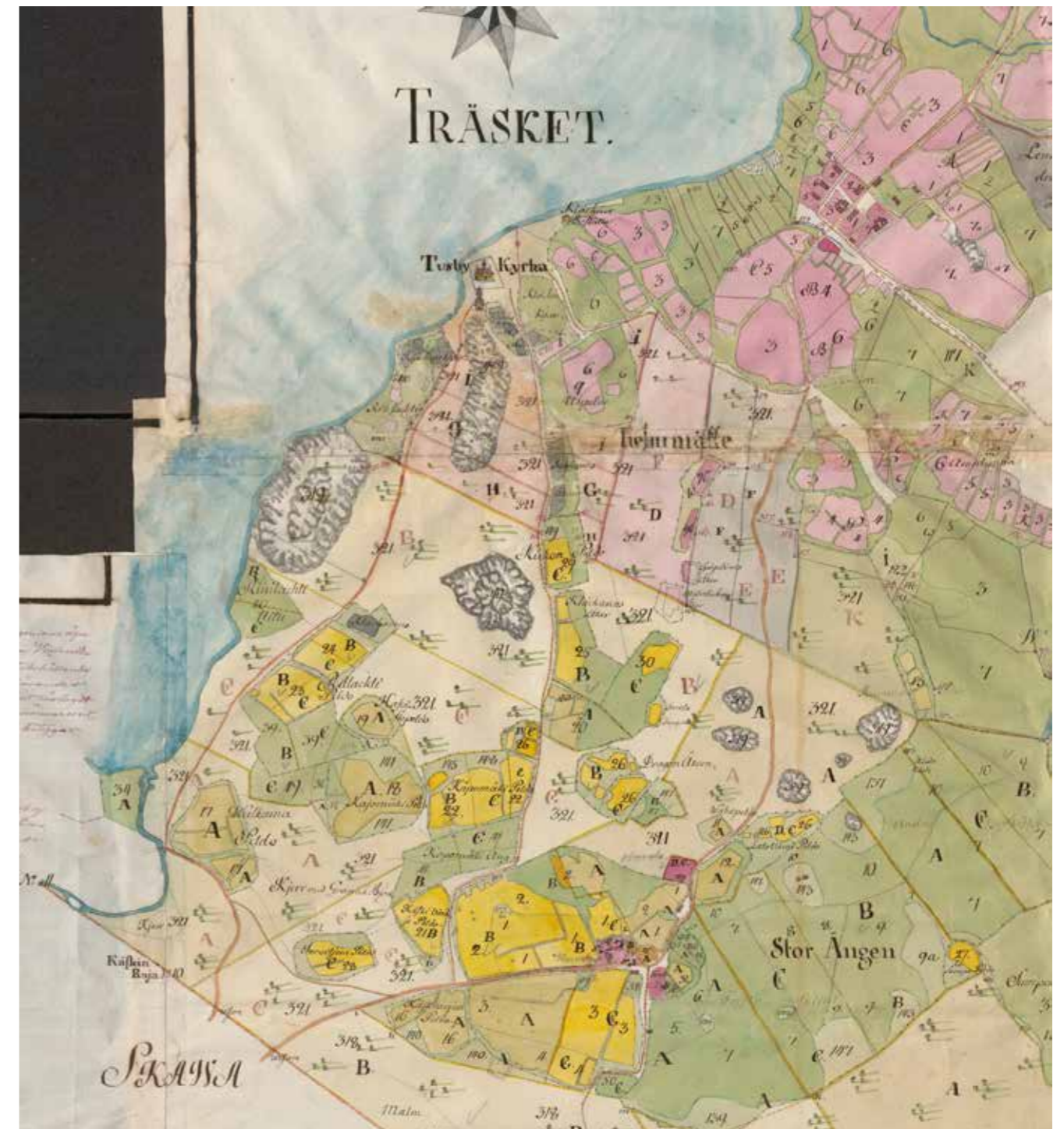

Tuusulan kirkonkylä vuonna 1706 peltoineen, niittyineen ja taloineen. Kirkonmäki vasemmassa reunassa niemellä. Maakirjakartan on laatinut Samuel Broterus. KA b50: 3/1-2 www.vanhakartta.fi

Tuusulan kirkonkylän kylänmäki Nils Westermarkin vuonna 1758 laatiman isojakokartan luonnosversiossa. Kaikki talot ovat tiiviisti lähellä toisiaan nykyisen Pappilan ja Kotun talon tienoilla. Tuusula 12-I. Maanmittauslaitos.

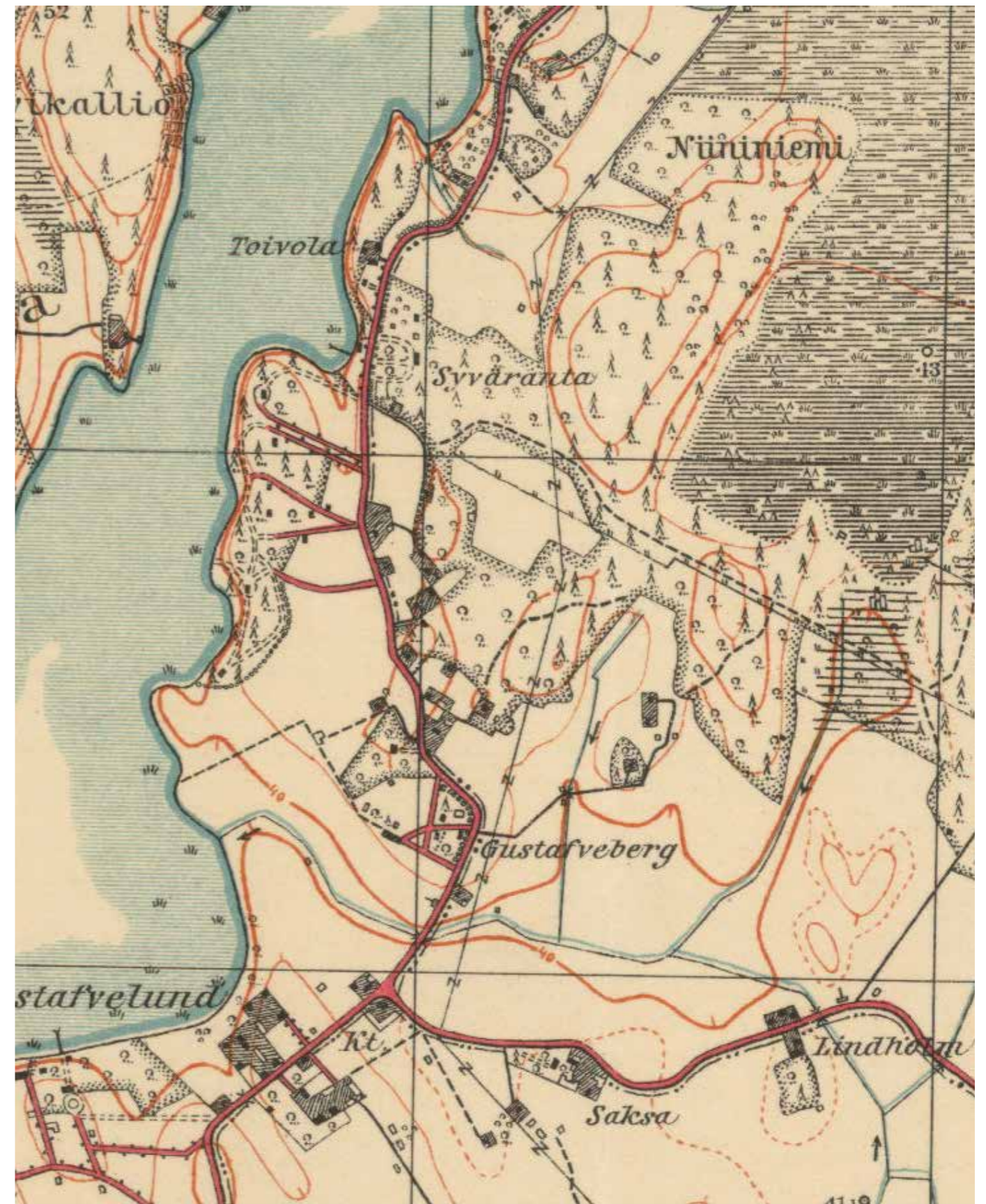
Ote Carl Boismanin vuonna 1777 laatimasta isojakokartasta, jolla on esitetty Kirkonkylän ja Hyökkälän maat. Pappila ja Gustavelund (=Eggertas). Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Tuusulan Rantatie ja Kirkonkylä vuonna 1870 laaditussa venäläisen topografikunnan kartassa. Karttalehti IX 30. KA.

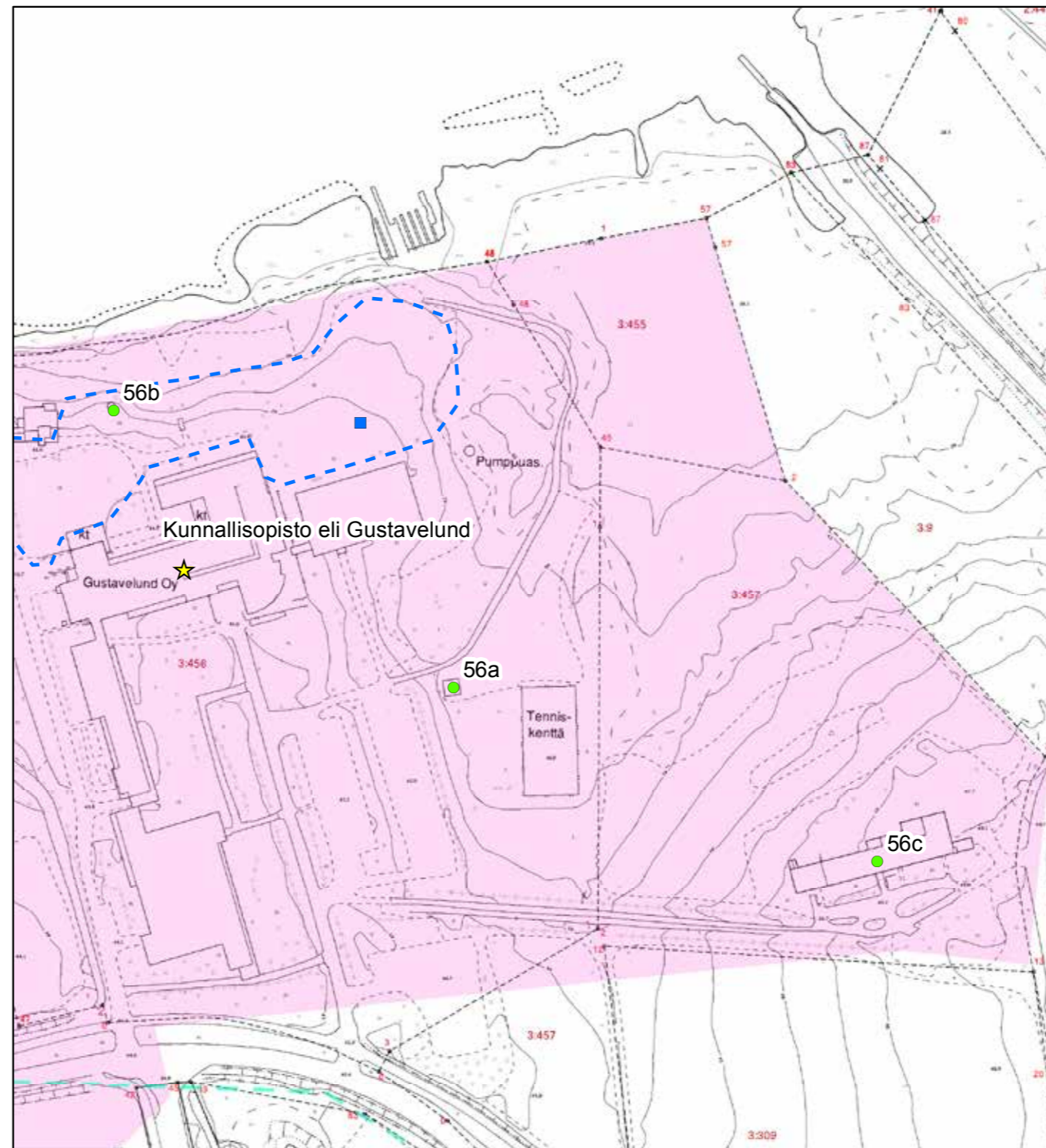
Kirkonkylä vuonna 1888 rakennuksineen isojaon järjestelyjä varten laaditulla kartalla. Kartalla on esitetty lähes kaikki rakennukset sekä rajattu pihapiirit punaisella värillä.
 Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Rakennettujen pihapiirien määrä on kasvanut muutamassa vuosikymmenessä mutta samalla maatalouden rakennuskantaa on vähitellen hävinnyt. Maisemakin on hieman avautunut paikoin ja paikoin sulkeutunut.
 Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

56. Eggertas eli Gustavelund (entinen Kunnallisopisto, nykyinen kokous- ja kongressikeskus)

Eggertasilla (RN:o 3) eli Gustavelundilla on pitkä ja kunniakas historia; Tuusulan itsenäistyessä se oli edelleen talonpoikaistalo, joka ylläpiti ratsumiestä ja jonka kanssa yhdysviljelyssä oli Mikko Sipipojan talo - 1600-luvun puolimaissa talot yhdistyivät ja muodostivat kokomanttaalin tilan, jolle alistettiin 1680-luvulla Nikulan augmenttitalo. Talon omisti 1660-luvulla kapteeni Isak Svanfält, joka sukuyhteyksiensä kautta tavoitteli myös Mäkkylän kartanoa; vuonna 1669 kuolleen Svanfältin hautakirjoituksessaan Espoon kirkossa mainitaan ”kapten ... till Mäkkylä och Tuusby”, mikä viittaa siihen että talo tunnettiin tuolloin Tuusulan rusthollina. Eggertas on myöhempi nimitys: se ilmaantuu 1680-luvulla kartanon omistaneen luutnantti Eggert Eggertinpoika Enrothin myötä. Ison vihan alettua vuonna 1713 tilan asuin- ja parhaat talousrakennukset tuhottiin ja talo autioitui. Talolle nimen antaneen Eggertin poika kersantti Eggert Johan Enroth ilmaantui perimään tilaansa Ison vihan jälkeen vuonna 1721 ja sai hoidettavakseen umpeutuneet pellot, vanhan aitan, navetan ja riihen sekä huonokuntoisia peltolatoja. Hankalan ja epäonnisen alun jälkeen kartano kukoisti ja vuonna 1758 järjestetyssä arviointitarkastuksessa talossa oli Nikulan lisäksi kaksi muuta aputilaa: Tuomalan Pekkola ja Kuninkala, joiden perintöoikeudet Enroth halusi lunastaa; näin tapahtuikin vuonna 1760. Hänen kuoltuaan vuonna 1767 tila siirtyi hänen pojalleen, joka kuoli vuonna 1770 ja niin tila vaihtoi kaksi kertaa omistajaa, joiden kummankaan varat eikä taidot riittäneet suurtilan ylläpitoon. Vuonna 1782 tilan hankki itselleen majuri Karl Adolf Danckvardt, joka rouvaansa lepytelläkseen nimesi talon Gustavelundiksi.⁷⁰

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

⁷⁰ Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 35-37.

Vuonna 1777 laaditulla isojakokartalla kaikki Kirkonkylän talot ovat nykyisen Pappilanmäen tienoilla. Eggertas (RN:o 3) ja Pappila (RN:o 7) ovat kylän näyttävimmit talot: piirroksen perusteella taloissa on vähintään karoliininen pohjakaava, sillä niihin on kuvattu kaksi piippua. Pappilassa on poikkeuksellisen isot ikkunat. Nykyisen Gustavelundin paikalla on 1777 ollut kylän rantaniittyjä. Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Gustavelund on nykyisellä paikallaan, joskin kokouskeskus on rakennettu entisen talouspihan paikalle ja Kyöstilä sijaitsee kutakuinkin kartanon paikalla. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Danckvardtin aikana 1782-1800 talonpaikka siirtyi pappilanmäeltä nykyiselle paikalleen⁷¹ ja tuolloin myös rakennettiin uusi päärakennus, joka paikallisen legendan mukaan oli C.L. Engelin suunnittelema.⁷² Päärakennuksessa oli 9 huonetta kahdessa kerroksessa sekä vinttikamari ja siipirakennuksessa viisi alakerrassa ja kaksi vinttikamaria; siipirakennuksen alla oli kellari. Lisäksi pihapiirissä oli sauna ja prännitupa välikamarilla, kymmenen hevosen talli ja vaunuhuone, navetta, lampola, sikala, pari riihtä ja muita talousrakennuksia.⁷³ Tämä edellämainittu päärakennus paloi kesäkuussa 1892⁷⁴ ja rakennettiin ensi väittämän mukaan alkuperäisen näköiseksi.⁷⁵ Myöhemmän kertomuksen mukaan rakennus rakennettiin nikkarityyliin ja korjattiin 1910-20⁷⁶-luvun vaihteessa empire-tyyliseksi.

Danckvardtin jälkeen kartanon omistajaksi tuli vuonna 1801 kapteeni Robert Vilhelm Spåre, joka oli edeltäjänsä tapaan aatelismies. Spåren hankkimaan kartanoon eivät kuuluneet enää Tuomalan augmenttitilat: ne olivat siirtyneet takaisin talonpoikaisomistukseen. Nikula ja Hyrylän Vähämuori sensijaan kuuluivat kauppaan. Spåren aikana kartanoa kutsuttiin paikallisväestön keskuudessa Poraksi.⁷⁷ Spåre-suvulla kartano säilyi kutakuinkin sellaisenaan ja uusi omistajasuku velvoittikin kartanon vuonna 1852-53 myyneen varatuomari Nils Johan Spåren kunnostuttamaan omalla kustannuksellaan päärakennuksen. Uusi omistaja Magnus De la Gardie saapui kuitenkin vasta vuonna 1858 ja hänen jälkeensä tilan omisti hänen vävynsä kenraali Adolf Reinhold Ehrnrooth jälkeläisineen vuoteen 1910 asti, jonka jälkeen kartanon omistus vaihtui suhteellisen tiheään. Vuosina 1917-30 kartanon omisti Karl Edvard Jonsson, tämän jälkeen yhteisesti Jonsson ja varatuomari Rafael Sederholm 1931 ja vuosina 1932-37 Sederholm puolisonsa Ingeborg Sederholm-Seesheimon kanssa.

Kartano toimi vuodesta 1933 alkaen hotellina ja juhlapaikkana nimeltä Gustavelund ja siellä myös kuvattiin useampikin suomalainen elokuva.⁷⁸ Kartanon maat jaettiin sodan jälkeen siirtoväelle ja rintamamiehille.⁷⁹ Kunnallisliitto osti vuonna 1956 Tuusulan Gustavelundin kartanon maat tehostaakseen koulutustoimintaansa. Kunnallisopisto toimi jonkin aikaa vanhoissa kartanon rakennuksissa, kunnes vuonna 1960 perustettu toimikunta totesi, että toiminnan jatkaminen vaati uudisrakennuksia. Ajalle tyypillisin perusteluin ja tarkoituksen mukaisesti vähätteleviin asiantuntijalausuntoihin vedoten vanha päärakennus purettiin, sillä kertaus- ja nikkarityyliä⁸⁰ ei tuolloin arvostettu - purkua voidaan pitää samanlaisena

71 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 11.

72 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s.89-91. Engel saapui Suomeen vuonna 1814.

73 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 37.

74 Raili Kuusjärvi, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 33.

75 Museoviraston hallussa on valokuva, joka esittää kartanoa vuonna 1908. Kuvasta voi havaita, että kartanon perusmuoto (korkea keskiosa frontoneineen, matalammat siivet) on tyypillinen empirerakennuksen hahmo, mutta koristelu mm. ikkunoiden vuorilaudat jugendin ja nikkarityylin sekoitusta ja kattorasastajat lähimpänä norjalaista lohikäärmetyyliä. Julkisivujen muu jäsentely ei niinkään ole täyttä nikkarityyliä vaan sekoitusta useammasta tyylistä. Voi hyvällä syyllä olettaa, että rakennuksen perushahmo on noudatellut alkuperäistä kustavilaista empiretaloa mutta koristelussa on otettu viimeisin muoti huomioon - näin voi todeta käyneen mm. Suomen eduskuntatalossa, jossa julkisivut ovat kilpailuhetken mukaista egyptiläisvaikutteista klassismia ja sisätiloissa on iloisesti sekoitettu art decoa, functionalismia ja klassismia. 1800-1900-luvun vaihteessa tyylit ja muodit vaihtelivat nopeammin kuin rakennuttaja ehti saada rakennuksen piirustuspöydältä luovutukseen.

76 Kartanon valokuva vuodelta 1920 osoittaa rakennuksen olleen jo muutetun empire-tyyliseksi.

Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 18 kuva.

77 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 37.

78 Kari Hoffrén, Tuusula-seuran aikakirja VII, s.43-44. Maininta mm. Gustavelundista ja vajaa luetelo Tuusulassa vuosina 1922-62 kuvatuista elokuvista kuvauspaikkoineen.

79 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 89-91.

80 Liisa Salonen, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 31.

kulttuurihistoriallisena yksisilmäisyyden toteutuksena kuin kaikkia muitakin 1800-luvun lopun rakennusten purkuja ympäri Suomea.

Vanha päärakennus purettiin 1964 helmikuussa ja uusi opistorakennus valmistui 1965. Uusi opistorakennus edustaa ajalleen tyypillistä julkista, maastoon levittäytyvää modernia ja laadukkaita materiaaleja hyödyntävää rakentamista. Vuonna 1968 valmistui henkilökunnan asuinrakennus (**56c; luokka 2**) ja vuonna 1974 uimahalliosa. 1981 valmistunut hotellirakennus edustaa opiston viimeisintä vaihetta. Kunnallisopiston rakennukset on suunnitellut arkkitehti Into Pyykkö KY.⁸¹

Gustavelundin vanhassa puistossa, nykyisin tenniskenttien ja parkkipaikkojen välimaastossa on pieni huvimaja (**56a; luokka 2**), joka on todennäköisesti rakennettu osittain uudelleen mutta hyödyntäen vanhoja rakenteita ja ikkunoita. Huvimajassa on havaittavissa samaa muotokieltä kuin Leppärannan saunarakennuksessa. Tämän tyyppisiä rakennuksia tehtiin 1920-30-luvuilla. Kongressikeskuksen ja rannan väliin jää vanha 1890-luvun huvimaja (**56b; luokka 1**). Se on ainoa jäänne kartanon nikkarityylin kaudesta ja sillä on kulttuurihistoriallista arvoa.

Aikansa tyypillistä tasokasta ja hyvää julkisen rakentamisen arkkitehtuuria. 2 LUOKAN KOHDE.

56C Gustavelundin henkilöstön rivitalo porrastuu länsisivultaan.

56C Rivitalon sisäänkäyntien puoleinen julkisivu on pitkää nauhaikkunaa lukuunottamatta hyvin suljettu.

Gustavelundin auditorio ja veistos.

81 Liisa Salonen, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 31.

56 Gustavelund avautuu järvimaisemaan.

56 Gustavelundin terrassin veistos.

56B Gustavelundin vanha huvimaja 1800-luvun lopulta.

56A Gustavelundin huvimaja saattaa olla vanha järveltä pois siirretty uima-huone.

56 Gustavelund hotellisiiven ja kongressisiiven liittymäkohtaa.

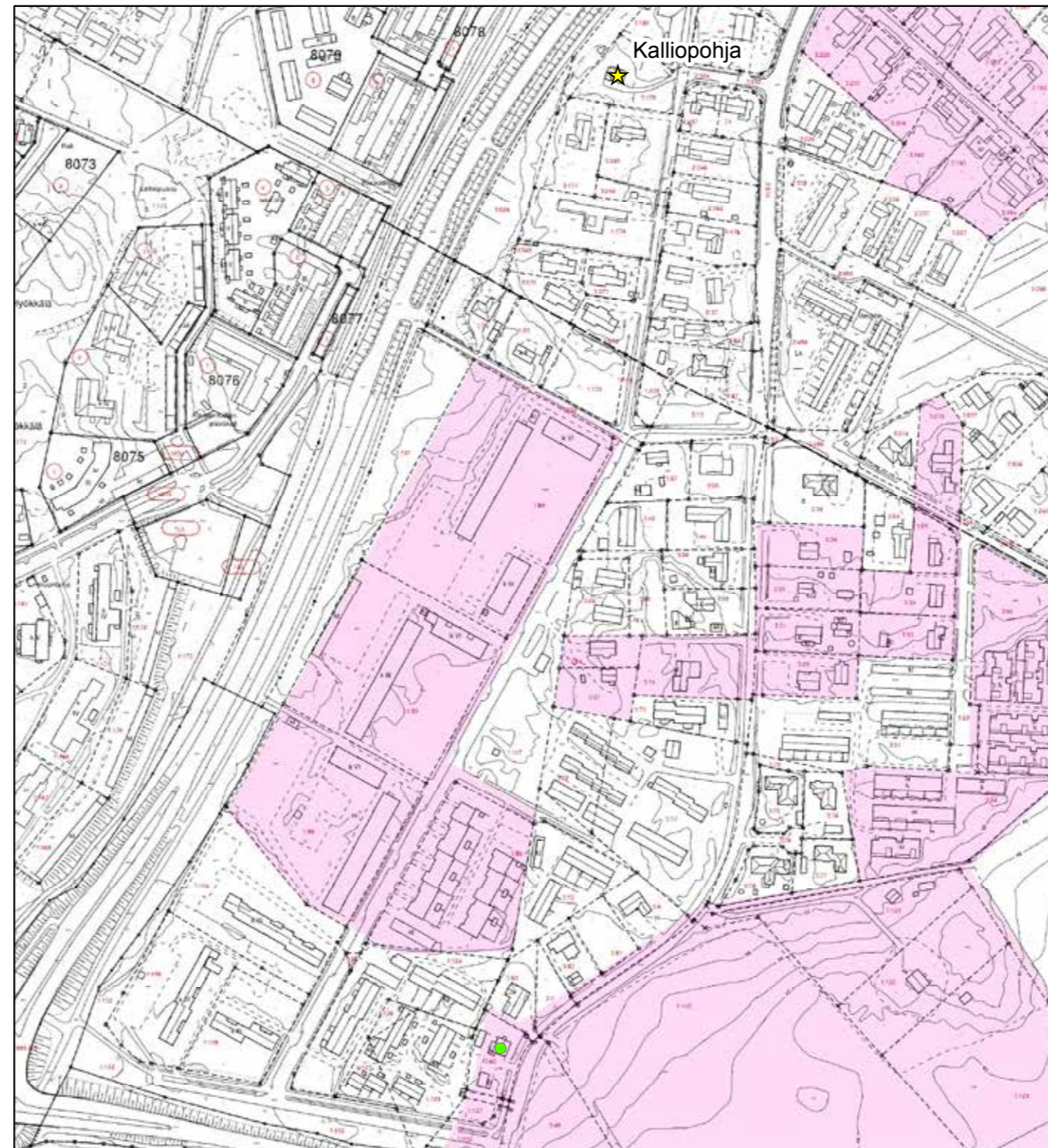
56 Gustavelund hotellisiipeä.

56 Gustavelundin auditorio ulkoa.

212. Kalliopohja

Gustavelundin maista 1909 murretun palstatilan asumus. Huvila-
mainen pieni 1890-1910-luvun puurakenteinen ja lievästi nikkari-
tyylinen asuinrakennus, joka on ulkoasussaan erittäin alkuperäinen
mutta hyvin ylläpidetty. Sointentie 5. Laajennettu vuonna 2000
kevyesti. 2 LUOKAN KOHDE.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänne 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännealue 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

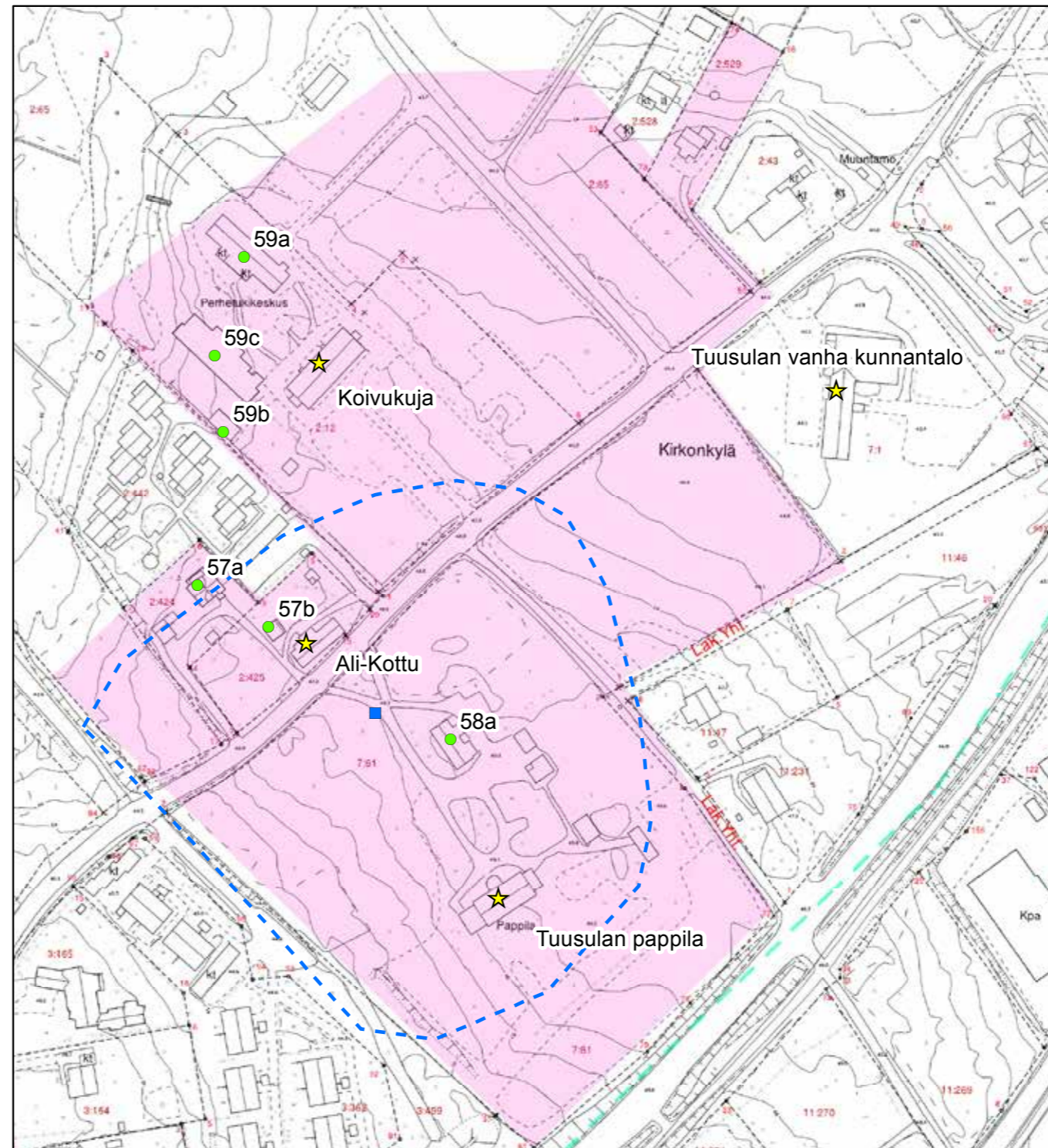
212 Kalliopohjan pieni huvila piiloutuu puutarhan keskelle.

212 Kalliopohjan suurempi lasikuisti on myöhemmin lisätty mutta istuu hyvin.

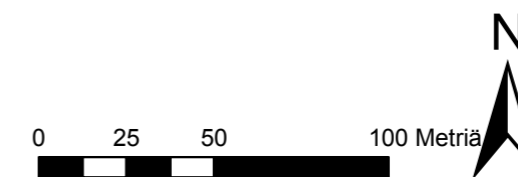
57. Ali-Kottu

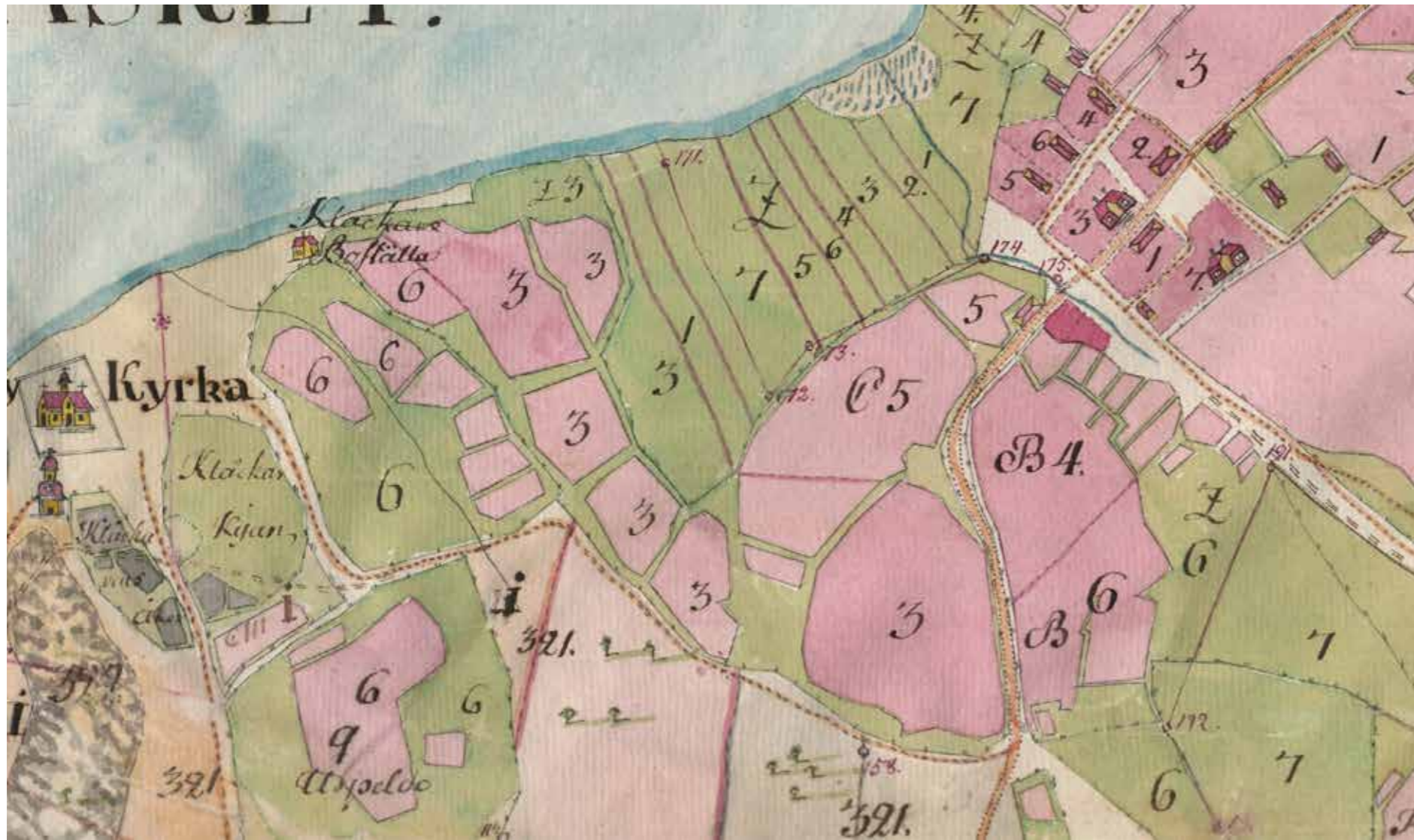
Ali-Kottu sijaitsee Kirkkotien pohjoispäässä, Kirkonkylän vanhal-
la kylämäellä vastapäätä Tuusulan pappilaa. Se on syntynyt Kotun
kantatilasta kahdessa halkomisessa ja on tiloista se, joka selvimmin
jatkaa kantatilan perinteitä ja on pappilan ohella ainoa, joka on py-
synyt vanhalla kylänmäellä.

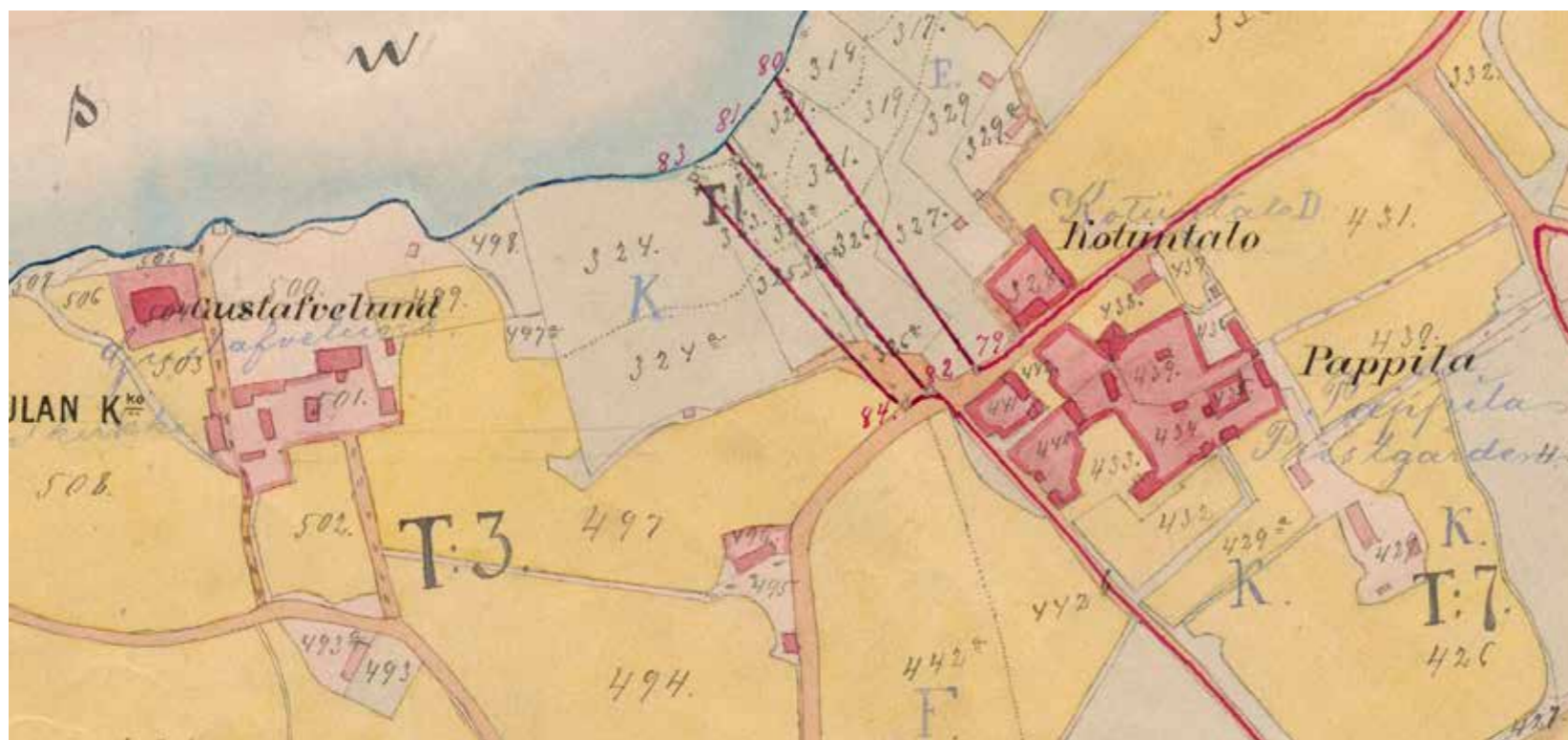
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Vuonna 1777 laaditulla isojakokartalla Kottu (RN:o 2) on nykyisellä paikallaan Pappilaa (RN:o 7) vastapäätä. Eggerstas (Gustavelund) on sijainnut Kotun suuntaisesti Villa Ruusun pihaliittymän tienoilla ja sitä vastapäätä on ollut Saksan talo (RN:o1). Kotun ja järven välissä, nykyisten rivitalojen ja villa Ruusun tienoilla ovat sijainneet Krappi, Pekkola ja Nikula (RN:o 5). Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Kottu on samalla paikalla kuin vuonna 1777. Pihapiiristä on esitetty pitkä, sittemmin purettu talousrakennus ja edelleen jäljellä oleva aitta. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Kottu mainitaan kirjallisissa lähteissä ensimmäisen kerran vuonna 1581.⁸² Se oli 1690-luvulle asti ratsutila ja sen jälkeen tavallinen ruotutalo. Kottu halottiin 1700-luvun alussa (Suur-)Kottuun ja Vähä-Kottuun, joista jälkimmäisestä kehittyi ajan mittaan nykyinen (Kirkonkylän) Saksan tila. Kottu siirtyi 1700-luvun puoliväliin mennessä, ilmeisesti mainittuun jakoon liittyen, nykyiselle tontilleen Kirkkotien rannanpuoleiselle penkalle.⁸³ Vuonna 1899 Kottu halottiin Ali- ja Yli-Kottuun, jolloin Ali-Kotun tilan sekä vanhan päärakennuksen talousrakennuksineen osti Tuusulan vallesmanni Johan Viktor Frostell⁸⁴ (1845-1927). Frostellin myötä vanhaan asuinrakennukseen rakennettiin myös putka.⁸⁵

Kotun vanha päärakennus on aivan tien vieressä, pitkä sivu tielle päin. Se on satulakattoinen, pystyvuorattu ja pitkänurkkainen hirsirakennus. Pohjakaavaltaan se on ns. epäsymmetrinen paritupa⁸⁶, jossa pohjoisempaa tupaa on jatkettu kahdella vierekkäisellä kamarilla.⁸⁷ Talo on rakennettu vähintään kahdessa vaiheessa siten, että pohjoispäädyn kamarilaaennus on noin 1850-luvulta ja vanhin osa 1700-luvun lopulta.⁸⁸ Yksityiskohdista kiinnostavat huomiota nurkkasalvokset, joiden kaksi ylintä hirttä on pappilan sivurakennuksen tapaan muotoiltu ulostyöntyviksi konsoleiksi. T-ikkunat ja kaksi kuistia ovat nuorempia: suurempi lasikuisti muodostaa taloon poikkipäädyn ja se on sijoitettu pihanpuoleisen julkisivun keskilinjaan. Avokuisti on talon eteläpäädyn erillisasunnon sisäänkäynnin katos ja on jälkepäin tehty lisäys. Kirkkotien korotukset ovat vahingoittaneet rakennuksen ja tien suhdetta. Ali-Kottu ja Pappilan ovat ainoat alkuperäisillä paikoillaan Kirkonkylän kylänmaällä säilyneet talot ja niillä on suuri maisemallinen merkitys.

Pihapiirin länsipuolelle on 1990-luvulla rakennettu rivitaloja, missä yhteydessä talli ja navetta on purettu. Samalla pihapiiri on hajonnut. Ainoa jäljellä oleva ulkorakennus on luhtiaitta (**57b; luokka2**). Ali-Kotun talo ja aitta on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

57 Ali-Kotun päärakennus on tiessä kiinni ja osittain tienpintaa alempana.

57 Ali-Kotun päärakennuksen huonekoko näkyy julkisivulla.

57 Ali-Kotun pääkuisti kunnostustöiden aikana 2013.

82 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 278.

83 Risto Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 15.

84 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 21-22.

85 Anne Tarsalainen, Kodin kuvalehti 3/2003 Villa Rosan omistaja Eija Reinikainen haastateltavana. Tiedon varmisti 6.10.2013 Ali-Kotun taloa kunnostanut omistajan poika.

86 Anne Vähätalo vieraili talossa 6.10.2013, jolloin talo oli kunnostuksen alla. Museovirasto myönsi 2014 varoja talon ikkunoiden kunnostukseen.

87 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 35.

88 Ikäanalyysia tukee talon sisätilojen paljastuneet pintakäsittelyt ja perustamistavat. Talo on kuitenkin rossipohjainen, mutta erittäin matalalla ryömintätalalla.

Ali-Kotun mailla on myös Villa Rosa (**57a; luokka 2**), joka on alkujaan ollut pieni tuvan ja kamarin käsittävä hirsirakenteinen muonamiesmökki. Tuusulan vallesmanni Frostell laajennutti mökkiä, silloista ”vita sidania” vuonna 1912 nykyisiin huvilamaisiin mittoihinsa. Frostellin tytär Bertha avioitui Keravan Puusepäntehtaan toimitusjohtajan Knut Peltosen kanssa ja tämä teetti huvilaan hienon kiinteän sisustuksen, joka on pääosin säilynyt. Pariskunta asui talossa Berthan kuolemaan asti eli vuoteen 1957, jonka jälkeen talo oli vuoden Sirkus Sariolan käytössä ja sittemmin aina vuoteen 1978 asti Peltosen suvun käytössä kunnes annettiin vuokralle ja vähitellen talo jäi autioksi; uusi omistaja muutti taloon vuonna 1984 ja lopulta osti sen 1986. Hän suurennutti ikkunat, jolloin talo sai huvilamaisen ilmeen mutta muutoin talo on säilyttänyt entisen asunsa ja tullut myös kunnostetuksi. Puutarhalla on ikää noin vuosisadan verran eli se on Frostellin perustama.⁸⁹

57 Ali-Kotun pihapiiri pohjoisesta.

57A Villa Rosa pilkistää Ali-Kotun aitan takaa.

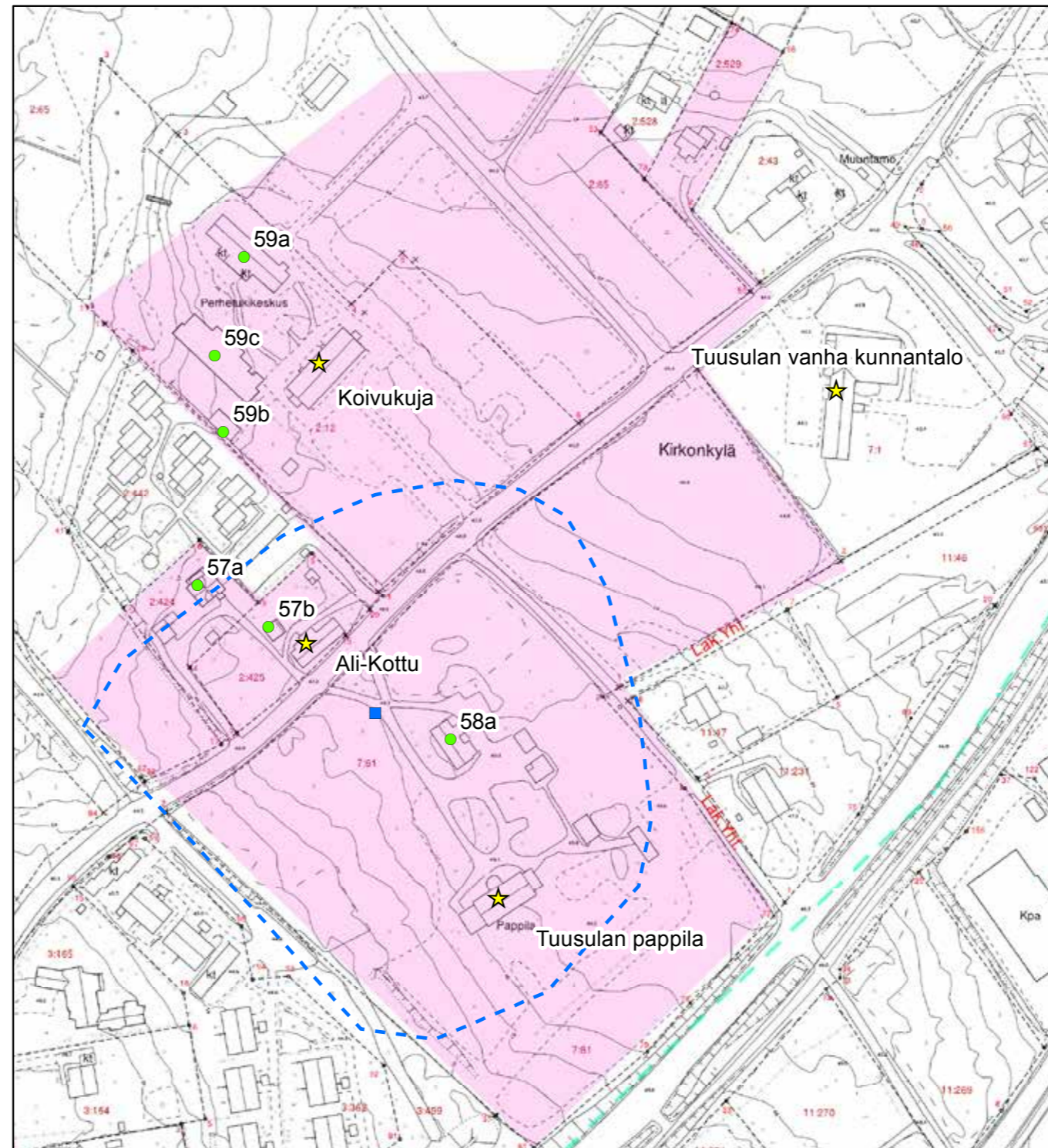

57B Ali-Kotun kolmihuoneinen luhtiaitta.

⁸⁹ Anne Tarsalainen, Kodin kuvalehti 3/2003 Villa Rosan senhetkinen omistaja Eija Reinikainen haastateltavana.

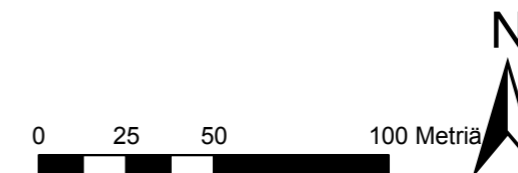
58. Tuusulan pappila

Pappiloiden asema maaseutupaikojen kulttuuri- ja rakennushistoriassa on monin tavoin keskeinen. Papisto oli merkittävin maaseudun sivistyneistö ja sen käsissä oli kirkollisten asioiden lisäksi monien maallisten kysymysten hoito. Pappilat ovat sotilasvirkatalojen ohella se maaseuturakennusten ryhmä, josta säilynyt aineisto mahdollistaa varsin tarkatkin rakennushistorialliset tutkimukset. Niiden avulla voidaan seurata rakennustaiteellisten ja teknisten uutuusien leviämistä. Juhana III:n ajoista asti ohjeita oli tulkittu siten, että kukin ohjeissa määrätystä huoneesta tuli sijaita oman katon alla - käytännössä tämä noudatti ajalleen tyypillistä, kirvesveistoon perustunutta yksinkertaista maaseudun hirsirakentamista. Tämä käytäntö jatkui aina 1720-luvulle asti; tuohon asti pappilan pihapiiri käsitti seuraavat rakennukset: tupa, paistinhuone (=pakari), lato, vilja-aitta, ruoka-aitta, makuutupa ja navetta, mutta käytännössä rakennuksia saattoi olla pihapiirissä nelisenkymmentä. Suuri rakennusmäärä oli useasti seurausta pappilan suuresta koosta, maatalouden harjoittamiseen tarvittavista palkollisista ja pappilan eräänlaisesta velvollisuudesta majoittaa vieraita. Keskiajalta alkaen annetut, tarpeen mukaan annetut ja uusitut pappiloita koskevat määräykset, tärkeimmät vuosien 1727⁹⁰ ja 1734⁹¹ määräykset, joista jälkimmäinen oli yleinen kaikkia isoja taloja koskeva (vierastupa) ovat siten luoneet sen taustan, jonka pohjalta pappiloita on paikallisten mahdollisuuksien rajoissa rakennettu.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohteet
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohteet 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

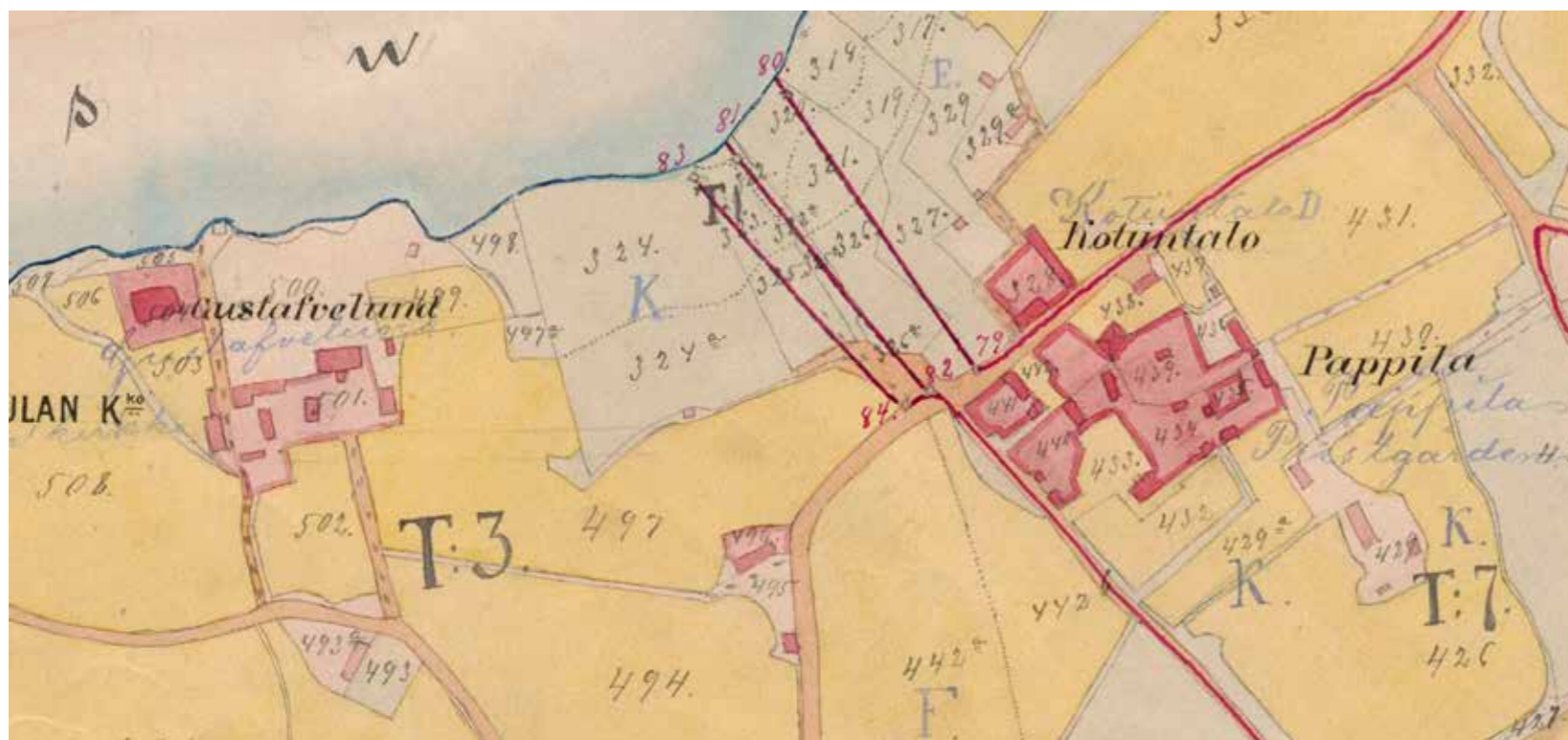

90 Elias Härö, Kartanoarkkitehtuuri artikkeli ARS 2, s. 232-233.

91 Veikko Anttila, Kansanelämä 1700-luvulla, Suomen historia 4, s. 387.

Vuonna 1777 laaditulla isojakokartalla Pappila (RN:o 7) on nykyisellä paikallaan Saksan taloa (RN:o 1) vastapäätä. Pappilan tontin etelälaidalla on ollut pieni asuinrakennus. Pappilan ikkunat on esitetty kaksilasisina ja kahdesta piipusta päätellen pappilassa on ollut karoliininen pohjakaava ja uloslämpiväät uunit; isojakokartalla kun esitetään samalla tuon ajan verojen perusteet kuten piiput ja ikkunalasit. Nykyisin jäljellä oleva väentupa esiintyy mahdollisesti kartalla. Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Pappila on samalla paikalla kuin vuonna 1777, mutta rakennus on uusi. Pihapiirissä on runsaasti rakennuksia, joista nykyisin on jäljellä vain väentupa, joka esiintyy mahdollisesti jo vuoden 1777 kartalla. Vanhat karjasuojat, aitat, pakaritupa ja muut rakennukset on purettu vuosikymmenten saatossa. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Risto Peltovuori on Tuusulan historian toisessa osassa kuvannut perusteellisesti pappilan 1600- ja 1700-lukujen rakentamista. Tuusulan kirkkoherra sai virkatalon asiaankuuluvine maineen pian seurakunnan perustamisen jälkeen 1640-luvulla. Ison vihan aikana tuhoutuneet rakennukset korvattiin uusilla 1720-1730 -lukujen kuluessa. Tuolloinen päärakennus on mittojensa (7x19,2m) ja kolmen savupiipun perusteella ollut parituparatkaisu. Päärakennuksen tukena oli kaksi siipirakennusta ajan virkataloille tyypilliseen tapaan. Toisen siipirakennuksen, pakarituvan, alla oli kivistä muurattu kellari. Ajalle tyypilliseen tapaan rakennukset olivat pitkänurkkaisia hirsitaloja, joista säädynmukaiseen asumiseen tarkoitettut rakennukset sekä talli oli katettu lautakatteella. Näiden lisäksi pihapiiriin kuului muutama aitta ja eläinsuoja sekä ulompana riihi. Uusi päärakennus pystytettiin jo 1750-luvun lopulla. Se oli aiempaa päärakennusta syvempi ja lyhyempi, joten siinä on tällä perusteella saatanut olla toisessa päädyssä kaksi kamaria, keskeissali tai suuri kamari sekä tupa tai sali toisessa päädyssä. Keskeissalin käyttöön perustunut ns. karoliininen pohjakaava oli tuolloin jo vallitsevana pappiloissa.

Tyypillistä oli se, että pappilan rakennusten toistuva uusiminen ja ylläpito oli tuusulalaisille epämieluisuinen rasitus. Tyypillistä oli myös se, ettei pappila liene koskaan ollut "valmis", vaan rakennuksia paloi ja rappeutui sitä mukaa kuin toisia saatiin valmiiksi.⁹²

Vielä 1800-luvun alussa vanha päärakennus vuorattiin ja punamullattiin. Kun sen kunnostus tuli seuraavan kerran puheeksi mm. vuotavan, kaksinkertaisen lautakaton takia⁹³, päättivät pitäjäläiset vuonna 1826 uuden rakentamisesta. Vanhakylän (Gammelbyn) kartanon omistajan, sotakomissaari Carl Petter Nybergin veli, eversti G.G. Nyberg laati uuden päärakennuksen piirustukset, tontin asemapiirroksen sekä kustannus- ja materiaalilaskelmat.⁹⁴ Rakentamisessa noudatettiin 1700-luvun lopulla levinnyttä käytäntöä, jossa talollisten päivätoiden sijasta käytettiin rahalla maksettuja urakkoijia. Työn laatua seurattiin huolella, ja eversti Nyberg antoi kaikille yksityiskohtaiset ohjeet töiden suorittamisesta. Rakennusmestariksi valittiin Sipoon suomenkielisen seurakunnan lukkari Gustaf Ollberg, joka kuitenkin vaihtui Axel Magnus Tolpoon. Abraham (Åkestén/Kersten) Tuusulan Jäniksenhinnasta nikkaroi ikkunat, ja nurmijärveläinen Elias Nikander huusi itselleen muurarintyöt. Hyvinkääläinen nikkari Simon Olander vastasi lattiaista, välipohjista ja muistakin viimeistelytyöistä, Järvenpään Malmin Gustaf Gesten ikkunoiden lasittamisesta.

Rakennus oli pääosin valmis vuonna 1829, vaikka vielä seuraavana vuonna mm. punamullattiin lautakatto. Seinät vuorattiin ja punamullattiin vuonna 1836. Päärakennus liittyi tyyllisesti jo väistymässä olleeseen kustavilaiseen rakennusperinteeseen. Leimallisia piirteitä olivat taitakatto ja karoliinisen pohjakaavan käyttö. Rakennus oli vanhaa, vuonna 1829 huutokaupattua pappilaa hieman suurempi, mitoiltaan 36 x 17 kyy-närrää.⁹⁵ Keskeissalipohjaa on sovellettu lisäämällä rakennuksen koillis-päätyyn kaksi huonetta ja erottamalla puolet eteisestäkin asuinkäyttöön. Varsinaisia huoneita oli näin kahdeksan. Eteisestä veivät portaat ullakol-

92 Risto Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 316-323.

93 Matti Korppi-Tommola, Tuusula-seuran aikakirja VII, s. 29.

94 Nyberg laati samaan aikaan Vanhakylän kartanon pihapiiriin uuden päärakennuksen suunnitelmia ja vanhan päärakennuksen kunnostussuunnitelmia. SLS:n arkistossa on nippu rakennussuunnitelmia, joita ei ole kyetty sijoittamaan Vanhakylän kartanon pihapiiriin. On mahdollista, että osa pappilan pihapiiriin aiottujen ja ehkä toteutettujenkin rakennusten piirustuksista onkin Vanhakylän kartanon arkistossa.

95 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 482-486.

le, jonka molemmissa päädyssä oli huone⁹⁶. Myöhemmin ullakolle on rakennettu lisää huoneita.

Pappila on yhä käytössä, mutta verotussyistä kirkkoherroista Korppi-Tommola oli viimeinen siellä asunut kirkkoherra. Eteisen väliseinän poistoa lukuun ottamatta se on säilyttänyt vanhan huonejakonsa, tosin Korppi-Tommolan jälkeen pappila jaettiin kahdeksi asunnoksi kunnes otettiin uudelleen toimistokäyttöön jo ennen Tuusulan seurakuntakeskuksen purkua.⁹⁷ Keskellä luoteissivua oleva sisäänkäynti on 1800-luvun lopulla koristettu seitsensivuisella, pieniruutuuisin ikkunoin varustetulla umpikuistilla. Samaan muutokseen liittyivät myös alunperin ilmeisesti kuusiruutuisten ikkunoiden vaihto kolmijakoisiksi ns. T-ikkunoiksi ja julkisivuverhoilun hillitty nikkarityylin pysty-vaakavuoraus

96 Matti Korppi-Tommola, Tuusula-seuran aikakirja VII, s.29.

97 Jaana Koskenranta 2011.

listoituksineen.⁹⁸ Koillis-päädyn eteiskuisti on mahdollisesti jo alunperin ollut nykyisen suuruinen. Vastakkaiseen päätyyn on vuonna 1936 lisätty tiilinen, rapattu, tasakattoinen kirkkoherranvirasto arkistoholviineen⁹⁹. Betonitiilikatto lienee hieman varhaisempi.

98 Arkkitehtuurianalyysi julkisivun osalta Anne Vähätalo.

99 Matti Korppi-Tommola, Tuusula-seuran aikakirja VII, s.31.

58 Pappilan pääjulkisivu lasikuisteineen Kirkkotien suunnasta.

G.G. Nybergin vuoden 1826 asemapiirroksessa on kuusi muutakin rakennusta, jotka muodostavat symmetrisen, kaakkois-luoteissuuntaisen pihasommitelman. Aidoilla on rajattu kolme pihaa, joita ympäröi geometrinen puistosommitelma. Piirros antaa mielikuvan siitä, että vanha päärakennus olisi sijainnut noin 20 metriä uudesta rakennuksesta luoteeseen, sen kanssa samansuuntaisesti. On vaikea sanoa, mitkä Nybergin piirtämistä rakennuksista toteutuivat ja mitkä olivat jo tuolloin olemassa. Yhtä siipirakennusta lukuun ottamatta ne ovat joka tapauksessa hävinneet. Tuon koillissivun siipirakennuksen päälle Nyberg on kirjoittanut "Gamla Flygel Byggningen". Rakennus vastaa mitoiltaan ja sijainniltaan tontilla yhä olevaa, pappilan maiden vuokraajan ja työväen asumaa rakennusta. Pitkänurkkainen, satulakattoinen rakennus on paritupa (58a; luokka 1), jonka toiselle sivulle on lisätty kaksi kuistia.¹⁰⁰

Pappila sijaitsee lähellä Tuusulan kirkonkylän vanhalla kylänmäellä. Puistomainen tontti on maisemallisesti varsin hallitsevalla paikalla ja päärakennus sen korkeimmalla kohdalla. Ennen Järvenpääntien rakentamista on pappilan itäpuolelle avautunut peltomaisema. Tontilla on 1900-luvulla tehty parikin istutussuunnitelmaa. Pappila ja vanha väentupa on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä.

Pappila on niin rakennushistoriallisesti kuin historiallisestikin arvokkaimpia yksittäisiä kohteita Tuusulassa. 1 LUOKAN KOHDE.

100 Härö. Tässä kohden pitää muistaa, että Nyberg laati samanaikaisesti Vanhankylän karttonon korjaus- ja laajennussuunnitelmia ja on mahdollista, että piirustuksia ja laskelmia on vahingossa arkistoitu ristiin.

58A Väentuvan kuistilla on koristeelliset ikkunat.

58 Pappilan kahdeksankulmainen kuisti on myöhempi lisäys. PS.

58A Pappilan väentupa, jossa kurkihirren sekä katto-orsien päät ovat näkyvillä.

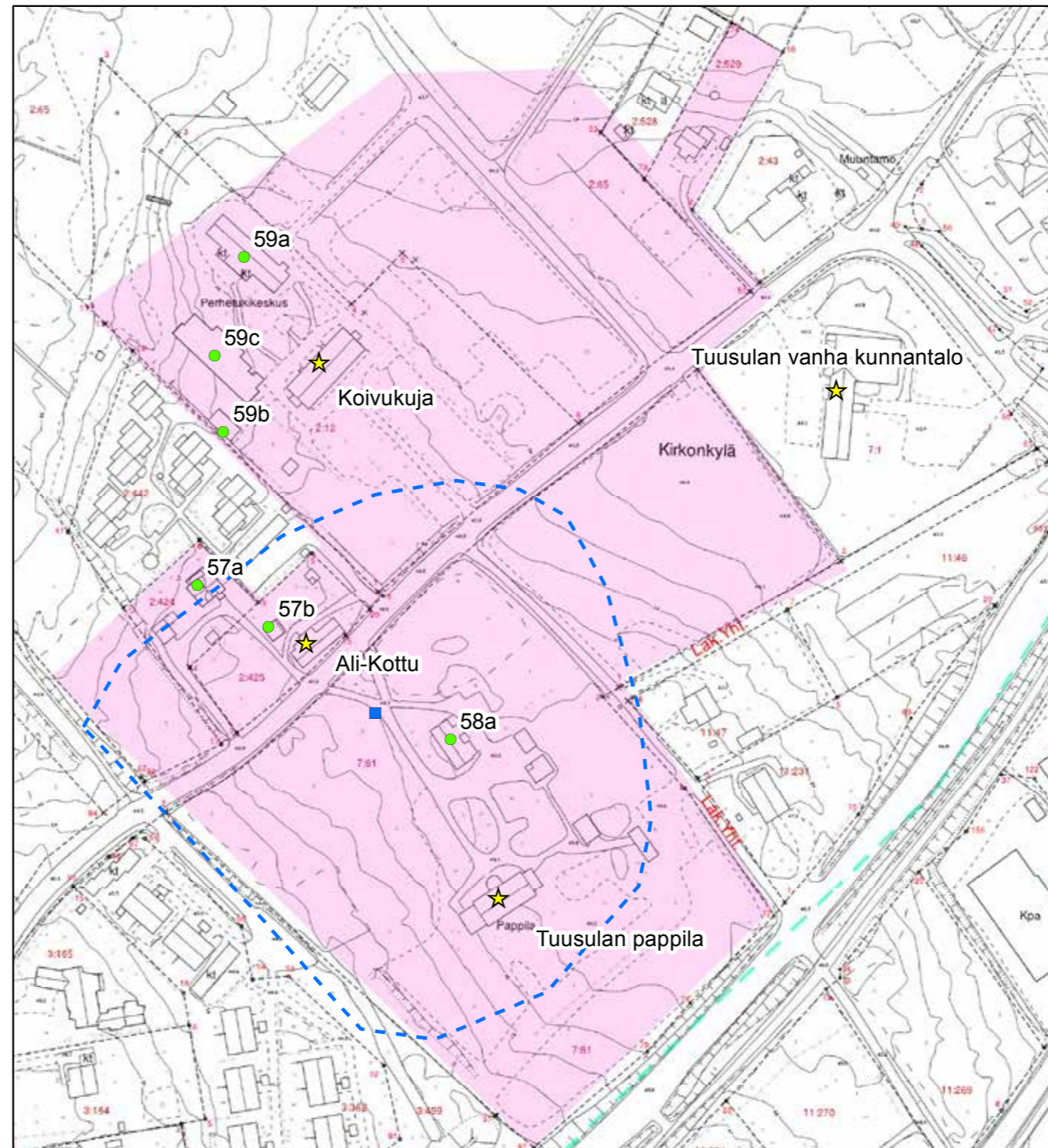
58A Tuusulan pappilan väentupa.

59. Koivukuja ja Kotoranta (59a)

Kuntien köyhäin- ja vaivaistenhoidossa siirryttiin viime vuosisadan lopulla vaivaisruoduista ja avustuksista kiinteämpiin muotoihin. Euroopassa oli 1700-luvun lopulla muotoutunut käsitys, että maatilavaivaiskodit olivat ratkaisu köyhäinhoidon pulmiin. Suomen maalaiskunnissa niitä perustettiin 1860-luvulta lähtien. Läänien kuvernöörit ryhtyivät 1880-luvulla vauhdittamaan niiden perustamista. Tuusulan kunnan tilintarkastajat ehdottivat vuonna 1886 tällaisen vaivaiskodin perustamista. Perustelut olivat taloudelliset. Talo tarjoaisi hoidokeilleen asunnon, elanto puolestaan tulisi tilan pelloilta, ja kunta säästäisi.¹⁰¹

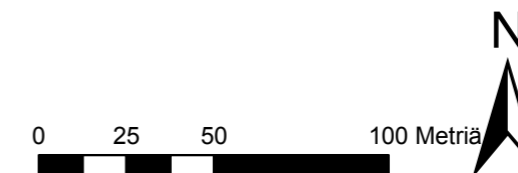
Kunta osti vuonna 1891 Kotun tilasta Koivukujana tunnetun määräalan. Kauppakirjan mukaan Kotun vanhalle isännälle ja emännälle taatiin syytinkiasuntona Kotun talosta salin takaiset kamarit;¹⁰² vaivaiskotia ei kuitenkaan tyydytty perustamaan vanhoihin tiloihin, vaan vuonna 1893 laskettiin uuden rakennuksen peruskivi. Rakennus otettiin käyttöön kaksi vuotta myöhemmin. Rakennukseen sijoitettiin myös erityinen "hou-ruinhoito-osasto", joka oli käytössä Kellokosken piirimielisairaalan perustamiseen asti 1910-luvulle.¹⁰³

Kunnalliskodin piharakennus muutettiin jo vuonna 1935 kulkutautisaira-
aalaksi ja vuonna 1964 lastenkodiksi, joka tunnetaan nykyisin Koto-
rantana (59a; luokka 2).¹⁰⁴ Piharakennus sai pitää 1900-luvun vaihteen
niukan nikkarityylisen ilmeensä toisin kuin uuden kunnalliskodin val-
mistuttua kunnan eläinlääkärin ja kamreerin virka-asunnoiksi vuonna
1937 muutettu päärakennus. Päärakennus oli alunperin kolmijakoinen:
keskellä oli umpikuistin ja poikkipäädyn merkitsemä sisäänkäynti, si-
vuilla tasavälein kuusiruutuiset ikkunat. Sisäänkäynti poikkipäätynen
poistettiin ja korvattiin tasavälein sijoitetuilla ikkunoilla, sivuosien ik-
kunat yhdistettiin kahdeksi funkishenkiksi ulokeikkunakentäksi ja uudet
sisäänkäynnit avattiin päätyihin, joihin rakennettiin pylväiden kannatta-
mat avokuistit. Lisäksi julkisivuihin lisättiin joitakin klassistisia koris-
teaiheita. Sisätilat uusittiin täysin. (59; luokka 2). Pihamaalle toteutettiin
ulkohuone ja sauna-autotalli (59b; luokka 2) vuonna 1935. 1930-luvun
muutossuunnitelmat laati rakennusmestari Heikki Siikonen.¹⁰⁵ Saunara-
kennuksen alakerran sikalaan rakennettiin sairastallit kolmelle hevosel-
le.¹⁰⁶

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

101 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 448.

102 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja X, s.35.

103 Ritva Nurminen, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 29.

104 Ritva Nurminen, Tuusula-seuran aikakirja X, s.29.

105 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 424 sekä kunnalliskodin valokuva 1920-luvulta, Tuusulan museo.

106 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 434-435.

Koivukuja ja Kotoranta sijaitsevat Kirkkotien varrella, kunnan vanhasa hallintokeskuksessa. Kumpainenkin talo on hirsirakenteinen, satulakattoinen, vaakavuorattu ja keltaiseksi maalattu. Päärakennukselle johtaa, nimensä mukaisesti, kaunis koivukuja; Kotoranta on Kotorannan kujan varrella, alkuperäisestä koivukujasta katsoen oikealla puolen päärakennuksen takana. Rakennusta on jatkettu vanhantyyllisellä lisäosalla. Molempia rakennuksia on viime aikojen kunnostustöissä uusittu jonkin verran kovakouraisesti ikkunoiden osalta. Molemmat rakennukset ovat läpikäyneet vuosina 2010-2012 perusteelliset korjaukset, joissa on pyritty korjaamaan aiempien muutostöiden virheitä. Lisäksi pihapiiriin on noussut vuosina 2010-2011 uutta arkkitehtuuria edustava lisärakennus, jossa on otettu huomioon olemassaolevan rakennuskannan mittasuhteet ja materiaalit sekä arkkitehtonista ilmettä, mutta lopputulos on selkeästi moderni. (59c; luokka 2). Koivukuja ja piharakennus Kotoranta on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä; Kotorannasta suojelumerkintä sr on kohdistettu vanhaan osaan.

Koivukujan mahdolliset alkuperäiset piirustukset eivät ole säilyneet. ¹⁰⁷
2 LUOKAN KOHDE.

59 Koivukujan pitkä pääjulkisivu.

107 Härö.

59A Kotorannan uudisosa toistaa vanhan osan muotoa.

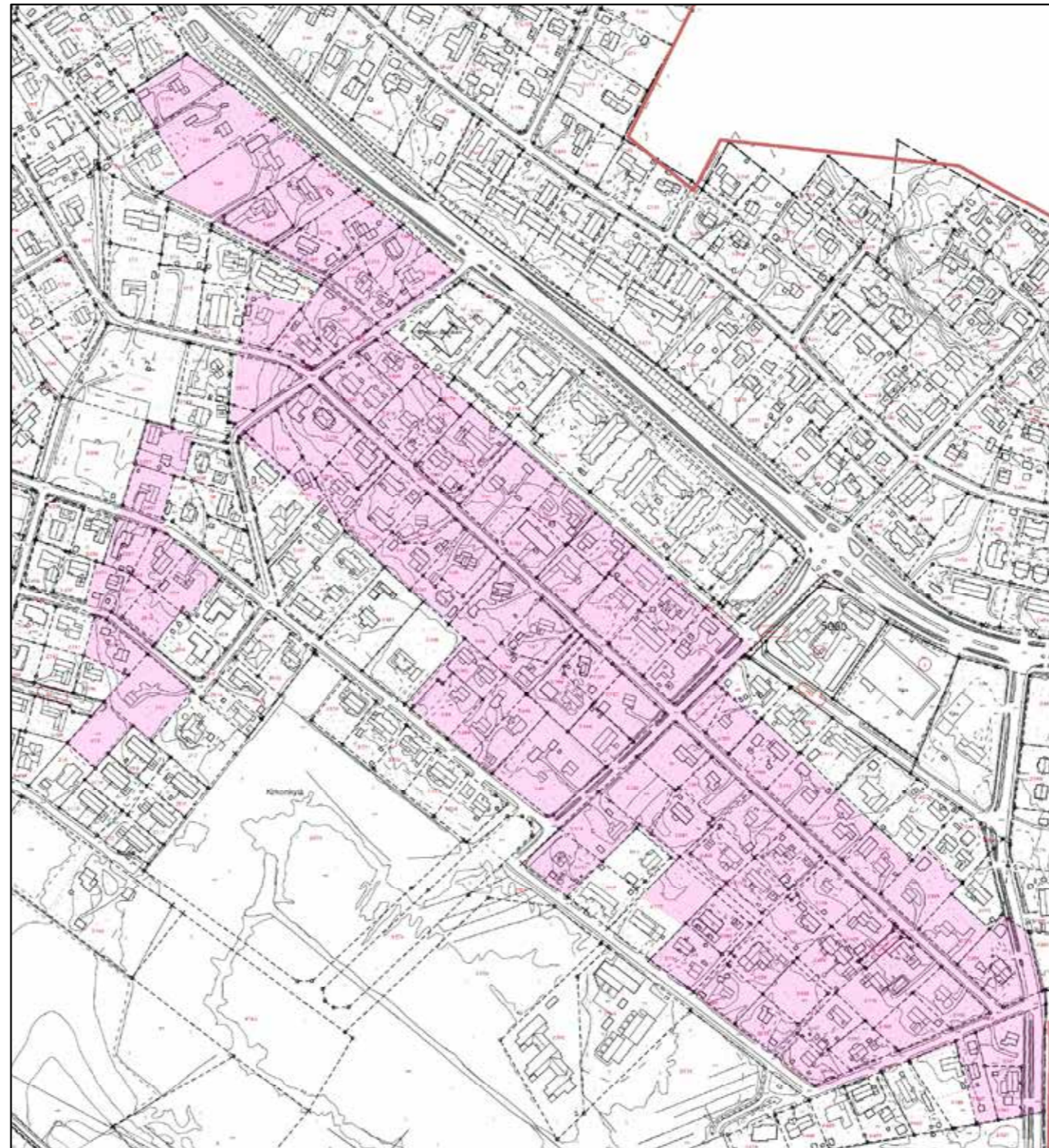
Koivukujan autotalli 59B ja uudisrakennuksen pääty 59C sekä Koivukuja.

59C Koivukujan uudisrakennus noudattaa vanhojen muotokieltä suurpiirteisesti.

218. Mattilan alue

Mattilan alue on muodostettu Gustavelundin pelloista sodanjälkeisen maanlunastuslain nojalla mutta vapaaehtoisella kaupalla. Alue on saanut nimensä Gustavelundin tuolloin omistaneen Viola Parviaisen (synt Cederholm) miehen Matti Parviaisen mukaan. Ensimmäiset rintamamiestalot nousivat pelloille ja metsiin 1945-47.¹⁰⁸ Alue sijoittuu Keravantien molemmin puolin, pääosan alueesta ollessa tien eteläpuolella. Vanhemman rakennuskannan joukkoon on noussut runsaasti uutta, etupäässä 1980-luvulta eteenpäin. 2 LUOKAN ALUEKOHDE. Kohde sisältää kaksi eri aluetta.

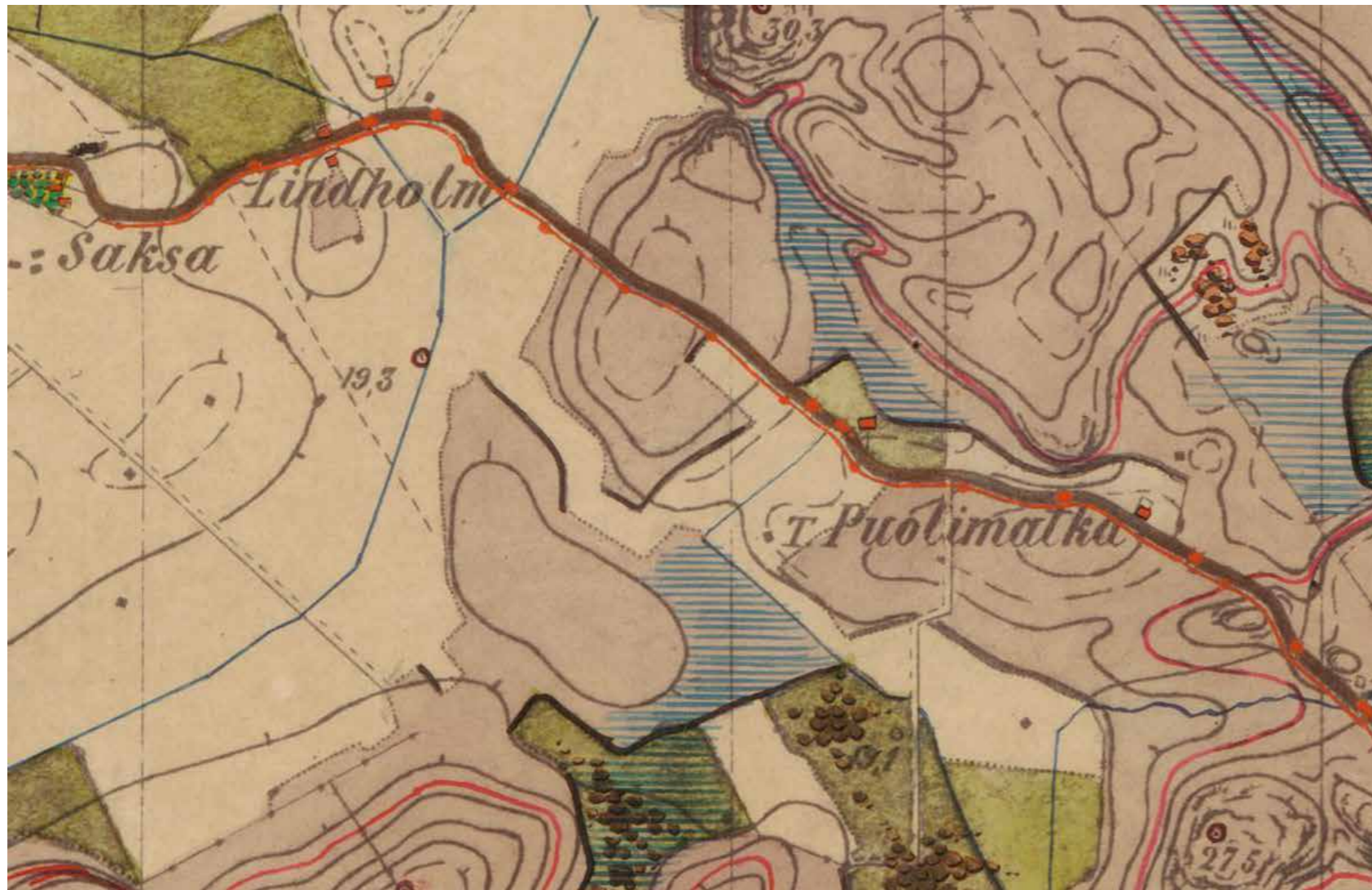
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

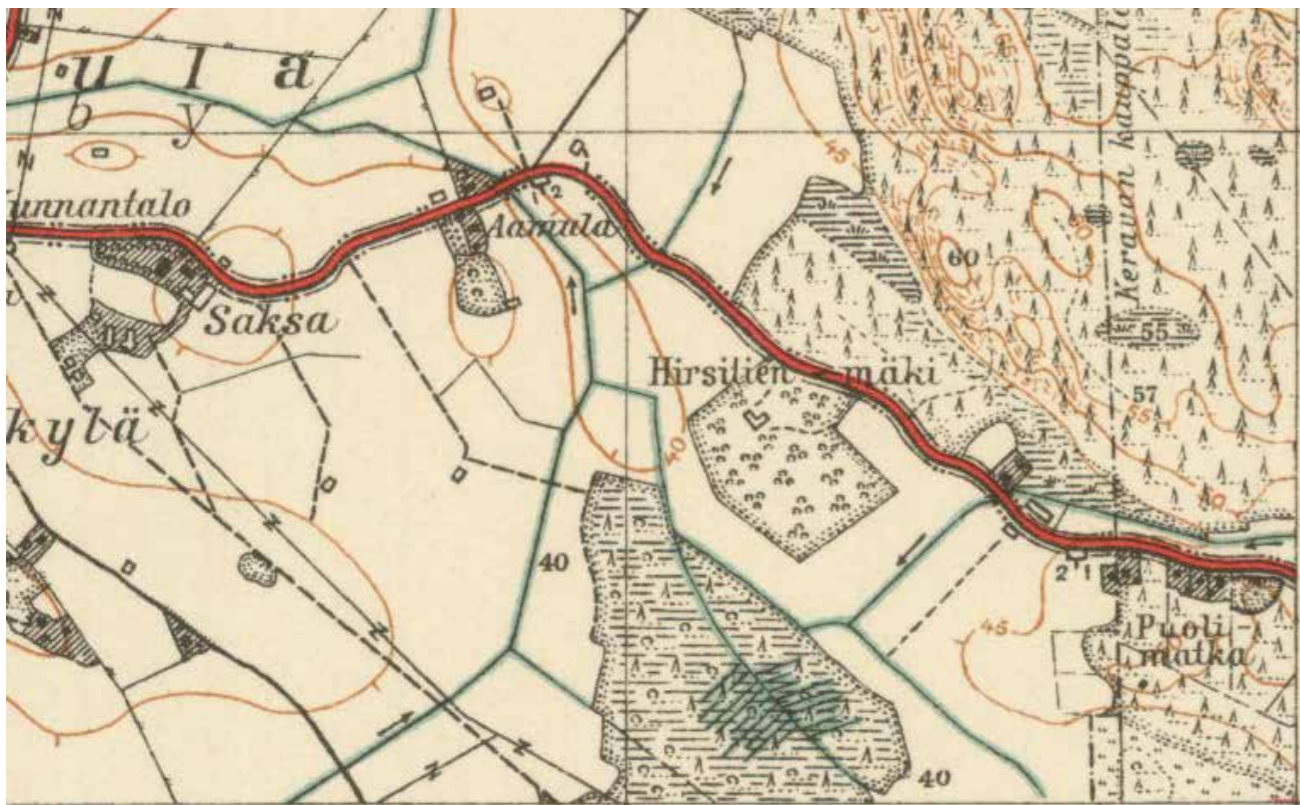
0 50 100 200 Metriä

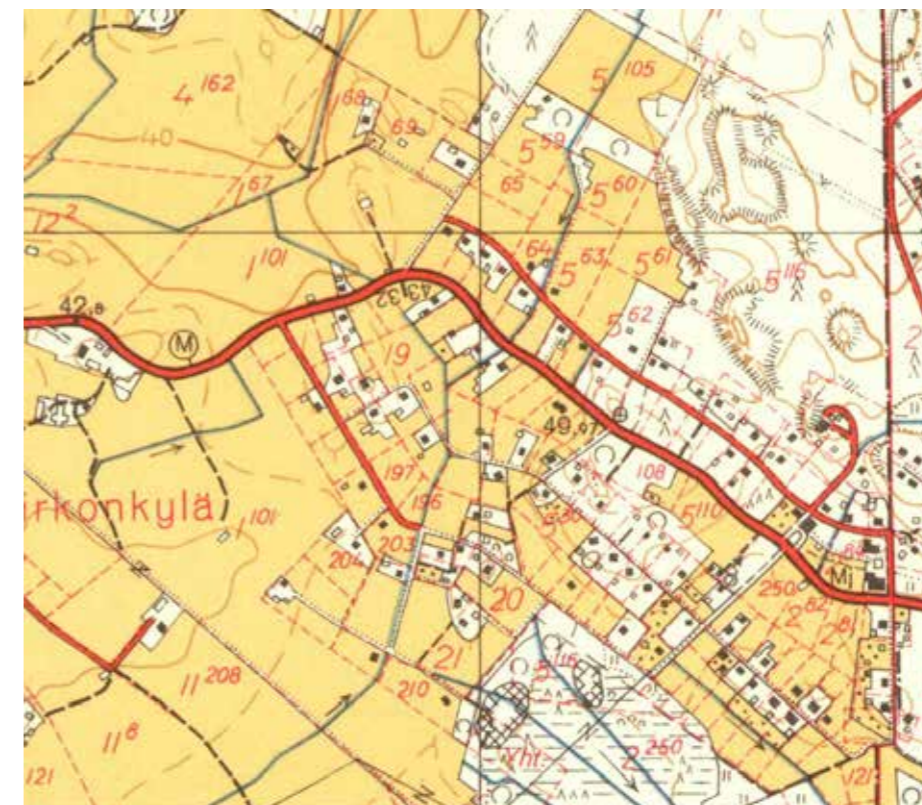
108 Aarne Kostiainen, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 94-95.

Mattilan alue on 1800-luvun lopussa pelkkää peltoa ja metsää, vain muutama talo tien varrella. Karttalehti IX 30. KA.

Juuri sodan jälkeen Mattilan alue on edelleen rakentamatta, vain Suotie on jo rakennettu. Kartta 0204306_1945 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat

Mattilan alue on jo laajentunut lähes nykyiseen mittaansa, tontit ovat vielä suuria ja välissä rakentamattomia tontteja. Kartta 0204306_1963 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

218 Mattilan alue, eteläpuoli

218 Kaarnatie 3 tyylipuhdas jälleenrakennuskauden talo.

218 Kaarnatie 34 oli samantyyppinen kuin Kaarnatie 3, purettu.

218 Sompiontie 5.

218 Kaarnatie 5 eroaa muista telttakattoisella lasikuistillaan.

218 Multatie 2 ja omintakeinen tornilisäys.

218 Suopurontie 3 edustaa uudistulkintaa jälleenrakennuskauden taloista.

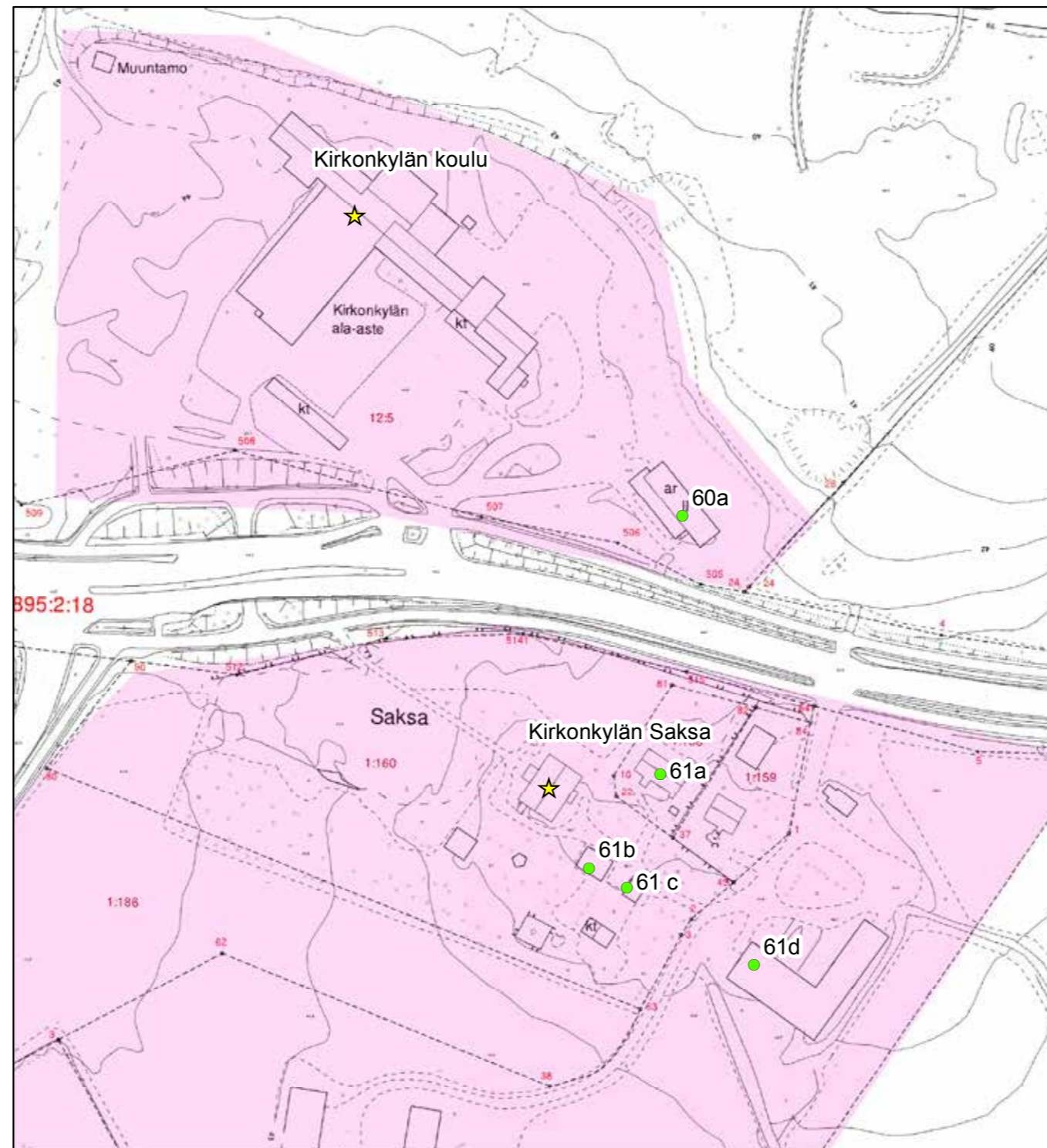
218 Kaarnatie 6 on laajennettu kahteen suuntaan ja osittain alkuperäiseen henkeen.

218 Multatie 9 on tyypillinen 1960-luvun matala tyyppitalo.

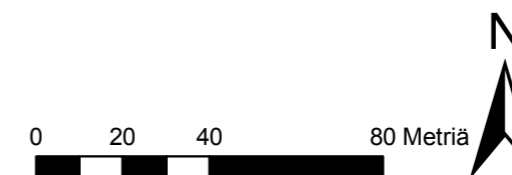
60. Kirkonkylän koulu

Kirkonkylän uusi kansakoulu rakennettiin vuosina 1957-1958 tuolloisen kunnantalon läheisyyteen, Järvenpään ja Sipooseen vievien teiden risteykseen. Rakennustoimisto Heikki Siikosen laatimat suunnitelmat hyväksyttiin vuonna 1957. Koulukompleksia täydennettiin 1959 opettajien asuntolarakennuksella.¹⁰⁹

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▬ Muinisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▬ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

109 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirjat X, s.63-65.

Siikosen koulu on ansiokas, ajalleen ominainen koulurakennus. Se on pohjakaavaltaan pitkänomainen suorakaide, joka on 1940-1950-lukujen julkiselle arkkitehtuurille tyypillisesti päätetty neljään, osin lomittaiseen osaan. Kaksikerroksisen, muuten satulakattoisen rakennuksen pulpettikattoista keskiosaa on korostettu nostamalla se muuta rakennusta korkeammaksi. Myös sen tiilikoristelu ja aukotus poikkeaa rakennuksen siivistä. Keskiosaan on sijoitettu koulun keittiö, ala- ja yläaula sekä opettajainhuone. Länsisiivessä on molemmissa kerroksissa sivukäytävän varrelle sijoitettuja luokkia, itäsiivessä veistosali ja vahtimestarin asunto sekä toisessa kerroksessa juhla- ja voimistelusalit. Koulun vieressä on erillinen opettajien asuinrakennus (60a; luokka 2) ja laaja pihamaa. Rakennus on hyvin näkyvällä paikalla.

Koulu on maisemallisena kiintopisteenä sijaitseva rakennus, joka edustaa 1950-luvun kouluarkkitehtuurin tyypillisiä piirteitä ja tavoitteita. Rakennusta on vuonna 1989 laajennettu varsin hyvin istuvalla laajennuksella, jonka on suunnitellut Oy Kaupunkisuunnittelu Ab.¹¹⁰ Tuoreempi laajennus valmistui 2009. **2 LUOKAN KOHDE.**

60 Kirkonkylän koulun vanhaa osaa idästä eli opettajain asuntolan puolelta.

110 ibid.

60 Kirkonkylän koulu Krapin pelloilta talvella.

60 Kirkonkylän koulu PS.

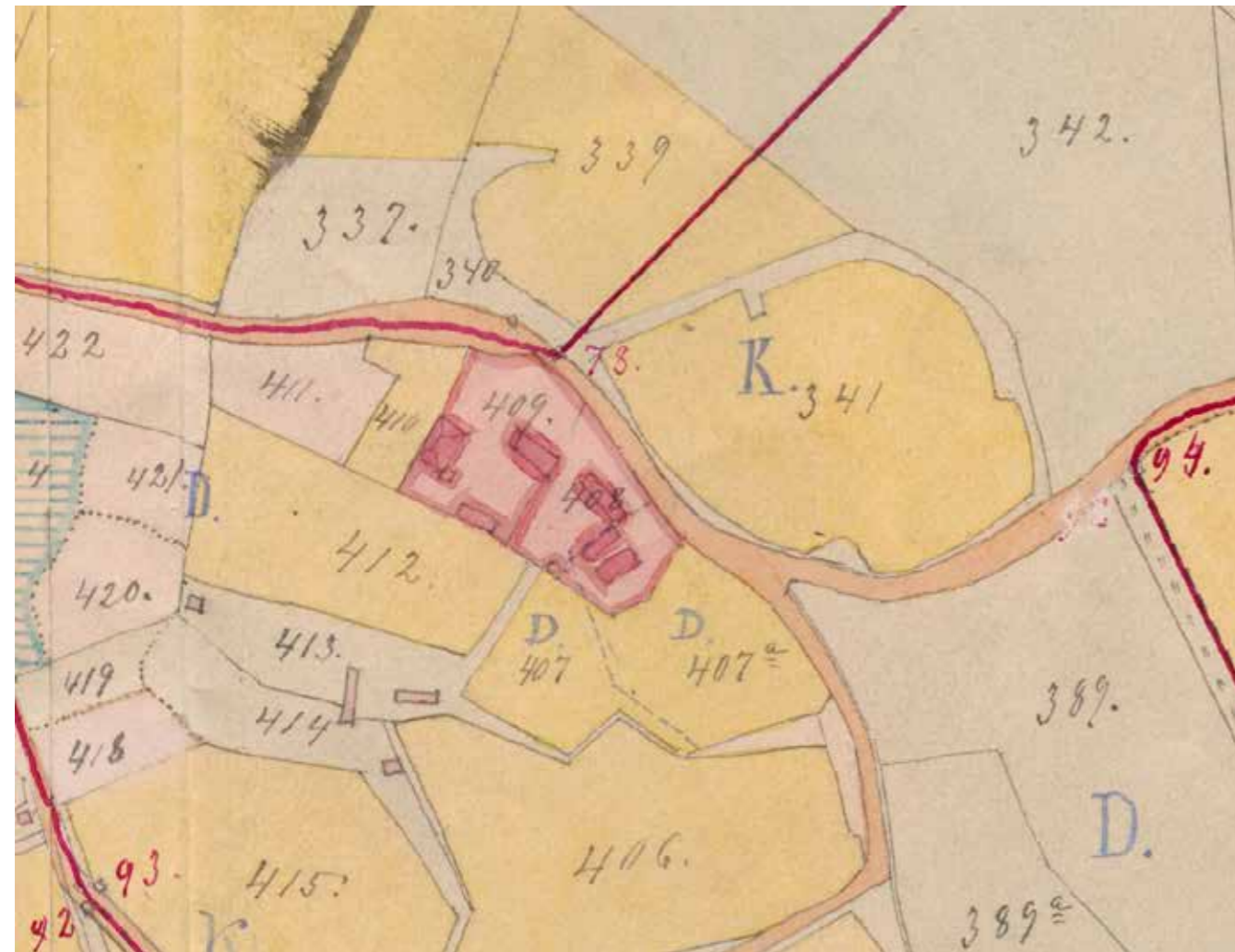

60A Kirkonkylän koulun opettajain asuntola.

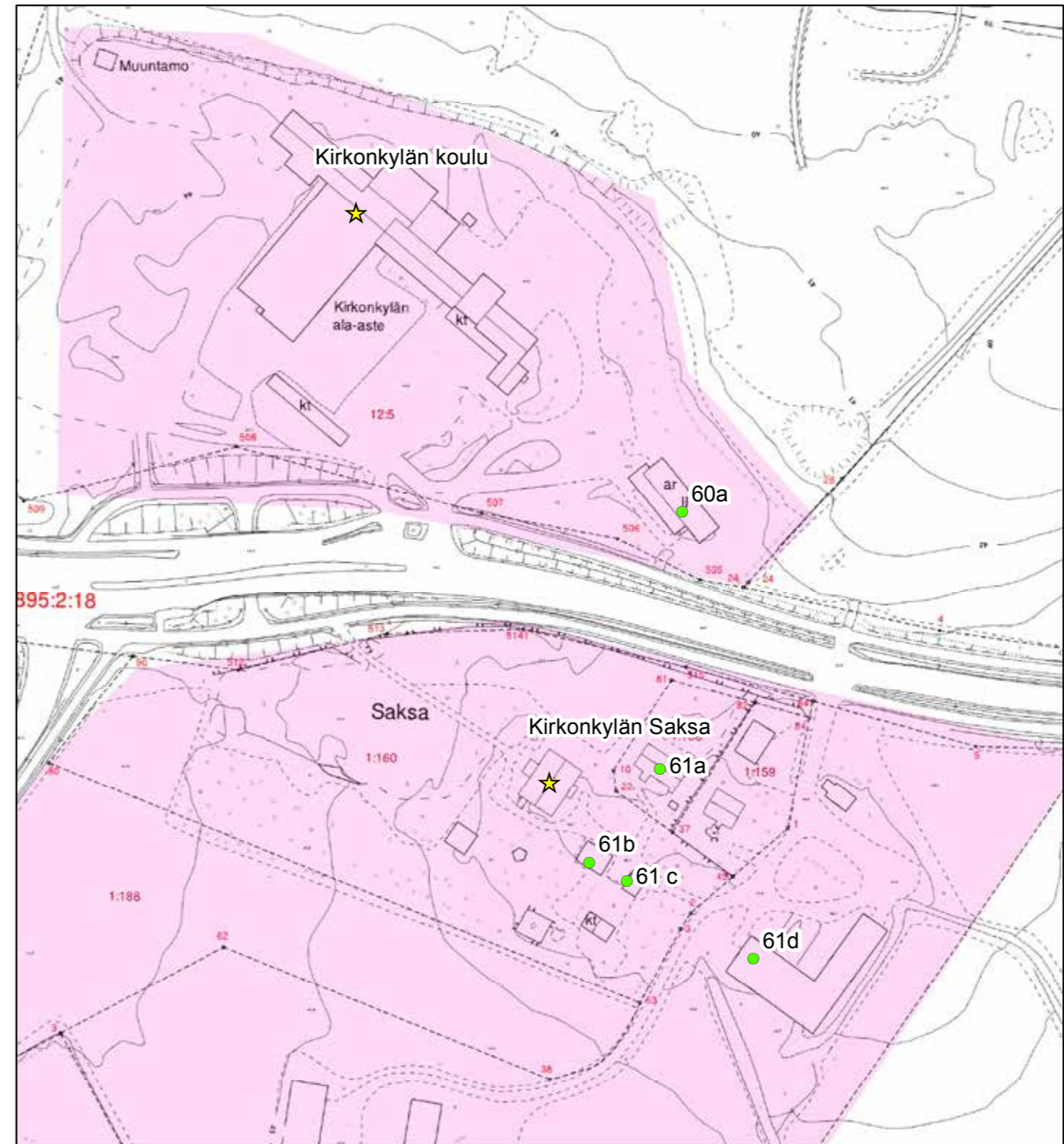
61. Saksa

Saksa (RN:o 1) on Kirkonkylän Kotun (RN:o 2) tilasta jo 1700-luvun alussa halottu puolisko, joka tunnettiin aluksi nimellä Kotun Alastalo ja Vähä-(Lill)Kottu. Kottu sijaitsi alkujaan pappilan naapurissa. Vuoden 1758 kartan mukaan Suur-Kottu, tilan toinen puolisko, oli siirretty Kirkkotien toiselle puolelle, Eggertasin koillispuolelle ja Vähä-Kotun talo jäi paikoilleen aivan pappilan viereen, sen eteläpuolelle. Tila siirtyi hetimiten halkomisen jälkeen säätyläisomistukseen; aluksi tilaa viljeli kappalainen Johan Sevonius, sitten nimismies Isak Uhrväder ja lopuksi kirkkoherra Benedikt Ignatius poikineen.¹¹¹ Vuonna 1769 Kotun Alastalon tilan osti Hyökkälän Antti Juhonpoika Johansson Saksa, jonka mukaan tila sai nimensä. Saksan tilakeskus on siirretty nykyiselle tontilleen Sipoosta tulleen Keravan maantien (nykyisen Tuusulantien) varteen vasta vuonna 1855. Saksan nykyinen pihapiiri sen sijaan on ollut peltomaisemaa niitty latoineen jo 1700-luvulla.

¹¹¹ Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 15.

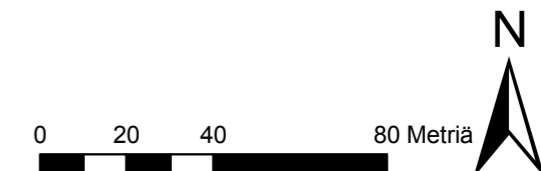

Kirkonkylän Saksa on nykyisellä paikallaan ja pihapiirissä näkyy päärakennus vanhassa muodossaan sekä edelleen pihassa oleva väentupa ja aitat. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

Saksa oli tunnettu pitotalo, jossa mm. vietettiin Aleksis Kiven hautajaisia tammikuussa 1873.¹¹² Talon suuressa salissa istuttiin myös käräjiä ja toisen maailmansodan aikana Saksan salissa toimi väliaikaisesti ro- vastin toimisto. Tilan nykyiset rakennukset ovat vanhimmilta osiltaan Pappilanmäeltä muuton ajalta ja jo tuolloin vanhoina, olemassaolleina rakennuksina siirrettyjä. Karl Paulus Winqvist uudisti isäntänä ollessaan päärakennuksen vuosina 1933-34 Heikki Siikosen suunnitelmien mukaan, tosin ikkunoiden ja ovien koristeellisuudesta on tingitty reippaasti suhteessa suunnitelmiin. Rakennus on samalla paikalla, samankokoinen ja melko samannäköinen kuin vanha päärakennus. Pohjakaava on kuitenkin erilainen ja vain osa rakenteista on vanhoja; vanhat seinä- hirret, kattorakenteet, osa lattialankuista ja peiliovista tuotiin uuden perustuksen päälle sommiteltuun rakennukseen. Rakennus on hieman entistä korkeampi ja asiemman puutarhanpuoleisen avokuistin sijalla on lasikuisti, jonka päälle rakennettiin vuonna 2000 parveke. Vanhassa talossa oli myös pienehkö sisäpihan puoleinen siipiosa, jota ei uuteen rakennukseen tehty. Talossa on myös vanhoja kaakeliuuneja mm. yksi jugend-tyylinen Andstenin kaakelitehtaan Gesellius-Saarinen-Lindgrenin suunnittelema.¹¹³

Päärakennuksen itäpuoleinen, pienempi asuinrakennus (61a; luokka 1) on rakennettu kahdessa vaiheessa 1850- ja 1930-luvuilla. Myös tämä rakennus on Pappilanmäeltä siirretty ja pystytetty uudelleen Tuusulantien vanhan linjauksen suuntaisesti. Tämän rakennuksen vanhin osa lienee 1700-luvun puolelta Kotun Alastalon rakennus Kirkonkylän vanhalta kylänmäeltä eli Pappilanmäeltä pappilan naapurista. Harjakattoisen talon eteläseinällä on sekä umpi- että avokuisti. Erityinen piirre talossa on erittäin leveästä laudasta tehty pystylaudoitus kustavilaiseen tyyliin koristehöylättyine pystyrimoineen ja räystäiden koristeelliset nurkkatuet, vinoruutuiset viistotut vintin päätyikkunat sekä entisen mallin mukaiset 6-ruutuiset ikkunat ja niiden yläosan kallistus sisäänpäin. Rakennus on peruskorjattu 1970-luvulla yhden perheen asunnoksi. Tässä sivurakennuksessa toimi toisen maailmansodan aikana mm. haavoittuneiden toimintapaikka ja synnytystupa.¹¹⁴

Sivurakennusta vastapäätä pihan etelälaidalla sijaitsevat kaksi luhtiaitaa: vilja-aitana toiminut pariluhti (61b; luokka 1) ja liha-aita (61c; luokka 1). Aitat ovat viimeistään 1850-luvulta, mutta erittäin todennäköisesti talonmuuton yhteydessä vanhasta pihapiiristä siirrettyjä. Aiemmin aitat olivat osa pitkää riviaitaa: kokonaisuuteen kuului myös kaksi-kerroksinen kalustovaja sekä puuvaja rivin itäpäädyssä.

Talous- ja työväenrakennukset siirrettiin osittain Saksan pihapiiriin vasta 1890-luvulla. Uusi paksuseinäinen tiilinavetta (61d; luokka 2) rakennettiin päärakennuksen uudistamisen kanssa samanaikaisesti 1933.¹¹⁵ Navetassa oli myös puurakenteinen tallisiipi. Kun karjataloudesta luovuttiin 1970-luvulla, navetasta tehtiin puusepänverstas. Navetan länsipääty muutettiin vuonna 2013 asuinkäyttöön.

Pääsisääntulo pihapiiriin kävi aikanaan portista suoraan maantieltä pää- ja sivurakennuksen välistä. Vanhasta kulusta muistuttavat vielä pari kivi- vipaatta ja ohikulkijoiden hevosten juottamista palvellut entinen vintti-

112 Kirsti ja Lars Winqvist: Tuusulan kunta kiinnitti 100 vuotta tapahtuman jälkeen muistolaatan talon seinään.

113 Kirsti ja Lars Winqvist 2.3.2015.

114 Kirsti ja Lars Winqvist, kyläläisten muistitietojen perusteella koottu; mm. Saksan naapurissa so- dan aikana asunut Eino Malkki muisti nähneensä talon täynnä potilasvöiteitä.

115 Kirsti ja Lars Winqvist, Tuusula-seuran aikakirja X, s.20-25.

kaivo. Päärakennuksen länsipuolella on kaunis, puistomainen piha-alue luonnonsuojelualueineen, jossa kasvaa mm. pähkinäpensaita, jaloja lehtipuita kuten metsälehmusta, tammea, saarnea sekä jäänteitä 1800-luvun kuusiaidasta. Ensimmäisen puutarhasuunnitelman tilalle on tehnyt H. Salmi ja toisen vuonna 1950 puutarha-arkkitehti Katri Luostarinen.

Saksan vanhasta pihapiiristä on purettu vuosikymmenien mittaan alkuperäistä rakennuskantaa, mm. hirsinavetta, paja, verstasrakennus, puu- vajoja, jäävarasto, aittarivin välirakennukset sekä viimeksi pihasauna vuonna 2013. Pihapiirissä on myös uudempi 1960-luvun saunarakennus, huvimaja 1980-luvulta ja uusi rakennusarkkitehti Taina Pelinin suunnittelema kalustovaja, jossa on hyödynnetty talon 1800-luvun ikkunoita. Pihapiirin itäosassa omalla tontillaan on 1970-luvun omakotitalo, jota on laajennettu 1990-luvulla.

Tilaan kuulunut vanha riihi pitkine latoineen purettiin 1970-luvun alussa ja korvattiin viljankuivurilla ja konehallilla; nämä hallitsevat edelleen Saksan tilan peltomaisemaa. Muut peltomaisemaa täydentäneet talous- rakennukset, jotka ovat olleet etupäässä latoja, on purettu viimeistään 1970-luvulla. Osayleiskaavassa pihapiiri on varustettu sr(15)-merkin- nällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

61 Kirkonkylän Saksan päärakennus itäpuolelta ja keittiön sisäänkäynti.

61D Saksan navetta puustoisien piha-alueen päätteenä.

61 Kirkonkylän Saksan viljankuivurit ja ladot keskellä peltoa.

61A Kirkonkylän Saksan väentupa on säilyttänyt vanhan muotonsa siirrosta huolimatta.

61A Kirkonkylän Saksan väentuvan länsipääty ja koristeelliset, 1800-luvun vinoruutuiset ikkunat.

61A Yksityiskohta Saksan väentuvan ulkovuorauksesta: peitelistöjen koristeura.

61 Kirkonkylän Saksan päärakennus länsipuolelta ja juhlasisäänkäynti.

61 Kirkonkylän Saksan päärakennuksen eteläpääty eri kokoisine ikkunoineen.

61B Saksan kolmihuoneinen luhtityyppinen vilja-aitta.

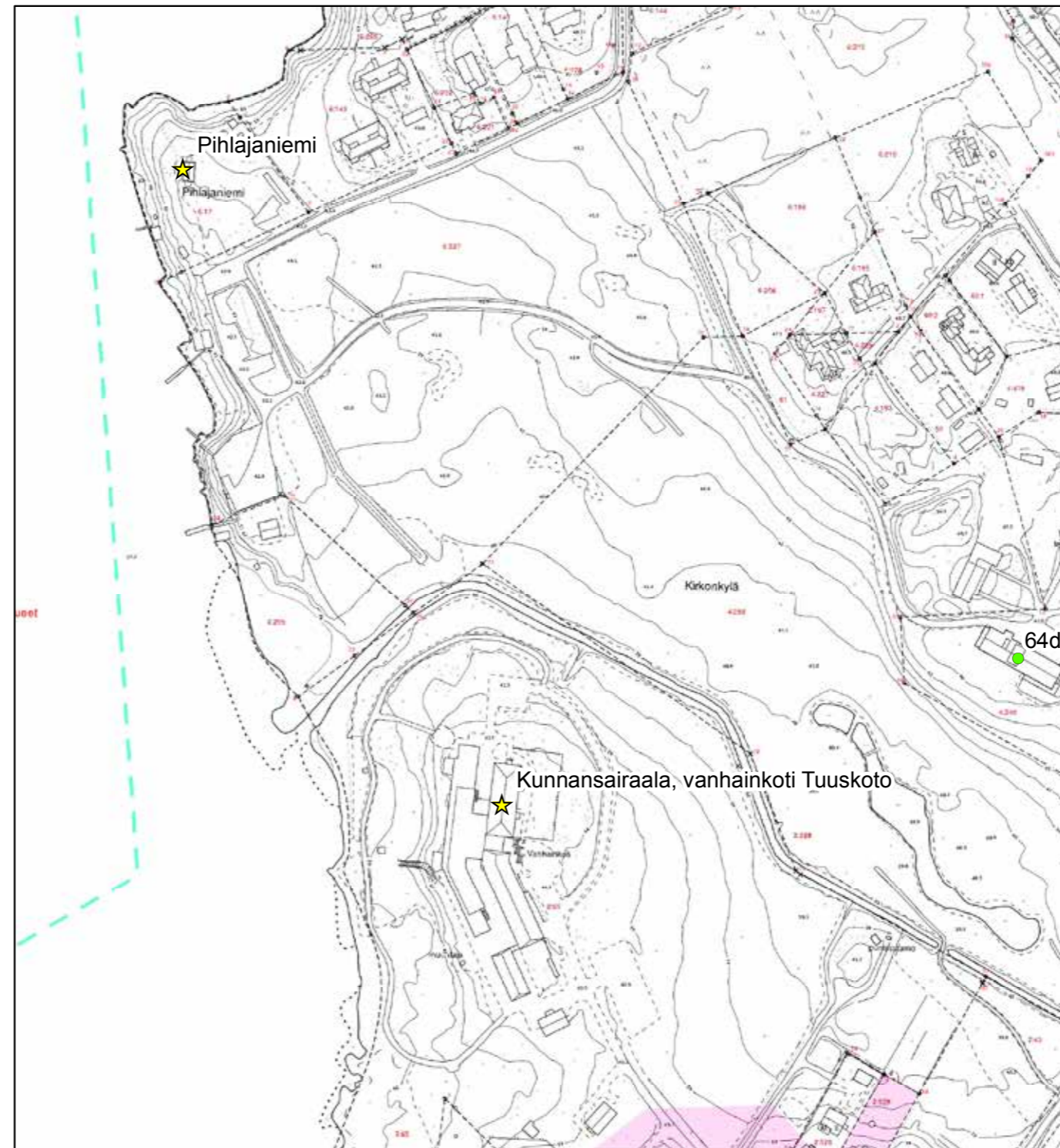
61C Saksan kaksihuoneinen luhtityyppinen liha-aitta ja vellikello.

61D Saksan tiilinavetta ja asumiskäyttöön muutettu länsipääty.

62. Vanhainkoti Tuuskoto (vanha, alkuperäinen vanhainkoti/kunnallissairaala)

Kunnan vaivaskodin, myöhemmän kunnallis- tai vanhainkodin laajentamisesta keskusteltiin pitkin 1900-luvun alkua. Koivukujan vaivaskodin ilmeinen ahtaus ja uusi lainsäädäntö pakottivat kunnan konkreettisiin toimiin 1920-luvun lopussa. Toimikunnan mielestä vanhaa rakennusta ei kannattanut korjata. Se ehdotti 60-paikkaista, tulenkestävästä aineesta rakennettavaa taloa. Kunta joutui kuitenkin anomaan lain mahdollistamaa lykkäystä kodin rakentamisessa.¹¹⁶

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 35 70 140 Metriä

¹¹⁶ Heidi Ekroos, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 37.

Arkkitehti Axel Mörnen suunnitelmat olivat valmiit keväällä 1933. Mörne oli sosiaalihuollon arkkitehti ja näin kokenut laitossuunnittelija. Talon urakoijaksi valittiin rakennusmestari Emil Salin.¹¹⁷ Vanhainkoti vihittiin käyttöön tammikuussa 1935. Se on kaksikerroksinen, aumakattoinen, rapattu tiilirakennus. Julkisivuissa kiinnittää huomiota ovien ja niiden yläpuolelle jäävien porrashuoneiden jäsentely yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, johon vielä liittyy avokuistin päälle sijoitettu parveke. Toisen porrashuoneen alkuperäiset piirteet ovat myöhemmissä kunnostuksissa hävinneet. Samaten on toinen avokuisti muutettu umpikuistiksi. Vanhainkoti on laajennettu 1960- ja 1980- lukujen alussa. Ensimmäisen, lisäosastot ja henkilökunnan asuntolan käsittäneen laajennuksen suunnitteli arkkitehti Elsa Laisaari. 1980-luvun laajennuksen (lisää osastoja ja toimistorakennus) suunnitteli Into Pyykön toimisto. Viimeisin peruskorjauksen käsittänyt laajennus valmistui 1997-98 ja siitä vastasi PaaVo Sollamo, jolloin kunnalliskotina aloittanut sairaala muuttui lopullisesti palveluasumiseen soveltuvaksi hoivalaitokseksi.¹¹⁸ Rakennus sijaitsee maisemallisesti kauniisti Tuusulan vanhan hallintokeskuksen pohjoisreunassa, golfkentäksi muutetun peltoaukean laidassa. Rakennus on monissa muutoksissa ja korjauksissa menettänyt osin alkuperäiset, viehättävät arkkitehtoniset yksityiskohtansa. **2 LUOKAN KOHDE.**

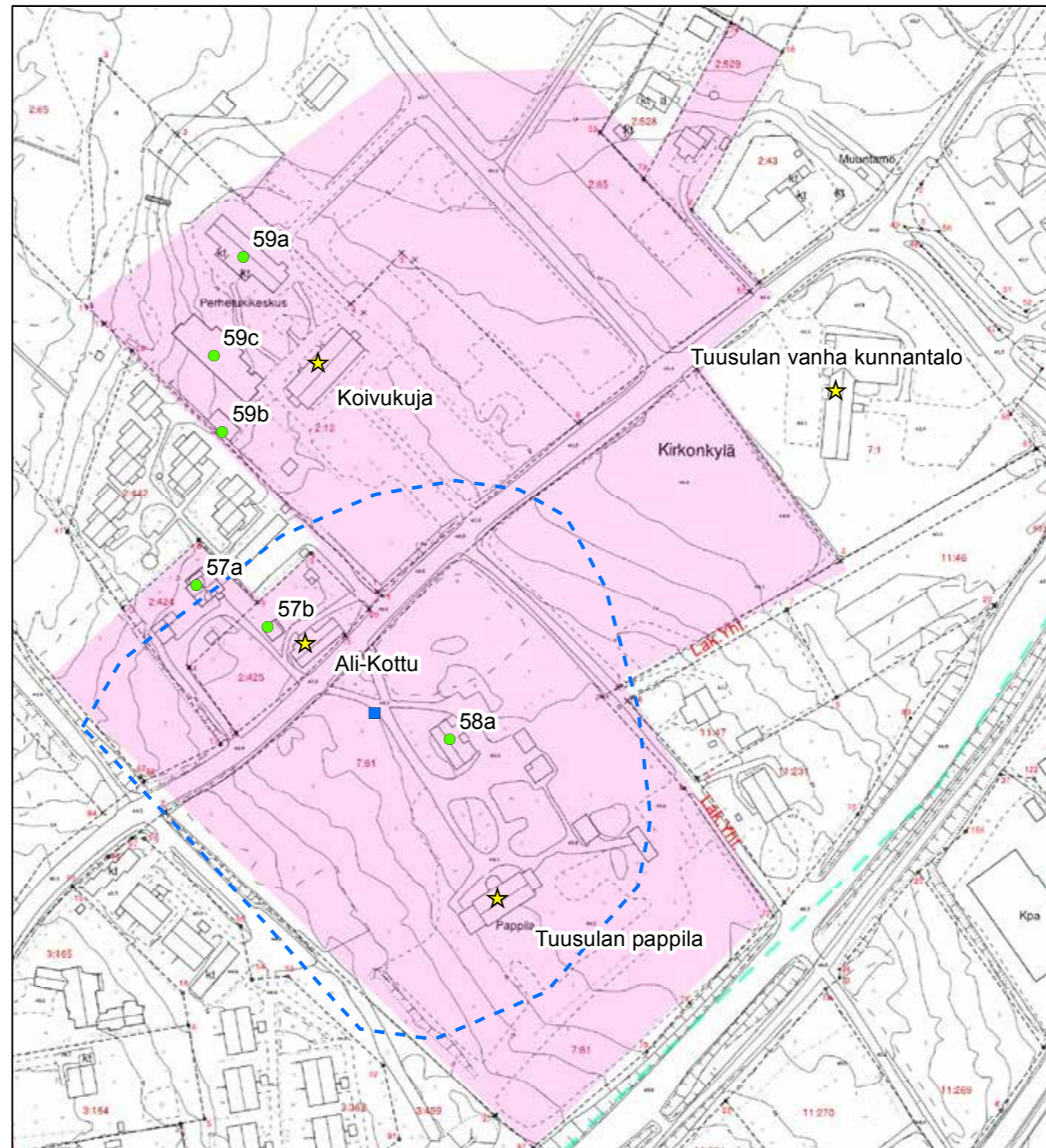
62 Tuuskoto eli kunnallissairaalan vanhin osa - katolla oleva laitteisto on myöhempää lisäystä.

117 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 442-443.

118 Heidi Ekroos, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 38-39.

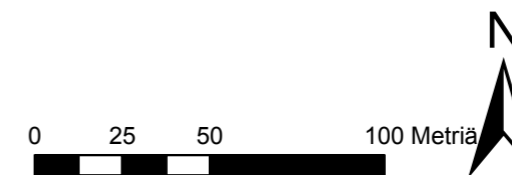
63. Tuusulan entinen kunnantalo

Maalaiskuntien toimialojen laajeneminen ja taloudellinen kasvu johtivat 1900-luvun vaihteesta alkaen erityisten kunnantalojen rakentamiseen. Nämä arkkitehtonisesti usein edustavatkin rakennukset korvasivat vanhat pitäjätuvat ja erilaiset tilapäisratkaisut, kuten seurakuntien tai koulujen tilojen käytön kunnallishallinnon tarpeisiin.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Tuusulan hallintoelimet toimivat alkuaikoinaan seurakunnan tiloissa, kunnalliskokous kokoontui kirkossa ja kunnallislautakunta pappilassa. Vuonna 1875 kunnallislautakunta muutti Kirkonkylän uuteen koulutaloon ja vuodesta 1893 lähtien vaivaskotiin. Ajatus ”kunnanhuoneen” rakentamisesta näyttää olleen esillä jo 1800-luvun lopussa. Vuonna 1909 päätettiin talon rakentamisesta¹¹⁹ ja valittiin sen arkkitehdiksi Yleisten rakennusten ylihallituksessa työskennellyt E. A. Kranck. Hanke lykääntyi, kunnes kunta vuokrasi tontin seurakunnalta liikenteellisesti edullisesta paikasta, Helsinki-Lahden ja Porvoon maanteiden risteyksestä. E. A. Kranckin lopulliset suunnitelmat on päivätty tammikuussa 1912, ja seuraavan vuoden helmikuussa rakennus oli valmis. Kunnantaloon rakensi paikallinen urakoitsija Karl Sandberg seurakunnan osallistuessa kustannuksiin saadakseen itselleen kunnollisen arkiston.¹²⁰

Jugend-tyylisen rakennuksen käyttö oli ajateltu monipuoliseksi. Suurin, muita korkeampi sali oli varattu kuntakokousten ja kärkejien käyttöön. Käräjätuomarilla, nimismiehellä ja Tuusulan Säästöpankilla oli omat huoneensa. Kunnalla, seurakunnalla ja pankilla oli kullakin oma holvinsa. Pohjakerroksessa oli lisäksi selli, keittiö ja ruokala sekä vahtimestarin asunto. Ullakkohuoneille ei ollut osoitettu käyttöä. Kunta päätti, että taloa saisi käyttää myös hyväntekeväisyysseurojen kokouksiin ja julkisiin näyttelyihin, ei sen sijaan poliittisiin tai pääsymaksullisiin tilaisuuksiin eikä elokuviin.¹²¹ Tuusulan Säästöpankki siirtyi ensimmäisenä pois kunnantalolta vuonna 1928..¹²²

Rakennusta on jatkettu pihasivultaan kerran. Ensimmäisen, sodan takia toteutumatta jääneen puurakenteisen laajennuksen suunnitteli rakennusmestari Heikki Siikonen vuonna 1941. Tiilirakenteinen, rapattu, alkuperäistä suunnitelmaa huomattavasti suurempi jatke on vuodelta 1957; lisärakennusta tarvittiin kunnan kasvaneiden tehtävien ja niistä vastaavan uuden henkilökunnan toimistotilaksi. Tätä ennen kunnantaloon polttopuuvarasto ja toiletit sijaitsivat rakennuksen takana pitkässä, yksikerroksisessa piharakennuksessa.¹²³ Vanha puurakenteinen osa kunnostettiin 1959 ja uudelleen 1990-luvulla, jolloin se menetti suurimman osan alkuperäisistä detaljeistaan. Ikkunat on vaihdettu uuden tyyliin ja yksityiskohtia on hävinnyt, nykyinen pelkistetty väritys poikkeaa huomattavasti alkuperäisestä. Hyrylän uuden kunnantaloon valmistuttua 1980-luvun alussa on vanhassa rakennuksessa toiminut posti, koulu ja virastoja ja sittemmin pienyhtiöitä ja työpajoja.¹²⁴ Nykyisin vanhaan kunnantaloon on sijoittunut Tuusulan seudun vesilaitoksen toimistotilat ja Keski-Uudenmaan musiikkiopiston tiloja, mm. Aino-sali. Asemakaavaan vanha kunnantalo on merkitty sr-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

119 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 436.

120 Ritva Nurminen, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 26.

121 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 438.

122 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 261. Säästöpankki hankki vuonna 1928 kauppias Worobjeffin talon paremman ja keskeisemmän sijainnin takia uudeksi konttorikseen, missä toiminta alkoi vuonna 1929

123 Lars Winqvist, Tuusula-seuran aikakirja XX, s. 70 kuvateksti.

124 Ritva Nurminen, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 27-29.

63 Tuusulan vanhan kunnantaloon pääjulkisivu ja myöhemmin lisätty ramppi sekä lasierkkeri.

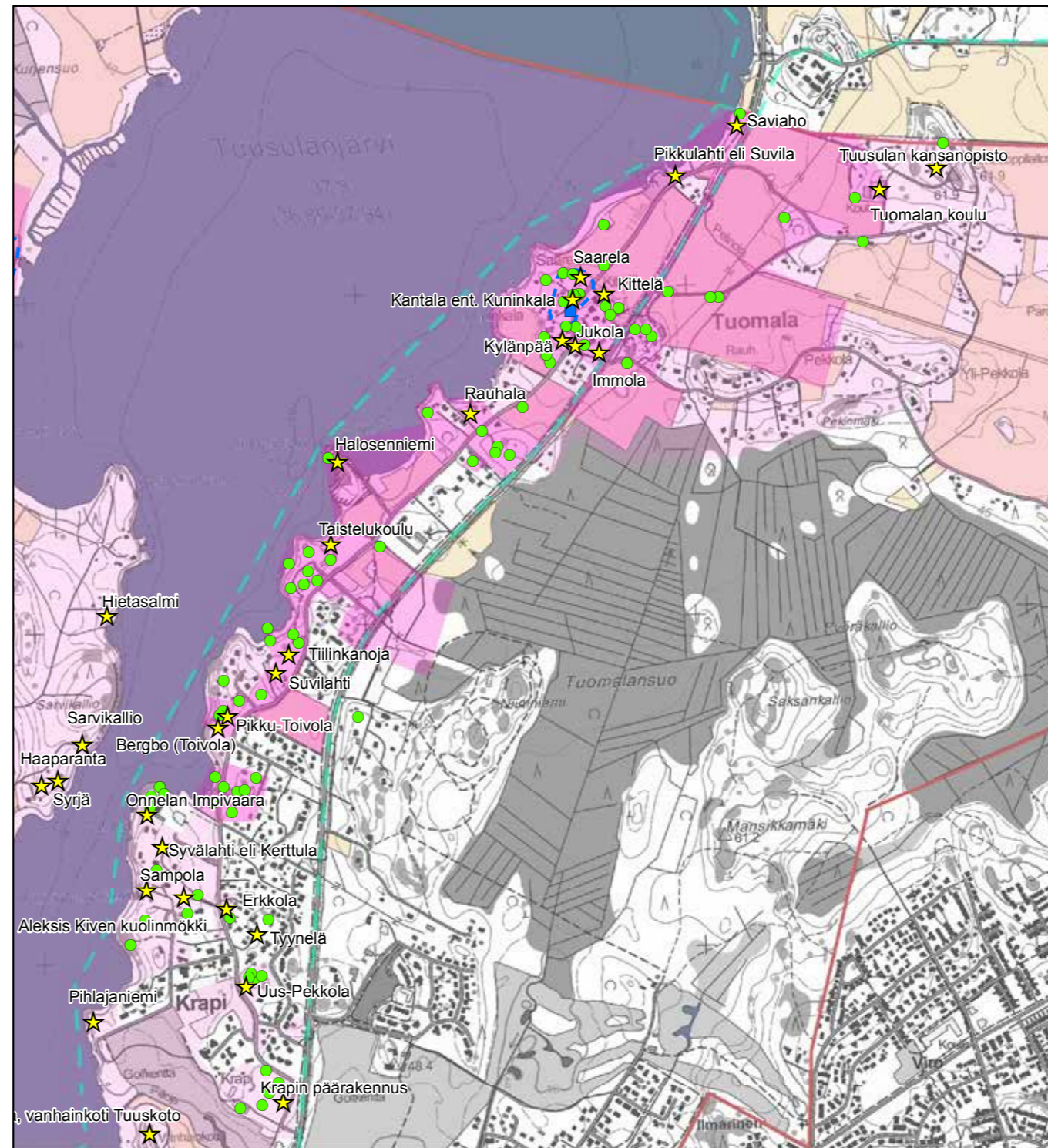
63 Vanhan kunnantaloon muoto on alkuperäinen pohjoisesta päin. PS.

63. Vanhan kunnantaloon julkisivu lisärakennuksineen kohti etelää.

TUUSULAN RANTATIE

Rantatie alkaa nykyisin varsinaisesti Krapin kohdalta: vanhalta kunnantalolta tuleva pyörätie ylittää Piilojan vanhaa tielinjausta noudattaen. Rantatien maisema on muuttunut ja erityisesti ahtautunut eteläpäästä huomattavasti 1970-luvun alusta lähtien, kun huvila-asutuksen sekaan on noussut runsaasti vanhaan rakennusmaisemaan sopeutumattomia asuintaloja. Tästä huolimatta alue on historiallisesti, rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin merkittävä osa Tuusulan ja Suomen kulttuuriympäristöjä. Erityisesti tulee vaalia järvinäkymiä ja palauttaa avointa pelto- ja niitty- maata siellä, missä niitä ei ole rakennettu. Uusien kuusi- ja pensasaitojen istuttaminen pelto- ja niittyalueille on ehdottomasti kielletty. Maisemallisesti arvokkain osuus Rantatiestä löytyy nykyisin sen pohjoispäästä, Tuomalan kylästä. Rantatiestä vuonna 2000 laadittu hoitosuunnitelma tulee ottaa täytäntöön. Rantatie on RKY 2009 alue. 1 LUOKAN ALUE.

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue
- ▭ Maaseudun kulttuurimaisema-alue

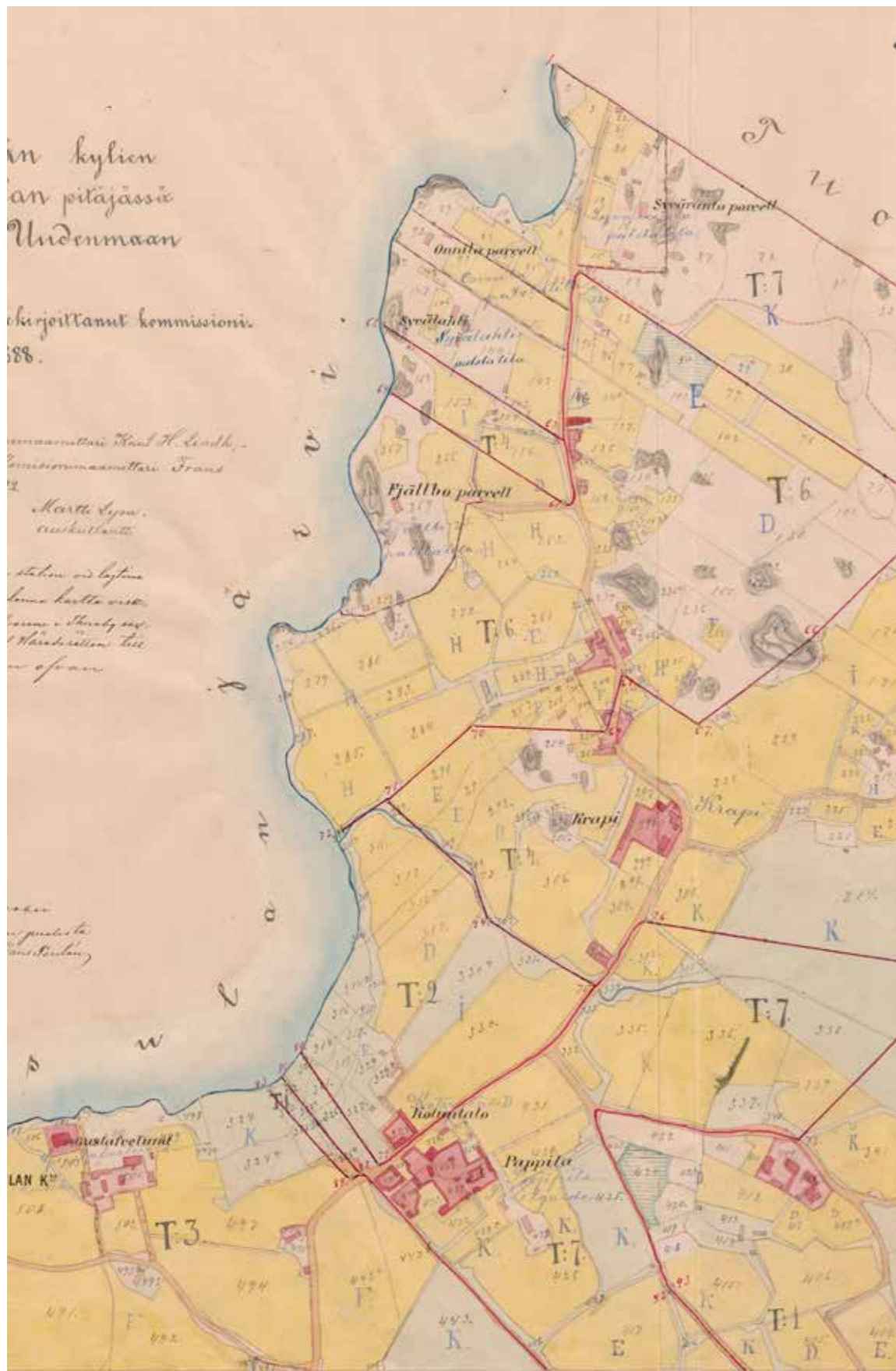
© Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 2016
CC BY 4.0

0 250 500 1 000 Metriä

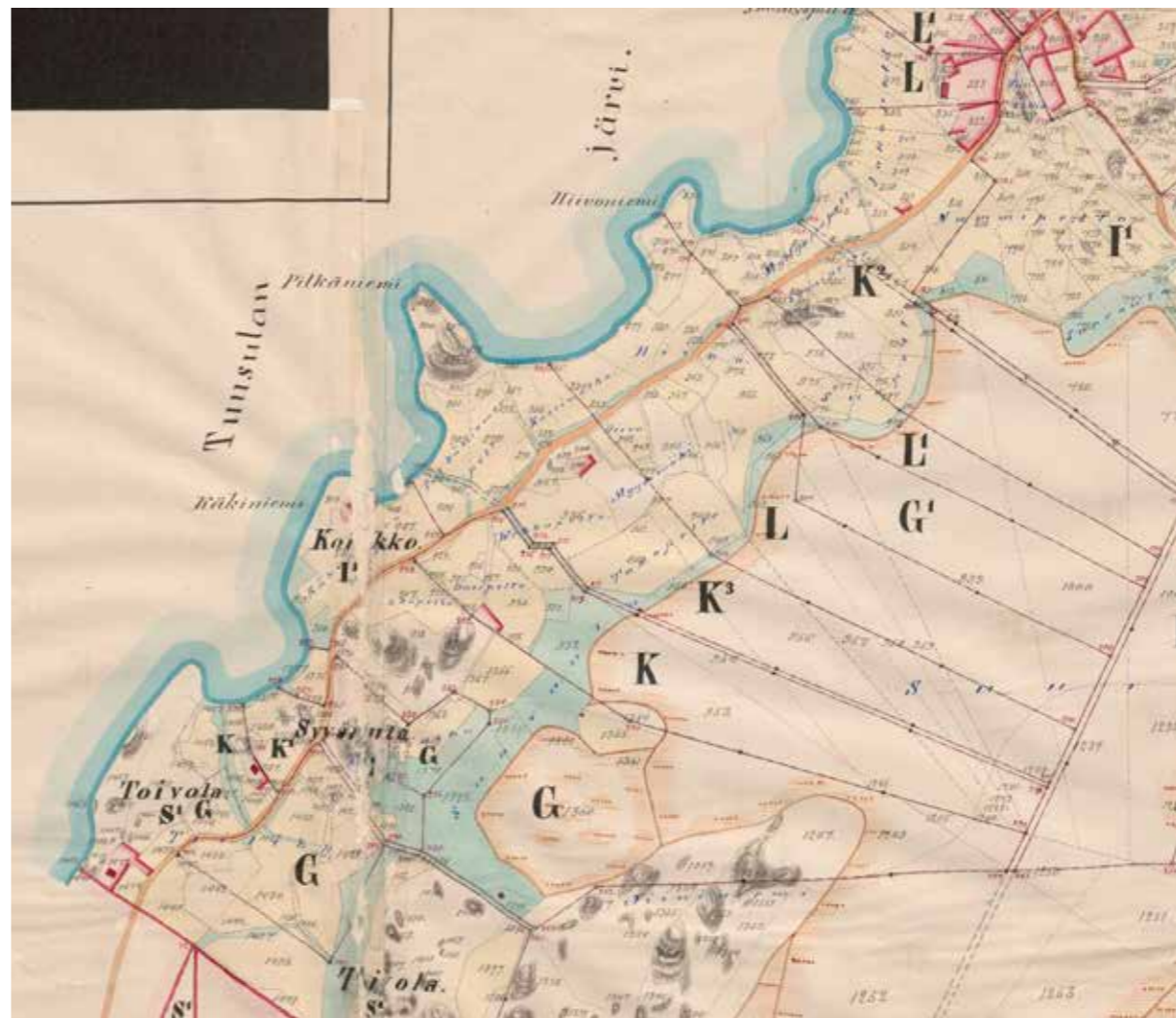

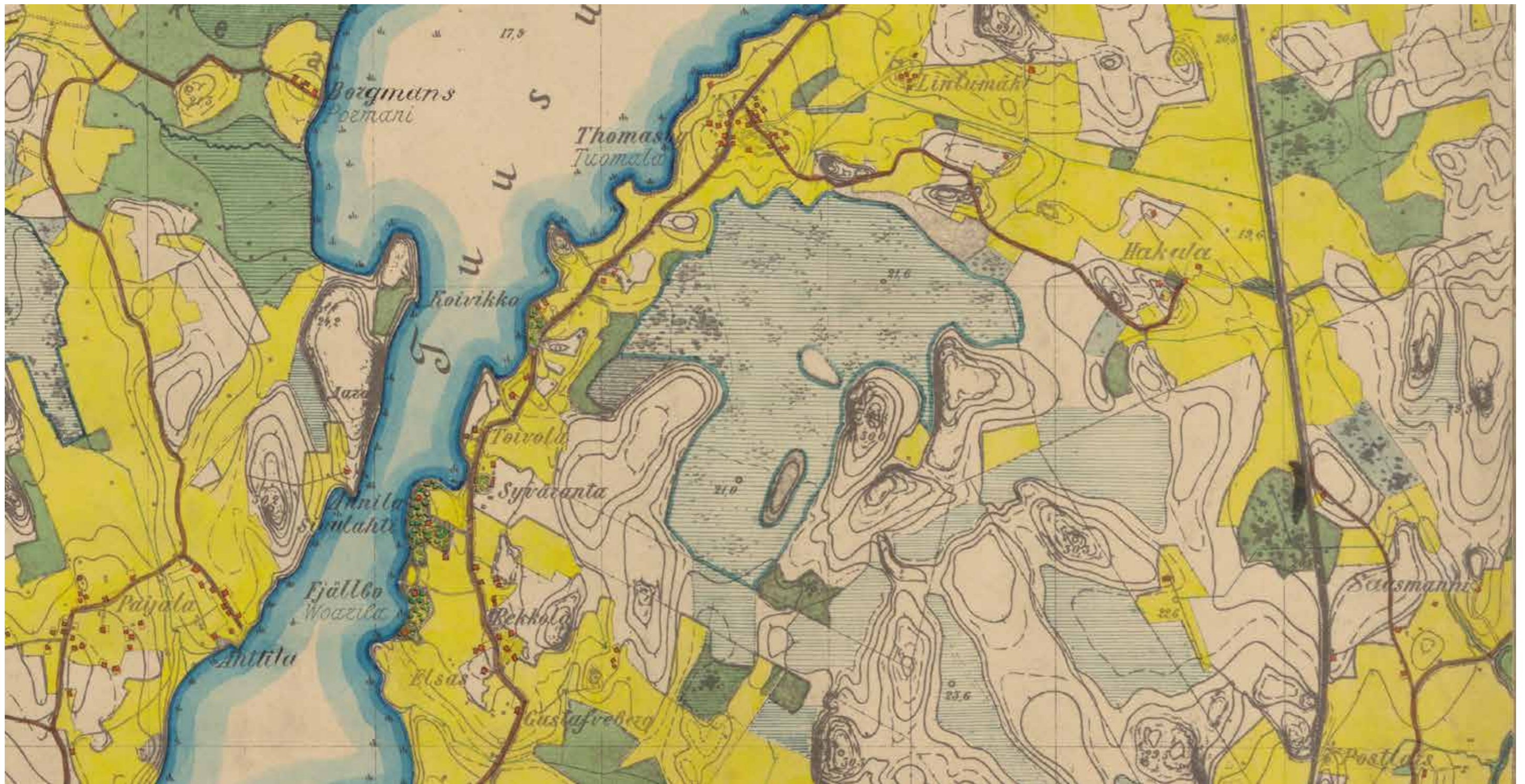
Rantatien eteläpäätä 1777 isojakokartalla. Krapin pellot ovat kylän pohjoisimmat, lisäksi Fjällbon ja Aleksis Kiven kuolinmökkin tienoilla on ollut pienehköt niittyjen ympäröimät pellot. Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

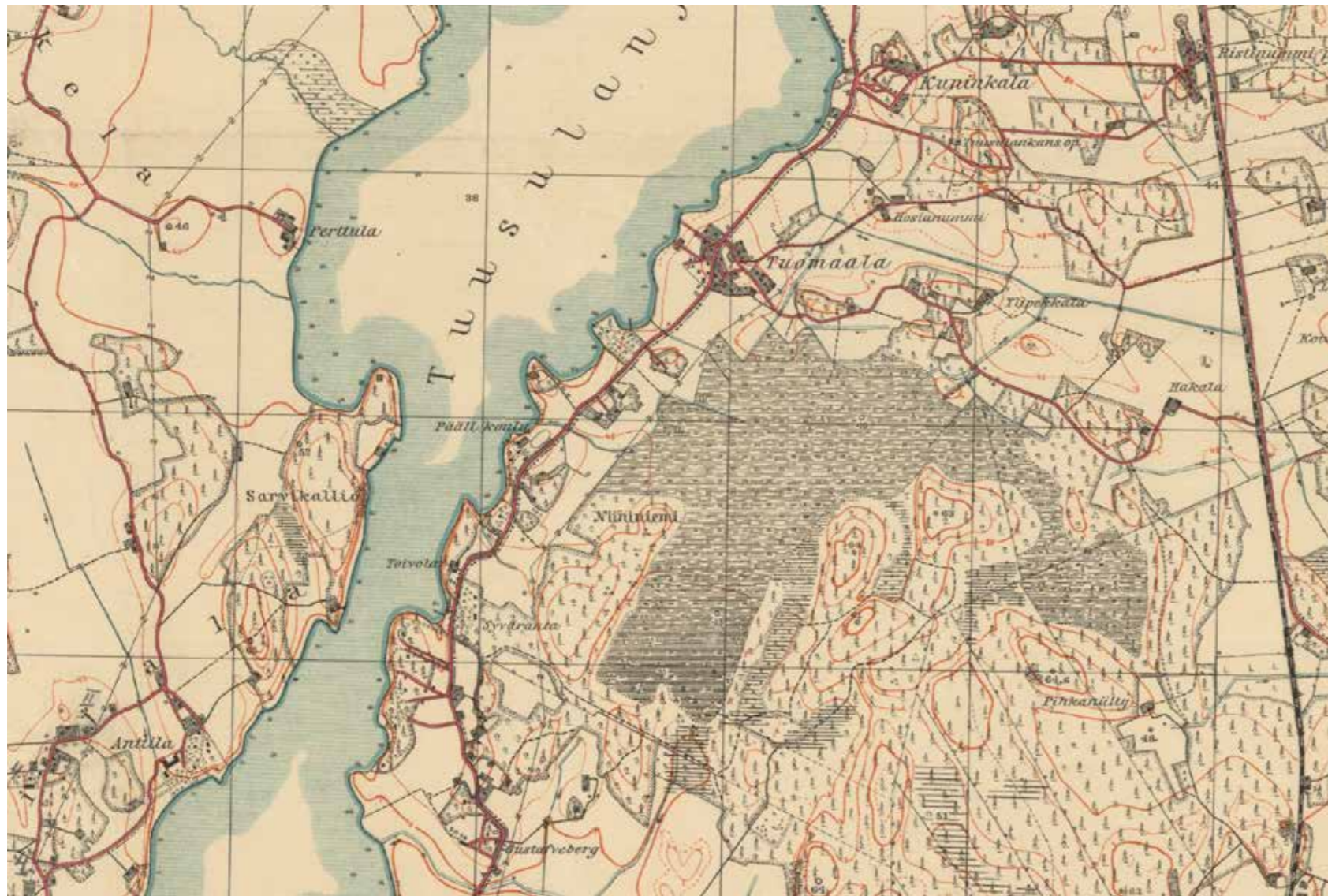
Rantatien eteläpää on Kirkonkylää. Kartalla näkyy tarkasti vuoden 1888 rakennuskanta. Kulttuuriympäristö on muotoutunut rakennetun maiseman sekä niitty- ja peltomaiseman vuoropuheluksi. Metsää ja puustoa on erittäin vähän, lähinnä kallioilla, jotka eivät ole kelvanneet viljelykseen. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA

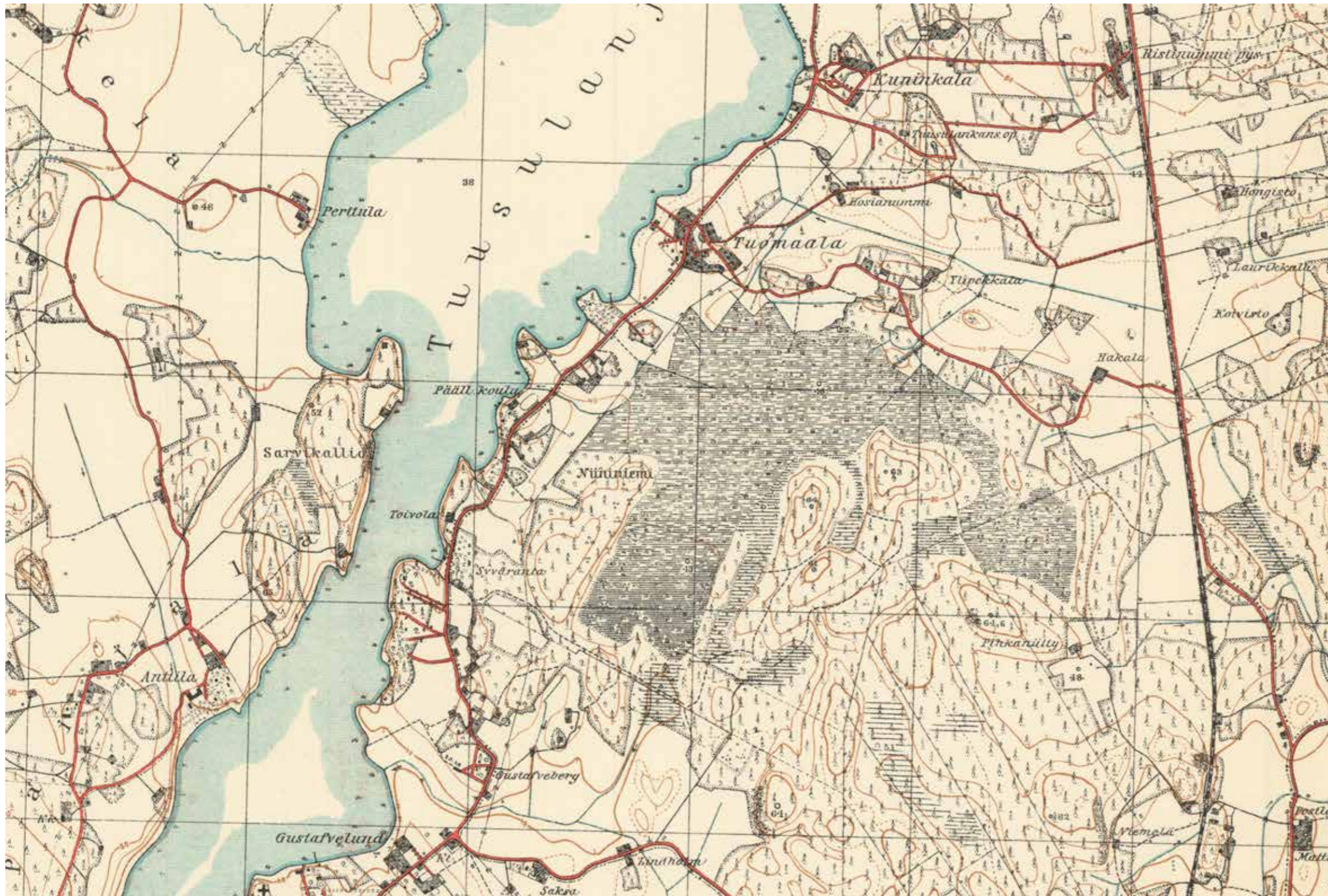
Rantatien pohjoispäätä ennen Tuomalan kylää vuonna 1883 isojaon järjestelyitä varten. Vain päärakennukset on kuvattu kartalle. Maisemassa on enemmän metsälöitä kuin eteläisemmässä päässä Rantatietä. Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86)

Tuusulan Rantatietä ja Tuomalan kylä vuonna 1898 laaditussa venäläisen topografikunnan täydennys kartassa. Rantaan on ilmaantunut uusia rakennelmia ja rakennuksia ja osa vanhoista on hävinnyt tai jäänyt esittämättä. Karttalehti IX 30. KA.

Tuusulan rantatietä ja Tuomalan kylä vuonna 1928 laaditussa topografikartassa. Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

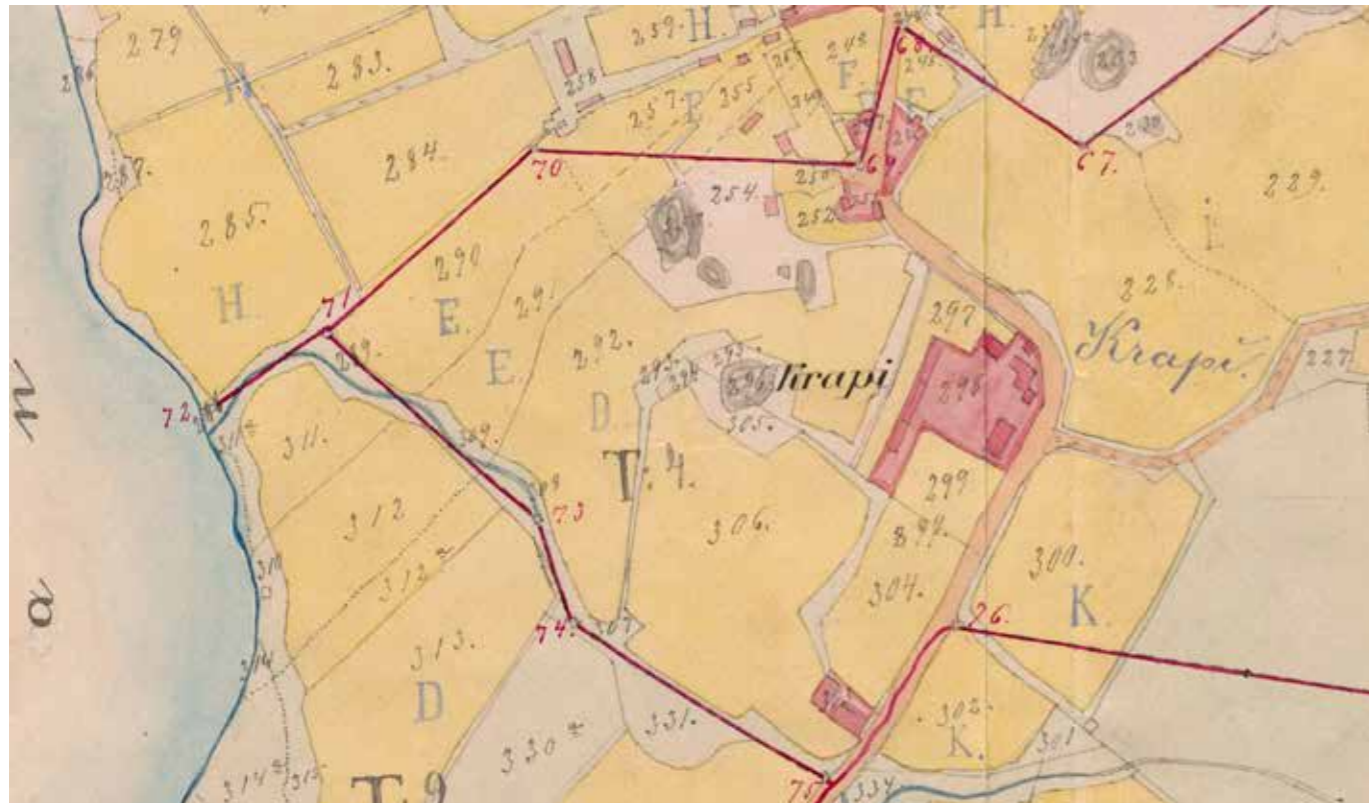
Tuusulan rantatietä ja Tuomalan kylä vuonna 1941 laaditussa topografikartassa. Kartta 0204306_1941 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

64. Krappi

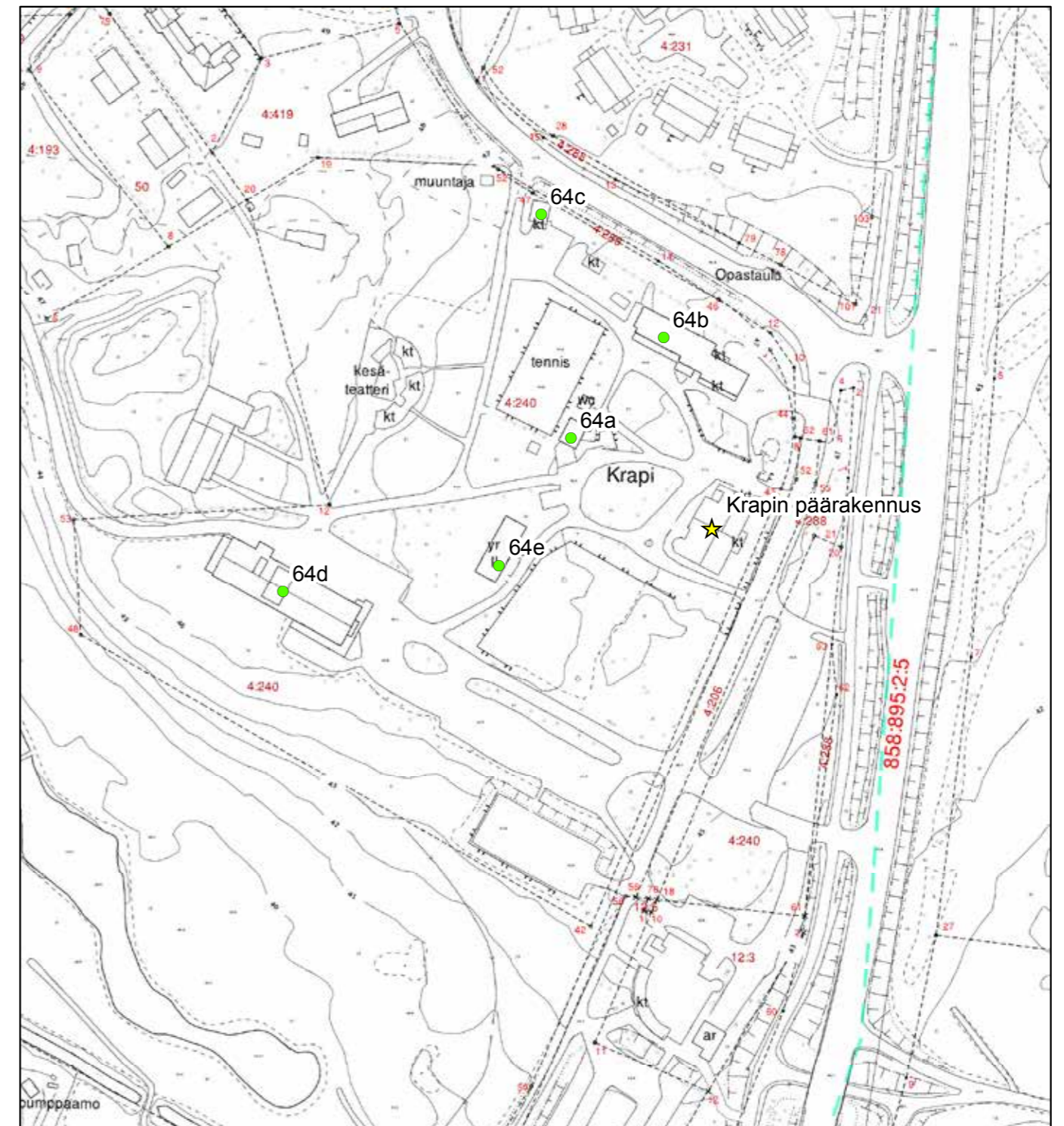
Krappi (RN:o 4) on yksi Tuusulan kylän eli sittemmin Kirkonkylän kantatiloista, jonka isäntiä ja näiden edesottamuksia sekä tilan veronmaksukyvyttömyyttä saattaa seurata ensimmäisestä maakirjamerkinnästä vuodesta 1543 lähtien. Talo varusti 1600-luvun alussa hakkapeliittojen jalkaväen esimiehistöä.¹²⁵ 1600-luvun jälkipuoliskolla Krappi oli vaihtelevasti erilaisten sotilastointen vaapatilana mm majoittajan, asekirjurin vakiintuen lopulta korpraalin vapaatilaksi. Ison vihan (1713-21) aikana talo ryöstettiin ja hävitettiin, mutta oli muutoin jatkuvasti veronmaksukykyinen ja halottiin 1760-luvulla. Vuonna 1776 toista puoliskoa anottiin halottavaksi edelleen, mutta kyläläiset ja lopulta myös virkamiehet vastustivat toimituspyyntöä, sillä kylässä ei ollut jäljellä raivauskelpoista maata.¹²⁶

¹²⁵ Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 276-283.

¹²⁶ Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 15-16.

Krapin pihapiiri on muotoutunut nykyiselle paikalleen ja pellot ovat ulottuneet nykyiselle tapahtumapihalle asti. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

Taloa isännöi 1800-luvulle tultaessa Hendrik Krapin ja hänen poikansa Michelin aikana talon takametsät Jokelassa erotettiin vuonna 1835 omaksi, kantatila pinta-alaltaan suuremmaksi tilaksi. Vuodesta 1867 eteenpäin tilaa hallitsi Michelin poika Karl August Michelsson Krapin, joka siirsi talonpaikan vanhalta kylänmäeltä Pappilan kohdalta Rantatielle; vanha talo jäi niille sijoilleen Pappilanmäelle vanhan isännän ja hänen uuden perheensä asunnoksi ja Rantatielle nousi uusi asuinrakennus. Ainakin osa vanhan talouskeskuksen rakennuksista siirrettiin nykyiselle paikalleen Rantatien eteläpäähen, Piilajan varteen. Vanhan isänsä kuoltua vuonna 1869 Karl purki vanhan asuinrakennuksen ja pystytti sen käyttökelpoisista hirsistä asunnon äitipuolelleen ja tämän lapsille sekä mökin työväelle Syvälahden rantapalstalle kahden huoneen mökin aputiloineen. Tämä työväkeä varten rakennettu mökki myytiin seuraavana vuonna räätäli Albert Stenvallille. Karl Michelsson Krapin ajautui vuonna 1879 maksuvaikeuksiin, jolloin kunnan nimismies Johan Frostell osti pakkohuutokaupatun tilan ja myi sen edelleen vuonna 1882 juuri eläkkeelle jääneelle senaatin esittelijäsihteeri, valtioneuvos Gustaf Souranderille kesänviettopaikaksi.

Sourander rakennutti seuraavana vuonna kesähuvilansa Krapin päärakennusta nostamalla ja korottamalla sekä siirretti sen täydennykseksi ja jatkeeksi Keravalta Jokimiehestä Wanhantalon tilalta omistamansa asuintalon hirret. Rakennuksen muutos- ja laajennustyöt suunnitteli arkkitehti F.W. Mieritz, joskaan suunnitelmia ei noudatettu aivan viimeistä piirtoa myöten. Vanha, kahdella päätykamarilla jatkettu paritupa jäi osaksi huvilan alakertaa. Rakennusta sekä levennettiin että korotettiin. Souranderin ajan vuoteen 1905 tila kulki Gustafsbergin nimellä, mutta talo myytiin jo vuonna 1902 leski Adelaide Hinkulalle sittemmin Fabritius ja edelleen vuonna 1905 tukkukauppiaan leski Alina Häklille. Hän puolestaan hankki Pekkolan maat vuonna 1907 ja palstoitti sen alueella oleville mäkituville tontit ja möi suuren määrän huvilatontteja. Tilan toiseksi omistajaksi tuli vuonna 1909 agronomi Johan Gulin, mutta omistusjärjestelyiden osoittaututtua hankaliksi, tila myytiin nykyiselle omistajasuvulle eli Holmalle vuonna 1911. Tilan nuori isäntä Klas Holma tuli surmatuksi sisällissodan melskeissä ja taloon tuli leskiemännän puolisoiksi agronomi Onni Lustig, jonka tunnetuin ja rakastetuin hanke oli epäilemättä Krapin hiekkarannan eli Tuusulan rivieran rakentaminen samana vuonna kuin Gustavelundin hotellitoiminta alkoi 1933.¹²⁷

Souranderin rakennuttama huvila on nykyisin ravintola. Se on satulakattoinen, leveärunkoinen, keskeltä ristikeskuksella korotettu komea hirsirakennus. Sitä rakennettaessa on käytetty osin pystyhirsiiä. Talon nelikulmainen torni purettiin jo ennen 1900-luvun alkua. Siitä on muistona pieni uloke rakennuksen pihasivulla; erkkeri eteläpuoleisessa pihakulmassa sensijaan on ollut aina yksikerroksinen. Kaksikerroksinen parveke on vailla suunnitelmissa näkyntä katosta ja kaidelaudoitus on suunnitelmaa huomattavasti yksinkertaisempi nykytilassaan. Vaakaponttivuoraus on jaettu listoilla useisiin kenttiin ja yläosa vuorattu pystyllä peiterimalla. Talo on pääosin säilyttänyt vanhan huonejakonsa, myös aiemman parituvan huoneet. Alakerran huoneissa on myös säilynyt alkuperäiset kaakeliuunit ja pariovet painikkeineen.

64 Krapin päärakennus 2016.

64 Krapin päärakennuksen länsijulkisivu ja pääsisäänkäynti.

64 Krapin päärakennus pihan puolelta.

¹²⁷ Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 28-39.

Väljällä tontilla päärakennuksen itäpuolella on ollut kaksi aiemmalta talonpaikalta siirrettyä luhtiaittaa ja niiden välissä matalampi väliaitta, mahdollisesti jo 1700-luvulta: näistä on jäljellä vain toinen pariluhtiaitta (64a; luokka 2), jossa toimii kesäkahvila. Niiden eteläpuolella on ainakin leipomona, pyykkitupana ja asuntona käytetty pienehkö vuorattu hirsirakennus ”Alitupa”(64e; luokka 3). Alitupa käytännössä ”katosi” kun rakennusta laajennettiin ja jatkettiin vuosina 2012-13 uudella keittiö-osalla juhlatilaksi, jossa erikoisuutena on ohjelmakeittiö. Pihapiirissä on myös Rantatietä vasten uusi Mankeliaitan (64b; luokka 3) nimellä kulkeva ravintolarakennus ja palvaamo vuodelta 2007; näiden paikalla ollut, pappilanmäeltä puretun vanhan päärakennuksen hirsistä koottu aittakennus paloi vuonna 2006 yhdessä päädyssä olleen puuliiterin kanssa.¹²⁸ Näiden vieressä on myös vanha viljankuivuri (64c; luokka 2), joka on rakennettu vanhan hirsirungon päälle 1930-luvulla. Tämä rakennus toimi myöhemmin myös hevostallina 1970-90-luvulla, sittemmin lahjattavaramyymälänä ja 2000-luvulla Rantatien taiteilijayhteisön esittelytilana.¹²⁹

Vuonna 1917¹³⁰ rakennettu paksuseinäinen tiilinavetta (64d; luokka 2) on 1990-luvulla kunnostettu hotelliksi. Sitä on laajennettu ja muutettu voimakkaasti.

Krapin rakennuksista päärakennus, luhtiaitta ja ns viljankuivuri on merkitty asemakaavaan sr-19-merkinnällä. Pihapiiriin koillisnurkassa on maakellari, joka on merkitty srk-1 merkinnällä.

Krapi on rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti tärkeä osa Rantatietä. Krapin arvo liittyy niin sen talonpoikaiseen menneisyyteen kuin 1800-luvun lopulla alkaneeseen huvilakäyttöön. Se on yksi Rantatien vanhoista suurhuviloista. Päärakennus 1 LUOKAN KOHDE, alue 2 luokka.

64A Krapin luhtiaitta miltei alkuperäisessä asussa 2010.

64A Krapin luhtiaitta muutosten jälkeen kesällä 2016.

64E Krapin Ali-tupa pohjoisesta alkuperäisessä asussaan.

64E Krapin Ali-tupa etelästä alkuperäisessä asussaan.

64E Uusi Ali-tupa.

64 Krapin päärakennuksen eteläpääty ja ullakon pikkuruutuinen ikkuna.

128 Tuusulan rakennusrekisteri ja Krapin omat historiasivut.
129 Jaana Koskenranta, tiedot viljankuivurista ja sen historiasta.
130 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 36 kuvateksti.

64D Krapin navettahotelli etelästä, kunnansairaalan suunnasta.

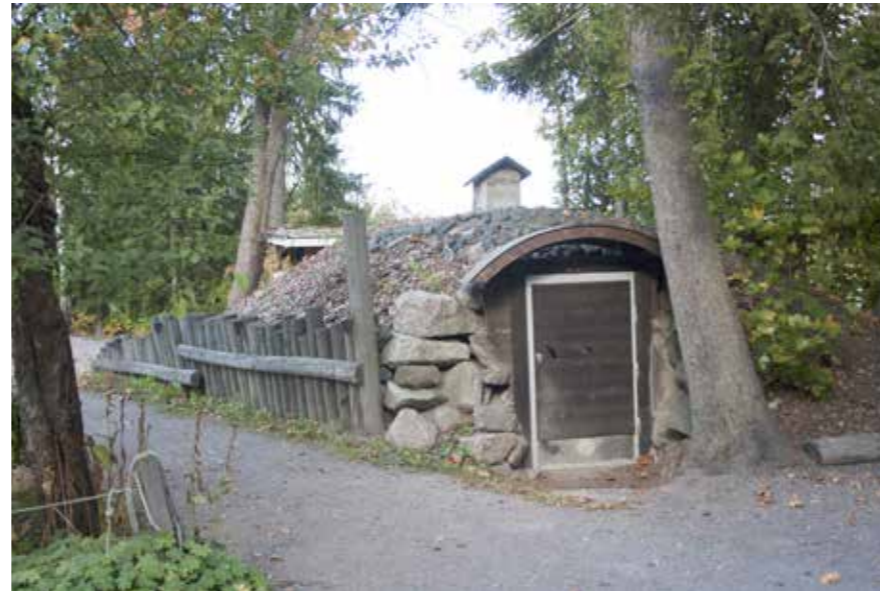
64B Krapin uusi mankeliaitta kuisteineen.

64B Krapin mankeliaitta kesällä 2016.

64D Krapin navetasta rakennettu hotelli.

64 Krapin suojeltu maakellari.

64C Krapin vanha kuivuri.

65. Pihlajaniemi

Pihlajaniemi on yksi vanhan Fjällbon huvilan lähistölle 1900-luvun alussa palstoitetuista huviloista. Se sijaitsee Tuusulanjärven itärannalla nykyisen Ilmari Kiannon kujan päässä, aivan vastapäätä länsirannan Anttilaa ja Uutta Rannankoukkua. Pihlajaniemen palstan myi vuonna 1907 Alina Häkli Pekkolan maista teollisuusneuvos Frans Paloheimolle, joka suunnitteli itse vuonna 1908 valmistuneen jugend-tyylisen hirsihuvilan kesänviettoa varten. Teollisuusneuvoksen kuoltua vuonna 1926 tapaturmaisesti huvila jäi hänen poikiensa Laurin ja Erkin kesäkäyttöön. Eero ja Leena Paloheimolle huvila siirtyi vuonna 1973, jolloin siitä tehtiin talviasuttava ja perhe jäi asumaan rantahuvilaan.¹³¹

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

131 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 483.

Huvila on kaunis, taitekattoinen jugend-rakennus. Huomiota kiinnittävät torni, yläkulmistaan viistetyt ikkunat ja ovet sekä vuorausta jaottelevat pystylistat. Talon molemmissa päissä ja myös toisella sivulla on avotai umpikuisti. Rakennuksen julkisivut ovat säilyttäneet vähäisiä detaljimuutoksia lukuun ottamatta vanhan asunsa, sen sijaan eri kerrosten huonejaot ovat muuttuneet. Alun perin karulle, pihlajia kasvaneelle niemelle on istutettu runsaat parikymmentä eri puulajia käsittävä puisto. Tontti on maan puolelta rajattu kuusiaidalla, joka on kutakuinkin itse huvilan ikäinen. Huvila on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä.

Pihlajaniemi on yksi Rantatien arvokkaimmista 1900-luvun alun huviloista. 1 LUOKAN KOHDE.

65 Pihlajaniemen jugendvaikutteisen huvilan eteläpääty.

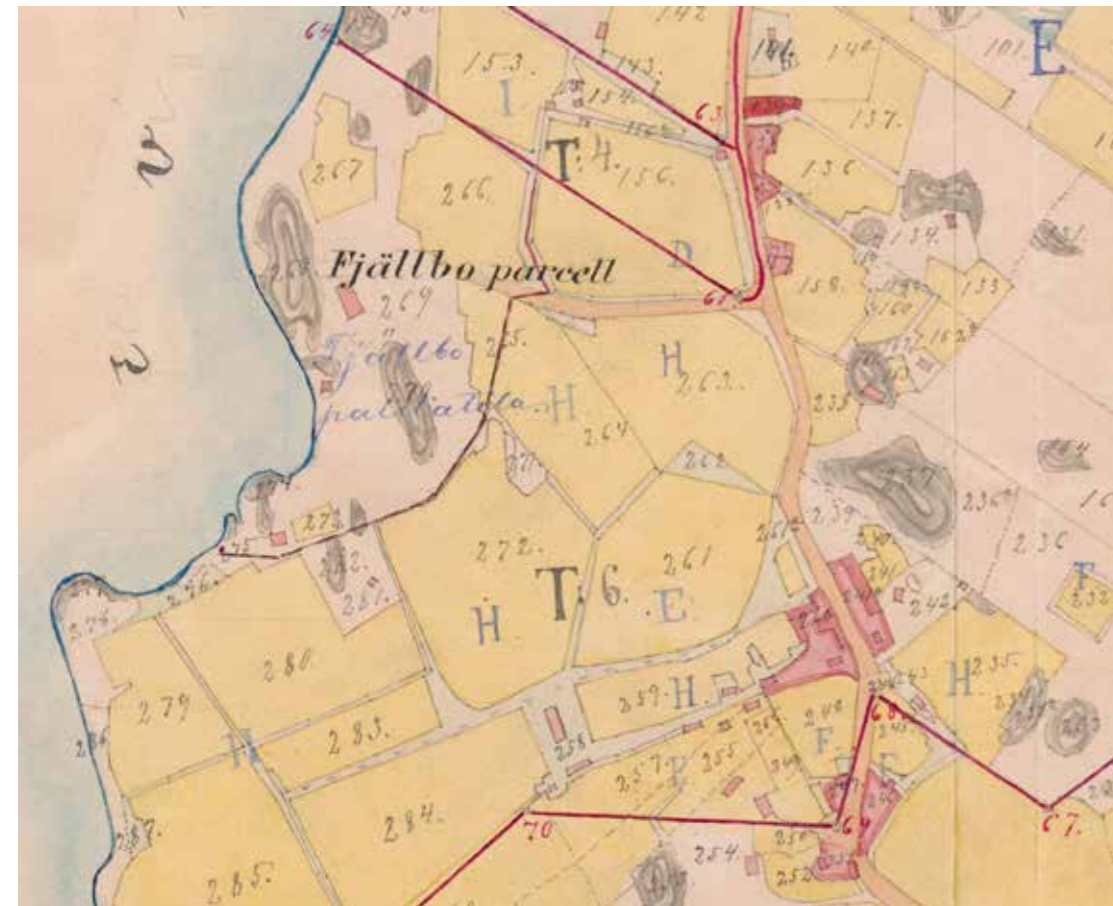
66. Uus-Pekkola

Pekkola esiintyy muiden kantatilojen tapaan jo vuoden 1543 maakirjassa tunnistettavana talona, joka on saman suvun hallussa kuin Krapa. Vuosisadan lopulla tila käväisee autiotilaluettelossa ja vuonna 1581 tilaa tuolloin omistanut amiraali Pentti Söyringinpoika Juusten oli joutunut palauttamaan sen kruunulle.¹³² Pekkola (RN:o 6) on siis yksi Kirkonkylän kantatiloista, joka oli luutnantin ja korp-raalin vapaatilana, 1600-luvun lopun autiona ja myöhemmin majuri Johan von Schrowen rälssitilana ja lopulta päätyi augmentiksi.¹³³ Krapin tapaan Pekkolan takamaat eli ulkotilukset Jokelassa erotettiin vuonna 1835 ja tilan pinta-ala puolittui. Tuolloin tilaa isännöi Carl Gustaf Andersson, joka oli viides sukupolvi Pekkolan tilan omistajana. Hänen Jacob poikansa siirsi uusjaoen myötä tilan rakennukset Pappilanmäeltä vuonna 1870 nykyiselle Uus-Pekkolan tontille. Siirron yhteydessä yksikerroksisen parituvan toinen eli pohjoisen puoleinen¹³⁴ tupa jaettiin neljäksi kamariksi, sillä isännän leskeytynyt sisar ja kaksi setää asuivat myös Pekkolassa. Päärakennus sijaitsi nykyisen Uus-Pekkolan omenatarhan sijoilla ja sen edestä kulki suora tie järvelle ja piharakennukset mm. navetta, talli ja muut talusrakennukset olivat tämän tien eteläpuolella.

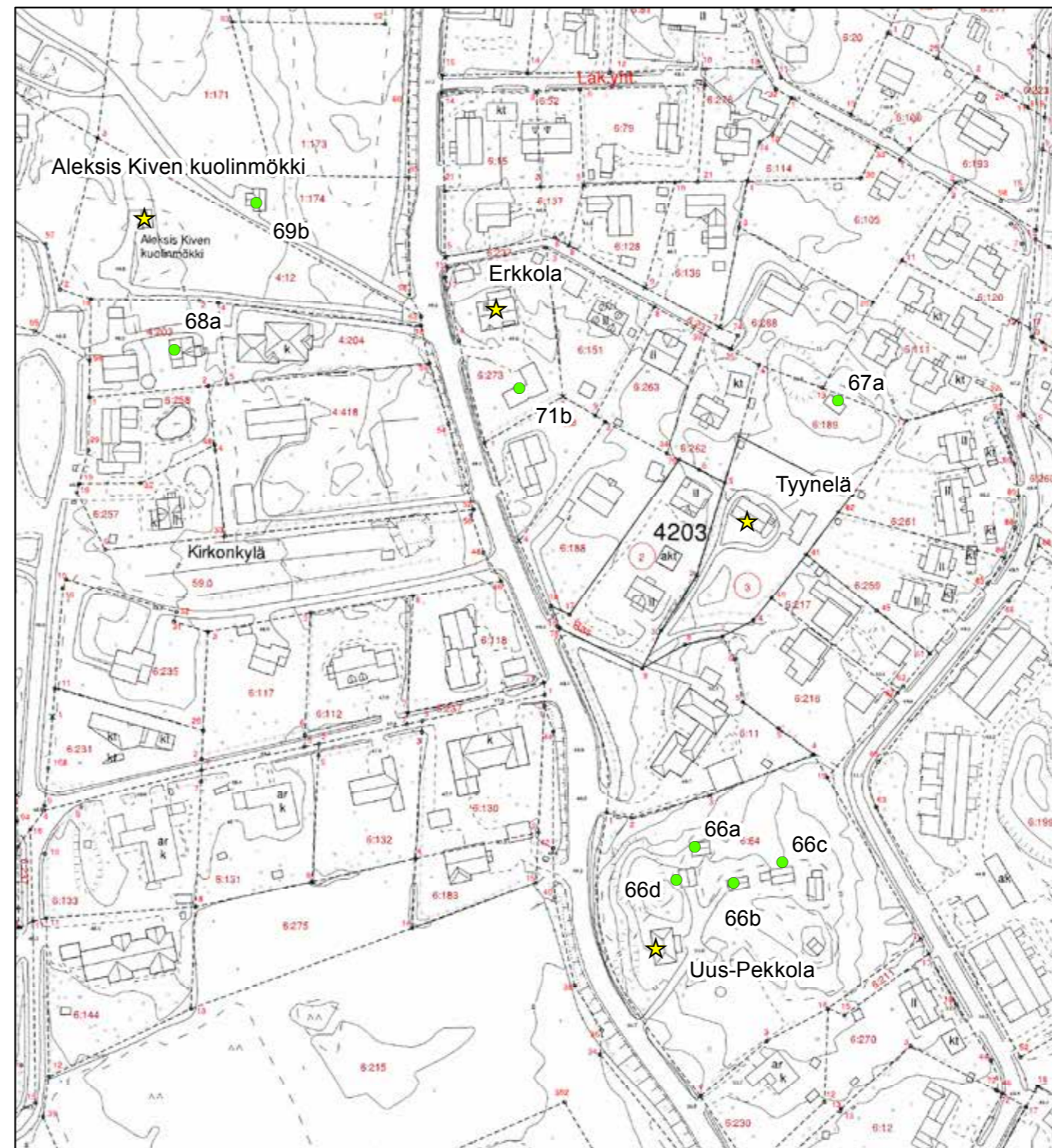
¹³² Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 276-281.

¹³³ Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 16.

¹³⁴ Keski-Uusimaa 12.1.1986 tieto jaetun tuvan ilmansuunnasta.

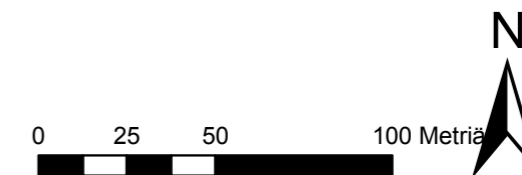

Pekkolan pihapiiri sijoittuu molemmin puolin Rantatietä; päärakennus on tien itäpuolella, talouskeskus on länsipuolella nykyisellä peltoaukealla. Tyynelän talo näkyy Pekkolan pitkästä päärakennuksesta suoraan pohjoiseen numeron 238 vieressä punaisena laatikkona. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

Jacob kuoli 1897 jättäen jälkeensä Hilda-vaimon ja lapsikatraan, josta nuorin oli vain kaksivuotias. Taloon naitiin uusi isäntä mutta liitto jäi lyheksi, joten maat annettiin vuokralle ja myytiin lopulta Krapin uudelle omistajalle Alina Häklille 1907. Pekkolan ulkorakennukset purettiin vähitellen ja päärakennuksessa asui Krapin palveluskuntaa ja toisen päädyn kamareissa toimi kauppa: ensimmäinen kauppias oli Turkin suutarin vanhin tytär Maria Henriksson, joka hankki kauppaa pitämään Lydia Lindemanin ja lopuksi kauppaa piti Olga Nurmenheimo vuosina 1917-20. Alina Häkli palstoitti käytännössä kaikki Pekkolan maat mäkitupalaisille ja muille: Häklin loppuunsaorittama palstoitus jatkui aina Onnelaan asti.¹³⁵

Vanha Pekkolan asuinrakennus sai olla paikoillaan kunnes Krapilla oli aika tehdä sukupolven vaihdos ja Maiju ja Onni Lustig tarvitsivat oman talon: paikka löytyi Pekkolan tontilta. Suunnitelman uudesta talosta laati arkkitehdiksi valmistuva Jorma Paatola lopputyönään. Talosta tuli funktionalistinen, kaksikerroksinen asuinrakennus, oikeammin huvila, joka valmistui syksyllä 1939.¹³⁶ Se on tasakattoinen ja rapattu tiilitalo, jossa oli erityisen hienot valetut räystäät - räystäät tosin muuttuivat hieman 2000-luvun alussa toteutetun kunnostuksen yhteydessä.¹³⁷

Ulkorakennukset on mahdollisesti toteutettu rakennusmestari Heikki Siikosen¹³⁸ mallirakennuksia noudattaen ja ne on toteutettu kierrättämällä vanhan Pekkolan talon hirsistä. Rantatielle näkyy pieni keltamullattu, pieniruutuisin ikkunoin varustettu pikkumökki (**66a; luokka 2**), jossa on saattanut olla kanala (luukku ikkunan alla) ja sisemmällä pihaa on kaksi lisää, joiden välissä on matala lisäosa, näistä reunimmaisesta edustavat samaa tyyliä kuin Rantatielle näkyvä pikkumökki (**66b_c; luokka 2**); Rantatien puoleinen rakennus on vajarakennus (66b) ja kauempana on pihasauna (66c).. Näiden kolmen lisäksi on pihapiirissä neljäs, näkymättömiin jäävä samanikäinen piharakennus (**66d; luokka 2**). Puutarhasuunnitelman laati puutarha-arkkitehti Katri Luostarinen vuonna 1947.¹³⁹ Uus-Pekkola sijaitsee Rantatien varrella, hieman Krapista pohjoiseen tien itäpuolella olevalla mäellä. Uus-Pekkolan takana oli ns. Kynderin tai Nevalan mökki, osin hirsiosin lautarakenteinen pieni asuminen, johon liittyi myös taloustiloja purettiin 1980-luvun lopulla¹⁴⁰ mutta tontilla on edelleen sodan aikana kierrätyskivestä rakennettuja talousrakennuksia. Uus-Pekkolan huvila, joka yhdessä Einolan ja Tiilikanojan kanssa edustaa Rantatien 1930-luvun lopun funktionalistista rakentamista, on alueen ”uudesta” rakennuskannasta edustavimpia ja onnistuneimpia. Pekkolan päärakennus on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

66A Uuspekkolan talousrakennus, mahdollisesti kanala.

66 Uus-Pekkolan pihan laidalla vanha rajapyykki.

66 Uuspekkolan päärakennus Rantatieltä.

66B ja C Uus-Pekkolan vaja ja pihasauna.

135 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 40-41.

136 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 42.

137 Keskustelu Jaakko Holman kanssa 9.8.2010.

138 sähköposti Jaakko Holma 19.1.2015. Epäilee, että suunnitelmissa on ehkä käytetty /sovellettu jotain Siikosen suunnittelemaa maatalouden tyyppirakennusta mutta toteaa myös, ettei ole löytänyt mitään mallia, jota olisi tyylipuhtaasti noudatettu.

139 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 42.

140 Jaana Koskenranta, kommentti 2011.

67. Tyynelä

Tyynelä on erotettu vuonna 1937 Pekkolaista, mutta itse mökkipalsta on tätä huomattavasti vanhempi.¹⁴¹ Tyynelän sinertävän valkoinen, kaksikerroksinen ja vihreäksi maalatulla harjakatolla varustettu huvilaon saanut nykyisen asunsa 1920-luvun lopussa, jolloin kuopiolainen rakennusmestari Antti Rantanen suunnitteli tontilla jo olleen ns. Mobergin mökin laajennuksen. Vanhassa mökissä oli kaksi huonetta, joista toinen on säilynyt myös uudessa rakennuksessa.¹⁴² Tyynelä on varsin tyyppilinen, asunsa säilyttänyt 1920-luvun asuin- tai huvilarakennus. Se on harjakatoinen ja Rantatien puoleisella pääjulkisivulla keskifrontoniin on sijoitettu lasiveranta ja verannan päälle parveke, runko on osin hirsi- ja osin lautarakenteinen ja pystyvuorattu..

Tyynelän takapihalla on ollut ns. Haagin mökki, joka sijaitsee nyt omalla tontillaan, Tyynelä II:lla. Haagin mökki käsittää hirsituvan ja lautaetuisen.¹⁴³ Tyynelän tontti on Rantatien itäpuolella, jonkin verran Krapista pohjoiseen. Tyynelän päärakennus on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

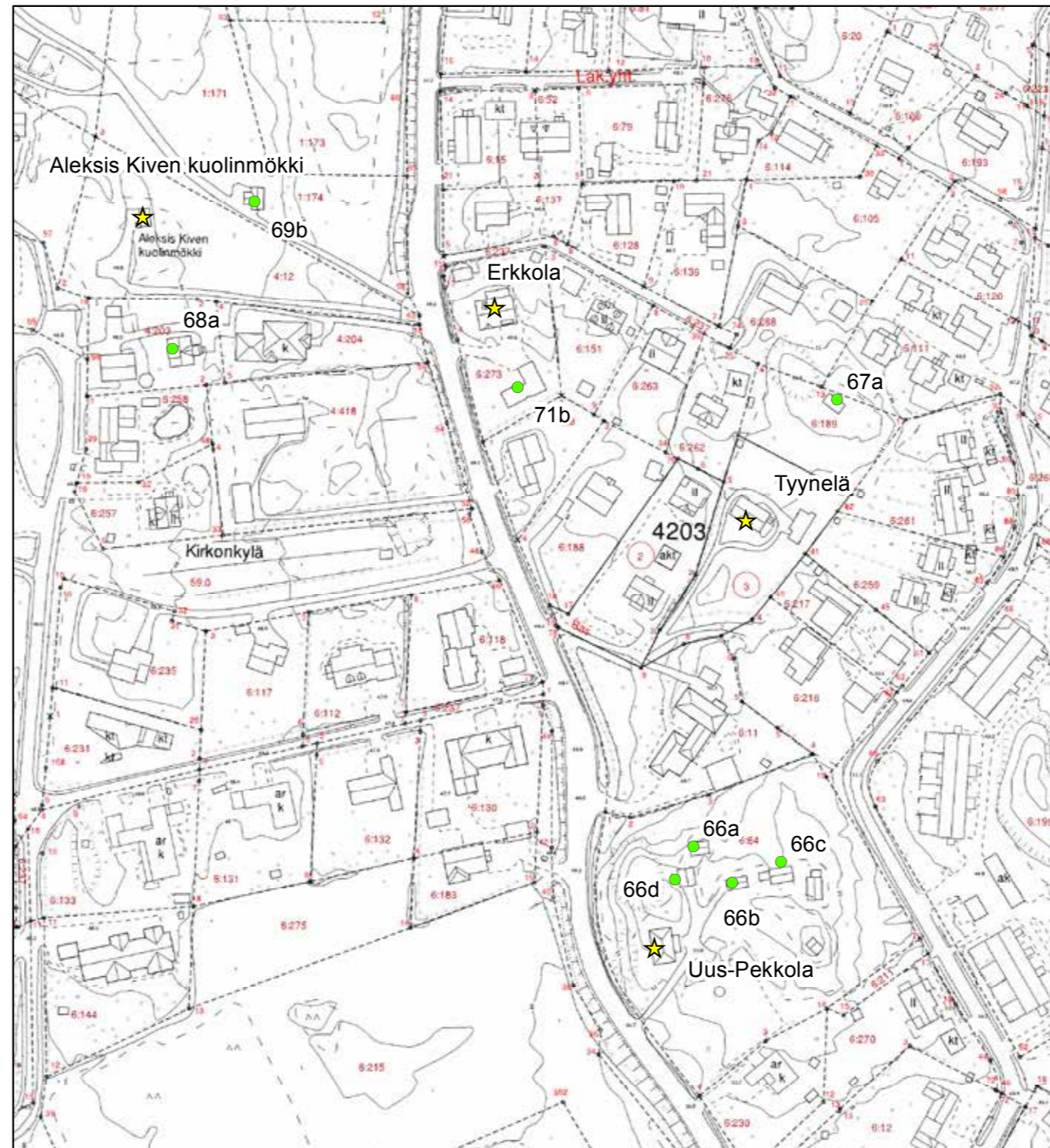
141 Tuusulan kiinteistörekisteri.

142 Härö, tietolähde varmentamatta.

143 Haagin mökki on ollut olemassa vielä 1999-2000, sillä se esiintyy Marja Mikkolan Rantatien hoitosuunnitelmassa valokuvattuna. Edelleenkin vuonna 2015 mökki näkyy ajantasaisessa ilmakuvassa.

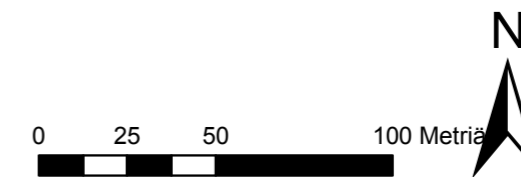

67 Tyynelän huvilamainen asuinrakennus.

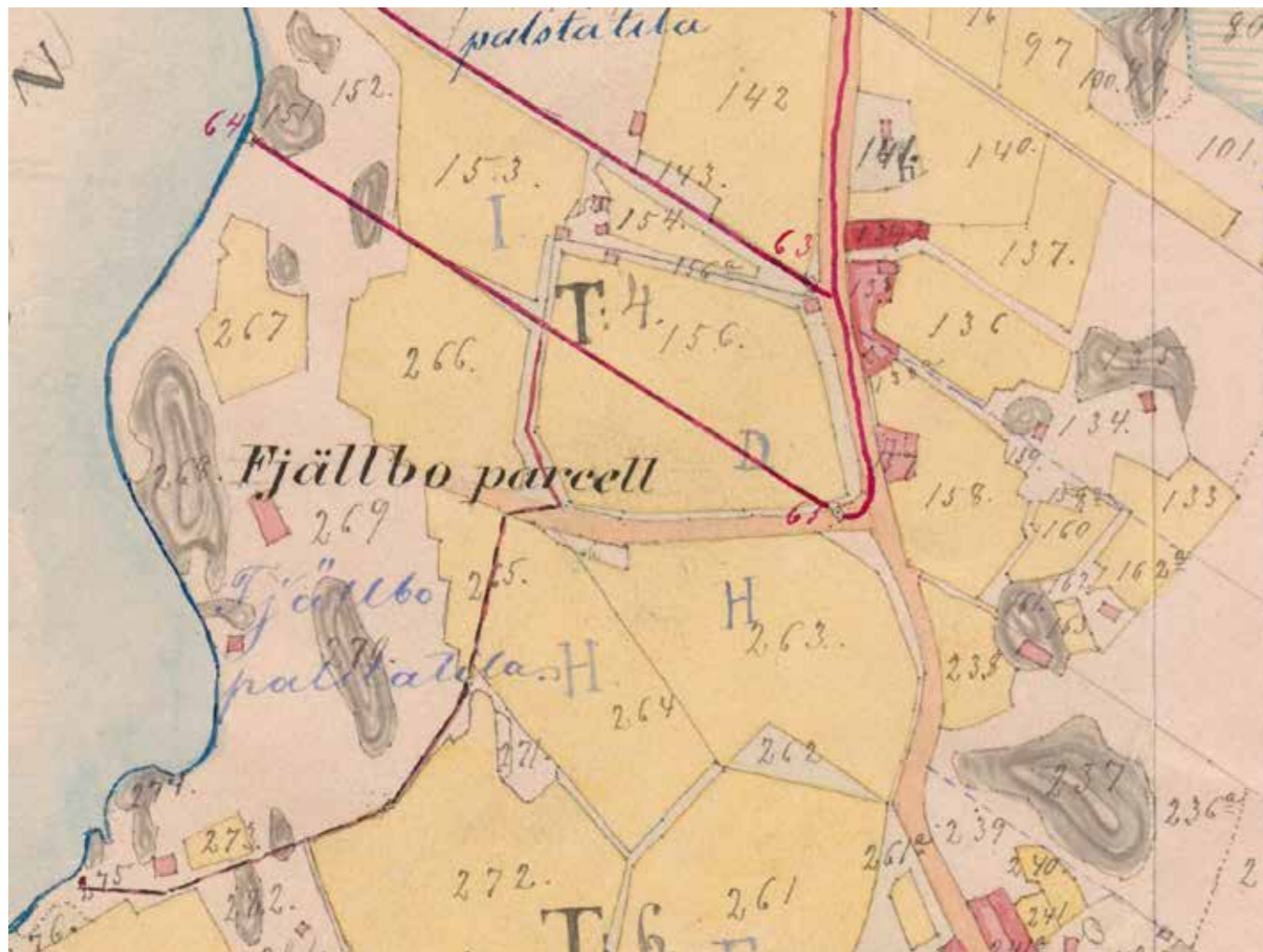
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

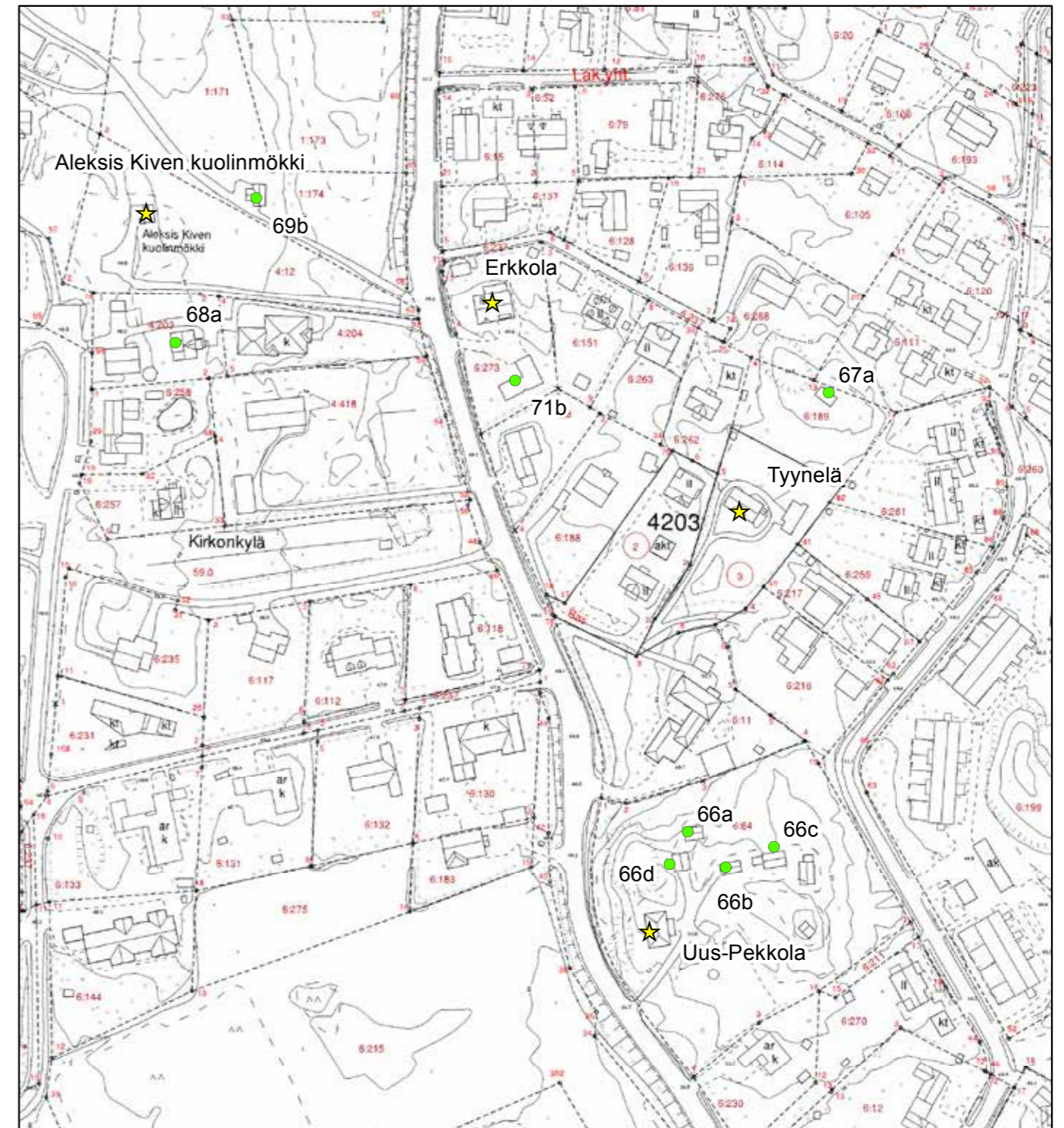

68. Aleksis Kiven kuolinmökki

Kansalliskirjailija Aleksis Kiven Albert-veli toimi Tuusulassa räätälinä. Hän oli vuokrannut Krapin tilalta pienen maapalan, Syvälahden haan, ja ostanut sillä sijainneen vastavalmistuneen mökin helmikuussa 1870. Kevättalvella 1872 mielisairas Aleksis Kivi luovutettiin Lapinlahden sairaalasta veljensä hoitoon. Hän kuoli saman vuoden viimeisenä päivänä.

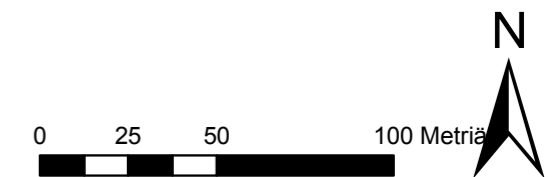

Kiven kuolinmökin tontilla näkyy useampikin rakennus ja myös pihatien liittymässä on ollut pieni rakennus. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

Vuonna 1910 Albert Stenvall myi mökkinsä Helsingin yliopiston ylioppilaskunnalle¹⁴⁴, ja vuonna 1912 tontti erotettiin omaksi palstakseen. Albert uusine vaimoineen asui mökissä väkivaltaiseen kuolemaansa eli vuoteen 1913 saakka. Rakennus ”entisöitiin” vuonna 1952-53 purkamalla pääosa Stenvallien aikaisesta mökistä pois mukaanlukien ullakko, jossa Kivi vietti aikaansa sekä eteinen, sen takana ollut suuri salimainen kutomakamari ja eteiskamari. Purkamisen perusteeksi on ajateltu ilmeisesti Museovirastossa säilyneen mittauspiirustuksen¹⁴⁵ perusteella puretun osan rakenteita: kuvaa tulkitsemalla se on saattanut hyvinkin olla kevytrakenteinen, ns. piirurangalla rakennettu ja lautaverhoiltu kevät-syyskauden asuttava laajennus, jollaista ei nähtävästi osattu kuvitella rakennetun ennen 1900-lukua, vaikka rakennustapa on ollut yleisesti käytössä jo 1800-luvulla.

Mökki sijaitsee joitakin kymmeniä metrejä Rantatien länsipuolella. Pihapiiriin kuuluvat nykyisin asuinrakennus ja Stenvallien jälkeen pystytetty sauna, muut ulkorakennukset ovat hävinneet. Vaatimaton mökki sisältää tuvan ja kamarin. Hirsirakennus on pystyvuorattu ja lautakattoinen sekä varustettu pienellä avokuistilla. Sauna on vuoraamaton, pitkänurkkainen hirsirakennus. Molemmat rakennukset ovat maalaamattomia. Molemmat on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä.

Mökki on merkittävä kansallinen muistomerkki. 1 LUOKAN KOHDE.

68 Aleksis Kiven retusoitu kuolinmökki.

68 Kuolinmökin pihapiirissä oleva pieni talousrakennus.

144 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 669.

145 Tuusulan aikakirjat X, s. 108 kuva.

68 Stenvallin pihasaunan alimmat hirret on vaihdettu. Saunassa lienee maalattia.

68 Stenvallin mökin pihasaunan nurkka ja uusi lautakatto.

Stenvallin pihasaunan vihjataan olleen savusauna. Ikkuna on erittäin matalalla - myös itse sauna on poikkeuksellisen matala ja siinä lienee maalattia.

68 A. Villa Ruusu (Åminne, Tuulentupa)

Sampolan ja Aleksis Kiven kuolinmökin naapurissa on Villa Ruusu, joka tunnettiin aiemmin nimellä Tuulentupa (tilan nimi on Jukola). Tuulentuvan huvila siirrettiin nykyiselle paikalleen Kirkkotieltä vuonna 1913, jossa se oli ollut esittelijäsihteeri Collinin omistuksessa.¹⁴⁶ Esittelijäsihteeri eli Klaavolan talon poika, Karl Gustaf Kollin (1844-1930) rakennutti huvilan itselleen vuonna 1880 Kirkkotien eteläpäähän mistä se sai myös toisen nimensä: Åminne. Huvila ehti olla paikoillaan muutaman vuosikymmenen.¹⁴⁷ Perhe myi huvilan työmies Johan Sainiolle, joka purki ja pystytti sen uudelleen nykyiselle paikalleen Aleksis Kiven kuolinmökin viereen. Sainio oli ostanut tontin Alina Häkliltä ja myöhemmin huvilasta tuli turkulaisen kasvitieteen¹⁴⁸ professori Linnaniemen perheen kesäpaikka kunnes Ruusun perhe osti talon vakituiseksi asunnokseen vuonna 1992. Taloa oli alettu entisöidä jo 1980-luvulla vanhaa kunnioittaen.¹⁴⁹ (68A; luokka 2)

146 Kotiseutumme Tuusula -kirja s. 534.

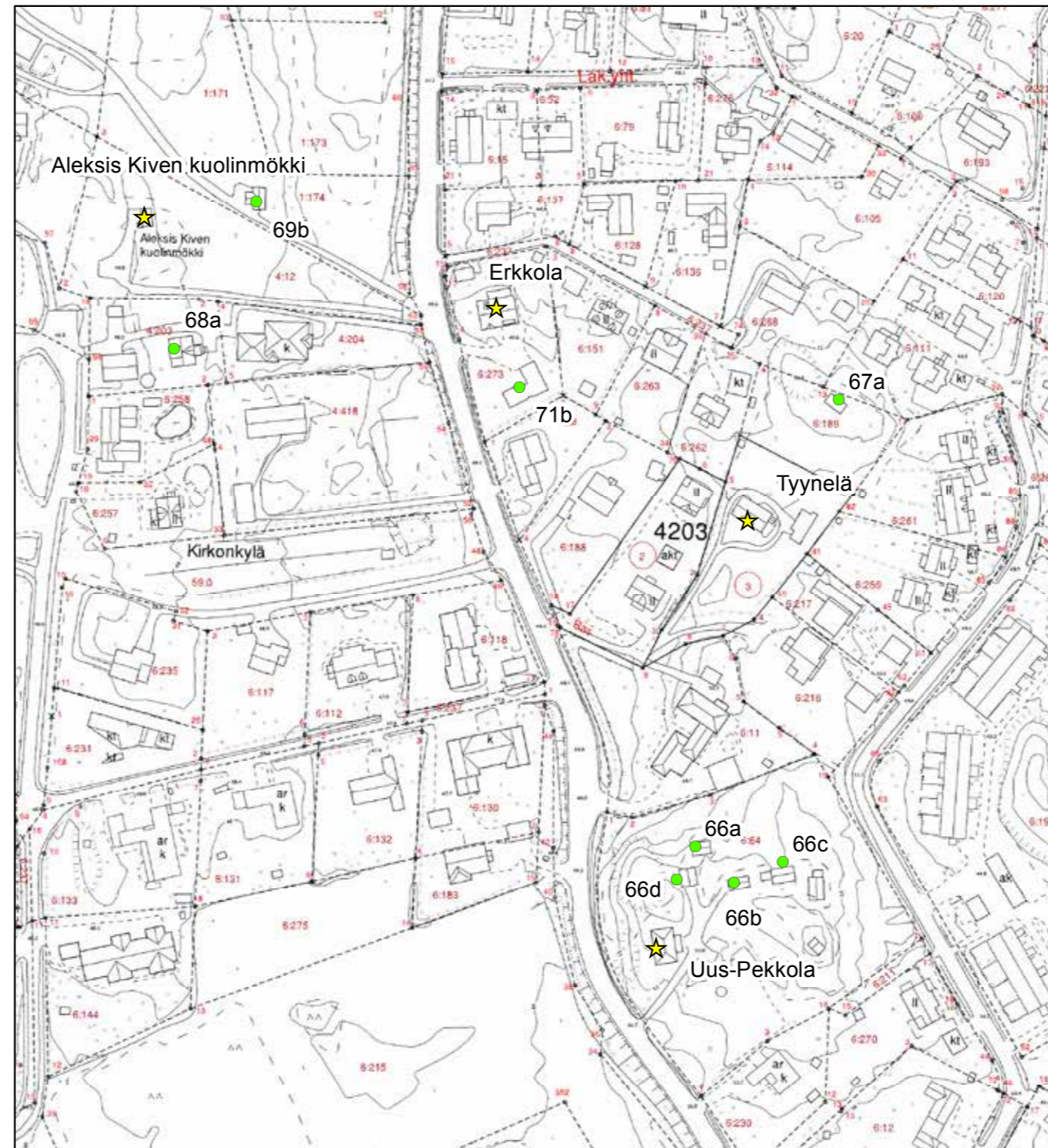
147 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 24.

148 Professuurin laatu: Toivo Mäkinen puhelinhaastattelu 22.2.1986. Tuusulan kotiseutukokoelma, kirjasto.

149 Kotiseutumme Tuusula -kirja s. 534.

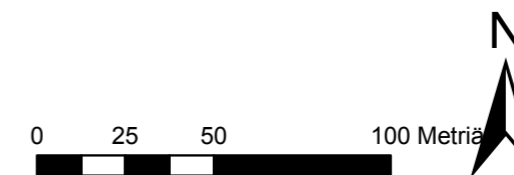

68A Tuulentupa eli Villa Ruusu on lähistöltä 1900-luvun alussa siirretty huvila.

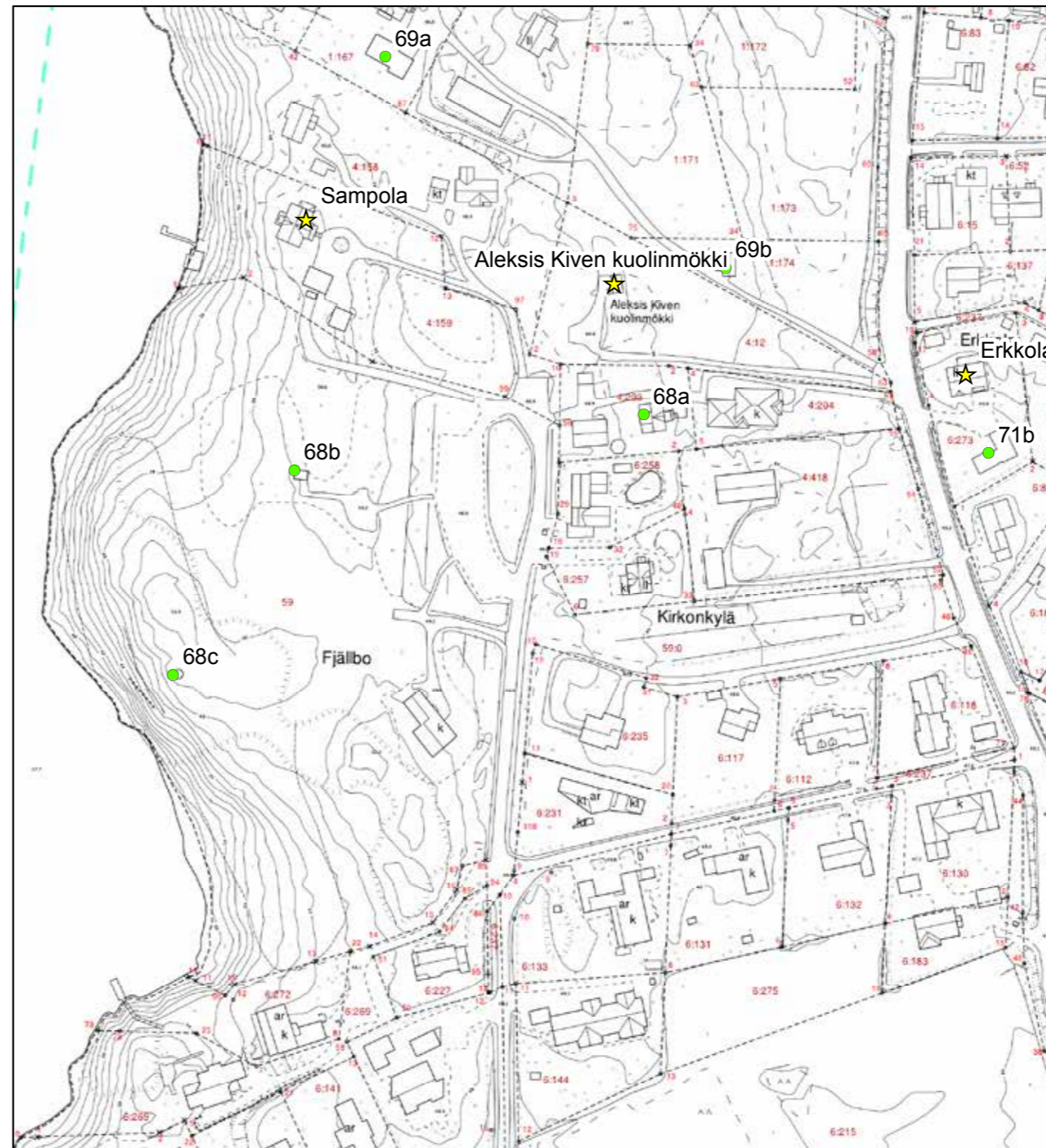
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

68 B. ja C. Fjällbon leikkimökki ja huvimaja

Fjällbo on Pekkolaista vuonna 1875 erotettu 3,5ha rantapalsta Tuusulanjärven itärannalla. Palstan osti tuolloin Tuusulan nimismieheksi vuonna 1871 nimitetty Johan Viktor Frostell. Välittömästi palstan ostettuaan hän aloitti asuin- ja virkahuvilan rakennustyöt; korkealle ja jyrkälle rantakalliolle noussut talo sai nimekseen Fjällbo. Huvila oli puolitoista kerroksinen, harjakattoinen ja siinä oli pääjulkisivulla klassistisvaikutteinen lasikuisti sekä eteläpäädyssä matalampi, vuonna 1919 Damsténin rakentama siipirakennus.¹⁵⁰

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

150 Siipirakennus tieto: Keski-Uusimaa 18.5.1986.

Fjällbon tuleva tontti sijoittuu vuoden 1777 kartalla peltojen pohjoispuolelle, H- ja G-kirjaimin merkitylle palstalle. Peltoalue nro 102 esiintyy vuoden 1875 tonttikartalla numerona 2.

Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

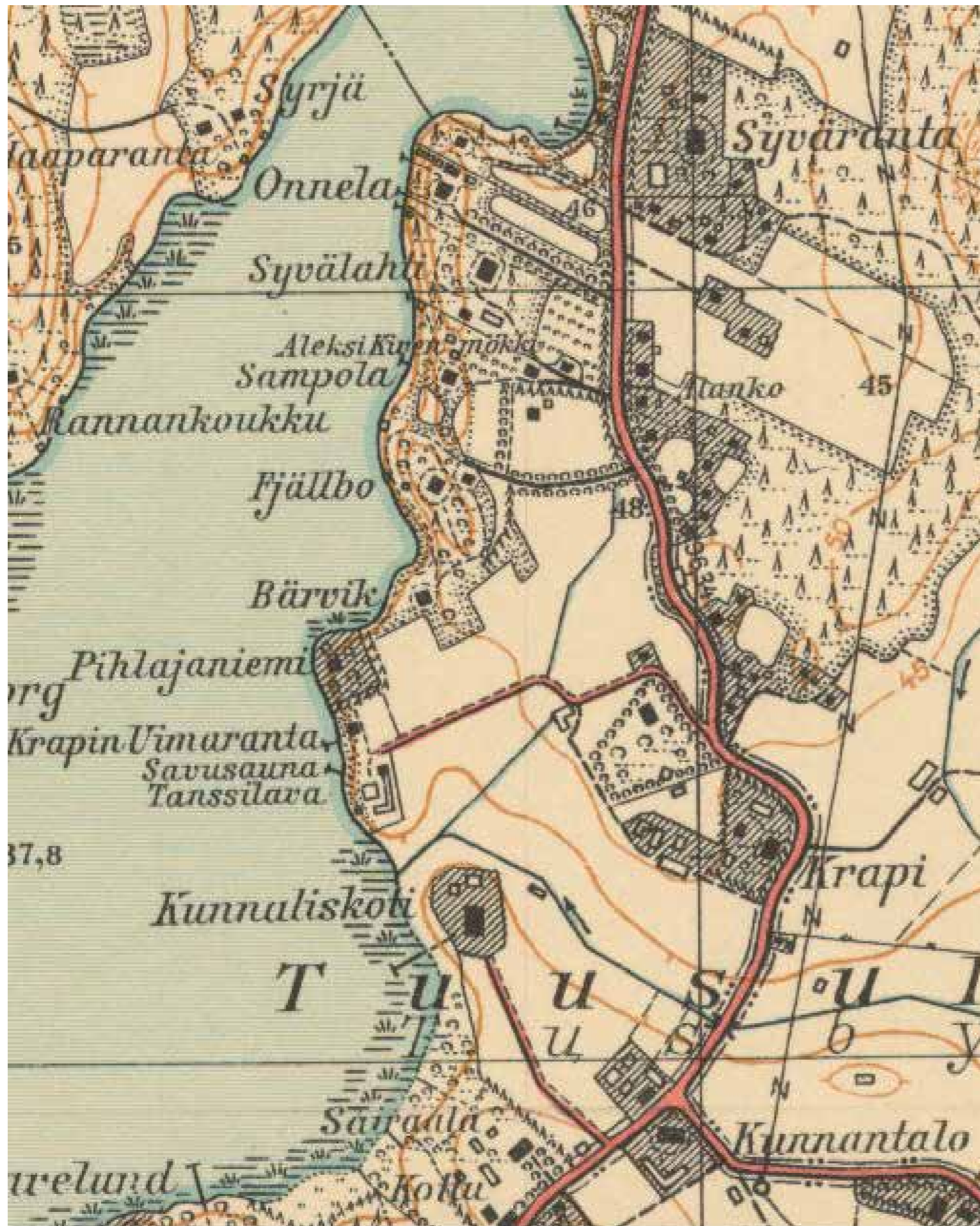
Fjällbon tontti, jolla mainitaan olevan vanha multava mutta pensoittunut peltoalue (2) sekä useita avokallioita (3-15). Talolle johtava tie on reunustettu kahdella istutetulla puurivillä. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; Pekkola hemman: karta öfver villan Fjällbo, protokoll samt ego- och rösebeskrifning 1875-1875 (B50:3/27-28). KA.

Fjällbon tontille on tullut kaksi rakennusta lisää ja kaikki viljelykelpoiset alueet on otettu käyttöön; myös 1700-luvulla käytössä olleet pellot lähellä Kiven mökkiä ovat palautuneet pelloiksi.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Senaatin ylimääräisellä karttalehdellä Fjällbo esitellään peltojen ympäröimän puustomaisena puutarhatonttina samoin kuin Suvilahti, Onnela ja Syväranta.
Karttalehti IX 30. KA.

Fjällbon pihapiirissä näkyy päärakennuksen edustalla toinen asuinrakennus sekä etelämpänä Bergvik (Bärvik) sekä muutama piharakennus mukaanlukien rantsauna. Pihapiirissä näkyy polkuja ja puistomaista istutusta sekä puurivejä. Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Frostell asui huvilassa vuoteen 1912 asti, jolloin hän jäi eläkkeelle. Eläkepäivänsä hän vietti vuonna 1899¹⁵¹ hankkimallaan Kotun tilalla.¹⁵²

Fjällbon huvilatonttiin kuului myös tallirakennus¹⁵³ sekä vanha punainen suorakaiteenmuotoinen päärakennus¹⁵⁴ mikä ilmeisesti on ollut Bergvikinä tunnettu, toinen asuintalo¹⁵⁵, jossa oli vinoruudutetut ikkunat, kolme sisäänkäyntiä (keskikuistin molemminpuolin lapekuistit), vaakapanelointi ja erittäin pitkät räystäät; Bergvikistä tuli myöhemmin ilmeisesti talonmiehen asunto, rantasauna, venevaja, leikkimökki ja huvimaja.¹⁵⁶ Bergvik on purettu.¹⁵⁷

Kaksihuoneinen, löylyhuoneen ja pesutuvan käsittävä rantasauna oli rakennettu aivan rantaviivaan; pesuhuoneen ovelta lähti pyykki- ja uimalaituri suoraan järveen. Puutarhurin asuinrakennus ilmaantui pihapiiriin vuonna 1881 ja sen taakse nousi työpaja, liiteri ja jääkellari sekä makuusiini, talli ja käymälä. Samana vuonna rakennettiin myös leikkimökki (68B).¹⁵⁸

Rantaviivaan oli rakennettu pitkä kivetty, rannansuuntainen kävelysilta ja rantaan vei huvilalta rantasaunalle betoniset portaat.¹⁵⁹ Betoniporaat olivat Damsténin itsensä valamat¹⁶⁰ ja ne ovat edelleen olemassa samoin kuin rannan kävelysilta, laiturin jäänteet sekä rantasaunan perustukset rantaviivassa. Betoniporaat koristaa luonnokivistä sommitellut, valuvaiheessa upotetut ihmis-, kasvi- ja eläinaiheet sekä erilaiset aurinko- ja ornamenttikuviot.

Frostell myi Fjällbon sukulaiselleen Severin Damsténille kesähuvilaksi vuonna 1922. Damstén oli J.E.Cronvallin Rautakaupan toimitusjohtaja ja pääosakas. Damstén rakennutti ensitöikseen rantaan venevajan ja kunnostutti olemassaoleita rakennuksia. Hän myi huvilan edelleen vuonna 1929 helsinkiläiselle liikemiehelle Ilmari Helanderille kesähuvilaksi. Helander huolehti rakennuksista ja asui huvilalla kesäisin aina kuolemaansa, vuoteen 1975 asti. Perheetön Helander kaavaili Fjällbosta vanhusten lepokotia, mutta tämä rakennus toteutui Haagaan ja Helanderin jälkeen perustettu säätiö myi kiinteistön Tuusulan kunnalle 1979.¹⁶¹

Tuusulan kunta kaavaili Fjällbosta edustustilaa ja kulttuurikylää ja kunnostutti huvilaa yhteiseen käyttöön. Kunnostuksen ollessa loppusuoralla huvila kuitenkin paloi 17.12.1981.¹⁶² Rakennus olisi ollut edelleen kunnostettavissa, joskin sisäpuolelta uudelleen rakennettava.¹⁶³ Kunnostustöiden aikana venevaja ja sauna oli purettu kesällä 1981 ja puutarhurin asunto purettiin vuonna 1983.¹⁶⁴

151 Keski-Uusimaa 13.4.1986.

152 Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989.

153 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja XVIII. s. 7-9.

154 Kuva vanhasta päärakennuksesta Keski-Uusimaa 12.5.1982.

155 Keski-Uusimaa 13.4.1986.

156 Kuva vanhasta päärakennuksesta Keski-Uusimaa 12.5.1982.

157 Keski-Uusimaa 10.12.2000

158 Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989.

159 Kuva rantaviivan kiveyksestä Keski-Uusimaa 18.5.1986

160 Keski-Uusimaa 18.5.1986.

161 Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989

162 Keski-Uusimaa 19.12.1981. Lehti on ilmestynyt lauaintaina 19.12.1981 ja jutussa mainitaan perjantain vastaisena yönä eli 17.-18. välisenä (torstain ja perjantain välisenä) yönä.

163 Rakennuksen sisätiloissa oli väliovet jätetty auki mikä edesauttoi tuhoa. Korjaustöitä teki Rakennus Seitsola Ky (Martti Seitsola) Keski-Uusimaa 19.12.1981.

164 Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989

Jäljelle jäivät talon pohjoispuolella ollut koristeellinen, vinoruuduin ja venytetyin 6-kulmioiden koristamien ikkunoiden aukottama huvimaja (68C; luokka1) ja Erkkolaa ja Aleksis Kiven mökkiä palvelevan parkialueen reunalle leikkimökki, joka kunnostettiin vuonna 2000. (68B; luokka 1)

Fjällbon tonttia kaavailtiin 1980-luvun puolivälissä ateljeeasuntolan paikaksi ja työryhmään kutsuttiin Juhani Pallasmaa¹⁶⁵ ja Markku Komonen. 1990-luvun puolivälissä alueelle laadittiin diplomityönä kotiseutumuseota.¹⁶⁶ Alueella on s-merkintä asemakaavassa.

165 Keski-Uusimaa 17.12.1985

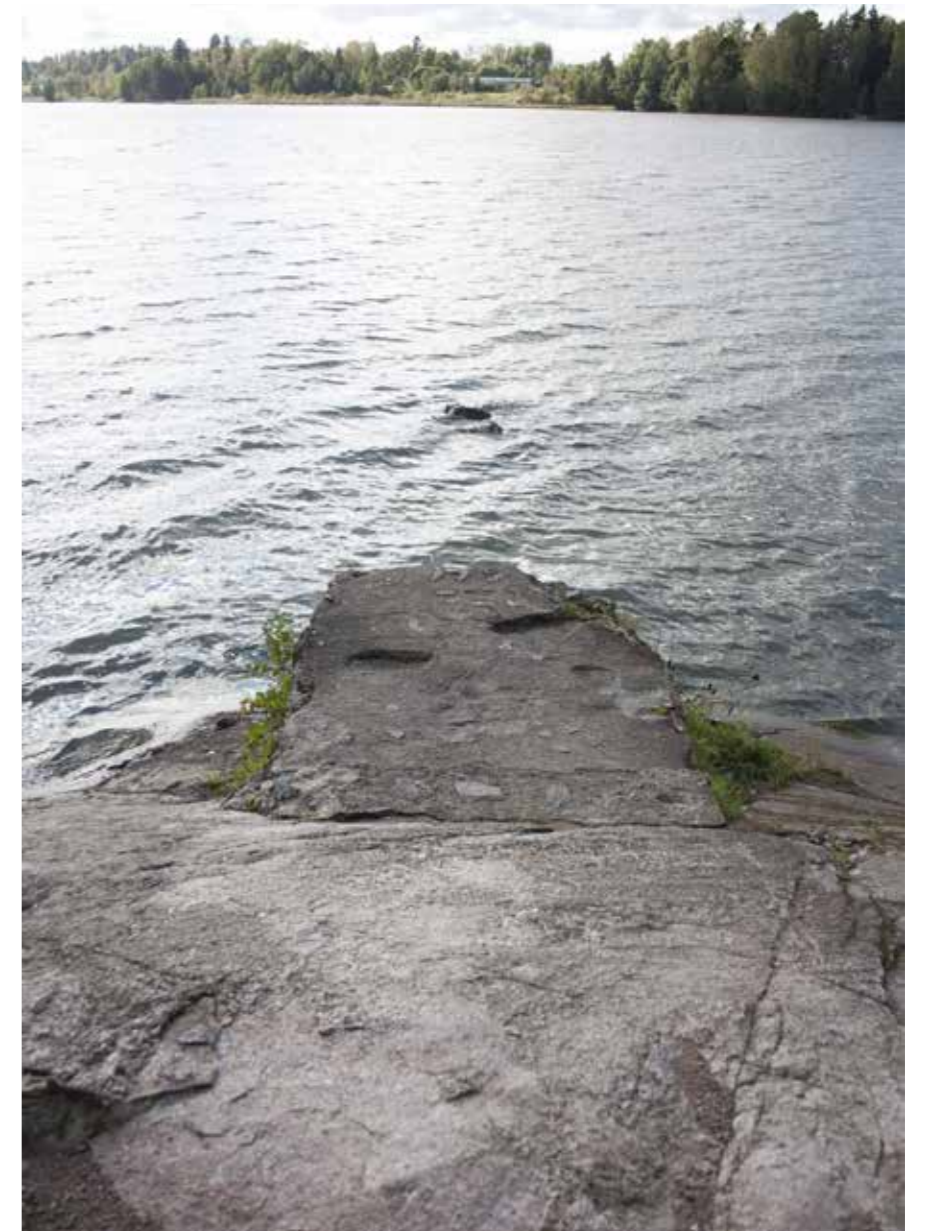
166 Keski-Uusimaa 14.4.1995.

68 Fjällbon rantamännikköä ja jyrkännettä suojaava takorauta-aita.

68B Fjällbon leikkimökki koristeellisine ikkunoineen.

68 Fjällbon betonista ja kivistä rakennetun laiturin jäänteet.

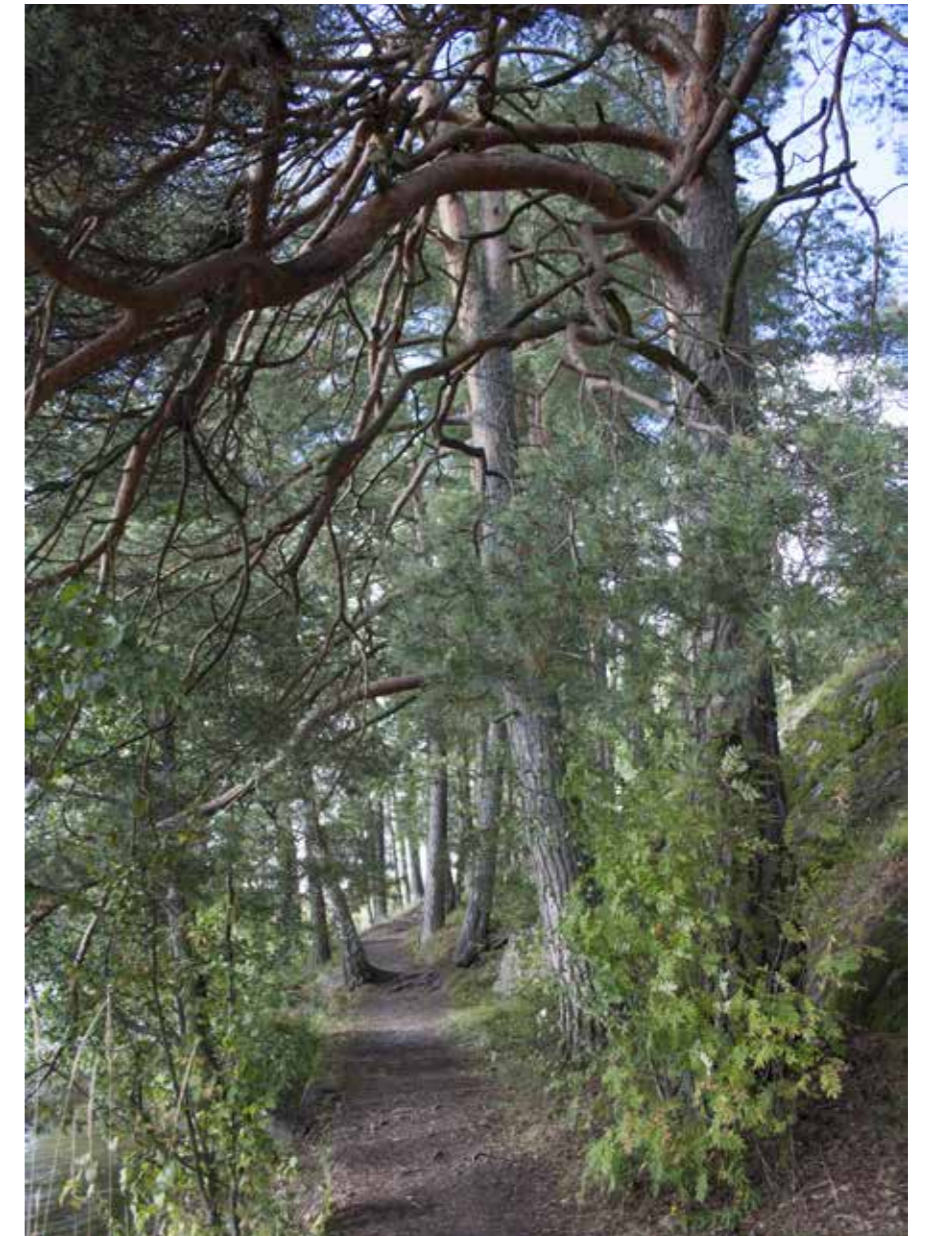

68 Fjällbon huvimajan ympäristö pusikoituu ja uhkaa vanhoja puita.

68C Fjällbon huvimajan koristeelliset ikkunat on peitetty ilkvallan takia.

68 Fjällbon rantapengerrys on huvilan alkuajoilta.

68 Fjällbon rannan mäntykujanne.

68C Fjällbon huvimajan koristeelliset ikkunat on peitetty ilkvallan takia.

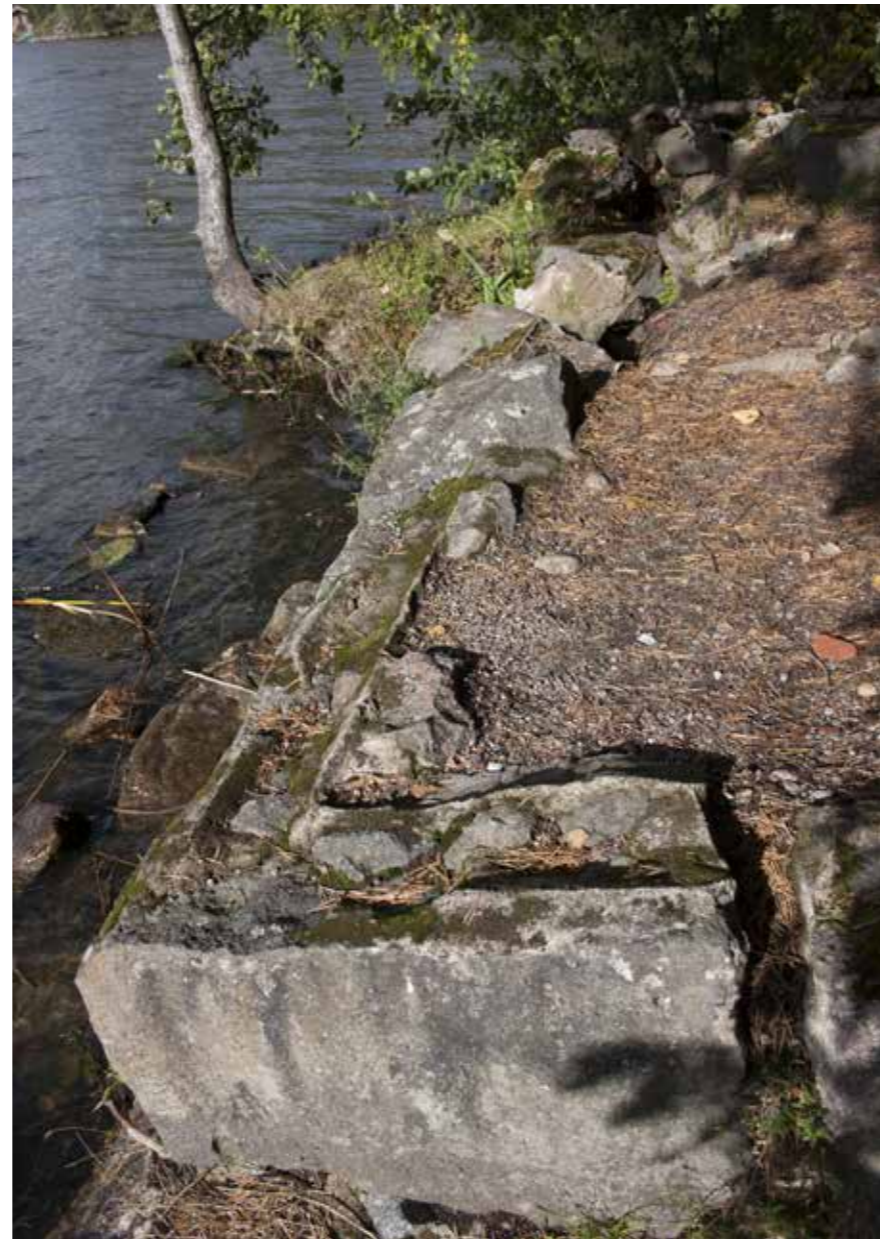
68 Fjällbon rantaan vievät koristeelliset portaat ovat 1920-luvulta.

68 Fjällbon rantaportaiden yksityiskohta: ihmishahmo ja kukkasia.

68 Fjällbon rantamännikköä ja järvimaisemaa - pusikon raivaus on tarpeen tehdä piakkoin.

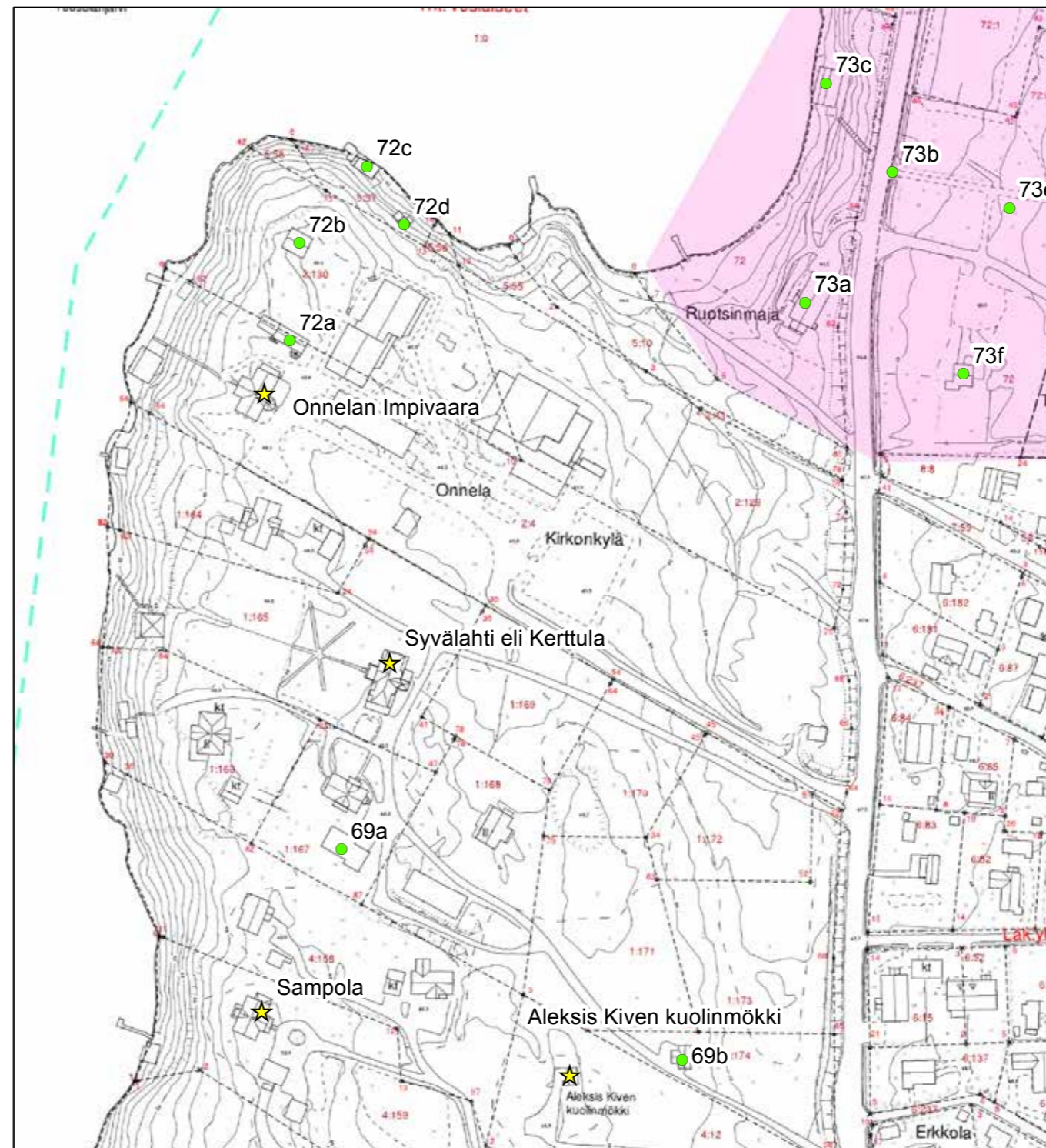
68 Fjällbon rannassa näkyy vielä rantasaunan kivijalan jäänteitä.

68 Fjällbo vuonna 2011 ennen ikkunoiden levyttämistä.

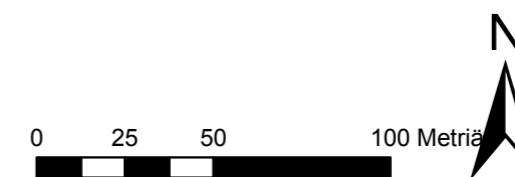
69. Syvälahti

Syvälähden 4 hehtaarin palstatila erotettiin Kirkonkylän Saksan tilasta vuonna 1878.¹⁶⁷ Sen osti kenraalikuvernöörinkanslian entinen virkamies Birger Lundahl (1822-1890), joka oli juuri hankkiutunut eroon rakennuttamastaan Syvärannan tilasta rakennuksineen. Lundahl rakennutti huvilan rantakalliolle ja piti huvilatonttia hallussaan aina vuoteen 1910 asti, jolloin hän myi sen vapaaherra Otto Nordenskiöldille, joka oli juuri luopunut Johannisbergin kartanosta. Nordenskiöld viihtyi huvilallaan kissojen, koirien, häkkilintujen ja ratsujensa kera vuoteen 1920 asti, jolloin huvila siirtyi edelleen E. Aleksandroff-nimiselle puolalaiselle liikemiehelle, jonka kerrotaan olleen Venäjän Itämeren-laivaston hiilenhankkija. Hän harrasti maalausta ja kopioi huvilan oviin vanhoja mestariteoksia. Huvilasta oli tarkoitus Onnelan tapaan tehdä täysihoitola, mutta hanke kariutui ja perheen Olga-tytär myi huvilan tontteineen jo vuonna 1925 Hyvinkään¹⁶⁸ Kaukasten kylässä ja Jokelassa toimineelle Suomen Vanutehdas Oy:n isännöitsijälle insinööri Georg Ignatiukselle.¹⁶⁹ Insinöörin pikkuserkku Hannes Ignatius oli tunnettu eversti, joka oli tuonut Pietarista omat huonekalunsa turvaan vallankumouksen melskeissä - ja näitä huonekaluja on edelleen huvilalla sodan merkein varustettuna.¹⁷¹

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

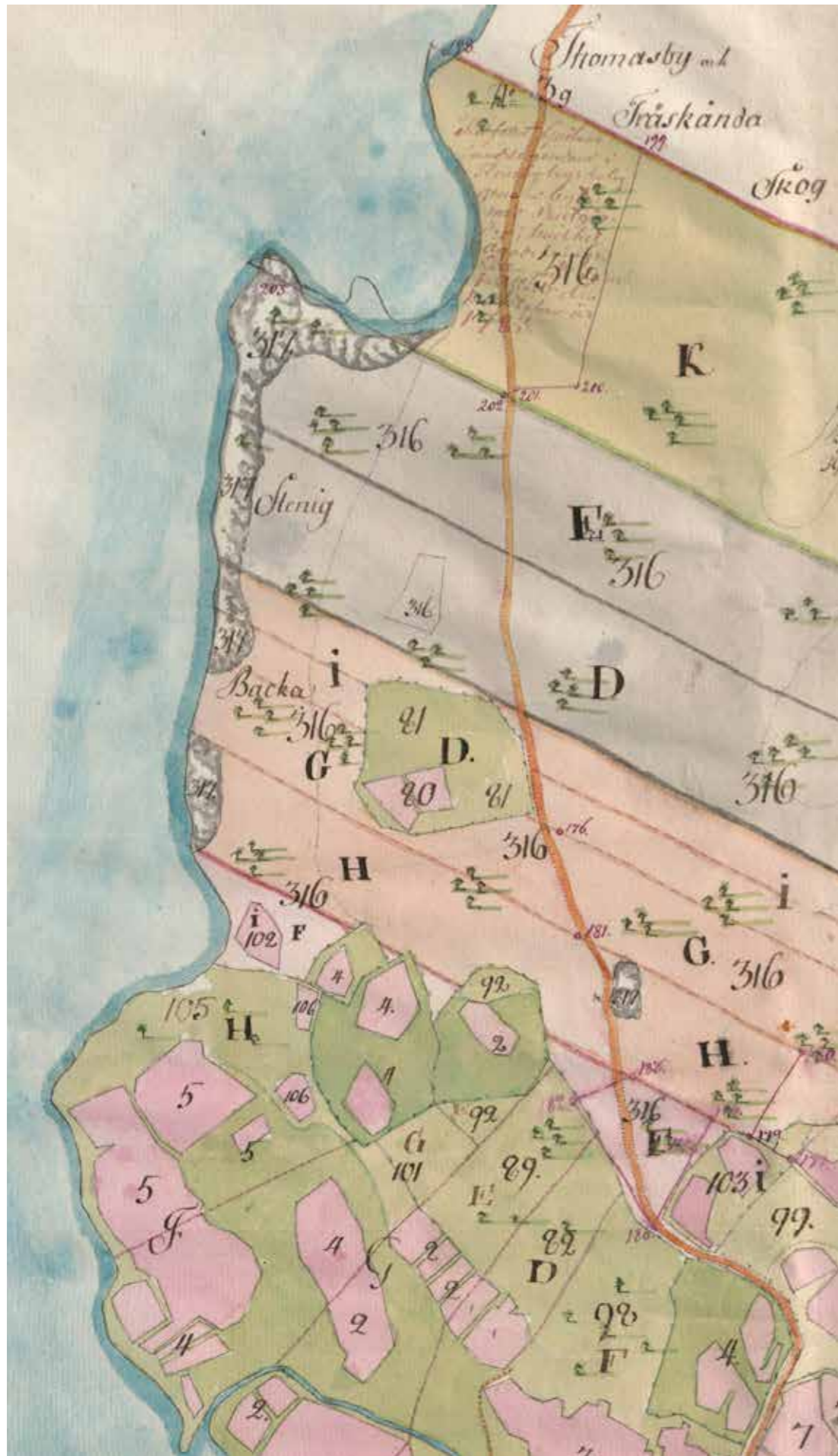
167 Tuusulan kiinteistörekisteri.

168 Tuolloin Kaukasten kylä kuului Hausjärveen.

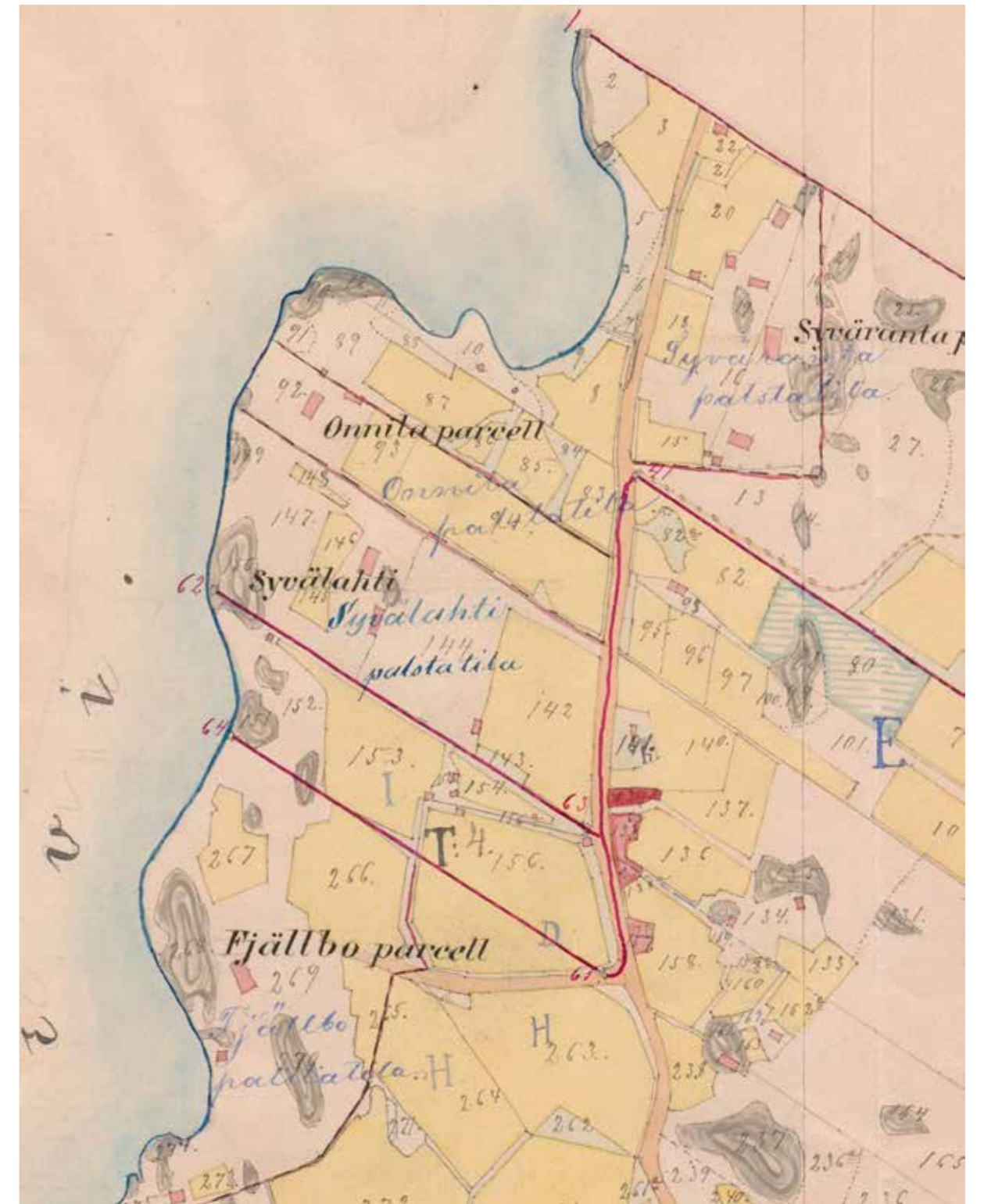
169 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 22.

170 Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1853-1899 nro 26298

171 Yrjö Ignatiuksen kertomat tarinat lapsuudestaan, sukutaulut.

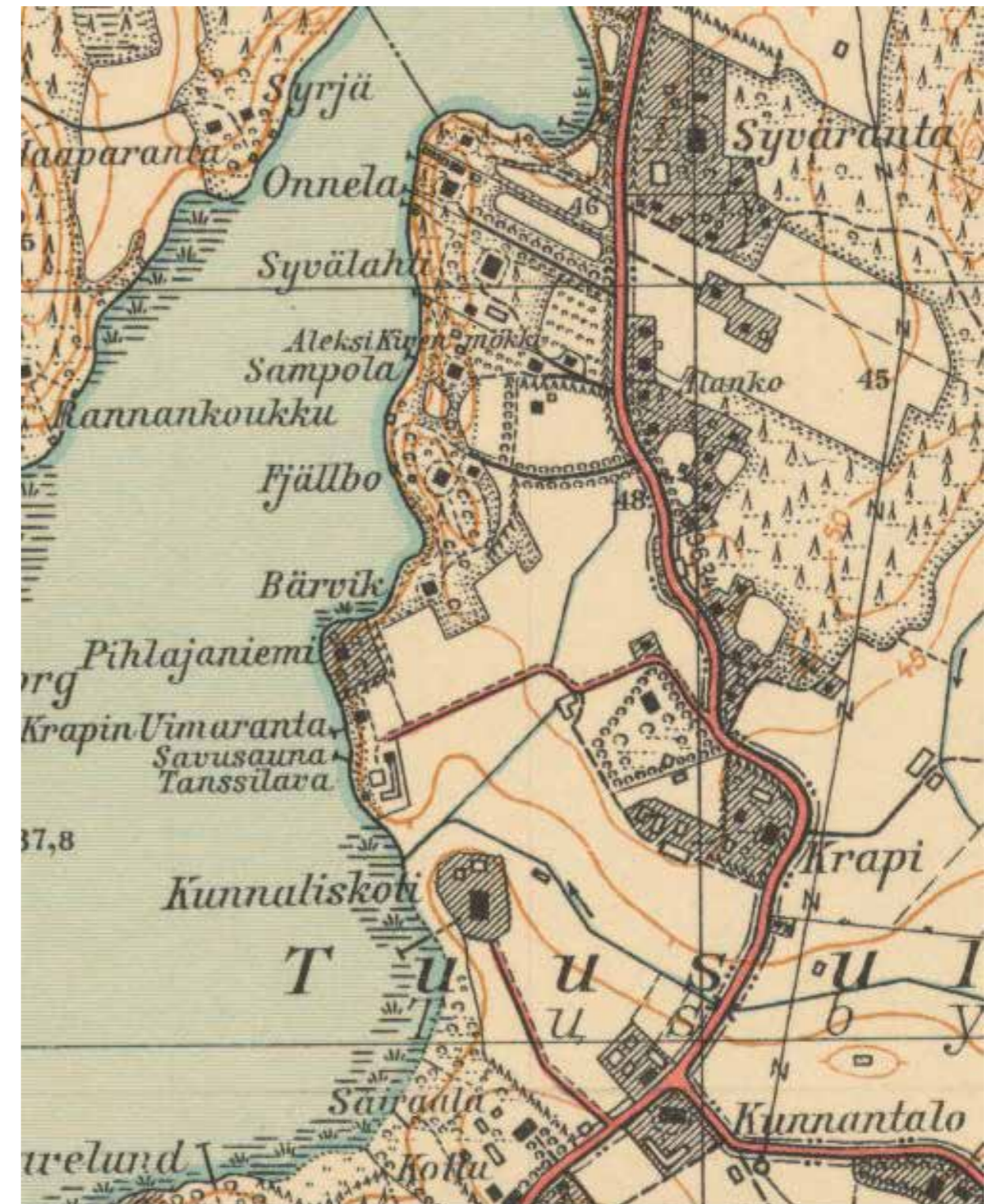
Syvälahden tontti on vuonna 1777 ollut raivaamatonta metsää (palsta D) ja sille on piirretty yksi mahdollinen uusi peltoalue (316). Tusby kyrkoby; och Hyökkälä; Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Vuosisata myöhemmin Syvälahden palstalle on raivattu peltoaluetta ja puutarhapalstoja. Päärakennus, sivurakennus ja Fiinan mökki ovat kaikki tontilla. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä; Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Senaatin kartalla peltoalueen keskellä sijaitseva Syvälahti on esitetty puiutarhapalstana, jolle johtaa puukujanne. Rannanpuoleinen puistoalue on yhteydessä viereiseen Onnelaan pihakäytävien ja puutarhan kautta. Karttalehti IX 30. KA.

Sodan jälkeen Syvälahden pihapiiriin on tullut muutama rakennus lisää ja pelto on otettu hyötytarhaksi. Tontin erottaa Rantatiestä havupuista istutettu aita. Pihapiirissä näkyy edelleen polkuja ja puistomaista istutusta. Puistoyhteys Onnelaan on katkaistu. Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Syvälähti on Rantatien länsipuolella, Onnelasta etelään. Vuosina 1888-1892 laaditun isojaon järjestelykartan mukaan tontilla sijainnut päärakennus on nykyisen päärakennuksen kohdalla, mutta piharakennusta ei ole. Fiinan mökkinä tunnettu asumus sen sijaan esiintyy vuoden 1898 topografikartassa.¹⁷² Piharakennus ilmaantuu topografikarttoihin vuoden 1928 jälkeen.

Härön laatimassa inventoinnissa on esitetty nykyisen päärakennuksen siirretyn 1900-luvun alussa Karjalan kannakselta, mutta ottaen huomioon aiemman puolalaisomistajan harrastuksen, on oletettavaa, että tässä on jokin sekaannus Kannakselta tuotujen huonekalujen ja itse huvilan välillä.

Päärakennus on puolitoistakerroksinen, taitekattoinen, jugend-tyylinen rakennus. Hirsirunkoa on ilmeisesti jo alunperin täydennetty lautarakenteisilla osilla ja kuisteilla - mikä on yleensäkin ollut tapana: lämpimät osat tehdään hirrestä, vilpoiset kuistit piiru- ja lautarakenteisina. Huvila on säilyttänyt sisätilojensa vanhan asun, mm. aiemmin mainitut ovipeiliensä maalaukset. Myös puiset välikatot ovat koristeellisia. Listoitus jakaa rakennuksen julkisivut pienempiin kenttiin, lisäksi on jonkin verran käytetty jugend-ornamentiikkaa.

Päärakennuksen eteläpuolella on hieman pienempi, harjakattoinen huvilarakennus (**69a; luokka 3**), joka ilmaantuu topografikarttaan vuoden 1928 jälkeen. Sitä on 2000-luvun alussa laajennettu massiivisella lisäsiivellä. Syvälahden tontti jaettiin osiin vuonna 1999 suvun kesken ja osalle tonteista on rakennettu uusia rakennuksia: osa on uudisrakennuksia, osa toisaalta siirrettyjä vanhoja rakennuksia. Huvilapalstan alkuperäinen rakenne on muutosten yhteydessä jonkin verran hävinnyt. Palstalla säilynyt ns. Fiinan mökki (**69b; luokka 1**), jossa mm. huvilan taloudenhoitaja asui, esiintyy sekini isojaon järjestelykartalla. Se on läheisen Aleksis Kiven kuolinmökkin kaltainen muistuma maaseudun vähempiväkisen asujaimiston oloista 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Lisäksi alueella, aivan Onnelan rajassa kiinni, on edelleen vanha huvimaja (**69c; luokka 2**), joka kaipaava kunnostusta. Vanha päärakennus ja Fiinan mökki on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

69 Syvälahden rannanpuoleinen julkisivu lasikuisteineen.

172 Isojaon järjestelykartta 1888-1892 (4144), Tuusulan kunnan mittausarkisto.

69 Syvälahden huvilan keittiöpuoleinen sisäänkäynti. PS.

69 Syvälahden päärakennus ja myöhemmin rakennettu uudisrakennus.

69 Syvälahden ullakonikkuiden muoto on poikkeuksellinen.

Peippolan päärakennus on vuonna 2002 Ilmajoelta siirretty ja keskiosaltaan venytetty kansakoulu. Esitelty 2.8.2017 Keski-Uusimaassa.

69 Syvälahdesta erotetun Peippolan piharakennus ja päärakennus.

69B Fiinan mökki on Syvälahden alkuperäistä rakennuskantaa.

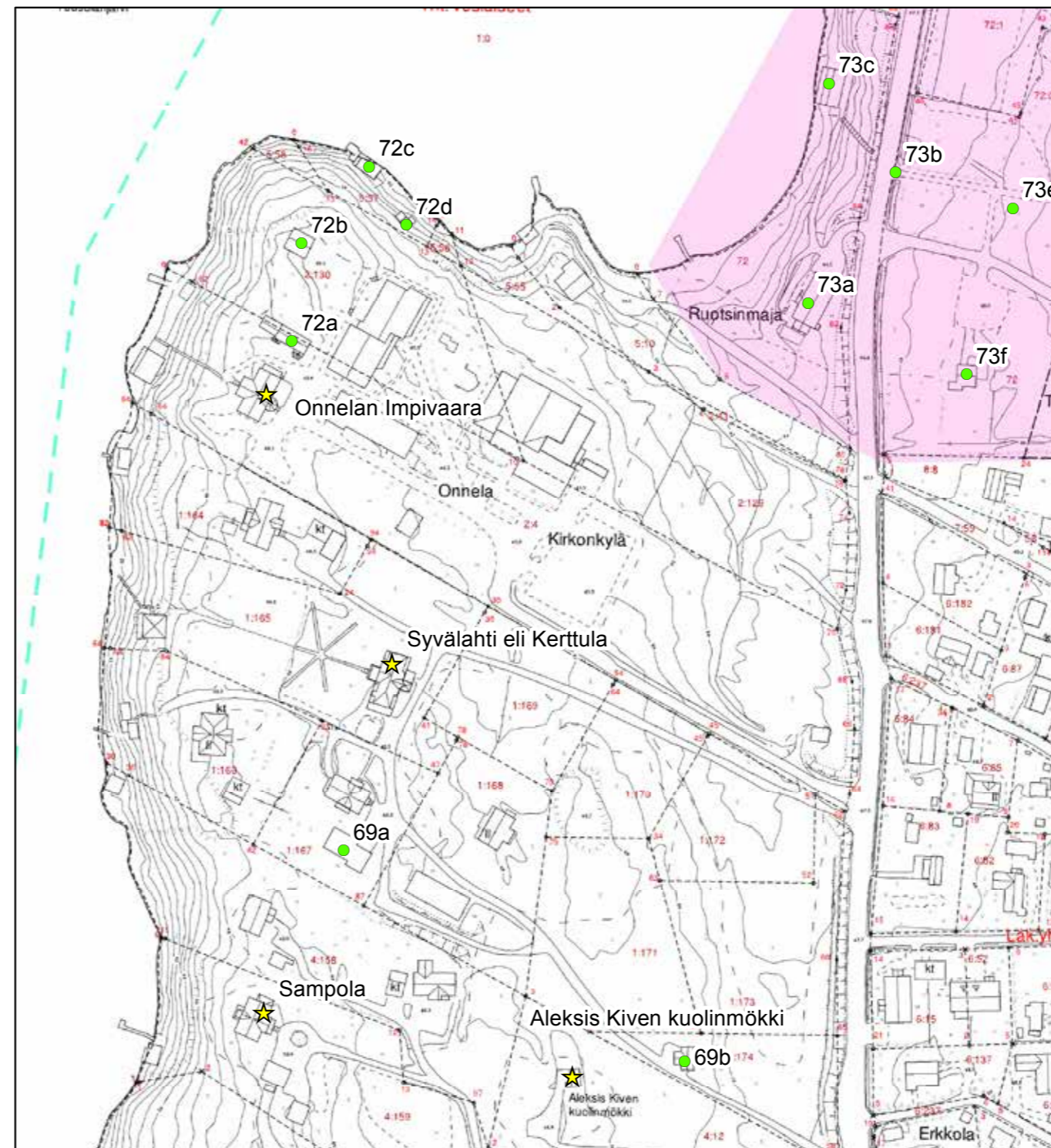
69C Syvälahden vanha huvimaja.

69B Fiinan mökki on Syvälahden alkuperäistä rakennuskantaa.

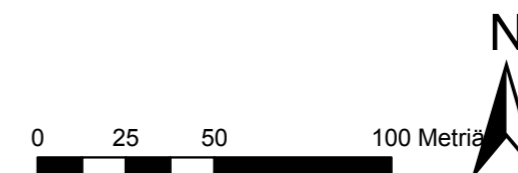
70. Sampola

Sampola on hyvä esimerkki Rantatien 1910-luvulla syntyneistä huviloista. Sampolan palsta on lohkaistu vuonna 1917 neljä vuotta vanhemmasta Krapin maista murretusta Kukkulan huvilapalstasta.¹⁷³ Sampolan asuinrakennus on vuodelta 1913 ja sen pystytti itselleen kirvesmies ja seppä Kalle Sampola (Karl Sulin alkujaan), joka rakensi myös Mahlamäen Sampolan sekä osallistui mm Keravan asemarakennuksen ja Kirkonkylän puukoulun laajennustöihin¹⁷⁴. Rakennuksen runko on Härön mukaan tuotu muualta.¹⁷⁵ Sampola oli alkujaan ympärivuotisesti asuttu, mutta jäi sodanjälkeisenä aikana aina vuoteen 1977¹⁷⁶ asti kesäasunnoksi, minkä jälkeen se on kunnostettu ympärivuotiseen asuinkäyttöön.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

173 Tuusulan kiinteistörekisteri.

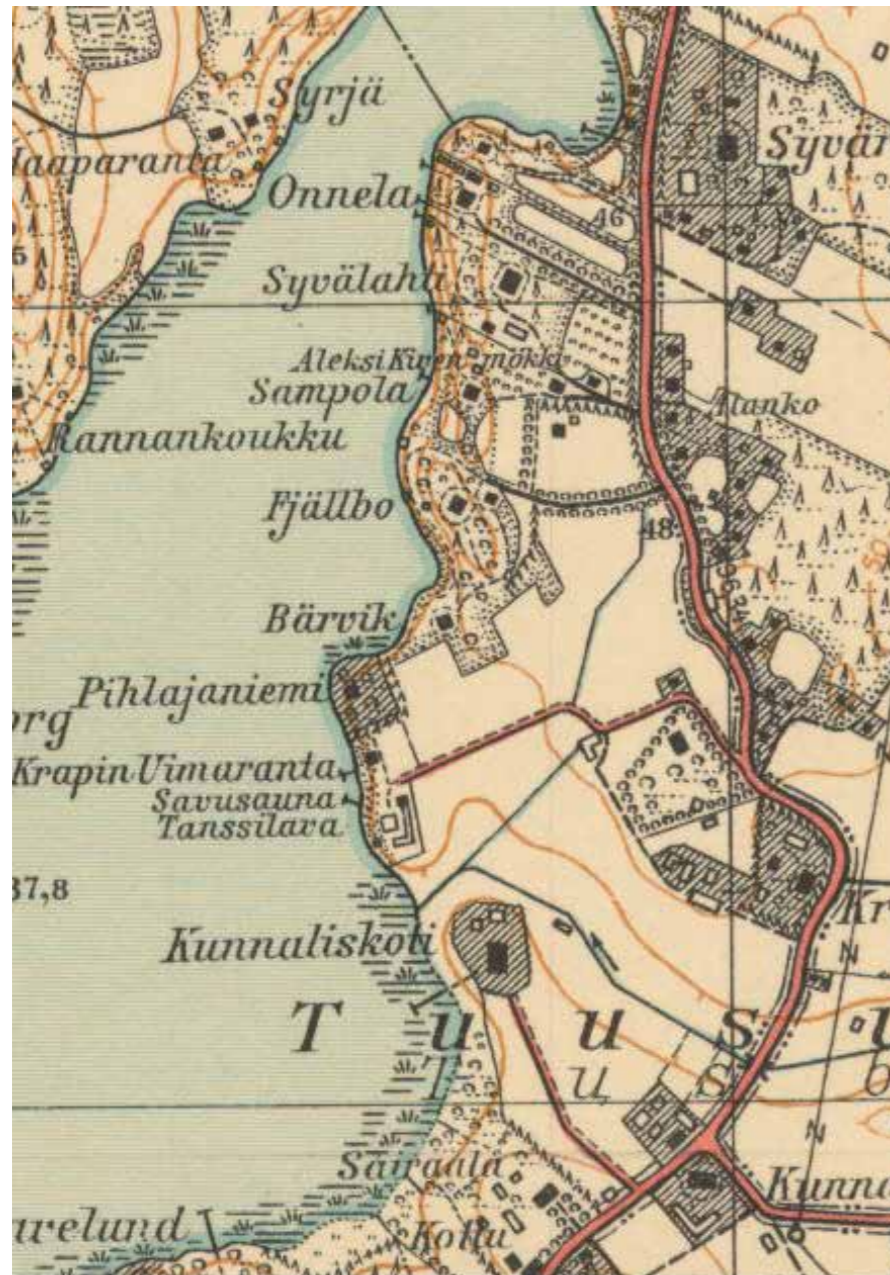
174 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirjat XIV, s. 92-94.

175 Härön selvitys, tiedon alkuperäislähde?

176 Tuusulan rakennustietokanta, käyttötarkoituksen muutos.

Sampola sijaitsee Syvälahden eteläpuolella, lähellä Tuusulanjärven rannaa. Asuinrakennus on kohtalaisen hyvin säilyttänyt alkuperäisen asunsa. Se on harjakattoinen, puolitoistakerroksinen ja ristipäätyinen hirsitalo. Umpikuistin päällä oleva parveke eli altaani tehtiin 1930-luvulla.¹⁷⁷ Vuoraus on rakentamisajalle tyypillinen kolmiosainen pysty-vaaka-pysty -laudoitus. Tyypillisiä ovat myös yläosastaan pieniruutuiset ikkunat. Rannan sauna on vuodelta 1958. Päärakennuksen edessä on pieni puistosommitelma. Sampolan päärakennus on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

177 Härön selvitys, tiedon alkuperäislähde?

Sampola on mainittu nimeltä vuoden 1937 topograafikartalla. Kartalla on esitetty myös hieman ympäristöä ja pihalla oleva puutarha-aukea. Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

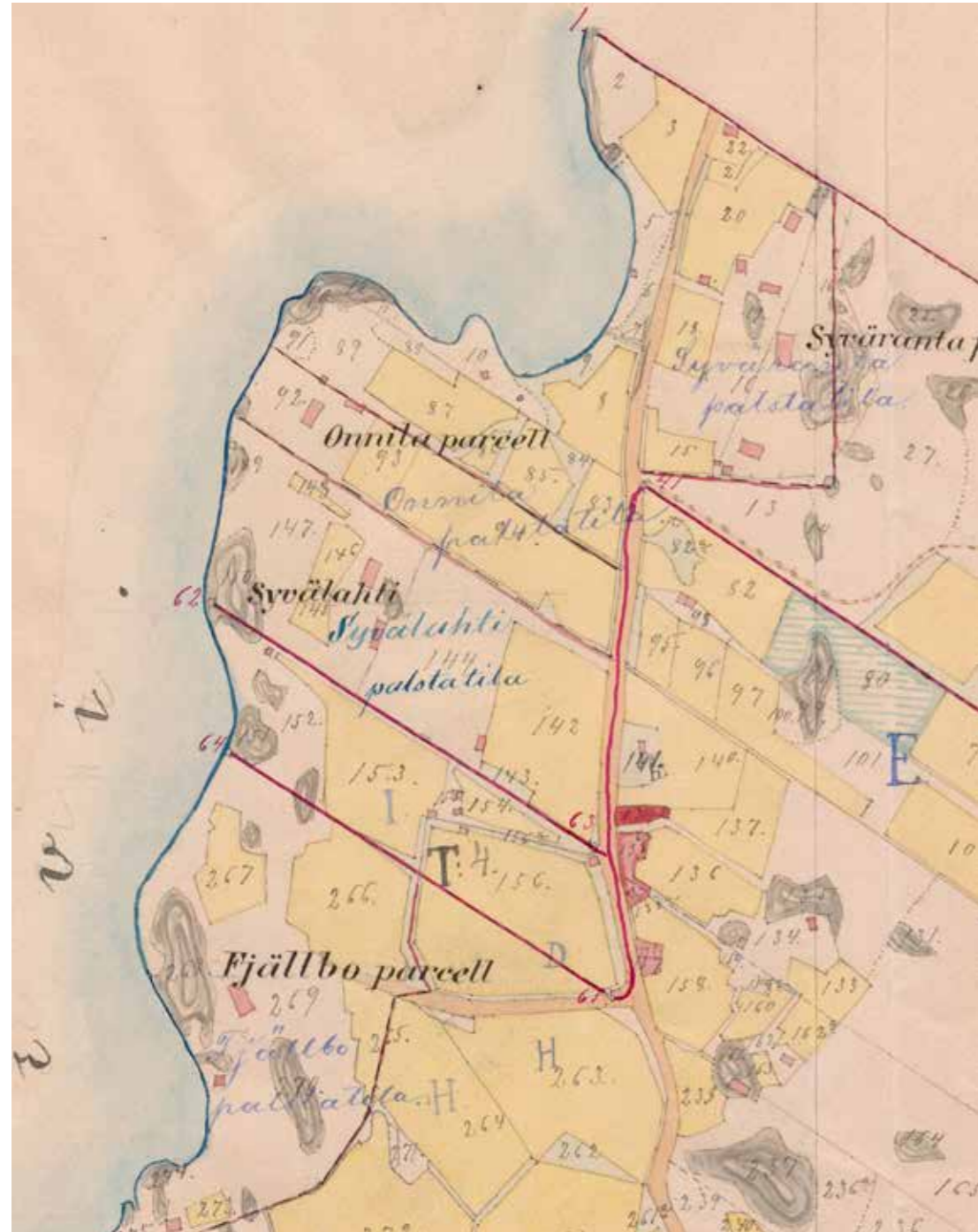
70 Sampolan huvila idästä katsottuna.

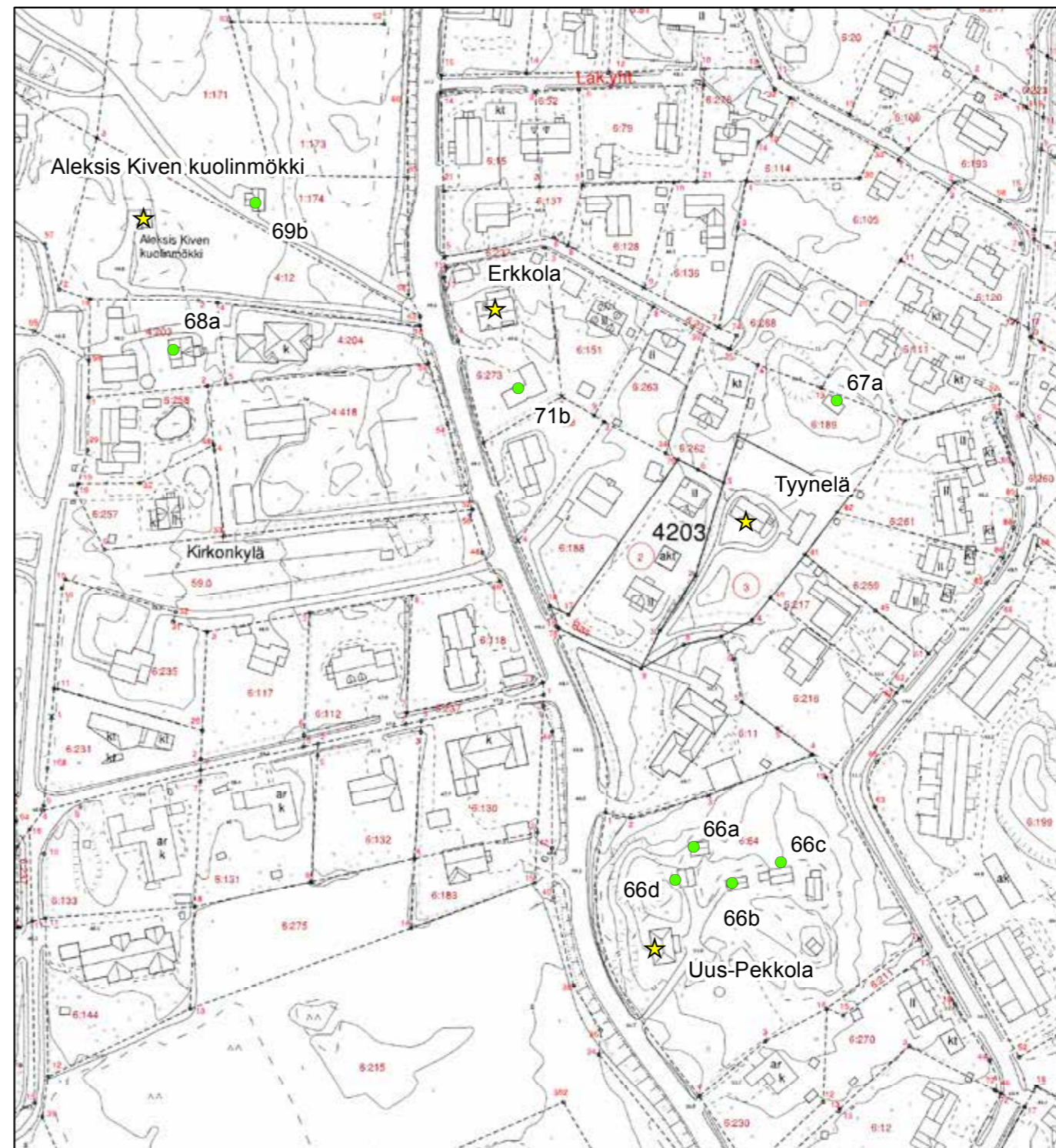
70 Sampolan huvilan eteläpääty ja kaksikerroksinen terassi järvelle.

71. Erkkola

Johan Henrik (Juhana Heikki) Erkko (1849-1906) oli elinaikanaan Suomen ehkä tunnetuin ja pidetyin lyyrikko, jonka runoista monet ovat aikojen saatossa muuttuneet “kansanlauluiksi” ja “kansanrunoiksi”. Erkko valmistui opettajaksi vuonna 1872, mutta oli pari vuotta aikaisemmin jo julkaissut ensimmäisen runokokoelmansa. Vuodesta 1892 alkaen hän toimi miltei yksinomaan kirjailijana.

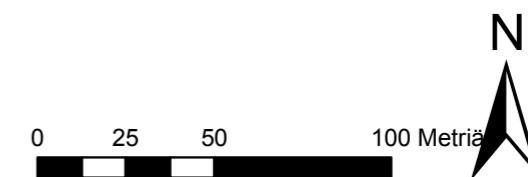

Erkkolan sisälle jäänyt pieni torppa näkyy hyvin vuoden 1888 kartalla Rantatien itäpuolella numeron 138 yläpuolella pienenä laatikkona.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

Erkon tuotanto ja toiminta liittyvät läheisesti 1800-luvun jälkipuoliskon kansallisuusliikkeeseen ja siihen kuuluneeseen järjestötoimintaan. Erko otti tuotannossaan aktiivisesti kantaa yhteiskunnallisiin ja poliittisiin kysymyksiin ja oli mm. suosittu juhlapuhuja.

Erkko vietti viimeiset elinvuotensa suureksi osaksi Tuusulassa. Hän tuli Tuusulaan tuttaviansa Ahon, Halosen ja Sointeen perheiden jäljissä. Erko asusti aluksi kirkonmäellä olleessa talossa, mutta aikoessaan avioitua Klaavon talon tyttären Thyra ”Tuiju” Nyqvistin kanssa hän ryhtyi rakentamaan itselleen omaa taloa. Erkko osti Pekkolan talosta tontin, jolla sijaitsi kruukkumaakari Grönroosin omistama Oksalan mäkitupa Syvälahtea ja Aleksis Kiven kuolinmökkiä vastapäätä, Rantatien itäpuolelta. Savenvälä ja Grönroosin talo, mäkitupa, käsitti tuvan ja kamarin eteistiloineen ja Erkkola rakennettiin näiden ympärille: nykyinen keittiö ja kamari ovat mäkituvan jäänteet.¹⁷⁸ Grönroosit olivat erityisen tunnettuja uunikaakeleistaan, joita oli ollut mm. Pariisissa vuoden 1900 maailmannäyttelyssä.¹⁷⁹ Grönroosin suku oli asunut Rantatiellä vuodesta 1837, jolloin he tulivat Kellokosken ruukilta tehtaan omistajan vaihduttua.¹⁸⁰ Koko Grönroosin suku oli ”ruukkumaakareita”.

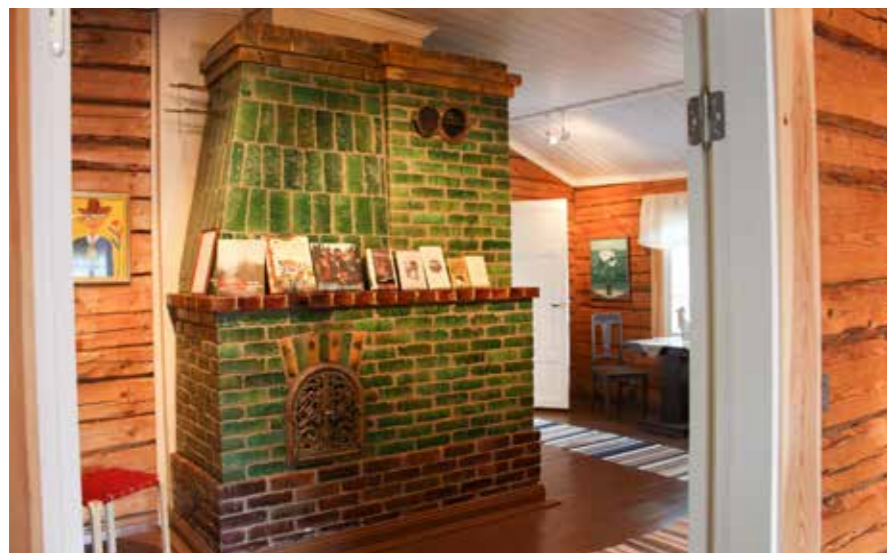
Pekka ja Antti Halonen laativat sen piirustukset. Erkkola rakennettiin samalla Antti Halosen johtamalla työporukalla, joka pystytti myös Halosenniemen. Rakennus valmistui vuonna 1902. Erkkolasta tuli kaksikerroksinen, harjakattoinen, yleisilmeeltään paljossa Halosenniemeä muistuttava rakennus. Se on tosin tätä sekä pienempi että yksinkertaisempi. Halosenniemeä muistuttavat kooltaan ja ruudutukseltaan vaihtelevat ikkunat, parvekkeet ja kuistit sekä pitkälle ulos työntyvät räystäät. Erkkola on kuitenkin salvottu lyhytnurkkaiseksi. Rakennus ei alkuaikoina näy nykyiseen tapaan olleen vuorattu. Myös jotkin yksityiskohdat ovat vuosien varrella hieman muuttuneet. Huvilarakennus edustaa Halosenniemen kanssa Tuusulanjärven huvilakulttuurin kansallisromanttista osaa. Erkkola on asema-kaavaan merkitty sr-merkinnällä. *Erkkolan vuonna 1972 rakennettu sauna (71b; luokka 2) on koottu Vanhankylän kartanon vuonna 1969 palaneen viljamakasiinin hirsistä.*¹⁸¹ **1 LUOKAN KOHDE.**

178 Saara-Maria Paakkinen, Tuusulan aikakirjat XIV, s. 6-7. Kotiseutuneuvos Sirkka Holman käsikirjoitukset.

179 Härö, tietolähde?

180 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 60.

181 Keski-Uusimaa lehti, Jouko Miettisen haastattelu.

71 Erkkolan lasitetuista tiilistä rakennettu takka.

71 Erkkolan pääsisäänkäynti etelään parvekkeineen 2010.

71 Erkkolan pohjoisjulkisivu ja suuri lasikuisti.

71 Erkkolan pääjulkisivu syksyllä.

71A Erkkolan turvekattoinen savusauna 2010.

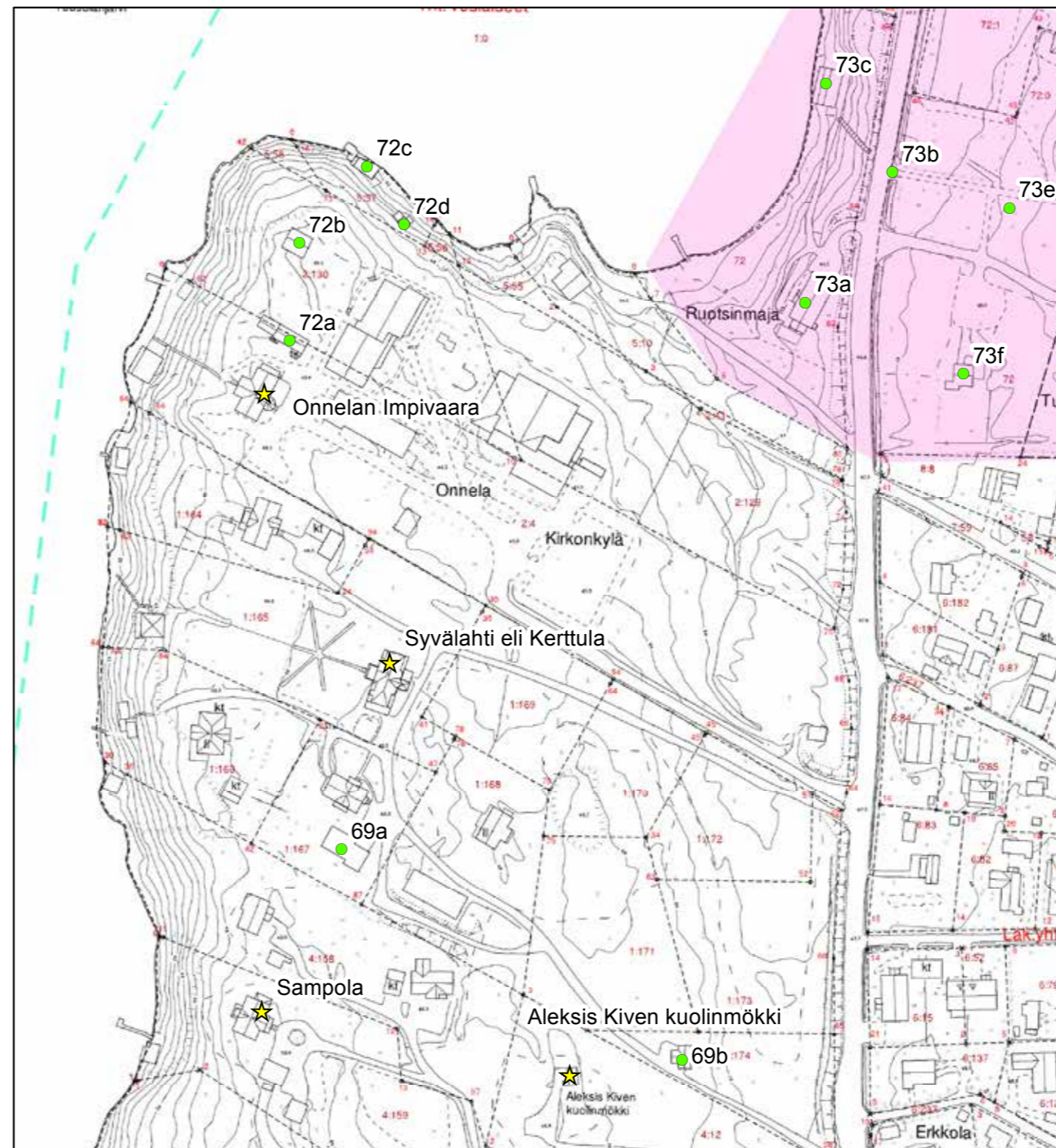
71B Erkkolan uusi sauna, jossa on käytetty Vanhankylän kartanon makasiinin hirsistä.

71A Erkkolan saunan pääty, turvekatto on purettu.

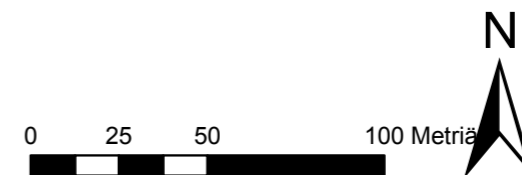
72. Onnelan lomakoti

Onnelan palstatila erotettiin vuonna 1885 Kirkonkylän Kotun tilasta esittelijäsihteeri Karl Forssellille. Tuolloin tilalla oli huvilan lisäksi ainakin talli, sillä siellä oli ympärivuotisesti kuski ja naispalvelija.¹⁸² Forssellilta huvilan osti Syvärannan omistaja, merikapteeni Gotthard Björklund. Onnelan huviloineen päätyi Björklundin tyttärelle Johanna Sofia Björklundille syntymäpäivälahjana 11.11.1906, mutta lahjoittajana oli todennäköisesti neidin rakastaja Schabelskij tai rouva Björklund, sillä itse kapteeni Björklund oli kahta vuotta aiemmin ajautunut konkurssiin. Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin adjutantti, sotilasuransa kenraaliluutnanttina päättänyt Pavel (Paul) Schabelskij kuului Onnelan vakituisiin vieraisiin ja asettui tänne pysyvästi Venäjän vallankumouksen jälkeen - aluksi perheensä kanssa.¹⁸³

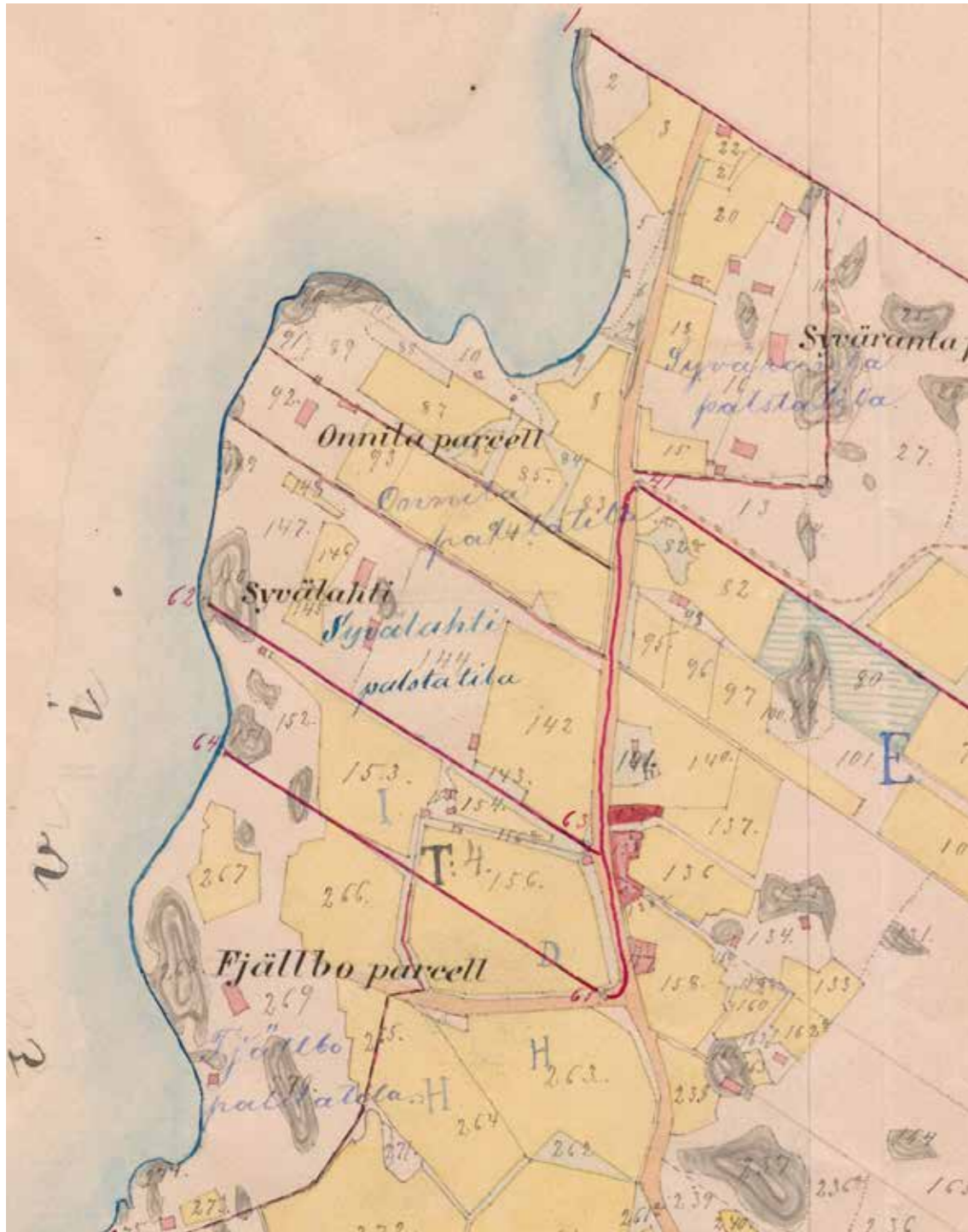
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänne 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännealueet 2012 (Museovirasto)
- ▬ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

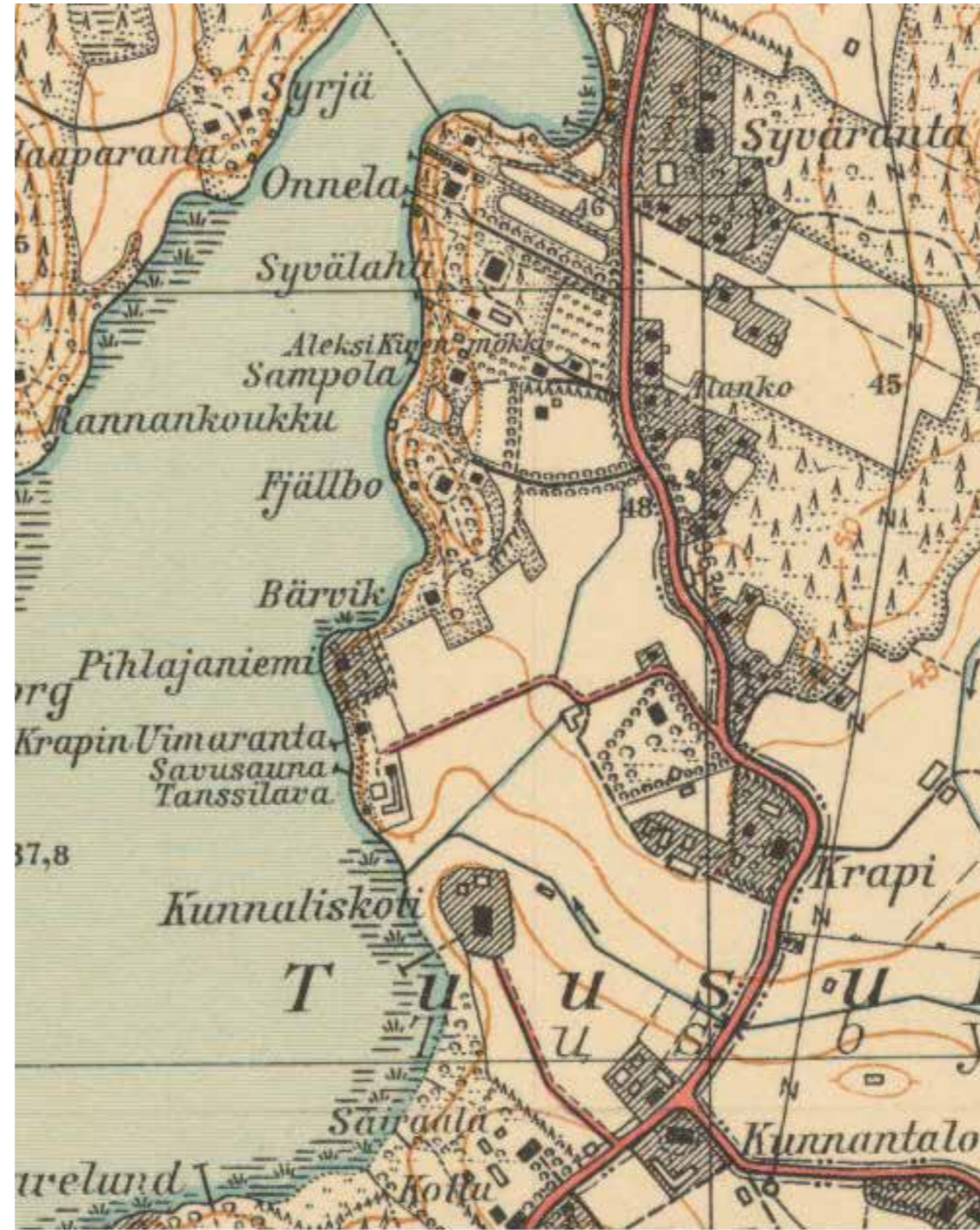

182 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 23.

183 Timo Lehtonen, Tuusula-seuran aikakirja VI, s. 40-42.

Onnelan vanhimmat rakennukset näkyvät vuoden 1888 kartalla Onnilan parcell-tekstin yläpuolella. Enin osa Onnelan kaksi lohkoa käsittävästä tilasta on peltona.
 Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Vuonna 1937 Onnelan tontilla on vanhojen rakennusten lisäksi ilmaantunut useampi pieni mökki ja pihaan johtava tie on puukujanteen keskellä. Pellot ovat vaihtuneet avoimeen puutarhaan.
 Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Kartta isojaon järjestelystä 1890-luvun vaihteesta osoittaa vanhan päärakennuksen, nykyisen ns. Jukolan (72a; luokka 1) olleen tuolloin jo olemassa. Sen voikin olettaa valmistuneen samoihin aikoihin kuin palstakin ostettiin eli vuonna 1885. On tosin mahdollista ja luultavaakin, että rakennusta on myöhemmin laajennettu sekä muutettu. Sivurakennus Impivaara (72; luokka 1) on nuorempi, todennäköisesti 1890-luvun lopulta tai aivan 1900-luvun alusta. Pavel Schabelskij sijoitti rahojaan huvilan ja sivurakennuksen kunnostukseen, sillä naapuriin Syvärantaan muuttaneen Uschkovien kanssa täytyi kilpailla. Venäjän vallankumouksen jälkeen Onnelasta tuli joksikin aikaa emigranttien turvapaikka. Emigranttien siirrettyä eteenpäin Onnelasta tuli täyshoitola, jonne majoittui useita kirjailijoita ja lehtimiehiä; sen parasta aikaa oli 1920-luku, jolloin paikan asukkaita olivat mm. Unto Karri, Eino Leino ja Uuno Kailas. Schabelskijn kuolema vuonna 1935 järkytti neiti Björklundin niin pahasti, että hän päätyi Kellokosken sairaalaan ja kuoli vajaan vuotta myöhemmin.¹⁸⁴

Sokeain Lomaliitto ry, nykyinen Näkövammaisten Loma ry osti Onnelan vuonna 1936 lomakodikseen. Vuonna 1907 perustettu yhdistys on maamme näkövammaisten ensimmäinen oma järjestö.¹⁸⁵ *Yhdistys rakennutti palstalle kolme uutta rakennusta, jotka ovat mökkimäistä lukuunottamatta vuonna 1985 rakennettua suurta kokous- ja ravintolakeskusta.*¹⁸⁶ *Vuonna 2009 Onnelan omistajaksi tuli Sokeain Ystävät ry.*¹⁸⁷

Onnelan palsta on säilyttänyt vanhan muotonsa ja kokonsa. Se muodostaa kapean, pitkänomaisen kaistan Tuusulanjärven ja Rantatien väliin. Onnelan pohjoispuolella on Syväranta, eteläpuolella Syvälahden palsta. Vanhat rakennukset, Jukola ja Impivaara (nimet ovat uudempia) sijaitsevat tontin länsipäässä, järvelle viettävän töyrään harjalla. Molemmat ovat kaksikerroksisia, harjakattoisia hirsitaloja. Niiden leimallisia piirteitä ovat vaihteleva vuoraus ja erilaiset, osin uusitut ikkunat sekä kuistit.

Jukolan rannanpuoleinen, päätyeteisen käsittävä yksikerroksinen osa lienee talon vanhin vaihe, sillä porrastettu sokkelin yläpinta talon takaseinällä (pohjoisen puolella) ei ole tyypillistä myöhemmälle hirsirakentamiselle. Tässä osassa on säilynyt myös alkuperäiset ulkoikkunat ja nikkarityylille tyypillinen julkisivujaottelu. Rakennuksen keskiosa on poikkeuksellinen Suomessa: yläkerta on alakertaa leveämpi; lähin tunnetut sukulainen löytyy Seurasaaressa vahtimestarin talosta, joka edustaa norjalaista lohikäärmytyyliä. Talon takajulkisivulla ovat yläkertaa ”kantavat” konsolit nähtävillä, etupuolelta ne ovat kadonneet. Itäpäätty on yhtä leveä kuin keskiosan yläkerta ja jaoteltu samaan henkeen julkisivulta kuin länsipäätty. Kaksi kulmiin sijoitettua pientä kuistia edustavat pikemmin kaupunkien kauppatalojen asiakaseteisiä kuin asuinrakennuksille tyypillisiä kuisteja. Arkkitehtoniset piirteet ovat tyypillisiä nikkarityylille ja koristelussa ja etenkin itäisen kuistin kattomuodoissa on havaittavissa lohikäärmytyylin piirteitä. Kokonaisuutena Jukola on hyvin poikkeuksellinen rakennus Tuusulan rakennetussa kulttuuriperinnössä Impivaara on tyyliltään ja kokonaisuutena yhtenäisempi - ja siinä on havaittavissa samoja julkisivun jäsentelyyn liittyviä yksityiskohtia Jukolan kanssa. Järvenpuoleisen lasikuisti ikkunoissa on sama puitejako kuin sisäänkäynnin kuistissa ja Jukolan itäisessä kulmakuistissa. On hyvin todennäköistä, että tämä arkkitehtuurikerrostuma on 1900-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä, ajalta, jolloin Schabelskij kunnostutti Onnelan

¹⁸⁴ Timo Lehtonen, Tuusula-seuran aikakirja VI, s. 40-42.

¹⁸⁵ Yhdistyksen kotisivut.

¹⁸⁶ Tuusulan rakennusrekisteri.

¹⁸⁷ Majatalo Onnelan nettisivut kesällä 2015.

rakennuksia. Ikkunoiden yläkonsoleiden koristelu on yhtenevä Jukolan vastaavien kanssa, mutta logiikka, jolla koristeita on sijoitettu ikkunoihin on omintakeinen.

Vuonna 1983 on valmistunut suurehko rantasauna Impivaaran länsipuolelle vesirajaan ja 1965 pitkä majoitusrakennus Impivaaran itäpuolelle. Vuonna 1965 valmistunut pitkänurkkainen ja valkoisin ikkunaluukuin varustettu hieman ajalleen tyypillinen romantisoitu hirsimökki ”Männistö” (72b; luokka 2) sen sijaan hieman kauempaan kallioharjanteen pohjoiskärjessä.¹⁸⁸ Männistön pohjoispuolella, jyrkän rannan rinteessä pari metriä vesirajan yläpuolella on pieni vuonna 1950 valmistunut Elvilä (72c; luokka 2) pitkänurkkainen hirsitupa, johon kuuluu myös sauna. Elvilä on perusteellisesti kunnostettu vuonna 2012. Vanhaa rantasaunakerrostumaa 1900-luvun alusta edustaa pienehkö lyhytnurkkainen ns. Jannen sauna (72d; luokka 3) Elvilän naapurissa. Tämä sauna on kun-

¹⁸⁸ Tuusulan rakennusrekisteri.

nostettu 2013, tosin käytännössä vanha runko on kierrätetty ja vanha sauna on vain ja ainoastaan uudelleenveistetty vanha hirsirunko; sauna on moderni tulkinta.¹⁸⁹ Palstalla on jäänteitä vanhasta puistosta, mm. portille johtava kuusikuja.

Rakennushistoriallisesti arvokkaat, Rantatien suurhuvilakauteen liittyvät rakennukset. Onnelalla on merkitystä myös ns. sosiaalisen lomatoiminnan historiassa. Onnelan Impivaara ja Jukola on merkitty asemakaavaan sr-merkinnällä. Rantatien puoleinen entinen puistoalue on merkitty asemakaavaan s-4-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE, 2 LUOKAN ALUEKOHDE.**

¹⁸⁹ Tuusulan rakennusrekisteri ja Majatalo Onnelan nettisivut kesällä 2015.

72 Onnelan Impivaara ja Jukola.

72A Jukolan persoonallinen ja ajalleen tyypillinen pääsisäänkäynti.

72 Onnelan Impivaaran länsijulkisivu sisäänkäynteineen.

72 Onnelan Impivaaran itäjulkisivu ja viisikulmainen lasikuisti.

72A Onnelan Jukolan porrastettu länsipääty.

72A Onnelan Jukolan eteläjulkisivu.

72B Onnelan Männistön mökki 1950-luvulta.

72C Onnelan Elvilä on vanha, kunnostettu rantasauna.

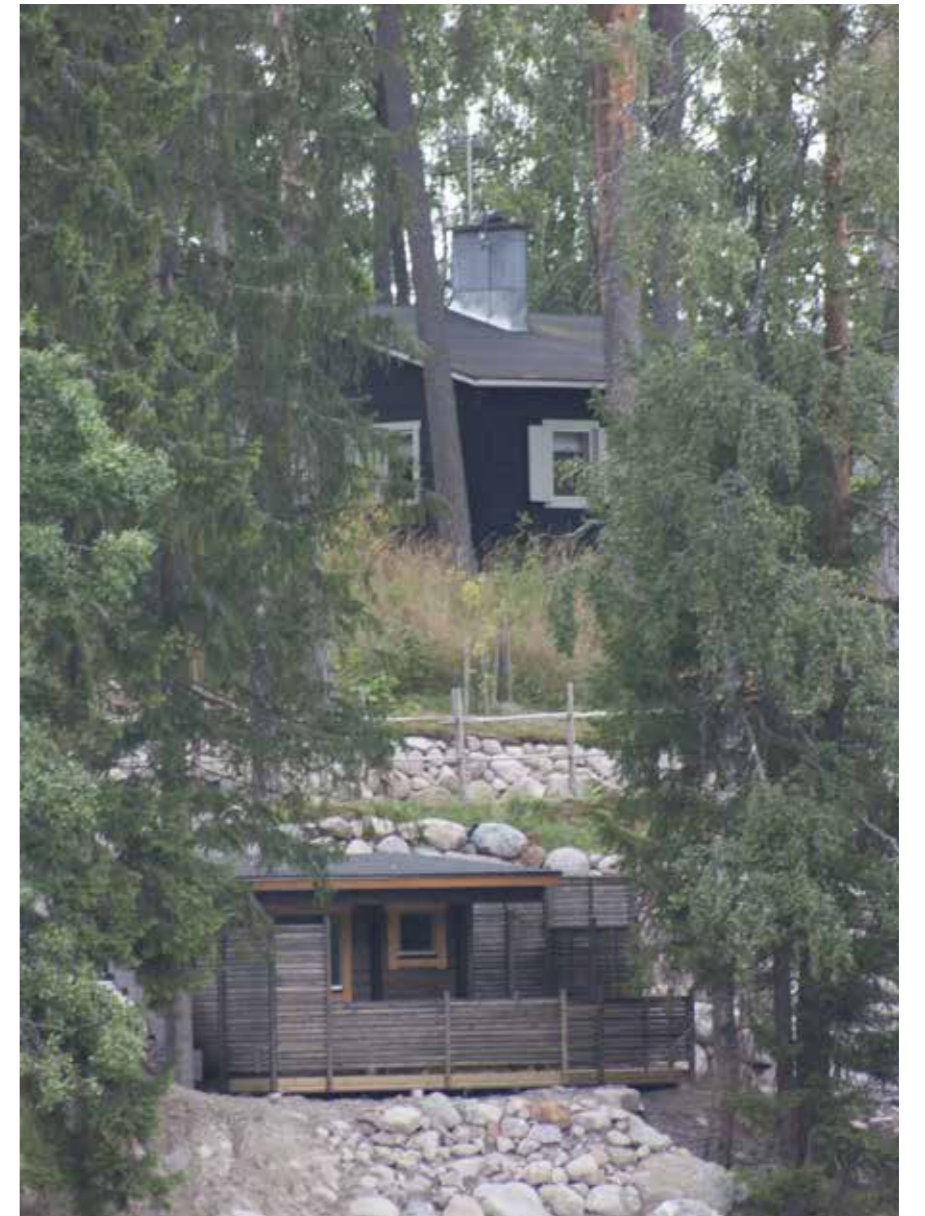
72 Onnelan huvimajan, myöhemmän kioskin kivijalan jäänteet metsittyneessä puutarhassa.

72 Onnelan talonnumero hakattuna portinpylvääseen.

Edustalla Onnelan Jannen sauna 72D ja taustalla Elvilä 72C.

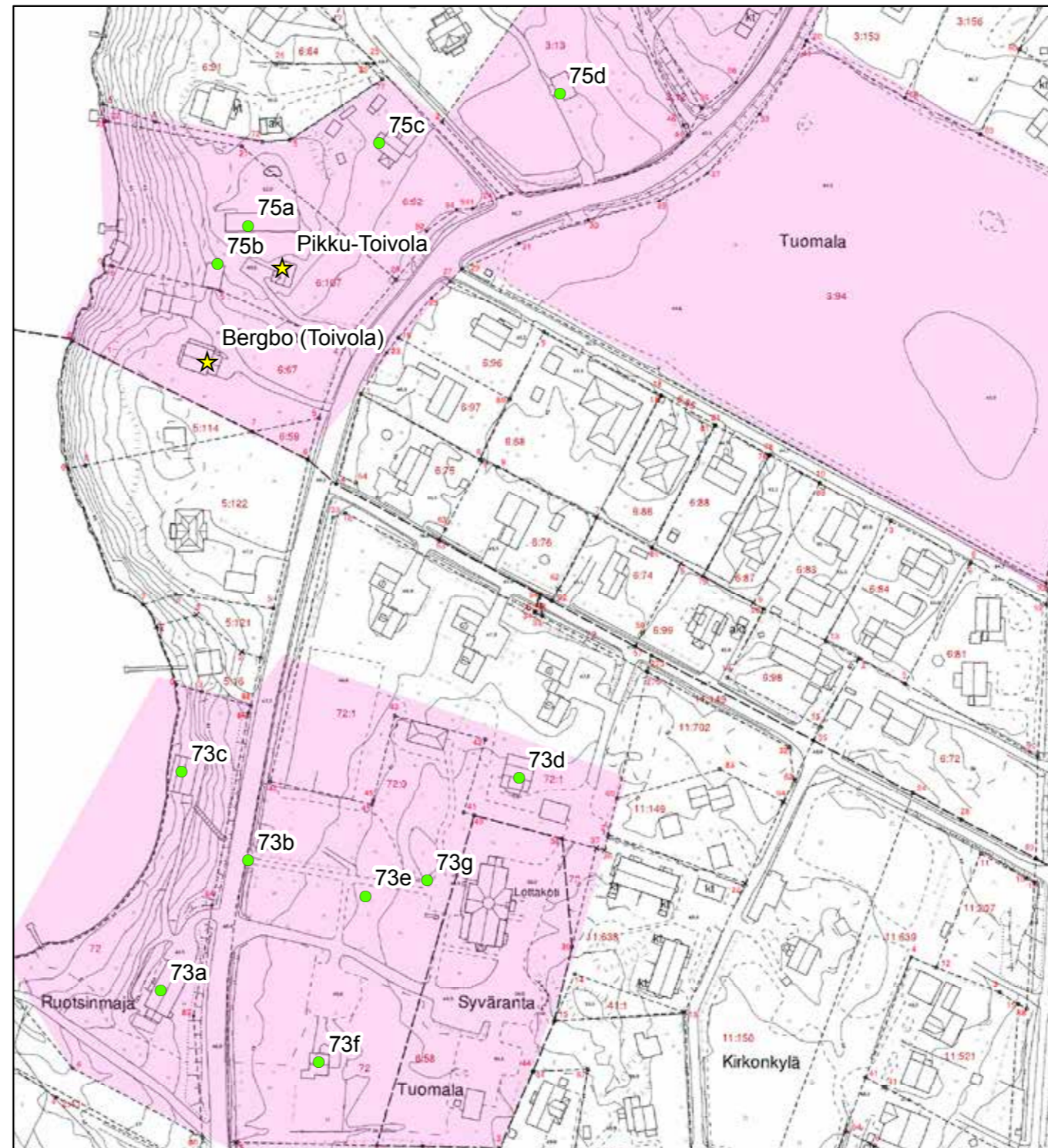
72B Männistön mökki taustalla ja alapuolella Jannen sauna 72D Syväranan saunalta nähtynä.

72 Onnelan rantaa saunoineen.

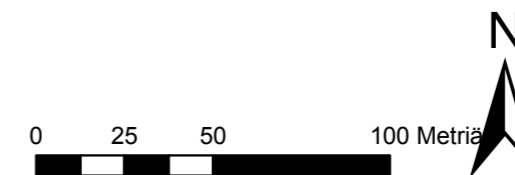
73. Syväranta

Syväranta on Tuusulanjärven vanhimpia huvilapalstoja; palstat syntyivät uusjaon yhteydessä 1869-1885 ja varsin moni päätyi myyntiin tarpeettomina kantatilojen kannalta. Syvärannan osti vuonna 1869 entinen kenraalikuvernöörkanslian virkamies Birger Lundahl Gustavelundin kartanon omistajalta, kanslianeuvos Alexander de la Gardielta. Lundahl myi paikan vuonna 1876¹⁹⁰ senaattori Viktor von Haartmanille, joka piti tonttia huviloineen hallussaan vain kolme vuotta myyden sen lokakuussa 1879 (kaartin)kapteeni Gotthard Björklundille (1837-1914)¹⁹¹. Lundahlin ja Haartmanin ajalta on säilynyt kolme palovakuutusasiakirjaa.¹⁹² Björklundin perhe omisti paikan vuoden 1904 loppuun asti. Kapteeni Björklundin vuonna 1895 tapahtuneen konkurssin jälkeen tila hankittiin kapteenin vaimon nimiin vuonna 1896 ja myytiin moskovalaiselle nimineuvos Konstantin Ushkoville vuonna 1904. Björklundien aikana Syvärannassa asui pääasiassa vuokralaisia. Syvärannan viereinen Onnelan tila huviloineen oli kuulunut niinkään Björklundille, ja Onnela siirtyi perheen Johanna-tyttärelle seuraavana vuonna.¹⁹³

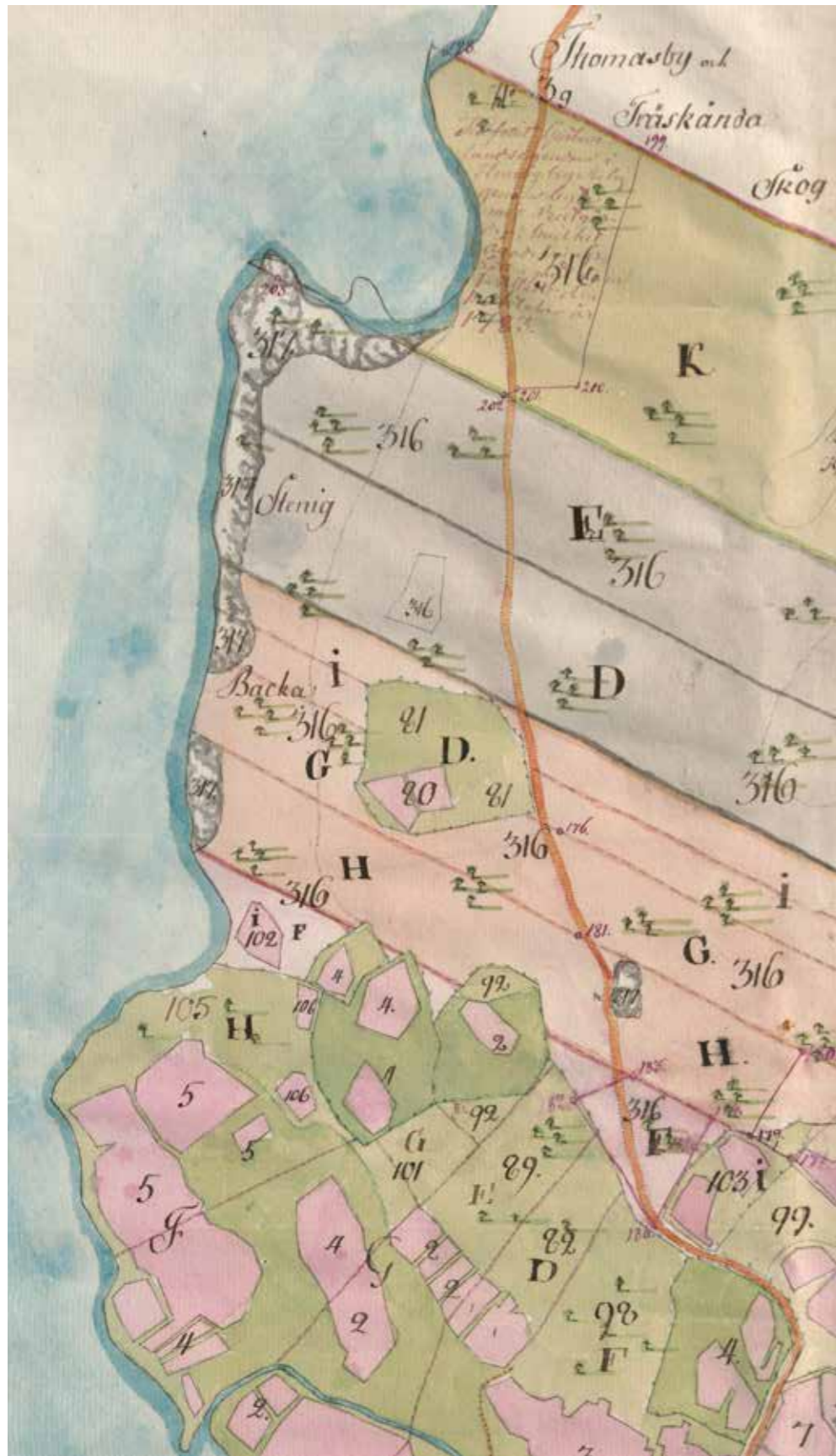

© Tuusulan pohjakartta 2016

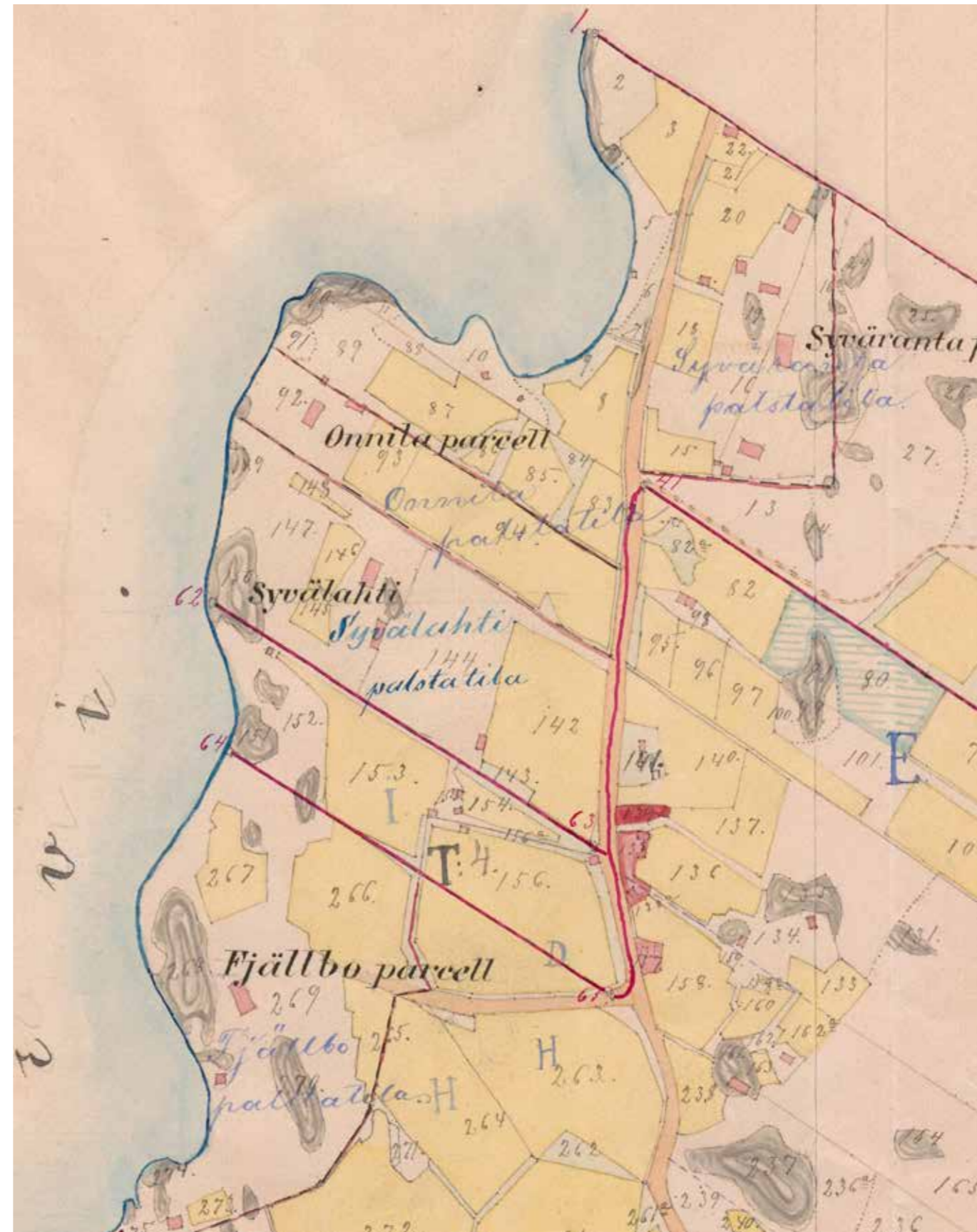
- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

190 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja VII, s. 46.
191 Timo Lehtonen, Tuusula-seuran aikakirja VI, s.40
192 Härö.
193 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja VII s. 46-53

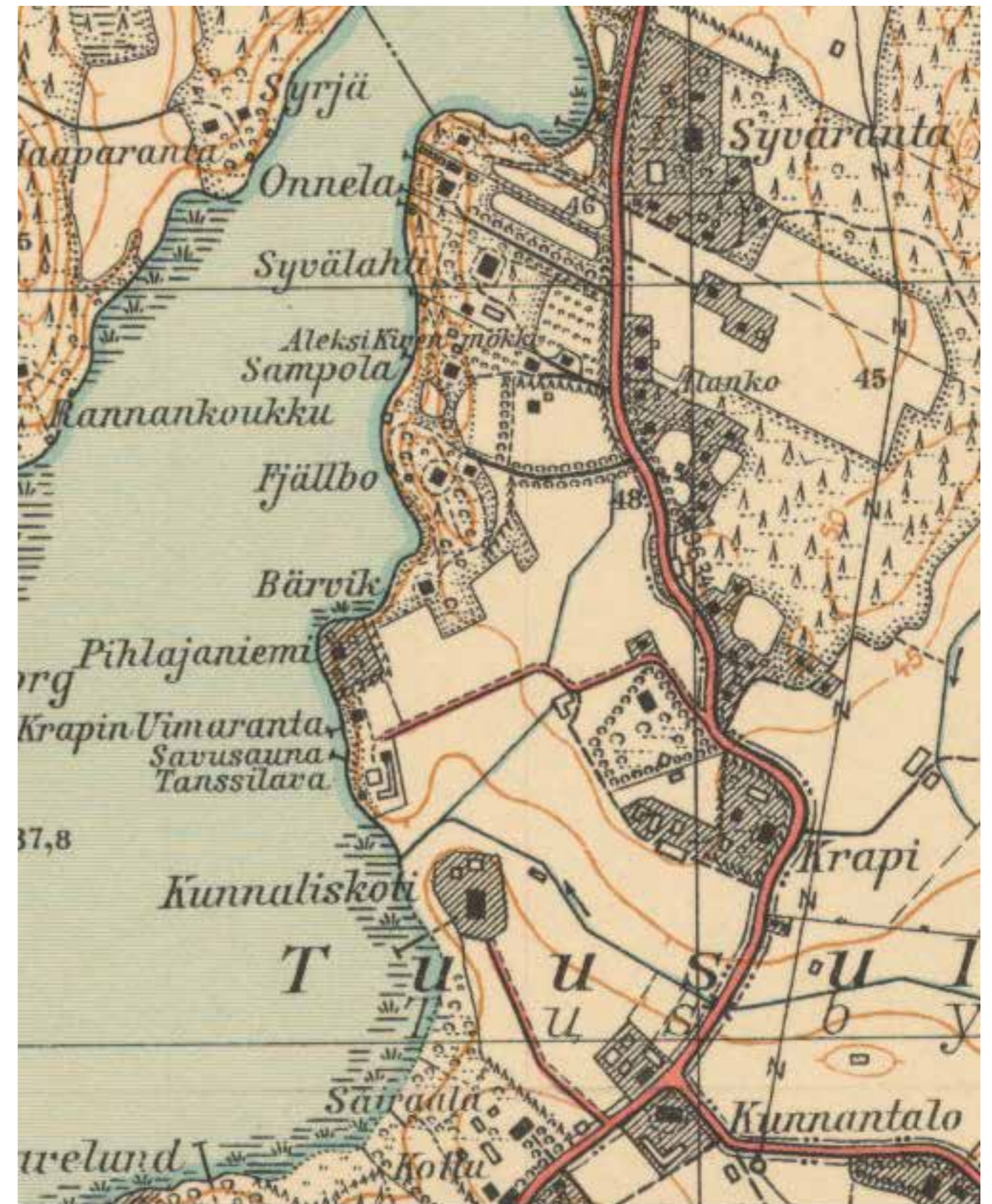
Syvärannan tontti on 1700-luvun lopulla pelkkää metsikköä.
Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777
(B50:3/7-13). KA.

Syvärannan tontilla näkyy jo päärakennus, eteläinen sivurakennus talousrakennuksineen, puutarhurintalo tontin pohjoislaidalla sekä keskellä tonttia talousrakennuksia.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Vuonna 1898 laaditussa Senaatin kartassa näkyy lähes samat rakennukset kuin vuoden 1888 isojaonjärjestelykartalla. Lisäksi etupiha on esitetty puistomaisena puutarhana kaarevine pihateineen. Karttalehti IX 30. KA.

Vuonna 1937 topografikartalla esiintyy edelleen moni vuonna 1888 kuvattu rakennus, vaikka perimätiedon mukaan rakennuksia on purettu ja myyty pois jo 1920-luvun alussa. Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Syvärannan alkupuolen vuosikymmenistä ei ole juurikaan tietoja. Palsta oli laaja, se käsitti maata Tuusulanjärven Syvälahden kohdalla sekä Rantatien länsi- että itäpuolelta. Vuosisadan alussa myytiin pieni osa maata Toivolan huvilapalstan omistaneelle kapteeni Georg Fraserille.¹⁹⁴

Vanhoista topografikartoista selviää, että vuoden 1871 tienoilla Syvärannassa on suureellisempi ja selkeämpi pihapiiri ja rakennuskanta kuin vuoden 1898 topografikartalla, jossa myös pihan paikka on siirtynyt ja toisaalta naapuritonttien Onnelan ja Syvälahden rakennuskanta on jäänyt merkitsemättä, vaikka sitä todistetuksi on ollut olemassa 1870-luvun alusta asti. Näiden kahden venäläisajan kartan geometria ja monet maastonmuodot eroavat toisistaan myös merkittävästi. Hieman yllättäen vuoden 1871 ja vuoden 1928 topografikartat ovat miltei yhtenäisiä toisiinsa verrattuna myös topografian suhteen, joten vuoden 1898 karttaa ei voi pitää luotettavana ja myös kertomus Ushkovien ajasta jää kaipaamaan tarkempaa arkistotutkimusta.¹⁹⁵

Härön mukaan Ushkovien kymmenen vuoden aikana Syväranta oli suurellisin ja kansainvälisin Tuusulanjärven huviloista. Päärakennuksesta laajennettiin komea, nikkarityylinen ja tornillinen huvila ja rakennettiin viisi pienempää vierashuvilaa sekä palvelijoiden talo. Huvilan puisto muokattiin uuteen asuun suihkulähteineen ja rantaan rakennettiin laituru uimakoppeineen sekä pumppuhuone - ja pumppua pyörittämään tuikeharvinainen sähkögeneraattori. Huvilassa vierailleet taiteilijat vetivät maineeltaan täysin vertoja Tuusulanjärven suomalaiselle taiteilijayhteisölle. Syvärannassa vierailleet muusikot olivat aikakautensa merkittävimpiä kansainvälisiä tähtiä, huvilalla viihtyivät mm. Serge Koussevitzky ja Fedor Shaljapin.¹⁹⁶

73 Syvärannan uusi päärakennus. PS.

73 Syvärannasta näkyy järvelle, maisemaa on avattu.

73 Syvärannan pihassa on purettujen rakennusten kivijalkoja kerätty kukkapenkeiksi.

73 Syvärannan puistoa 2016.

73G Syvärannan kunnostettu suihkuallas.

194 Mikko Härö. Fraserin suvulla oli yhteyksiä järven toiselle puolen Vanhankylän kartanomaikaupan kautta. (Anni Äströmin, Anni-tädin muistelmat)

195 Karttavertailu; Vähätalo.

196 Mikko Härö; perustaa väitteensä Antti Halosen kirjoitukseen "Syvärannan bojaarisatu" teoksessa Taiteen juhlaa ja arkea. (1952). Tämän "muistelma" todenperäisyys on hieman arveluttavaa ja vailla arkistolähteitä (kirjeet jne).

Vuodet 1916-1922 Syväranta oli norjalais-puolalaisen lääkäri Herman Hansenin omistuksessa. Hansen myi ensialkuun vierashuviloita¹⁹⁷ ja palvelusväen talon Keravalle Hakalan talon asuinrakennukseksi palaneen tilalle ja lopulta koko palstan Onni W. Tuiskun säätiölle, joka perusti Syvärantaan sanomalehtimiesten lomakodin. Erään tiedon mukaan myös Ala-Kuninkaala eli vanhempi Kallio-Kuninkalan asuinrakennuksista olisi Syvärannan tontilta lähtöisin.¹⁹⁸ Eräiden Hansenien sukualbumissa olevien valokuvien perusteella nykyisestä päärakennuksesta kaakkoon on sijainnut taitekattoinen, hirsipintainen mökki, jonka itäpäädyssä on niinkään ollut taitekattoinen umpikuisti. Samaisissa valokuvissa on myös nähtävissä, että päähuvilan eteläpuolella, pääty kohti Rantatietä, on sijainnut miltei yhtä suuri mutta ulkoasultaan hieman vaatimattomampi huvila, jonka ikkunoiden koristelu on hyvin yhtenevä päärakennuksen kanssa. Tämä huvila on saattanut olla jopa suurempi kuin itse Syvärannan päärakennus, sillä eräässä talvella Tuusulanjärveltä otetussa valokuvassa näkyy päärakennuksen eteläpuolella erittäin suuri vaalea rakennus samoilla kohdilla: nykytilanteessa tämä rakennus sijoittuisi nykyisen sisääntulotien paikalle ja Tikka-talon pohjoispuolelle, osittain jopa päälle. Rannassa on nykyisen Rantasaunan kohdalla samankokoinen ja henkinen rantarakennus, jossa on nykyisestä poiketen kaksikerroksinen ja telttakattoinen päätyosa; voi hyvin olla, että vuonna 1937 rakennetuksi mainittu rantasauna onkin muodistettu ja tornipääty purettu.¹⁹⁹

197 Kaisa Kinnunen, Tuusula-seuran aikakirja XXIV, s. 13-20.
198 Jaana Koskenranta, kevät 2015.
199 <http://89.66.1.16/hansen/index.htm>

73B Syvärannan kunnostettu portti 2016.

Lomakoti toimi vuoteen 1936. Tuolloin paikan osti Lotta Svärd -järjestö, joka muutti sen lomakotinsa ohella kurssikeskukseksi. Näin järjestö sai koulutuskeskuksen läheltä suojeluskuntajärjestön vastaavaa laitosta, nykyistä Taistelukoulua. Päärakennuksen sisätilat uusittiin perin pohjin, kun taloon rakennettiin uusi keittiö ja yli kaksikymmentä asuinhuonetta. Lisäksi torni poistettiin ja rantaan rakennettiin uusi rantasauna Matti Heusalan piirustusten mukaan; Lottakoti oli valmis 1937. Rantatien toiselle puolelle, järven rantaan, pystytettiin vuosina 1940-1941 ruotsalaisen sisarjärjestön lahjoittama Ab Svenska Trähus-valmistalo, ns. Ruotsinmaja (73a; 1 luokka). Vuonna 1944 Syväranta siirtyi lakkautetulta lottajärjestöltä Suomen Naisten Huoltosäätiölle. Vanha päärakennus paloi maan tasalle aprillipäivänä vuonna 1947. Samana vuonna Puutalo Oy lahjoitti järjestölle Tikka-valmistalonsa (73f; luokka 2), joka sijoitettiin palstalle. Nykyään paikalla sijaitsee arkkitehti Irmeli Visannin suunnittelema ja vuonna 1995 rakennettu betonielementtirunkoinen Lottamuseo, joka mukaillee palaneen huvilarakennuksen muotoa ja kokoa. Syvärannan tontin

73 Syvärannan lottapatsas.

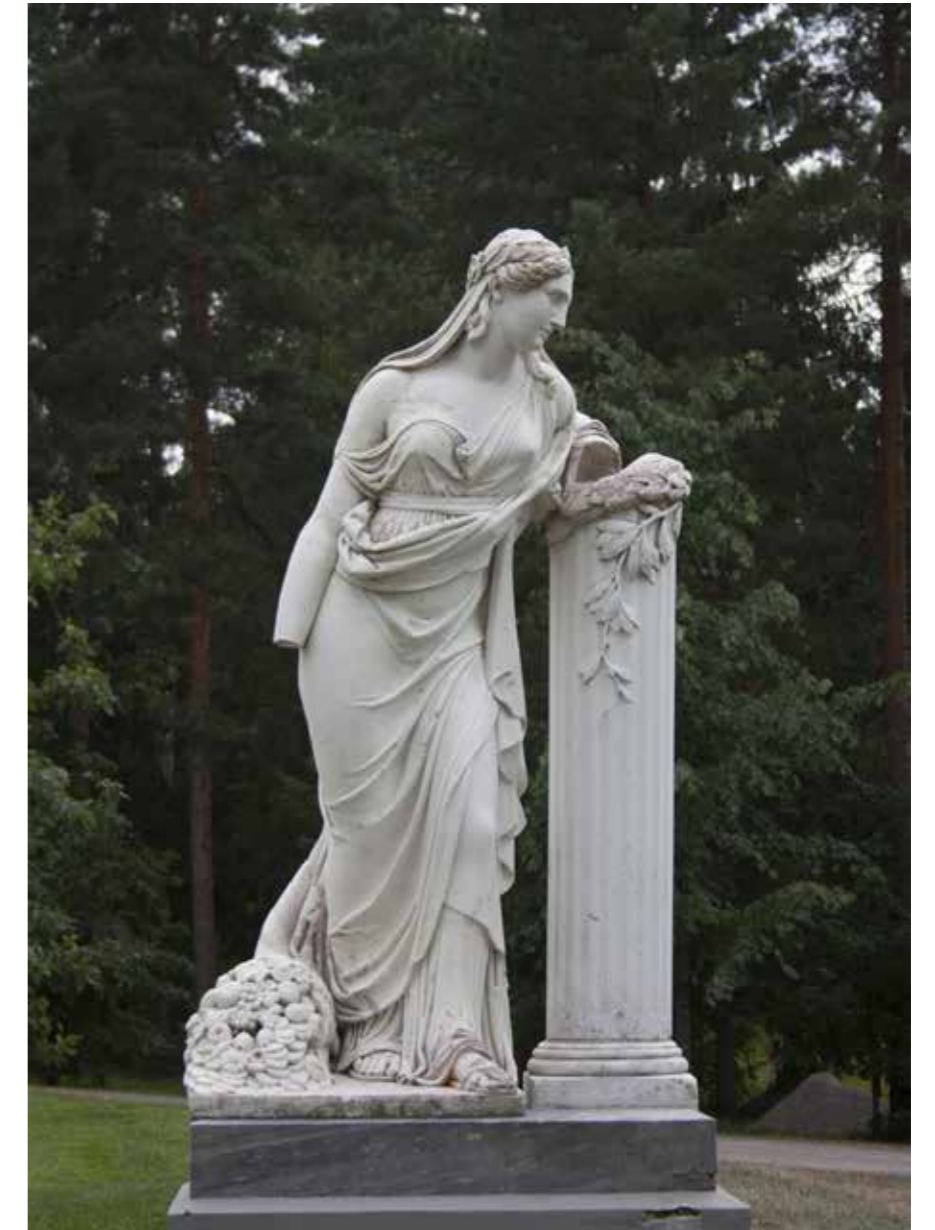
pohjoisreunaan on uuden päärakennuksen kanssa samanaikaisesti rakennettu uusia pieniä paritaloja²⁰⁰, jotka ovat sopeutuneet varsin hyvin vanhaan rakennuskantaan edustaen kuitenkin samalla modernia puurakentamista.

Vuosisadan alussa luotu puisto on nykyisin kulttuurihistoriallisesti keskeisin osa vanhaa huvilapalstaa ja sen erityinen helmi on Josefina kutsuttu marmoriveistos, joka on viimeistelemättömän selkäpuolensa perusteella lähtöisin jonkin rakennuksen/rakennelman seinustalta ja otettu uuteen käyttöön. (73e; luokka 1). Josefinan betonijalusta ja betoninen suihkuallas (73g; luokka 1) ovat keskenään saman ikäisiä ja todennäköisesti samalta ajalta kuin porttikin eli Ushkovien hankintoja.²⁰¹ Puiston reunalla sijaitseva valkoinen asuinrakennus on Ushkovien aikainen ja heidän rakennuttama puutarhurin asunto (73d; luokka 1).²⁰² Rannan Ruotsinmaja on sekini jäljellä.

200 Tuusulan rakennusrekisteri.

201 Kaisa Kinnunen, Lottamuseon amanuenssi; tarkennus inventointiin syksy 2014.

202 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja VII s.46-53. Perustanee väitteensä Härön ja Halosen teksteihin.

73E Syvärannan Josefina kutsuttu patsas.

Syvärannan tyylikäs funkista ja klassismia yhdistelevä lyhytnurkkainen, hirsirakenteinen betonikivijalalla/kellarikerroksella varustettu rantasauna on rakennettu vuonna 1930²⁰³ (73c; 2-luokka) ja Syvärannan portti on vuosina 1903-04 valmistettu Tampereella Tuomas Wikholmin kuparisepäntörmässä.²⁰⁴ (73b; 1-luokka); portti kiviaitoineen on varustettu s-6 merkinnällä asemakaavassa. Syvärannan rakennuksista rantasauna ja Ruotsinmaja on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä; ns. Puutarhurin asunto on varustettu sr-11-merkinnällä. Koko alue on asemakaavaan merkitty YM-1/s merkinnällä.

Syvärannan huvilapalstalla on kulttuurihistoriallista, henkilöhistoriallista ja erityisesti maisemallista arvoa. Erityisen arvokas on pihapiirin ja puiston sekä päärakennuksen sijainnin ja järven välinen suhde. Päärakennuksen ja puistoakselin sekä järven välistä asetelmää ei saa rikkoa rakentamisella: keskeinen alue tulee pitää vastaisuudessa avoimena, kukkaistutuksin elävöitettynä ja järvenrannan tiheää kasvustoa on avattava niin, että järvi näkyy portilta; huvilapalstaa erotti jo 1800-luvun lopulla pölyisestä maantiestä leikkattu kuusialta. 2 LUOKAN ALUEKOHDE.

73C Syvärannan funkistyylinen rantasauna etelästä.

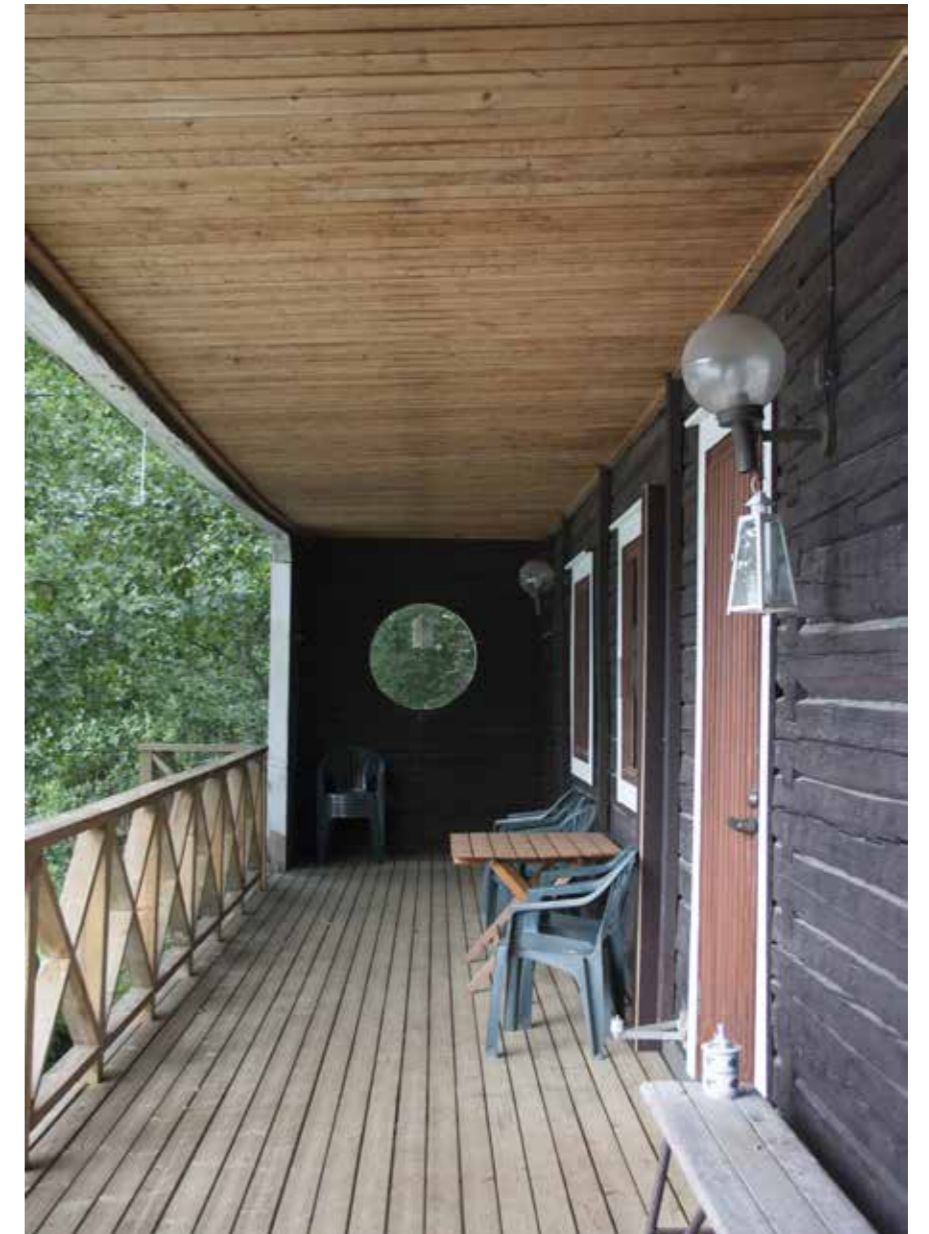
73A Syvärannan vierasmaja eli Ruotsinmaja.

73 Syvärannan rantasaunan 73C puukatos noudattaa saunan tyyliä.

73C Syvärannan rantasaunan terassi ja kaareva sisäänkäynti.

73C Syvärannan rantasaunan terassin pohjoispäässä on pyöreä ikkuna-aukko.

203 Tuusulan rakennusrekisterissä vuosi 1920 kaikkien Syvärannan rakennusten kohdalla on virheellinen.

204 Kaisa Kinnunen, Lottamuseon amanuenssi. Tarkennus inventointiin syksy 2014. Portti kunnostettiin vuonna 2011 ja tuolloin selvitettiin sen alkuperä ja tekijä.

73D Syvärannan vanha puutarhurintalo on ainoa alkuperäinen rakennus huvila-ajalta.

73A Syvärannan Ruotsinmajan eteläpääty.

73F Tikkatalo toiselta puolen pihaa.

73D Syvärannan puutarhurintalo etelästä.

73A Syvärannan Ruotsinmajan länsijulkisivu rannalta.

73F Syvärannan Tikka-tyyppitalo.

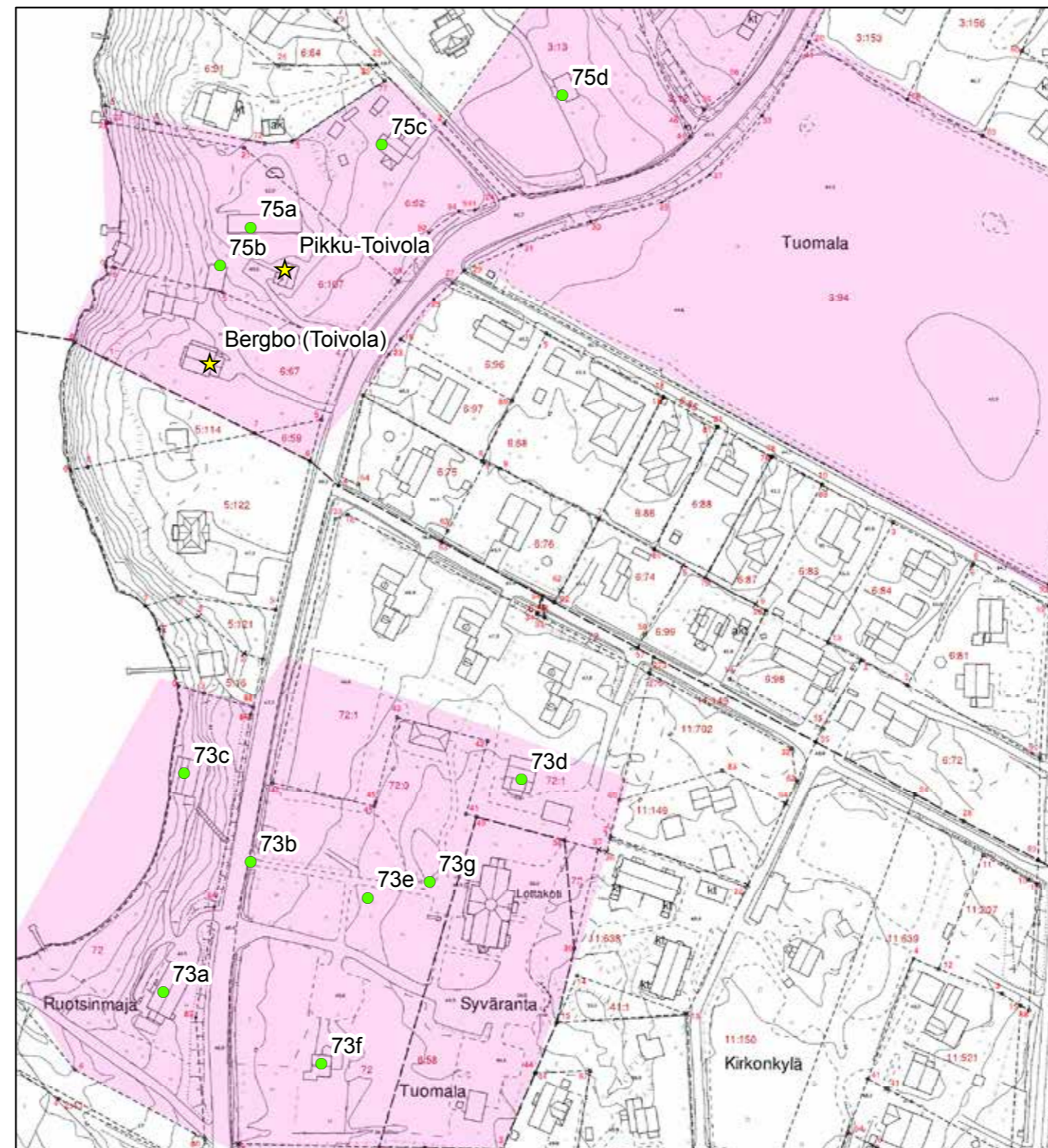
73D Syvärannan puutarhurintalon itäpääty.

73D Syväranta puutarhurintalo.

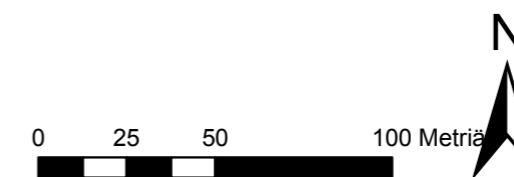
74. Bergbo (Vanha Toivola)

Vanha-Toivola on jäänne Pöngön tilasta vuonna 1872 erotetusta Toivolan huvilapalstasta.²⁰⁵ Toivolan ensimmäinen omistaja oli Viaporissa palvellut eversti F.W. Fraser ja hänen jälkeensä hänen poikansa, kaartin kapteeni Georg Fraser.²⁰⁶ Toivola halottiin vuonna 1903 Toivola ja Kaistaleen palstatiloihin, Toivola jaettiin edelleen vuonna 1939 Toivolan ja Bergbon palstoiksi.²⁰⁷

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

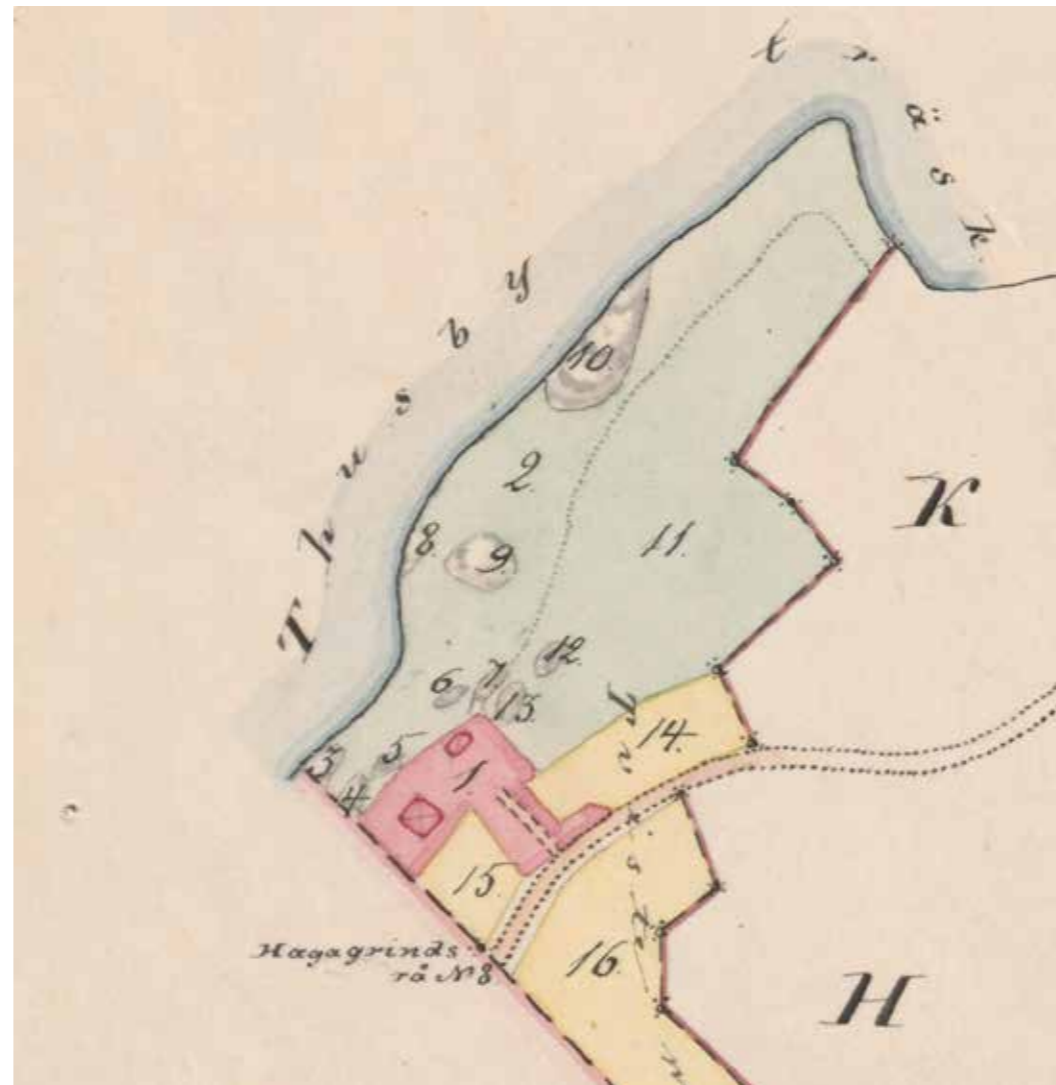
205 Tuusulan kiinteistörekisteri
206 Kotiseutumme kirja, s. 223.
207 Tuusulan kiinteistörekisteri

1700-luvun lopulla Toivolan tontti on metsäistä maata, jonka pohjoisosat on raivattu aitojen ympäröimäksi pelto- ja niittypalstoiksi.

Carl Petter Hagström ja Carl Boisman vuonna 1779.

Tuomala / Thomasby; Thomasby och Träskända: Egokarta med karta- och delningsbeskrifning samt rösebeskrifning öfver omkretsraerne 1779-1780 (B50:2/3-26). KA.

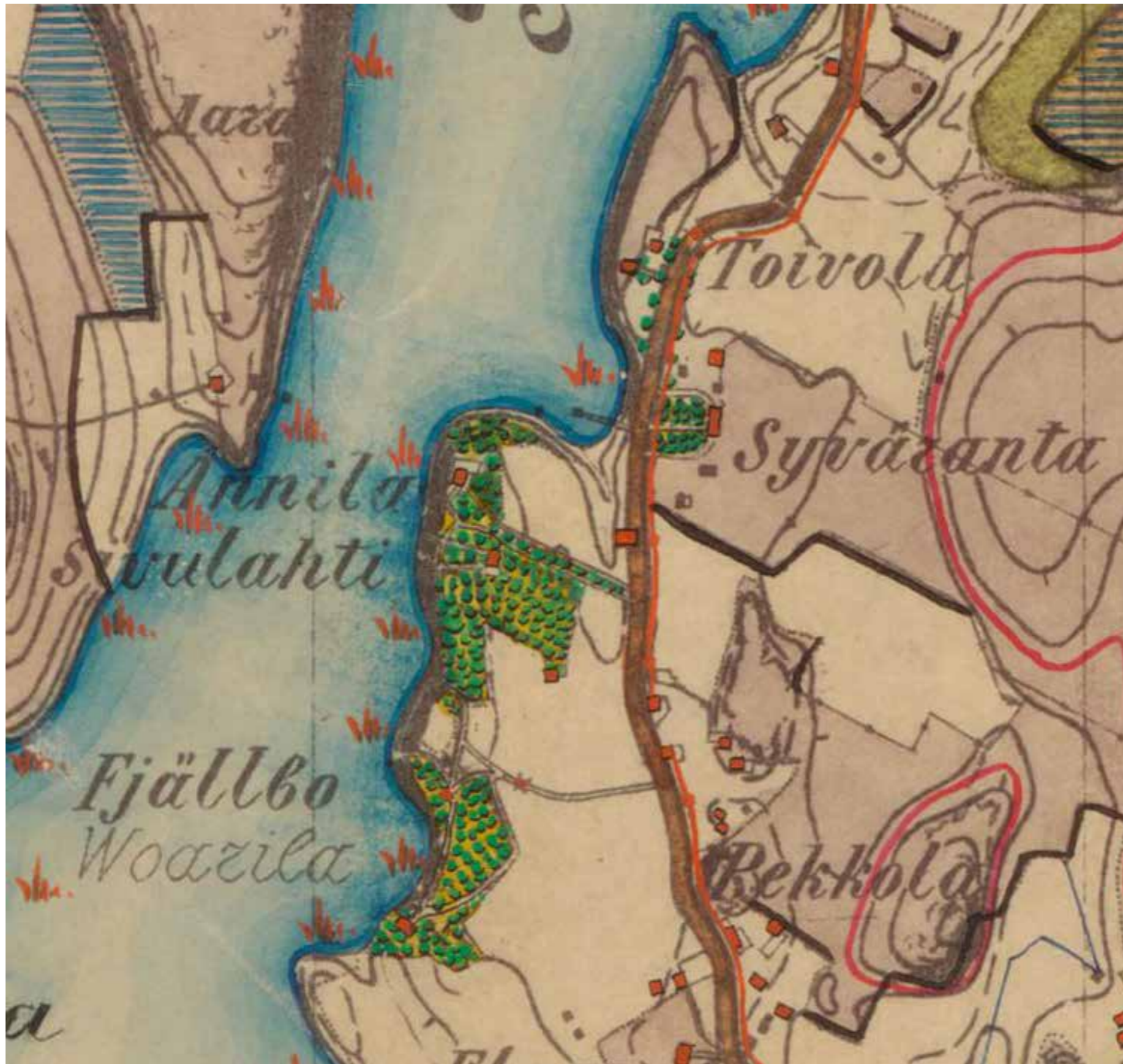
Pöngön eli Puotilan ja Hakalan jakokartalla vuonna 1868 näkyy Bergbon aumakattoiseksi merkitty asuinrakennus ja pieni piharakennus.

Tuomala / Thomasby; Kittilä, Pekkola, Puoti, Kuninkala och Pöngö hemmanen: karta och instrument öfver egobyte 1870-1870 (B50:2/46-48)

Vanhan Toivolan huvila on piirretty vuonna 1883 laaditulle kartalle telttakattoisena. Pikku-Toivolaa ei vielä ole. Rantatien ympärillä on peltoja.

Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Vuonna 1898 laaditussa Senaatin kartassa näkyy Vanha Toivola eli Bergbo ja Pikku-Toivola sekä Rantatietä tässä kohden reunustavat puut.
Karttalehti IX 30. KA.

Bergbon ja Toivolan rakennuksia on kartalla nykyisinkin olemassa oleva määrä.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Nykyinen Bergbon päärakennus on Toivolan vanha asuinrakennus, jonka F.W. Fraser rakennutti itselleen 1870. Pihapiiriin kuului myös navetta ja tallirakennukset,²⁰⁸ jotka jäivät pojan, Georgin vaimon sisaren, Anni Åströmin (Anni-täti) ostamaan Pikku-Toivolan puolikkaaseen ja ne ovat edelleen olemassa. Georg rakennutti itselleen huvilan Fredriksbergiin, mikä tunnettiin myöhemmin Suvilahtena. Hanna Fraser, Anni-tädin sisko hankki Toivolan huvilan takaisin itselleen vuonna 1936.

Rakennusta on aikojen kuluessa muutettu erittäin vähän: Rantatien puoleinen, lautarakenteinen, kaksikerroksinen jatkekin on vuodelta 1870, sillä se esiintyy taiteilija Fanny Lundahlin vuonna 1874 maalaamassa taulussa. Fanny oli kesänvietossa Syvärannassa setänsä luona ja maalasi tuolloin vastapäisen naapurinsa harjoitusmielessä.²⁰⁹ Se on kaksikerroksinen, harjakattoinen hirsirakennus, jonka sivuilla on matalammat, yksikerroksiset siivekkeet. Länsipään toiseen kerrokseen on puhkaistu parveke, itäpäässä on edellä mainittu koristeellinen kuisti. Talo on osin pysty-, osin vaakavuorattu. Ikkunat on viime aikojen korjauksissa muutettu 12-ruutuisiksi. Bergbo sijaitsee Rantatien mutkassa, paikalla jolta se näkyy kauniisti tielle. Asuinrakennus on merkitty asemakaavaan sr-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

74 Bergbon huvilan pohjoisjulkisivu.

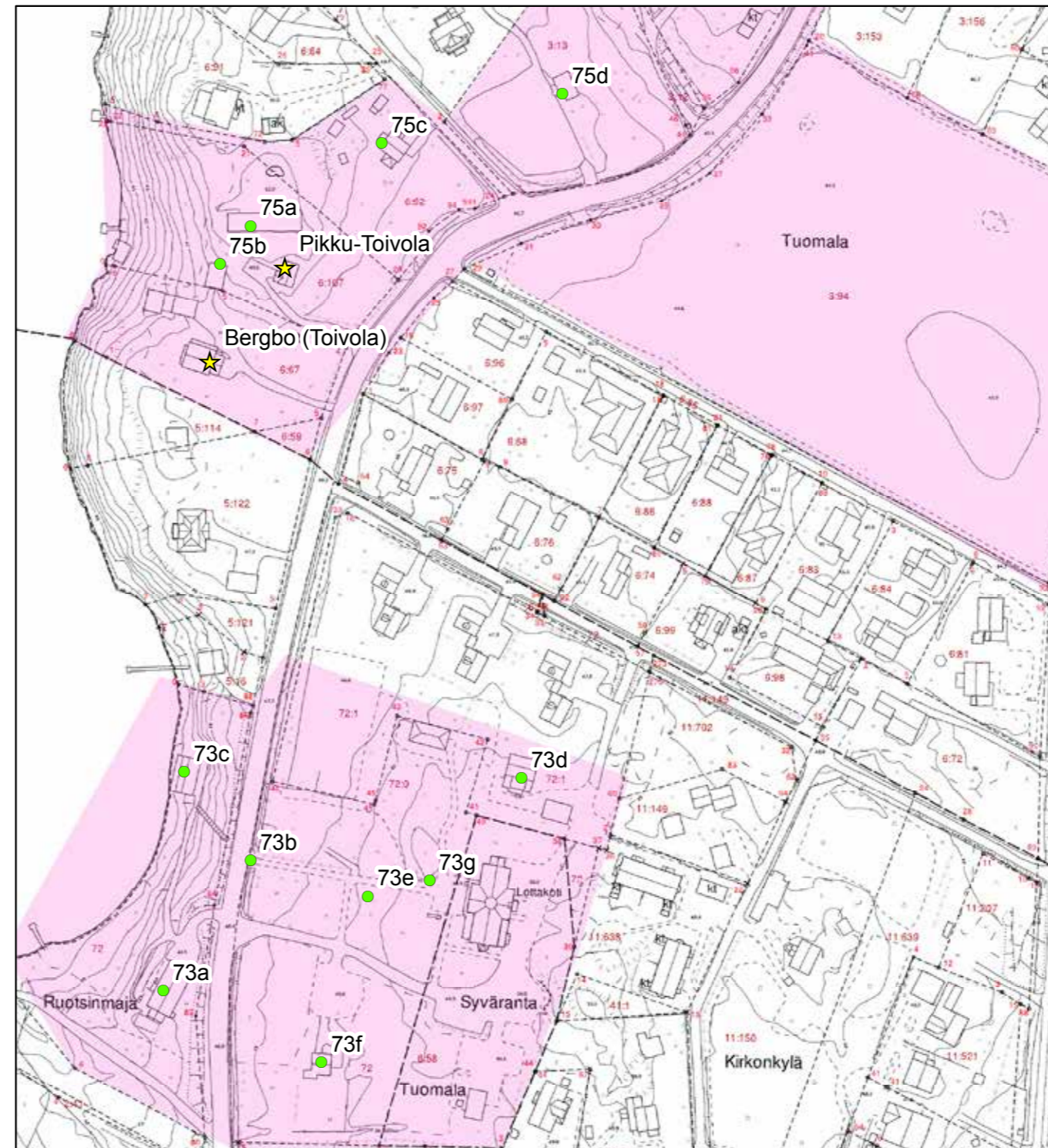
74 Bergbon itäpääty ja koristeelliset ikkunat.

208 Kotiseutumme kirja. s.223.

209 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 21.

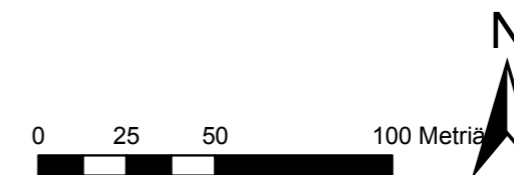
75. Pikku-Toivola

Pikku-Toivola on vuonna 1947 muodostettu osa vanhaa Toivolan palstatilaa.²¹⁰ Sen ensimmäinen omistaja Anni Åström, Vanhankylän kartanon tyttäriä, muutti paikalle kuitenkin jo vuonna 1913 ja asui täällä kuolemaansa 1949 asti.²¹¹ Pikku-Toivolan rakennukset ovat jo Anni Åströmiä edeltävältä ajalta eli ne ovat Toivolan vanhat talousrakennukset ja palvelijoiden mökki, jota hieman laajennettiin Annia varten eteiskuistilla.²¹²

© Tuusulan pohjakartta 2016

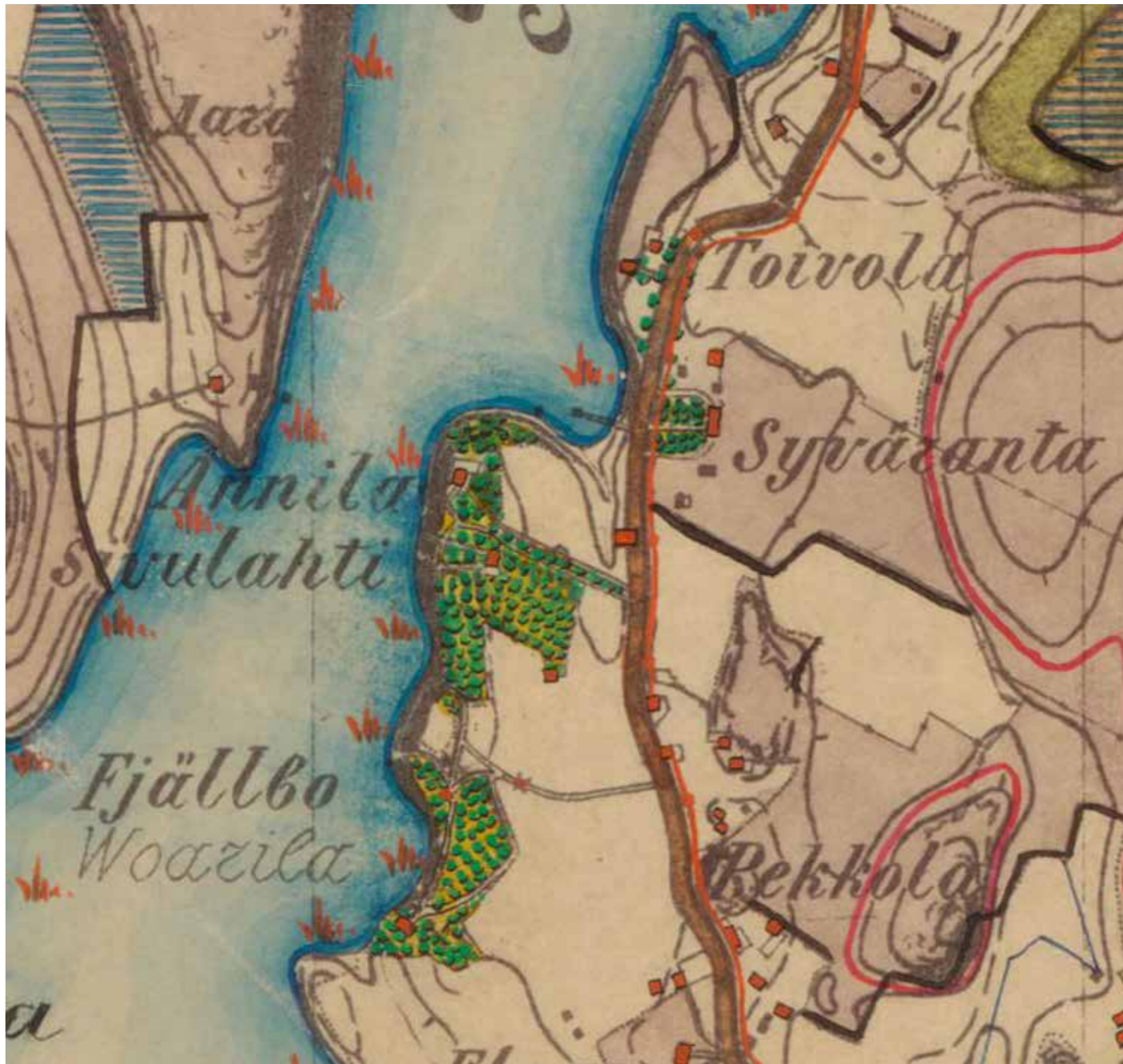
- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

210 Tuusulan kiinteistörekisteri

211 Esther Hjelt-Cajanus, Vanhankylän kapteenska ja Anni-täti

212 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 21.

Vuonna 1898 laaditussa Senaatin kartassa näkyy Vanha Toivola eli Bergbo ja Pikku-Toivola sekä Rantatietä tässä kohden reunustavat puut. Karttalehti IX 30. KA.

Pikku-Toivolan rakennuksia on kartalla nykyisinkin olemassa oleva määrä, Kesäranta on merkitty jopa suurempana kuin Pikku-Toivola. Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Palstan rakennukset muodostavat idyllisen kokonaisuuden Rantatien länsipuolelle, kapeahkolle kaistaleelle tien ja järven välissä. Kuusiaita suojaa tielle päin pientä parin huoneen hirsimökkiä. Punaiseksi maalattu mökki on yksikerroksinen, satulakattoinen ja pystyvuorattu. Sitä vastapäätä on kaunis luhtiaitta osittain pitkänurkkainen, yläkerrastaan kaksihuoneinen; luhdin sola on lyhytnurkkainen (75b; luokka 2). Aitta on muutettu asunnoksi. Asuinrakennus ja aitta on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. Pihan pohjoissivulla ovat kärryliiteri ja navetta (75a; luokka 3) päädyt kiinni toisissaan. Kohteella on maisemallista ja historiallista merkitystä.

Pikku-Toivolan naapuritontilla, niinkään vuonna 1947 Toivolasta murretulla²¹³ Kesärannan 1910-20-luvun asuinrakennusta muistuttavalla kesäasumuksella (75c; luokka 2) on maisemallista arvoa. Alkujaan Kesäranta on ollut ympäri vuoden asuttu.²¹⁴

Kesärannan läheisyydessä on myös Bovik, eläinlääkäri Varpion rakennuttama 1960-luvun modernismia edustava huvila. Varpion jälkeen huvilassa asusti parin vuosikymmenen ajan kuvataiteilija Martti Könönen. (75e; luokka 2)

Rantatien maisemaan kuuluu myös pieni Toivolan vanhoilla mailla sijaitseva pieni lyhytnurkkainen vuoraamaton hirsimökki, jonka historialta ei ole tarkempaa tietoa. Mökki on kunnostettu ja sille on rakennettu uusi avokuisti. (75d; luokka 2). **2 LUOKAN KOHDE.**

213 Tuusulan kiinteistörekisteri

214 Kesärannasta ja Pikku-Toivolasta on Syvärannan Hansen ottanut kuvia vuosina 1916-22 ja näissä Kesäranta on talvella asuttu ja vielä vaalealla hirsipinnalla.

75A Pikku-Toivolan navetta ja ikkunat.

75 Pikku-Toivolan päärakennus.

75B Pikku-Toivolan pariluhtiaitta on muutettu asunnoksi.

75D Toivolan naapurissa oleva kunnostettu mökki.

75A Pikku-Toivolan puurakenteinen navetta.

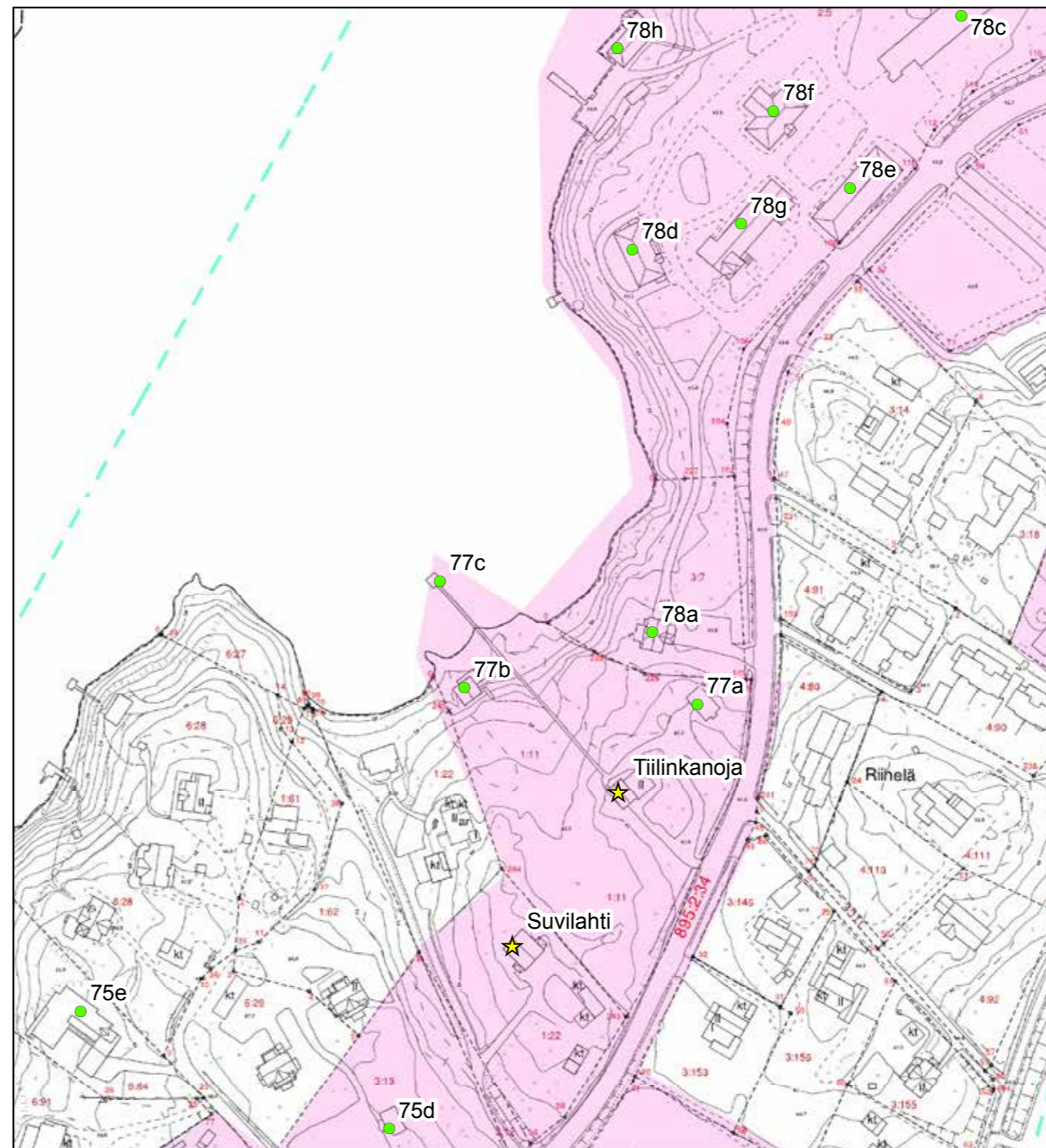
75C Kesärannan pieni kesähuvila.

75C Kesärannan huvilan pääsisäänkäynti ja terassi.

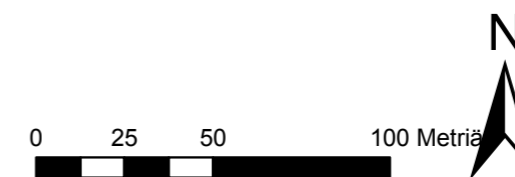
76. Suvilahti

Suvilahden huvilapalsta on erotettu leskirouva Fraserin poikineen omistamasta Toivolasta²¹⁵ vuonna 1877 Georg Fraserin avioituttua Hanna Åströmin kanssa. Tuolloin rakennettiin myös Fredriksbergiksi kutsuttu huvila. Vuonna 1912 huvila myytiin rakennusmestari Gustaf Adolf Waltoselle²¹⁶, joka todennäköisesti suunnitteli palstansa muut rakennukset. Aluksi huvila oli koko perheen kesäpaikka, sittemmin samaisen Valtosen perheen naimattomien tyttärien kesäasuntona²¹⁷.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▬ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

215 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 21
216 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 494.
217 Sirkka Huotari, Tuusula-seuran aikakirja VI, s. 53.

Suvilahden huvila on piirretty vuonna 1883 laaditulle kartalle telttakattoisena. Rantatien ympärillä on peltoja ja Suvilahden eteläpuolella on niittyjen ympäröimä laskuoja. Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Senaatin kartalla Syvälahden huvila on sijoitettu omalle paikalleen keskelle peltoaukeaa ja ilman mitään pihapiiriin viittaavaa. Karttalehti IX 30. KA.

1930-luvulla Syvälahden pihapiiri on puutarhamainen ja sitä erottaa Rantiestä kuusiaita. Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Asuinrakennus on puolitoistakerroksinen hirsitalo. Se on pääosin säilyttänyt vanhan asunsa, kuten yläosan koristenauhan, kuusiruutuiset ikkunat ja kuistien vinoruutuiset ikkunat. Talon nykyiset värit, ruskea ja nurkkien vihreä ovat 1940-luvulta. Rannan sauna on samanikäinen kuin itse palstakin, vuodelta 1913. Suvilahti sijaitsee Rantatien länsipuolella, Tiilikanojan kesäkodista etelään. Ja sen toisella puolen olivat Saarelan pellot. Tontille on tien varteen noussut kaksi uudisrakennusta, jotka noudattelevat asuinrakennuksen arkkitehtuuria ja värimaailmaa. Päärakennus on asemakaavassa merkitty sr-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

76 Suvilahden huvila on kauniisti säilynyt. PS.

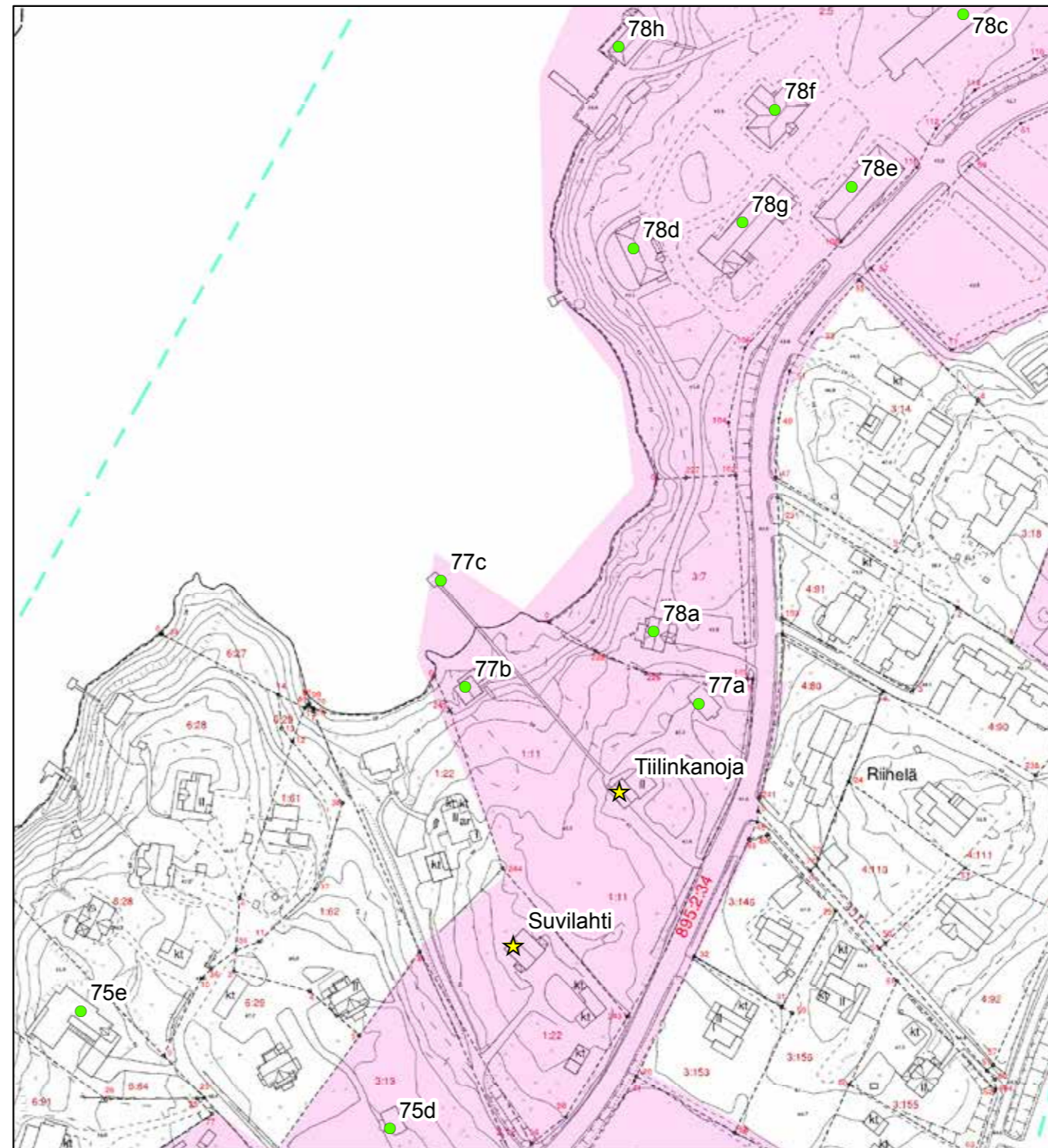
76 Suvilahden piha-alueita.

76 Suvilahden piharakennukset.

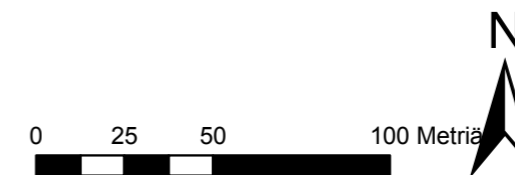
77. Tiilikanoja

Vuodesta 1964 lähtien Helsingin seurakuntien kesäkotina ollut Tiilikanoja on Sofielundin nimellä vuonna 1884 muodostettu palstaila, joka on murrettu Puotilan kantatilan toisesta neljänneksestä. Ensimmäinen merkintä palstan murtamisesta on jo vuodelta 1871, mutta se on toteutettu 1884.²¹⁸ Palstalla ei kuitenkaan juuri ole muistoja sen varhaisvaiheista, mutta vuoden 1928 topografikunnan kartalla näkyy nykyisen päärakennuksen tienoilla huvila.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▬ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Sofielundin huvila on piirretty vuonna 1883 laaditulle kartalle telttakattoisena, mutta sitä ei ole väritetty punaiseksi kuten Suvilahtea. Huvila on sijoitettu kallion päälle ja näkyy karttaotteella ”Syväranta”-tekstin S:n päällä hailakana laatikkona.

Tuomala / Thomasby; Egoreglingskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Senaatin kartalla Sofielundin huvila on sijoitettu aivan Rantatien viereen keskelle peltoaukeaa ja ilman mitään pihapiiriin viittaavaa. Paikka on eri kuin vuoden 1883 kartalla, mutta vastaa pihassa edelleen olevaa punaista paviljonkia.

Karttalehti IX 30. KA.

1930-luvulla Tiilikanojan pihapiiri on puutarhamainen ja sitä erottaa Rantiestä kuusi-aita. Huvilan paikka on jälleen sama kuin vuoden 1883 kartalla. Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Nykyisen kaksikerroksisen asuinrakennuksen on rakennuttanut lasitehtailija A.J. Leppälä vuonna 1938.²¹⁹ Se on varsin erikoinen, romantisoivilla yksityiskohdilla maustettu funkistalo. Taloa voi pitää esimerkkinä aikansa edustus- ja huvilarakentamisesta. Yhdessä Einolan ja Uus-Pekolan kanssa se muodostaa ajallisesti ja tyyllisesti yhtenäisen ja kiintoisan kerrostuman Rantatien rakentamista. Tiilinkanoja on esiintynyt myös suomalaisen elokuvanteon kultakauden tuotoksessa ”Kersantillekö Emma nauroi?”²²⁰

Palstan vanhimmista vaiheista on muistuttamassa kolme rakennusta. Rannassa on kaunis, harjakattoinen hirsisauna (77b; luokka 2)²²¹ Laiturin päässä on harjakattoinen, saunan tavoin profiloiduilla pylväillä ja ristikkokaiteella koristettu uimahuone (77c; luokka 1) 1890-luvulta. Myöhäisempää uusklassistista rakennustyyppiä edustaa kolmas, aivan Koivulahden huvilan rajalla oleva aumakattoine paviljonkirakennus (77a; luokka 2); rakennus lienee 1920-luvulta. Palsta sijaitsee Rantatien mutkassa, tiestä sitä rajaa jonkin matkaa korkeaksi kasvanut kuusiaita. Päärakennus on asemakaavassa merkitty sr-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

77 Tiilikanojan huvilan pääsisäänkäynti.

77A Tiilikanojan paviljonkirakennus.

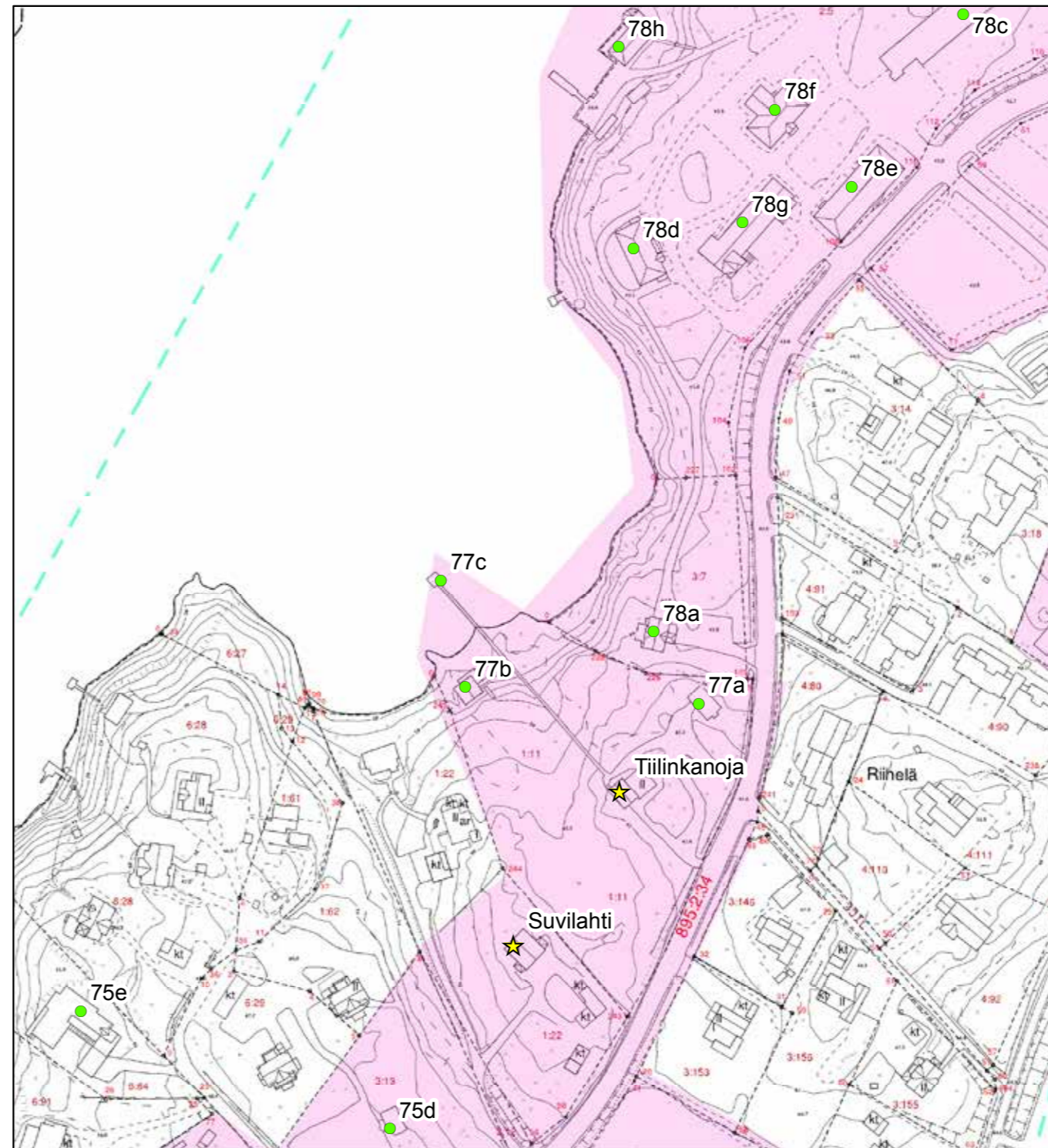
219 Härö; rakennusvuosi löytyy Tuusulan rakennusrekisteristä.

220 Jaana Koskenranta.

221 Rakennusrekisterin mukaan sauna on vuodelta 1938.

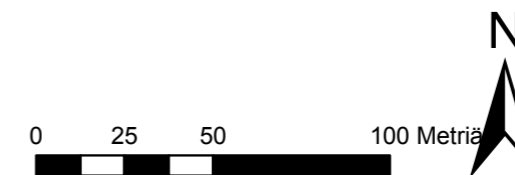
78. Taistelukoulu

Laurikkalan tilasta²²² vuonna 1879 lohkaistun Koivikon huvilatontin tienoilla sijaitsee Taistelukoulu. Koivikon huvilatontin alkuperäinen omistaja oli valtioneuvos Karl Robert Åkerblom, joka rakennutti tontille yksikerroksisen lautaverhoillun, pystyhirsistä rakennetun huvilan ja piharakennuksen. Tämä hirsiosa muodostaa nykyisen kerhorakennuksen vanhimmat osat. Åkerblom kuoli vuonna 1891 ja hänen vaimonsa 1893, jolloin huvila tontteineen jäi perikunnan eli neljän aikuiseksi varttuneen lapsen haltuun vielä neljäksi vuodeksi. Huvilapalstan perikunnalta osti Åkerblomilta tamperealaisen rautakauppiaan leski Bertha Sandberg, joka muutti huvilaan tyttärensä ja sisarensa kanssa. Rouva Sandberg teetätti arkkitehti Woldemar Aspelinilla huvilaan nikkarityylisen julkisivu-uudistuksen ja huomattavan laajennuksen. Laajennuksessa huvilan tiilirakenteinen, mutta lautaverhoiltu osa oli varattu perheen taidekoelmalle. Laajennuksen lisäksi huvilaan rakennettiin kolmikerroksinen torni Sandberg luopui huvilasta vuonna 1900 ja muutti taidekoelmineen Tukholmaan.

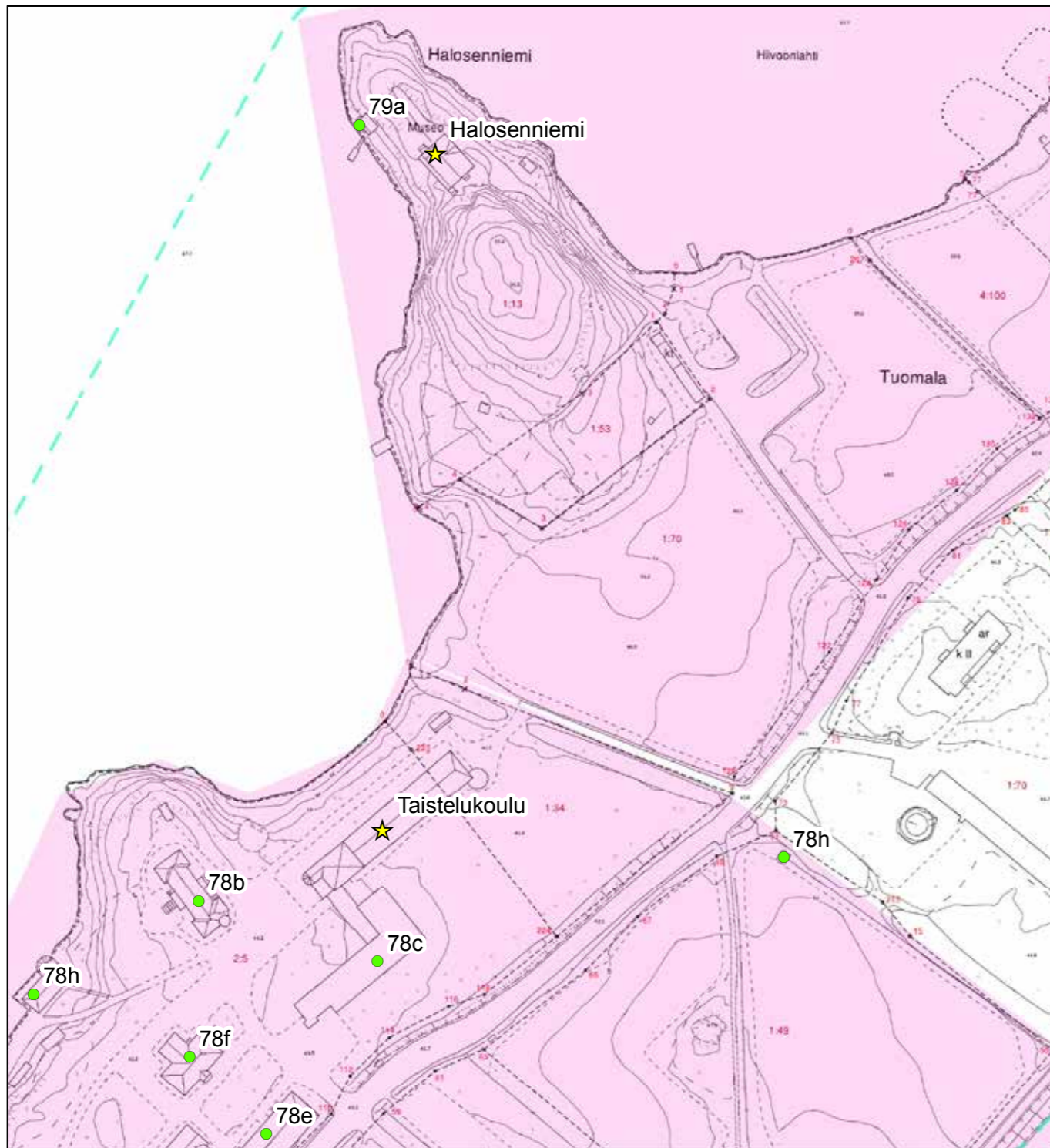

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▬ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

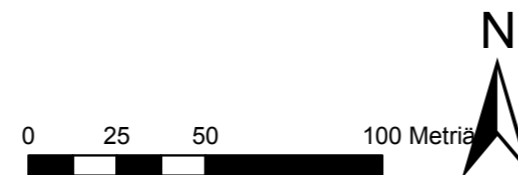

222 Sampo Ahto & al, Taistelukoulu 1927-1977, s. 92.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Taistelukoulun sijoilla on peltomaita, joista osa on merkitty vanhojen sotilaiden ja näiden leskien omistukseen, itse uusi torppa on kylänmäellä. Tuomalan isojakokartta, jonka on laatinut Carl Petter Hagström ja Carl Boisman vuonna 1779.
 Tuomala / Thomasby; Thomasby och Träskända: Egokarta med karta- och delningsbeskrifning samt rösebeskrifning öfver omkretsraerne 1779-1780 (B50:2/3-26). KA.

Koivikon huvila on jo merkitty vuonna 1883 kartalle ja pihapiirissä on viite myös piharakennuksesta, vaikka kartta onkin tällä kohden nuhjahtunut pahasti. Tuomala / Thomasby; Egogleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Vuonna 1898 Koivikon huvilatontilla näkyy päarakennuksen lisäksi pakaritupa ja saunarakennus. Karttalehti IX 30. KA.

Vuoden 1937 kartalla näkyvät lähes kaikki nykyisinkin Taiselukoulun alueella olevat vanhat rakennukset, ainoastaan Vihmalan ja Koivulahden huvilan välissä ollut asuinrakennus ulkorakennuksineen on purettu vuoden 1963 jälkeen. Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Uusi omistaja oli leipurimestari Gustaf Sandberg perheineen; leipurimestari oli toinen Suomen Sokerin perustajista. Uusi varakas omistaja rakennutti tontille lisää talousrakennuksia ja yhden uuden asuinrakennuksen. Puistoon tuotiin patsaita, istutettiin kukkapenkkejä ja rakennettiin kasvihuone eksoottisine kasveineen. Sandberg kuitenkin myi huvilan vuonna 1912 varatuomari Valter O. Parviaiselle, joka vietti huvilassaan lähinnä kesät. Parviaiset myivät Koivikon sisällissodan kynnyksellä helmikuussa 1917 agronomi Uno Hernbergille, jonka vanhempi sisar Gertrud Paloheimo asusti läheisessä Kallio-Kuninkalassa. Uno Hernberg perheineen ehti asua Koivikossa nelisen vuotta, kunnes Uno yllättäen kuoli 1921 ja perikunta möi tilan pikimmiten toimipaikkaa etsivälle Suojeluskuntain Yliesikunnalle, joka²²³ siirsi Hämeenlinnasta pari vuotta aiemmin perustetun päällystökoulunsa toiminnan paikalle. Päällystökoululle ostettua palstaa laajennettiin useaan kertaan 1920-1930-luvuilla lunastamalla etupäässä naapuritontteja ja -tiloja. Lopulta alue oli 88 ha:n kokoinen. Viereistä metsä- ja suoaluetta käytettiin maastoharjoituksiin ja ampu- maratana. Vuonna 1922 lunastetun Grönroosin huvilan **(78a; luokka 1)** eli Koivulahden tilan ja Vihmalan välisessä lahdessa, järvenrannassa oli jopa vesilentoasema lentokonehalleineen.²²⁴ Grönroos rakennutti porakivien varaan perustetun hieman nikkarityylisen, mutta yksinkertaisen puolitoistakerroksisen T-ikkunaisen huvilansa vuonna 1901. Talossa on kaksi kuistia, joista järvelle päin oleva on tyyppinen lasikuisti ja tiellepäin oleva vanhanmallinen sisääntulokuisti, jossa ovi on maantasossa ja portaat nousevat lattian tasalle kuistin sisällä.²²⁵

Sandbergien huvila **(78b; luokka 2)** muutettiin alkuun kouluksi ja asuntolaksi. Rannassa sijainnut sivurakennus muutettiin leipomoksi ja henkilökunnan majoitustiloiksi²²⁶ ja rakennusta jatkettiin neljällä tuvalla ja näitä yhdistävällä sivukäytävällä.²²⁷ Rannan uimalaitos saunoineen **(78h; luokka 1)** hyppytorneineen valmistui 1922 ja urheilukenttä kolme vuotta myöhemmin; uimalaitos on purettu ja sauna on myöhempi: vuodelta 1938. Ensimmäiset varsinaiset uudisrakennukset olivat palstan eteläosaan vuosina 1925 ja 1926 valmistuneet puurakenteiset ja keltaiseksi maalatut Hersala ja Levälä. Hersala oli tarkoitettu opetus-, majoitus- ja varastotiloiksi. Levälä oli voimistelutalo ja urheilutalo, lajissaan ilmeisesti maamme ensimmäinen. Samoihin aikoihin valmistui myös koulun johdon asuinrakennus Vihmala. Sandbergien vanha huvila korotettiin ja uusittiin ulkoasultaan vuonna 1931. Samanaikaisesti huonokuntoiseksi ja ahtaaksi tullut leipomorakennus päätettiin purkaa ja rakentaa tilalle uusi kurssirakennus.²²⁸

Tilantarpeen kasvaessa pyydettiin arkkitehti Martti Paalaselta uuden kurssirakennuksen **(78; luokka 1)** piirustukset. Ne saatiin vuonna 1932, minkä jälkeen rakennusmestari Oskari Wilamo urakoi rakennuksen vuosina 1933-1934. Rannan uusi sauna valmistui vuonna 1938. Koulu oli vuodet 1945-1949 Suomen Punaisen Ristin hallussa.²²⁹ Tämän jälkeen paikalla on toiminut puolustuslaitoksen Haminasta siirtynyt ja tuolloin Adolf Ehrnroothin johtama²³⁰ Taistelukoulu, upseeriston jatkokoulutuskeskus. Taistelukoulu toimi pitkään vanhoissa tiloissa. Hersalan yläkerta muutettiin 1950-luvulla asunnoiksi. Paalosen kurssirakennuksen sisäti-

223 Juhani Vakkuri, Tuusula-seuran aikakirja XXV, s. 34-38.

224 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 524-528.

225 Jaana Koskenranta, virtuaali-Tuusula; Tiilikanoja ja Koivulahti.

226 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 524-528.

227 Jouko Kaivonurmi, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 153.

228 Sampo Ahto, Taistelukoulu 1927-1977, s. 98-100.

229 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 528.

230 Heikki Simola, Tuusula-seuran aikakirja XIX, s. 31.

78B Sandbergin huvila ja pakaritupa pienoismallissa 1890-luvulla.

78B Sandbergin huvilan eteläjulkisivu ulokkeineen.

78D Vihmala ja koristeelliset porrashuoneiden ikkunat.

lat muuttuivat olennaisesti saman vuosikymmenen lopun peruskorjauksessa ja katto muutettiin taitekatosta loivaksi harjakatoksi²³¹ ja ulkoseiniä korotettiin vajaan kerroksen verran, mikä näkyy nykyisin ikkunoiltaan muita matalampana neljäntenä/kolmantena kerroksena. Kurssirakennus sai uuden siiven **(78c: luokka 2)** vuonna 1971; suunnittelijoina arkkitehdit Ålander ja Packalen, jotka vastaavat muistakin 1960-70-luvun aikana rakennetuista lisärakennuksista.²³²

Taistelukoulu sijaitsee Rantatien varrella, Tuusulanjärven rannalla vastapäätä Seittelinniemeä. Vanhan huvilan lähimmät naapurit olivat Halosenniemi ja Sofielund eli Tiilikanoja. Palsta on pitkänomainen ja lounais-koillisuuntainen. Sen lounaispäässä sijaitsee kaksikerroksinen, aumakattoinen **Vihmala (78d; luokka 1)**. Se on vanhaan tapaan asuinkäytössä. Klassistisen rakennuksen yksityiskohdista kiinnostavat huomiota kulmien nelikulmaiset, ulkonevat kuistit altaaneineen sekä risaliiteiksi muotoillut porrashuoneet.

231 Sampo Ahto, Taistelukoulu 1927-1977, s. 123.

232 Pentti Multanen, Taistelukoulu 1927-1977, s. 184-199.

78B Sandbergin huvila upseerikerhoksi muutettuna ja korotettuna.

78H Taistelukoulun sauna ja uimalaitos takapuolelta. Uimahyppytorni on purettu.

78A Grönroosin huvila eli Koivulahden huvila.

78B Rantamon-Seittelin suunnalta.

78C Kurssirakennuksen funkista ja klassismia yhdistelevä länsijulkisivu.

78C Taistelukoulun pääjulkisivu etelään.

78C Kurssirakennuksen uudissiipi ja takaa pilkahtava museotorni.

Levälä (78e; luokka 1) on sekin aumakattoinen ja kaksikerroksinen mutta Hersalaa pelkistetympi. Rakennuksen koillispuolella on kahdessa kerroksessa asuntoja, lounaispuolella on varattu urheilutiloiksi kuten suuret ikkunatkin osoittavat. Levälän arvoa lisää erityisesti alkuperäiset ikkunat ja ulko-ovet.

78E Levälä pihan puolelta sisäänkäynteineen.

78E Levälä asuntola ja liikuntasali.

78E Levälän vanha puuikkuna.

Kaksikerroksinen, korkealla kellarikerroksella varustettu **Hersala (78f; luokka 2)** on muotoiltu jyrkän linnamaiseksi. Vaikutelmaa korostavat kellarikerroksen betonipintaan muuratut luonnonkivilohkareet ja romaanishenkinen portaali. Rakennuksen keskiosaa on korostettu hieman ulos työntyvällä risaliitilla, takasivulla on siipiosa. Hersalalle on muita rakennuksia selvemmin pyritty antamaan jonkinlainen sotilaallinen, kansallinen, vanhasta linna- ja kartanoarkkitehtuurista ajatuksia ammentava ilme. Valitettavasti rakennuksen ikkunat ja ulko-ovet on vaihdettu uusiin ja lisälämmöneristys on muuttanut rakennuksen ulkonäköä oudon pulhaneeksi.

Vanhan huvilan, nykyisen esikunta- ja kerhotalon, vuoden 1931 muutostyöt ovat jatkaneet Hersalan romanttis-sotilaallista rakentamista. Sen huomattavin yksityiskohta on kahdeksankulmainen torni, joka toistaa alkuperäisen nikkarityylisen tornin muodon äärimmilleen yksinkertaistettuna mutta vailla kartionmuotoista torninhuippua ja maiseman tarkkailuun soveltunutta, räystäslinjassa ollutta kattamatonta sivukäytävää.

Alueen etelälaidalla oleva savenvälä Johan Aleksander Gröönroosin nikkarityylin sävyttämä hirsirakenteinen maalaishuvila valmistui 1901 ja palveli asuinkäytössä myös Taistelukoulua. Huvila kunnostettiin 2000-luvun alussa vanhaa kunnioittaen²³³.

Martti Paalosen suunnittelema kurssirakennus (78) on kolmikerroksinen, tyylikäs funkistalo. Vanhemmista rakennuksista poiketen sen rakennusaiheena on käytetty jo tiiltä. Rakennusten eri osien ja kerrosten ikkunat vaihtelevat ja jäsentelevät mielenkiintoisesti sen julkisivuja. Erityistä huomiota kiinnittävät lounaispuolella pyöreä porrashuone valokuiluineen ja koillispuolella romanttinen harmaakivirundelli, jonka innoittajana on mahdollisesti ollut Rantatien varteen 1927 rakennetun kiviaidan koristeaiheet ja portti. Aita ja portti olivat kapteeni Haapakosken suunnitelmat; aita portteineen purettiin 1956, koska se oli käynyt liian ahtaaksi kulkea. Rakennuksen ruokalassa on säilynyt suojeluskunta-aiheisia maalauksia.²³⁴ Rannan sauna on lähinnä funktionalistinen. Tontin uusin rakennus on Rantatien varressa sijaitseva valkoiseksi maalattu tiilirakennus **Yrjölä (78g; luokka 2)** vuodelta 1974.²³⁵ Taistelukoulun rakennukset ranta- ja opistorakennuksen laajennusta ja Yrjölää lukuunottamatta on merkitty sr-merkinnällä asemakaavaan.

Taistelukoulun maisemaan liittyy oleellisesti myös koulua vastapäätä oleva muuntajatorni (78i, luokka 2), joka on malliltaan Tuusulanseudun Sähkölaitoksen tyyppitorni.

Taistelukoulu liitettiin osaksi Maanpuolustuskorkeakoulua 1993 ja Tuusulan toimipiste on vuodesta 1996 lähtien toiminut Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskuksena.²³⁶ **2 LUOKAN ALUEKOHDE. Taistelukoulu on rakennushistoriallisesti arvokas ja osa RKY 2009 kohdetta.**

233 Jarmo Helenius, Tuusula-seuran aikakirjat XVI, s. 121.

234 Sampo Ahto, Taistelukoulu 1927-1977, s. 100-101.

235 Pentti Multanen, Taistelukoulu 1927-1977, s. 187.

236 Heikki Simola, Tuusulan aikakirjat XI, s. 18-22.

78F Hersala.

78I Rantatien muuntamo on kuin huutomerkki maisemassa.

78G Yrjölä edustaa 1970-luvun kerrostumaa.

78F Hersalan helma.

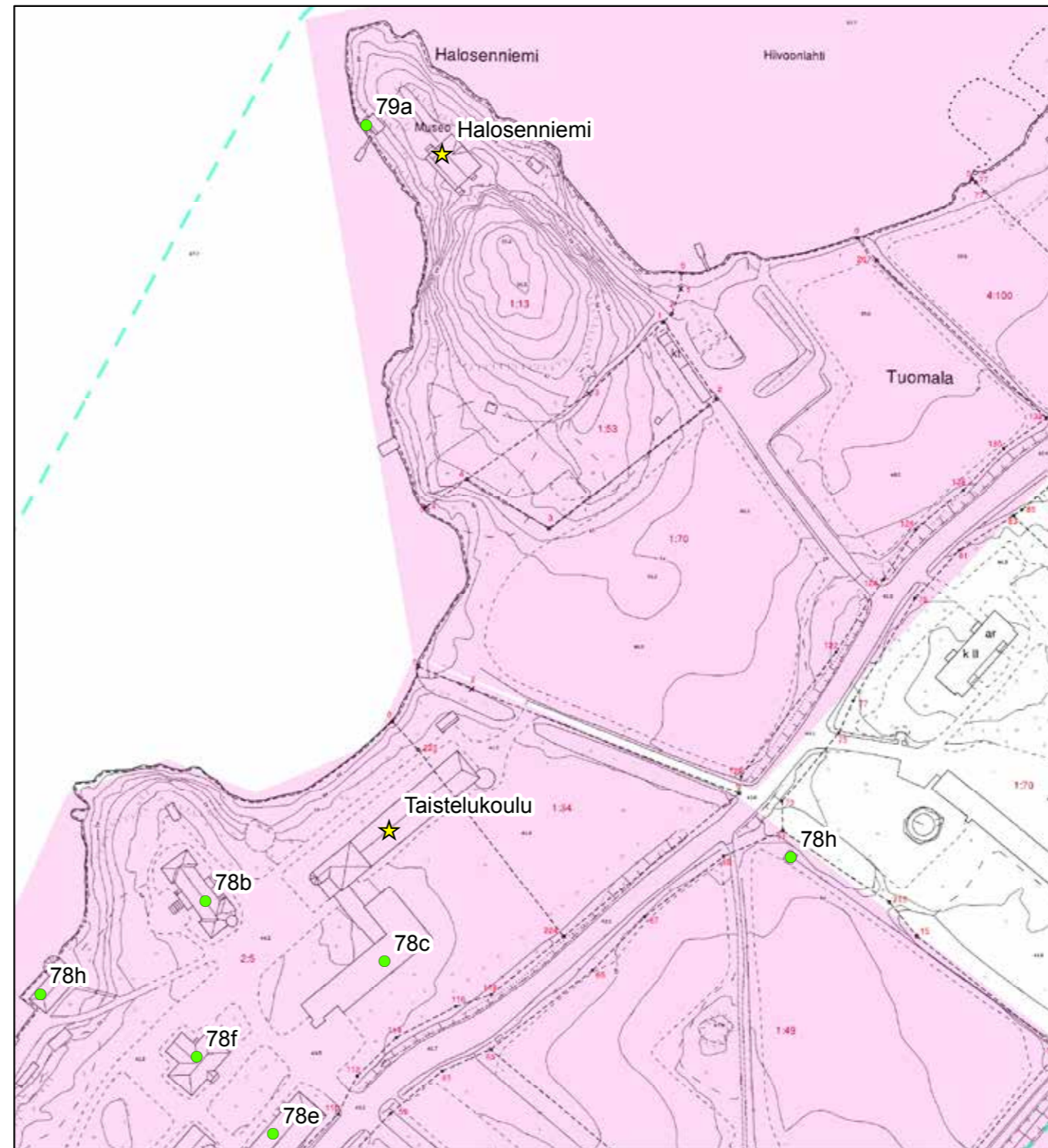
78F Hersala.

78I Rantatien muuntamo.

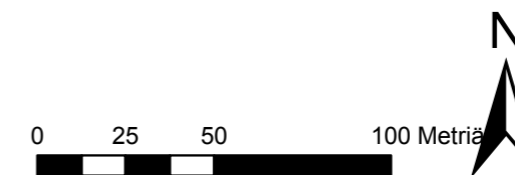
79. Halosenniemi

Pekka Halonen (1865-1933) oli yksi Suomen taiteen ns. kultakauden mestareista. Pohjois-Savossa Lapinlahdella syntynyt taidemaalari rakensi vuosisadan vaihteessa itselleen ateljeehuvilan Tuusulanjärven rannalle. Täällä syntyi suuri osa hänen keskeisestä tuotannostaan. Halonen on tunnettu erityisesti talvimaisemistaan, joiden aiheet hän löysi ateljeensa lähimaastosta.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Pitkäniemessä on vuonna 1883 vain peltoa, avokalliota ja metsikköä.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86).
KA.

Vuonna 1898 Pitkäniemeen johtavan tilustien varrella on kaksi latoa.
Karttalehti IX 30. KA.

Vuoden 1937 kartalla Pitkäniemessä on Huvilan ja saunan lisäksi kaksi piharakennusta puutarhassa sekä niemen tuovan tien varrella vanhat ladot. 1950-luvun kartalla latoja ei enää ole.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

79 Halosen ateljeetalon pohjoisjulkisivu ja ateljeen suuri ikkuna.

Vuonna 1898 Tuusulaan muuttaneen Halosen perheen ensimmäiset asuinpaikat Tuusulassa olivat maalaistalo myöhemmän Kallio-Kuninkalan kohdalla ja Öljymäen nimellä tunnettu, edelleen olemassaoleva mökki Rantatien varressa. Työtilana toimi Perttilän talon avara pirtti. Hiihtomatkoillaan Halonen löysi Tuusulanjärveen pistävän Pirtti- eli Pitkäniemen, joka oli seudulle poikkeuksellisen jylhä ja kallioinen. Hän valitsi niemen talonsa paikaksi ja osti palstan keväällä 1899.²³⁷ Näin Halonen liittyi niiden taiteilijoiden joukkoon, jotka 1890-luvun alusta lähtien olivat rakennuttaneet itselleen “erämaahuviloita” Helsingin ulkopuolelle. Ilmiö oli itse asiassa kansainvälinen. Euroopassa oli 1800-luvun lopulla syntynyt uusi rakennustyyppi, taiteilijakoti joita esiteltiin lukuisissa taide- ja arkkitehtuurilehdissä. Vaikutukset levisivät myös Suomeen, erityisesti Skandinavian maiden ja Venäjän kautta.

Suomessa nämä asuin- ja ateljeetalot liittyivät kansallisromanttisen arkkitehtuurin kehitykseen, “kansallisen tyylin” etsimiseen. Ne eivät aina ehkä olleet aikansa arkkitehtuurin parhaita edustajia, mutta kuvastivat hyvin sen pyrkimyksiä. Eräät olivat taiteilijoiden itsensä suunnitteleimia. Halosenniemen lisäksi tällaisia olivat mm. 1890-luvulla rakennetut Galen-Kallelan Kalela Ruovedellä, Emil Wikströmin Visavuori Sääksmäellä ja Robert Kajanuksen huvila Kirkkonummen Obbnäsissä. Taiteilijat halusivat huvilansa Helsingin ulkopuolelle, lähelle luontoa ja kansaa, irti päiväpolitiikasta ja kaupunkielämän houkutuksista - ja luonnollisesti pääkaupunkia halvempiin paikkoihin. Tämä sopi myös talonpoikaiselle Haloselle.

Pekka Halonen oli tunnettua rakentajasukua. Niinpä Halosenniemen vuosina 1900-1902 rakennettu ateljeehuvila syntyi perheen ja suvun työnä. Pekka vastasi pääosin suunnittelusta ja hänen veljensä Antti rakentamisesta. Ensimmäisenä valmistui rannan savusauna keväällä 1901. Kaksi talvea ja yhden kesän ajan rakennetusta päärakennuksesta tuli massiivinen, parhaiten hirsilinnaksi kuvattava rakennus. Punahonkaiset hirret tuotettiin Keski-Suomesta Konginkankaalta ja Suolahdelta. Kolmikerroksista rakennusta ei vuorattu, vaan veistetyt pinnat ja pitkänurkkaiset salvokset jätettiin sellaisenaan näkyviin. Rakennus oli pelkistetympi kuin useimmat kansallisromantiikan monumentit. Siinä ei käytetty koristeellisia yksityiskohtia. Seinäpintoja jäseneltiin ikkunoiden vaihtelevalla, sisätiloja osoittavalla ryhmityksellä, niiden vaihtelevalla ruudutuksella ja salvoksilla. Taloon tuli myös jokunen parveke. Huomiota herättää pohjoissivun koko rakennuksen korkeinen, frontonilla kruunattu ateljeeikkuna. Alakerrassa oli ateljeen lisäksi keittiö ja ruokasali sekä pirtti. Yläkertaan tuli makuuhuoneet ja palvelijoiden kamarit.

Halosenniemi oli kokonaistaideteos sisätiloja myöten. Pekka Halonen mm. sommitteli itse talon uunit ja niiden lasitetut kaakelit valoi paikallinen mestari Johan Grönroos. Huonekaluja tehtiin kelohongasta varta vasten Halosenniemeä varten.²³⁸ Ei ihme, että Halosen ateljeesta tuli Rantatien taiteilijasiirtolan keskipiste, jossa istuttiin joukolla iltaa ja harastettiin kulttuuria. Talon kuuluisiin vieraisiin liittyi myös venäläinen, virkavaltaa paossa ollut kirjailija Maksim Gorki.

Halosenniemi siirtyi Pekka ja Maija Halosen perikunnalta Tuusulan kunnalle museokäyttöön vuonna 1949. Rakennuksessa toimi ensin kotiseutumuseo ja vain ateljee oli omistettu taidemaalarille. Pirtti, keittiö ja ruo-

kasali oli varattu museonhoitaja-talonmiehen asunnoksi vielä 1980-luvulla. Halosenniemi palautettiin Pekka Halosen aikaiseen asuun vuonna 1990²³⁹ ja nykyisin siellä pidetään taidenäyttelyiden lisäksi kamarikonsertteja vanhaa, Halosten aikaista perinnettä kunnioittaen. Alueeseen kuuluu erottamattomana osana sauna (79a; luokka 1) ja Maijan vaalima hyötypuutarha maakellareineen että metsäinen ja villihkö kukkatarha, jota on otettu esille ja entisöity 1990-luvulta lähtien.

239 Johanna Rinta-aho, Tuusulan aikakirjat XIV, s. 5.

79 Halosen ateljeetalon länsipääty ja pääsisäänkäynti.

79A Halosenniemen rantasauna idänpuolelta.

Halosenniemen ateljee ja saunarakennus on asemakaavassa merkitty sr-7 - merkinnällä. Halosenniemen lipunmyyntipaviljonki on 2000-luvun alusta.

Kyseessä on kokonaistaideteos ja rakennusmuistomerkki, johon liittyy niin historiallisia kuin henkilöhistoriallisia arvoja. Se on Tuusulanjärven kulttuurimaiseman ja Rantatien tärkeimpiä yksittäisiä kohteita. 1 LUOKAN KOHDE.

237 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 682-684.

238 Johanna Rinta-aho, Tuusulan aikakirjat XIV, s. 4-5.

79A Halosenniemen rantasauna rannan puolelta terasseineen.

79 Halosenniemen osittain kunnostettu maakellari.

79 Pitkäniemi eli Halosenniemi kuvattuna Halosen puutarhan rannasta.

79 Halosenniemen lipunmyynti- ja palvelupaviljonki etelästä.

79 Halosenniemen hyötypuutarha liittyy saumattomasti puutarhaan.

79 Halosenniemen hyötytarhaa ja näkymä kohti Taistelukoulua.

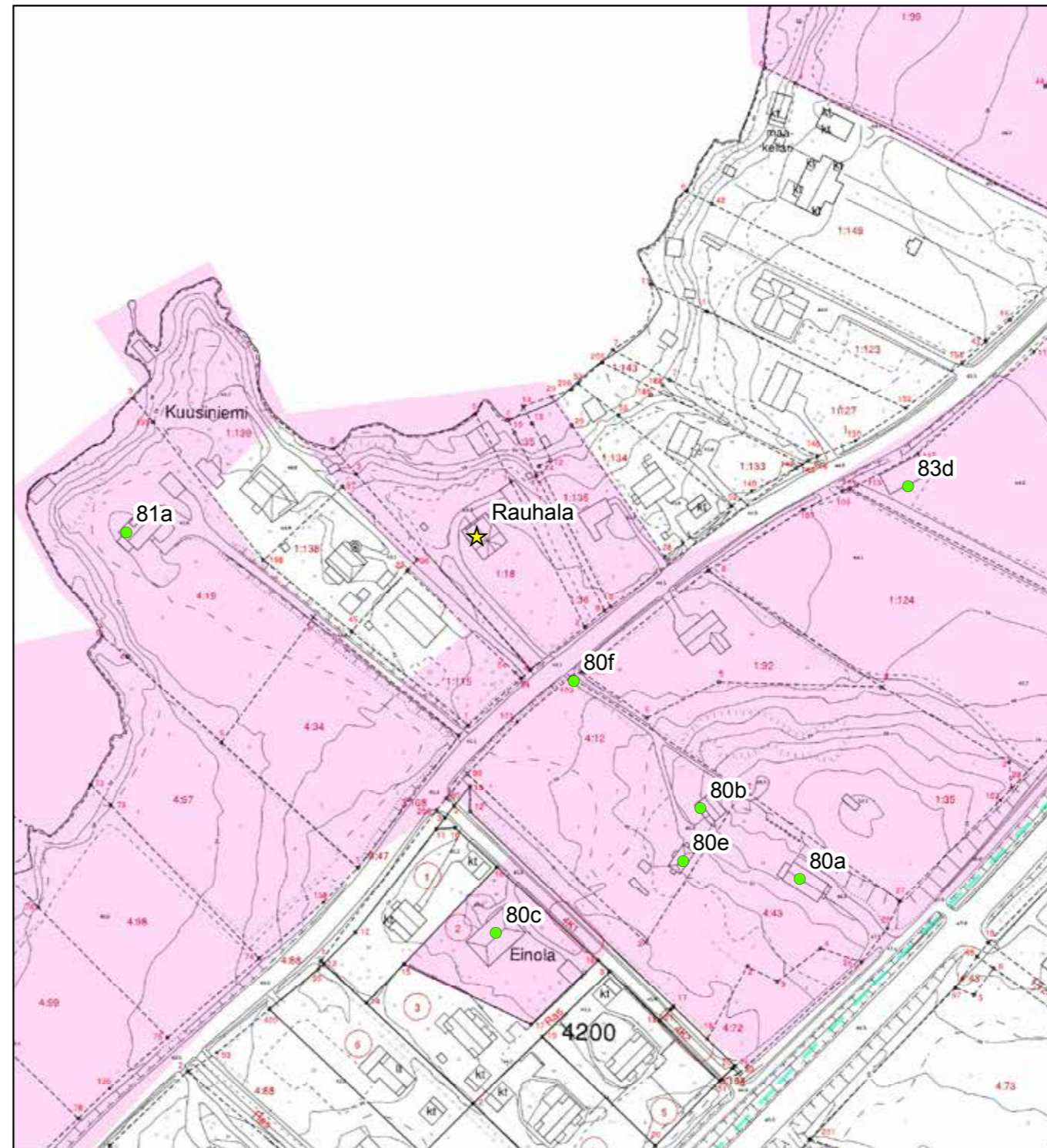
79 Halosenniemen lipunmyynti- ja palvelupaviljonki pohjoisesta.

79 Halosenniemen puutarhan omenapuita ja istutuksia.

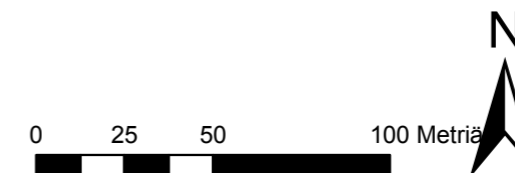
80. Suopelto, Öljymäki, Einola ja Annivaara

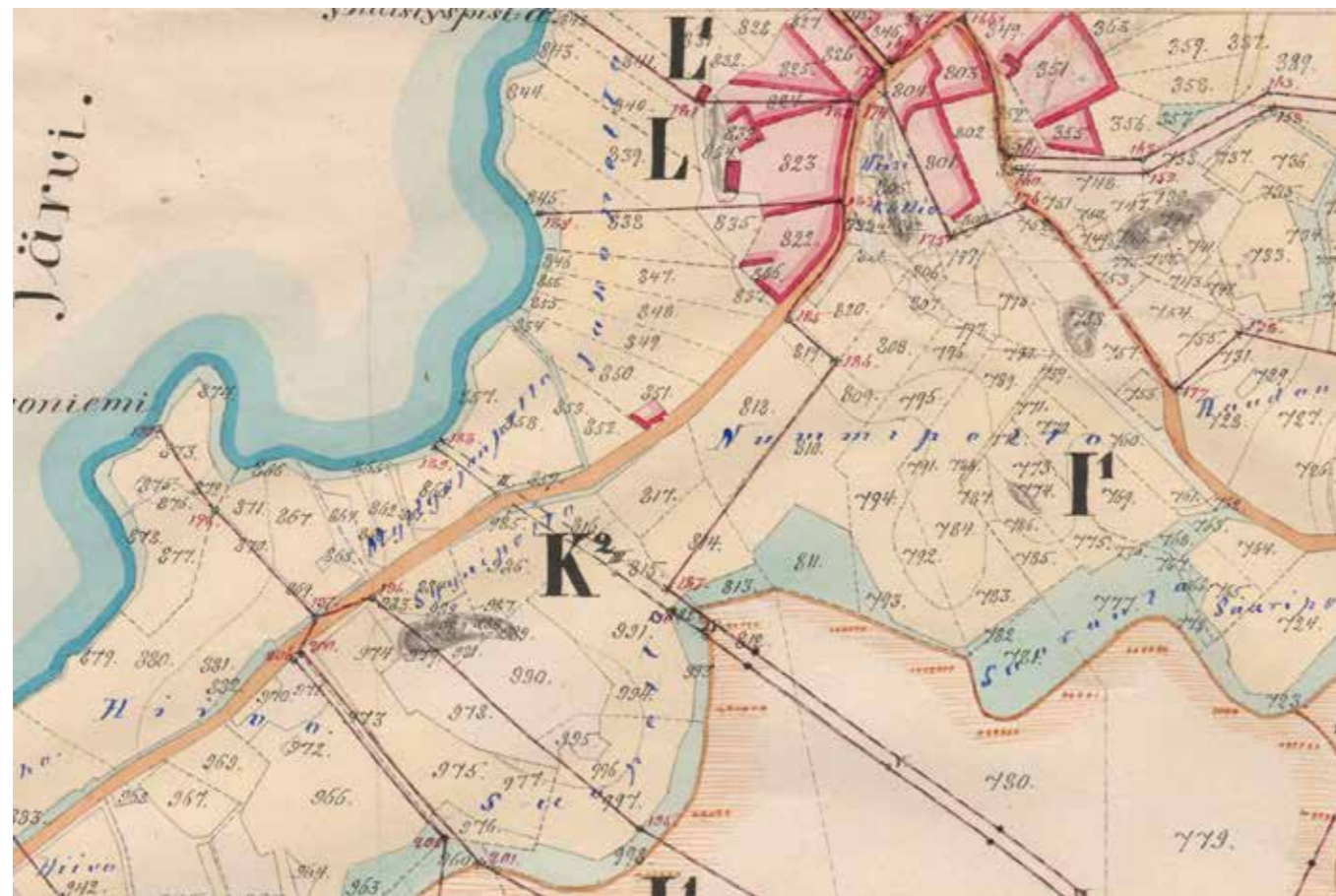
Suopelto eli virallisesti Öljymäki I (80a; luokka 2) ja Öljymäki (80b; luokka 2) ovat vierekkäisiä, Rantatien itäpuolella sijaitsevia palstataloja. Suopelto eli Öljymäki I on erotettu vuonna 1936 Suopellon tilasta, jonka kantatila oli Kylänpää. Kauppaan kuuluivat myös sen tuolloiset kaksi rakennusta. Öljymäki on mainittu paikkana, jossa Pekka Halonen on viettänyt varhaisia aikojaan Tuusulassa. Varsinainen Öljymäki sensijaan on erotettu Tuomalan Kuninkalan maista vuonna 1900.²⁴⁰ Öljymäen harjakattoinen asuinrakennus on yksikerroksinen, pitkänomainen hirsitalo, jossa koko eteläpuoleista pitkää julkisivua peittää umpikuistin ja avokuistin kokonaisuus. Luonnonkivisokkelille perustetussa talossa ikkunat on kuistia lukuunottamatta uusittu. Öljymäki (80b) on asemakaavalla suojattu (sr-14). Öljymäen aumakattoinen, punaiseksi maalattu talousrakennus, jossa on sauna- ja varastotiloja, on julkisivun yksityiskohdiltaan jugendvaikutteinen. Talousrakennus (80e; luokka 2) on merkitty asemakaavaan sr-11 merkinnällä eli sen ulkoasua ei saa muuttaa. Asemakaavalla on suojeltu myös pihapiiriin tuova porttiaihe (80f; luokka 2) eli portin kivipilarit (s-6) merkinnä.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Vuoden 1883 kartalla Suopelto ja Oljymäki ovat peltoa ja metsäinen kallionnyppylä.
 Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Vuoden 1937 kartalla näkyvät jo Suopelto, Öljymäki ja Einola piharakennuksineen. Samat rakennukset Einolaa lukuunottamatta näkyvät jo vuoden 1928 topografikartalla.
 Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Suopellon päärakennus asemakaavalla suojeltu (sr-11) asuinrakennus (80a; luokka 2) on siirretty paikalleen Helsingistä, nykyisen Kallion kirkon tuntumasta. Se oli aluksi Kallio-Kuninkalan työväenasuinrakennus ja jaettuna ainakin kahteen asuntoon. Vuonna 1923 talo siirrettiin ja uusittiin arkkitehti Martti Paalosen suunnitelmien mukaan vuorineuvos K.A. Paloheimon pojan Paavo Paloheimon kesäasunnoksi. Ulkoasultaan pitkänomainen ja loivalla harjakatolla varustettu hirsitalo on vuorattu vaakaan ja muodistettu aikansa klassistiseen henkeen: länsipäädystä on kaari-ikkuna ja pohjoisseinällä koreilee pyöreä ikkuna. Länsipäädystä on suuri avokuisti ja itäpäädystä on persoonallinen kellariporrasta suojaava katos.

Suopellon ehkä tunnetuin asukas oli kuitenkin taiteilija Martta Wendelin. Wendelin tuli vuonna 1937 Syvärannan lomakotiin, etsi itselleen taloa ja Maija Halosen ohjaamana²⁴¹ vuokrasi Paloheimon omistaman Suopellon käyttöönsä. Hän asui täällä 1940-luvun jälkipuoliskolle, kunnes hänen oma, itse suunnittelemansa Annivaaran talo (80d; luokka 2) valmistui Rantatien läheisyyteen vuonna 1946. Annivaaran harjakattoinen ja ateljeepäädällä varustettu talo edustaa ulkomuodoltaan 1940-50-luvun romantisoivaa rakentamista: maantasokerros on rapattua tiiltä ja ylempi asuinkerros vaakalaudoitusta, vinovuoria, joka tunnetaan myös nimellä karjalapontti (samaa käytettiin paljon myös funkiksen puutaloissa). Pääporras on muotoiltu ja ulko-ovi on alunperin ollut ruutuikkunainen pariovi. Puutarha on aikoinaan ollut näyttävä runsaine kukkaistutuksineen.²⁴² **3 LUOKAN KOHDE.**

Einolan (80c; luokka 2) rakennutti vuosina 1938-39 Gurli Svinhufvud leskeksi jäätyään. Gurlin mies, Eino Svinhufvud, istuvan presidentti Svinhufvdin poika, toimi Maatalousnormaalikoulun yliopettajana vuosina 1934-38 ja perhe asui tuolloin koulurakennuksessa. Rantatien huvilaan Gurli ja neljä lasta muuttivat talvisodan kynnyksellä; isoisa eli Ukko-Pekka vieraili luonnollisesti useasti myös Rantatiellä. Myöhemmin tontille vievä tie sai itseoikeutetusti nimekseen Ukko-Pekantie edesmenneen presidentin mukaan.²⁴³

SR-11 merkitty Einola edustaa Uus-pekkolan ja Tiilikanojan kanssa Rantatien huvila-arkkitehtuurin funktionalistista vaihetta. Rakennuksen tontti on metsittynyt ja tontti on myös jaettu; uudet täydennysrakennukset poikkeavat suuresti Einolan ankarasta noppamaisesta muodosta ja koristelemattomasta funkistyylistä. **2 LUOKAN KOHDE.**

80C Einolan hieno funkistalo pihoineen.

80C Einolan itäjulkisivu.

241 Härö, lähteet?

242 Alma Korppi-Tommola, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 80.

243 Raili Kuusjärvi ja Jouko Kaivonurmi, Tuusula-seuran aikakirja IV, s. 37.

80A Suopelto pihan puolelta.

Annivaaran talo 1950-luvulla. Tuusulan museo.

80B Öljymäen asuinrakennus.

80F Öljymäen portti ja pihatie.

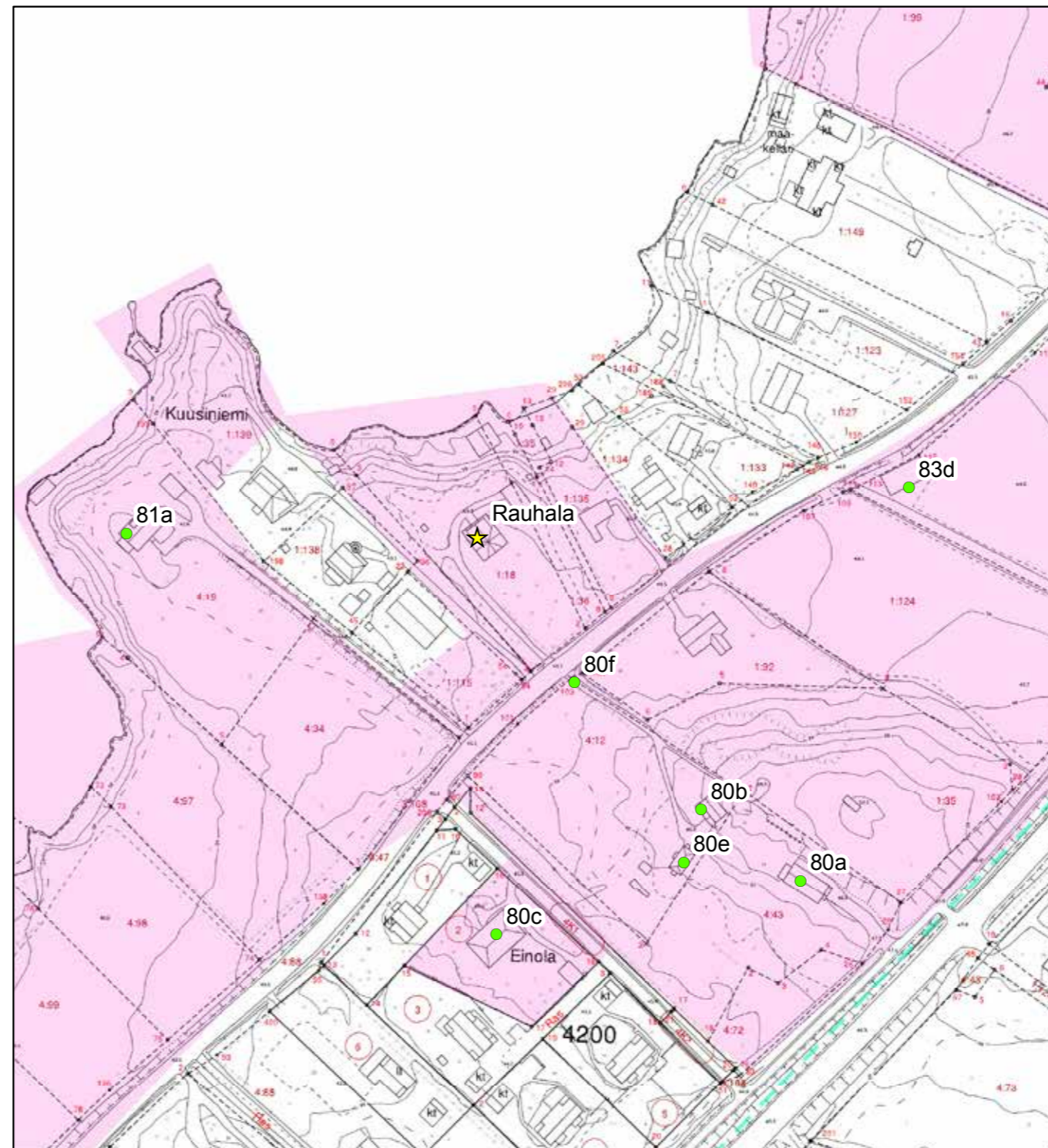
80A Suopelto Järvenpäntieltä.

80E Öljymäen talousrakennus.

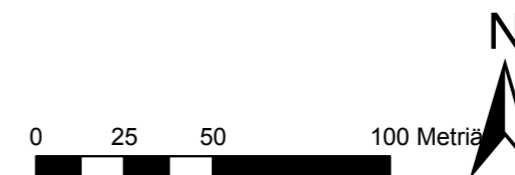
81. Rauhala

Rauhala sijaitsee Kuusiniemen (81a; luokka 2) pohjoispuolella, Rantatien varrella jonkin verran Tuomalan kylän eteläpuolella. Se on esimerkki Rantatien 1900-luvun alussa kiihtyneestä palstoituksesta ja uusista huviloista, joiden myötä huvilanomistajien joukko laajeni myös sosiaalisesti.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Vuoden 1883 kartalla Hiivooniemi eli Kuusiniemi on peltoa.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Rauhalan huvilan lisäksi Kuusiniemen huvila näkyy kartalla ja huvilat sijaitsevan yhteisen, puistomaisen tontin alueella. Kuusiniemen huvilalle johtaa suora kuja, jonka molemmin puolin on kaarevat, symmetrisesti sijoitetut puistokäytävät. Asetelma on sittemmin hävinnyt.
Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Mustavalkoinen dokumentointi valokuva Rauhalan huvilasta, joka piiloutuu taitavasti, kuvannut István Kecskemét 1989. TM.

Vuoden 1937 kartalla näkyy Rauhala naapureineen ja piharakennuksineen. Peltoalueista pihapiiri on rajattu kuusiaidalla ja istutuksilla.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Helsinkiläinen “kaupunkitalon omistaja”, muurarimestari Aron Henrik Snygg osti itselleen Kylänpään tilasta vuonna 1907 erotetun Rauhalan palstan. Samanaikaisesti syntyi myös viereinen Kuusiniemen palsta, jonka osti toinen talonomistaja, maalarimestari Karl Henrik Lehtinen. Kaupat oli tehty jo vuonna 1906.

Rauhalan päärakennus on pääosin Snyggin ajalta, mutta sen ulkomuoto on talon vuonna 1918 ostaneen pankinjohtaja Vilho Viidan ajalta. Rakennuksen järven puoleista sivua on jatkettu vuonna 1920. Satulakattoinen jatke on klassistinen kaarevine ikkunoineen ja risaliitteineen. Viita rakennutti myös tontilla olevan pihasaunan vuonna 1921.

Huvila on puolitoistakerroksinen, satulakattoinen, ristipäädellä, umpikuistilla ja altaanilla koristettu rakennus. Rakennuksen yksityiskohtia, mm. ikkunoita on jonkin verran muutettu. Viita myi talon pois 1928 liikemies Abel Häyriselle. Tämän jälkeen talo vaihtoi useasti omistajaa;²⁴⁴

Rauhalan osti vuonna 1938 Laina Tuomioja kesäasunnoksi lapsilleen ja lapsenlapsilleen. Tontille rakennettiin 1940-luvulla toinen mökki, ”Pikku-Mökki”. Rauhalan väritys oli vuoteen 1975 asti kermanvalkoinen, jolloin se maalattiin marjapuuronpunaiseksi. Vuonna 1954-56 rakennetun rantasaunan on suunnitellut arkkitehti Aarne Nuortila.²⁴⁵ Sittenmin talon väritys on jälleen muuttunut ja se on nyt vaaleansiniahmua, tyylilleen sopivampi.

Rauhala on sr-merkinnällä varustettu asemakaavassa. **2 LUOKAN KOHDE.**

81 Rauhala piiloutuu kuusiainan ja pihapuuston taakse.

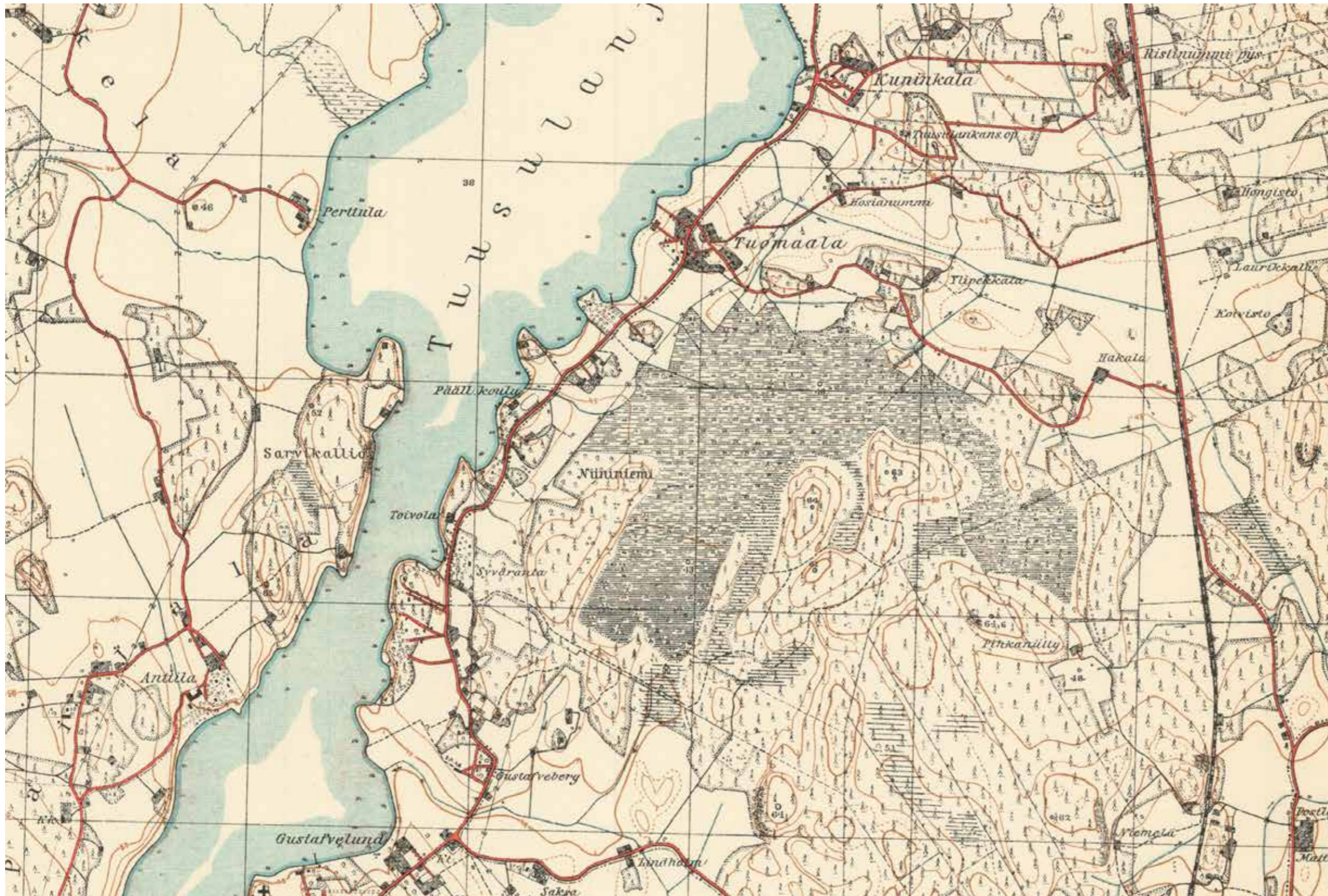
244 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 499-500.

245 Sirkka Huotari, Tuusula-seuran aikakirja VI, s.53-55.

TUOMALAN KYLÄALUE

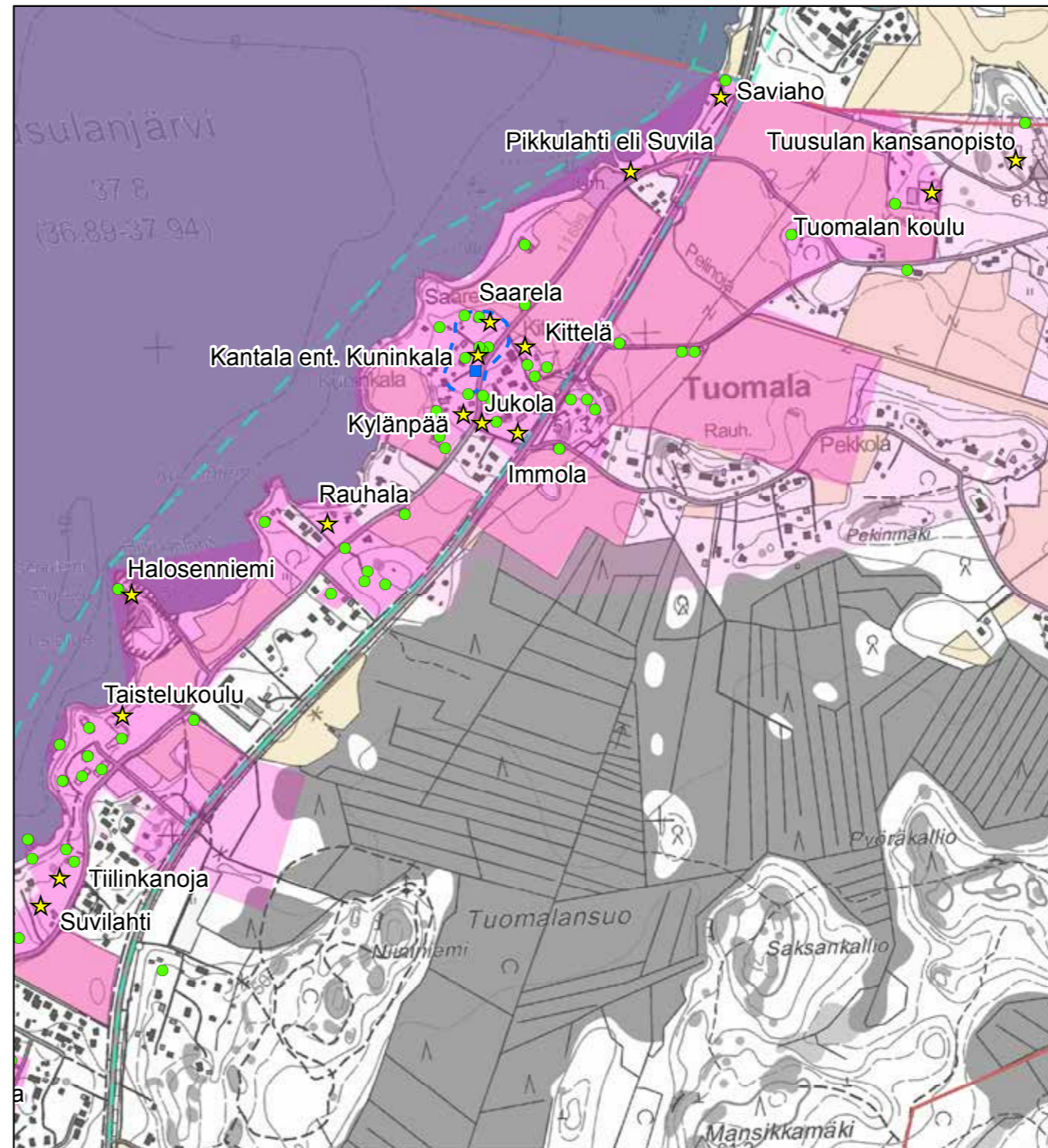
Tuomala vuonna 1870 laaditussa venäläisen topografikunnan kartassa. Karttalehti IX 30. KA.

Tuusulan rantatietä ja Tuomalan kylä vuonna 1941 laaditussa topografikartassa. Kartta 0204306_1941 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

231. Tuomalan kylä

Tuomala on yksi Tuusulanjärven rantatien vanhoista kylistä. Tuusulan Rantatiestä kertovassa kirjallisuudessa se on aina muistettu mainita idyllisenä, perinteisen ilmeensä ja tietä reunustavat rakennuksensa säilyttäneenä kokonaisuutena. Kylä onkin poikkeuksellisen hyvä esimerkki siitä, miltä vanha ryhmäkylä on näyttänyt.

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue
- ▭ Maaseudun kulttuurimaisema-alue

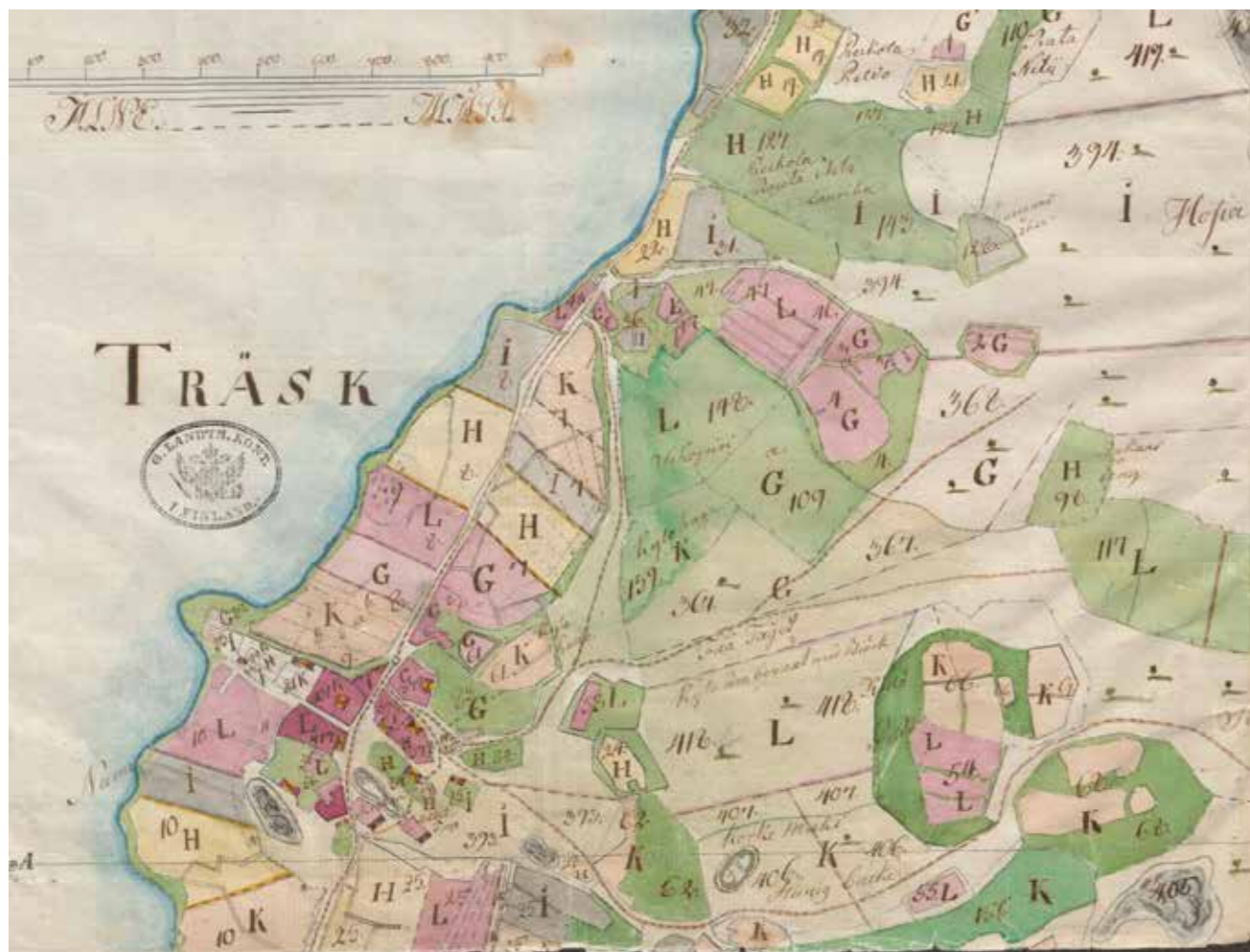
© Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 2016
CC BY 4.0

0 150 300 600 Metriä

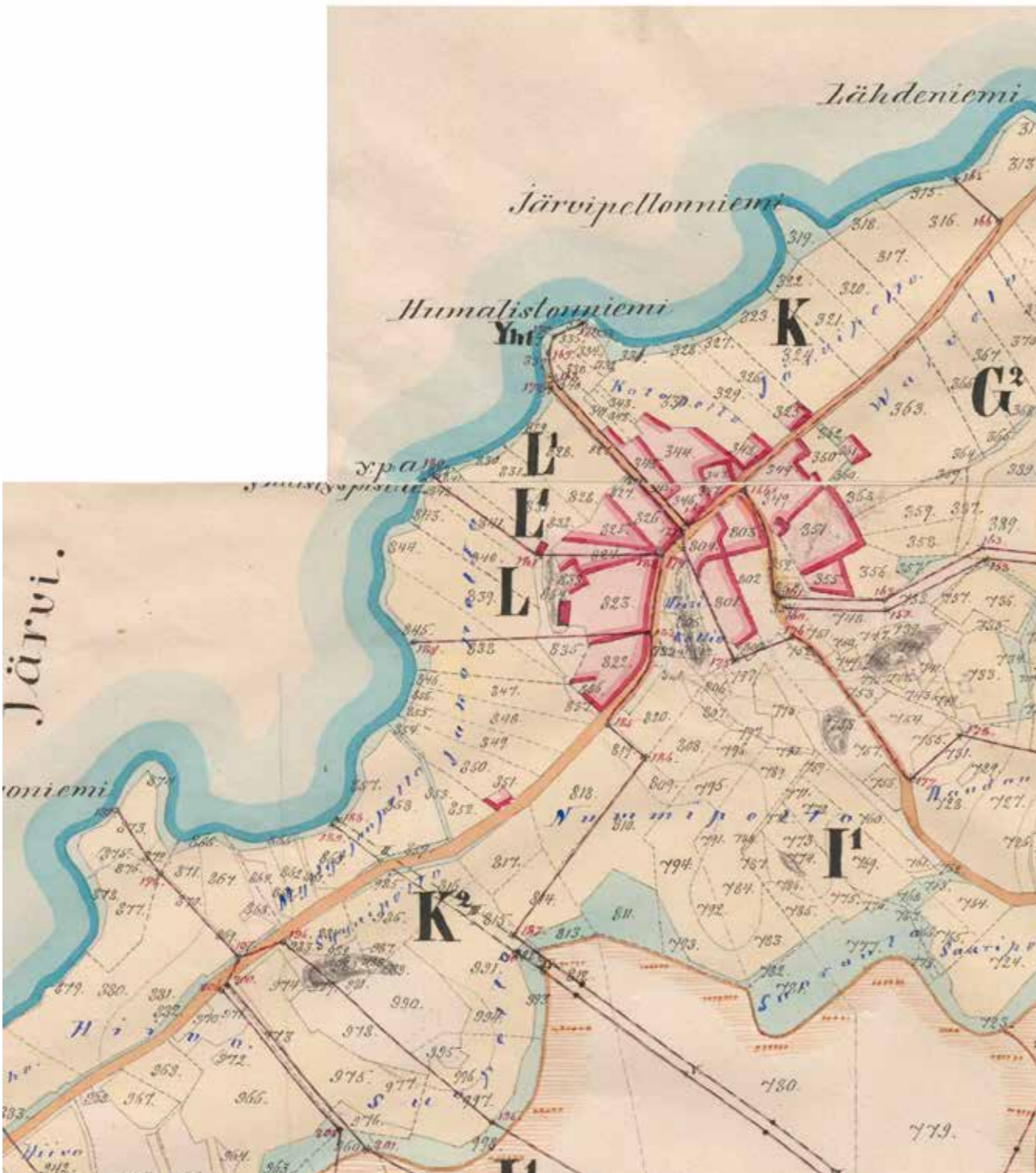

Samuel Broteruksen vuonna 1697 laatimalla maakirjakartalla Tuomalan kallioisella kylänmäellä näkyy viisi taloa, joista kaksi on Rantatien järven puoleisella sivulla ja loput tien itäpuolella. Kylänmäkeä ympäröi peltosarat ja niityt. Hyökkälä; Hyökkälä, Gammelby, Tuomala (Thomasby) och Träskända: Egokarta med beskrifning 1679-1679 (B49:3/1-3). KA. (vuosiluku väärin: oikea on 1697)

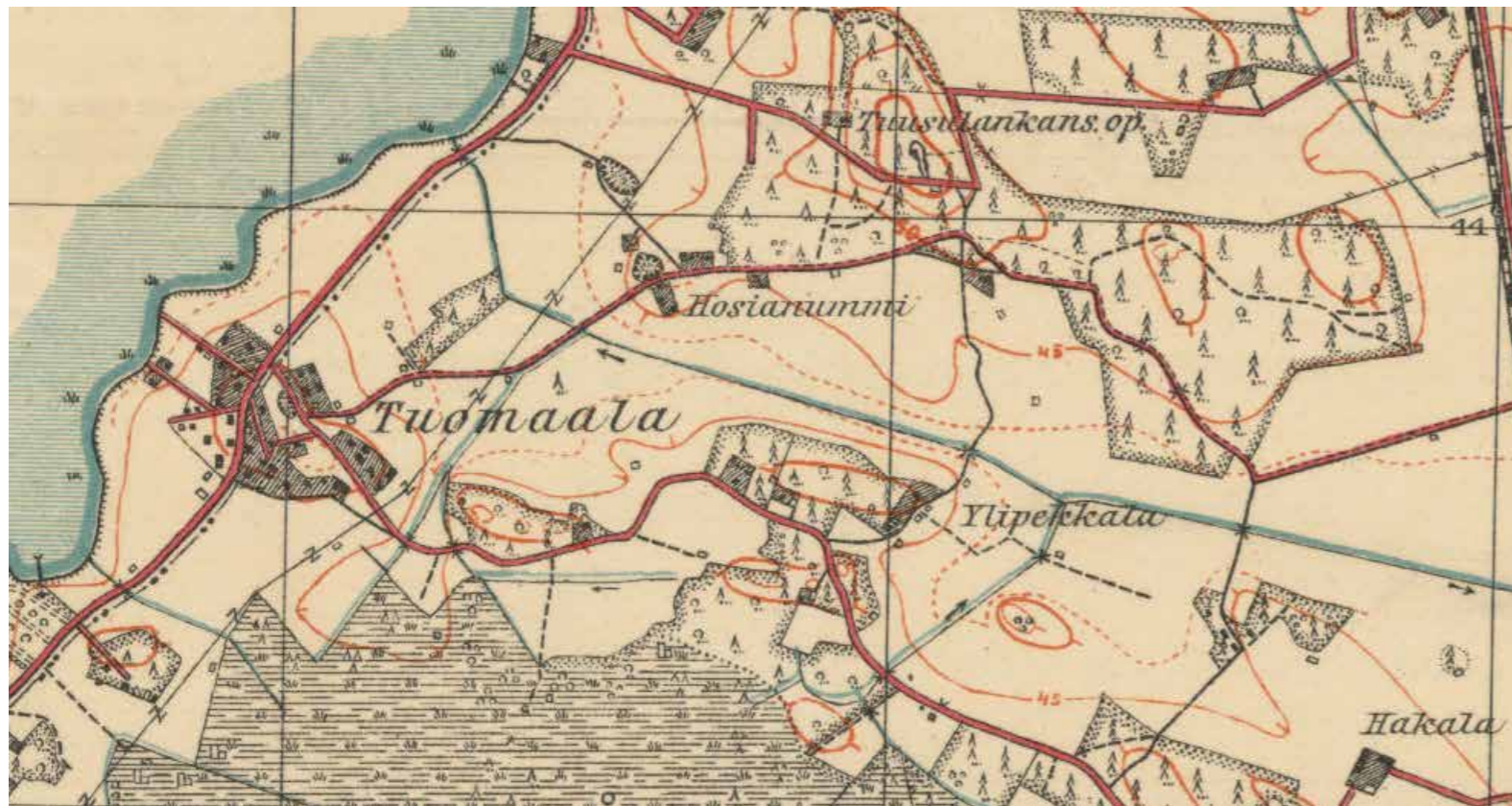
Vuonna 1779 laatimalla isojakokartalla kylänmäellä on esitetty 13 asuinrakennusta, joista yksi on mainittu olevan sotilastorppa. Tiivis kylärakenne on samalla paikalla kuin edellisellä vuosisadalla, lähinnä peltojen ja niittyjen määrä on kasvanut. Tuomala / Thomasby; Thomasby och Träskända: Egokarta med karta- och delningsbeskrifning samt rösebeskrifning öfver omkrets-räerne 1779-1780 (B50:2/3-26). KA.

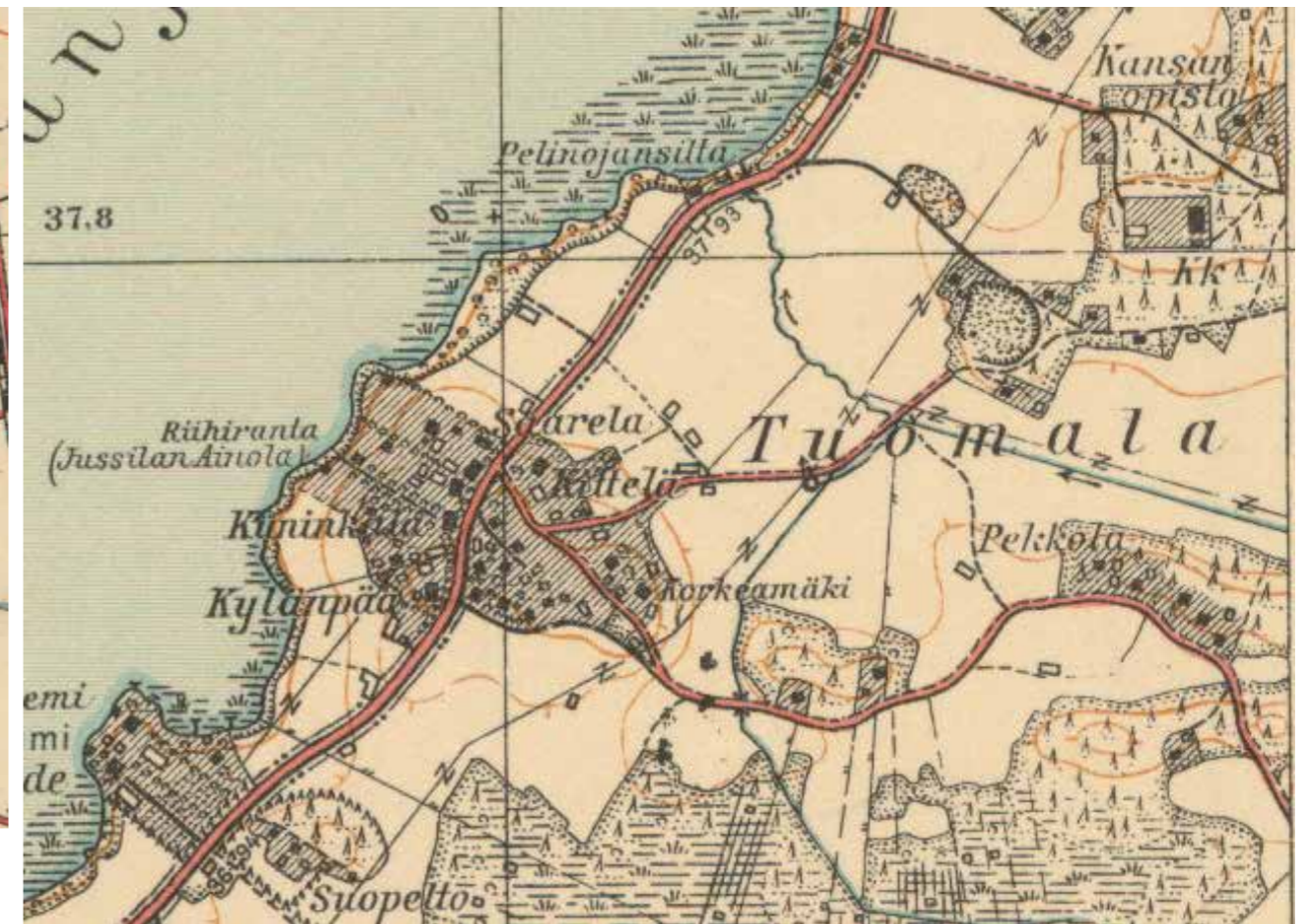
Vuonna 1883 kylänmäki on laajentunut huomattavasti sadan vuoden takaisesta tilanteesta. Kylän asuinrakennuksista on poikkeuksellisesti esitetty vain kolme, muutoin on esitetty pihapiirien rajaukset. Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Vuoden 1898 topografikartta paljastaa Tuomalan kylänmäen runsaan rakennuskannan. Karttalehti IX 30. KA.

Vuoteen 1928 rakennuskanta on lisääntynyt kylänmaällä mutta myös levinnyt muille, rakentamiseen hyvin soveltuville paikoille.
Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Vuosikymmenen kuluessa kehitys on jatkunut entisellään, kylänmäen asutuksen keskellä olevia peltoja on täytetty asuin- ja talousrakennuksilla.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Järvenpään kylän kanssa yhteisen yhteismetsien jakokunnan muodostaneessa Tuomalassa oli ensimmäisessä maakirjassa vuonna 1543 merkittynä kaksi täysveroa, joihin liittyi kuusi viljelmää. Tuolloin tilannimistä tunnettiin Järvenpään puolelle jäänyt Kuninkala ja Tuomalan puolelta Laurikkala ja Kittelä, vuosikymmentä myöhemmin mainitaan Pekkola ja Puotila. Tiloja joutui kuitenkin 1600-luvun mittaan vararikkoon, jolloin ne merkittiin autoioiksi.²⁴⁶ Tilaluku alkoi kasvaa vasta 1800-luvun vaihteessa, kun tilojen halkomiset yleistyivät. Samalla uudet tilakeskukset rakennettiin vanhan kylämäen ulkopuolelle. Kantatiloja ei kuitenkaan muutettu kylämäeltä, minkä vuoksi vanha ryhmäkylä säilyi.²⁴⁷

Tuomalan kylässä muodostui viisi kantatila: Puotila (RN:o 1), joka oli 1640-luvulla ratsutila, sitten sotilashenkilöiden vapaatila ja lopulta augmentti. Tila halottiin 1740-luvulla ja jaettiin 1780-luvulla neljään osaan; varsinainen Puotila on Järvenpään puolella, kylänmäelle jäi Kylänpäänä tunnettu osa. Laurikkala eli Laurila (RN:o 2) oli Puotilan tapaan ratsutila ja palkkatila; 1680-luvulla siitä tuli Paijalan Koukun augmentti. Tila halottiin 1800-luvun alussa ja kylänmäellä on Saarelana tunnettu puolikas. Kittilä eli Kittelä (RN:o3) on edelleen paikoillaan ja Kuninkala (RN:o 4) on Puotilan tavoin kahden kunnan alueella. Se oli 1600-luvun aikana useasti autiona ja 1690-luvulta lähtien Kirkonkylän Eggertasin augmentina ja halottiin 1760-luvulla, jolloin muodostui Kallio-Kuninkala ja Kuninkala. Viides, Pekkola (RN:o5) oli aluksi rälssinä ja Kuninkalan tavoin 1680-luvulta lähtien Eggertasin augmentti.²⁴⁸ Isojaon järjestelyissä talo siirtyi kylänmäeltä kauemmas itään kohti Ristinummea. Tilojen luku on myöhemmissä halkomisissa noussut ja viimeistään 1800-luvun lopun isojaon järjestelyssä tiloja on siirretty kylästä muualle. Neljän kantatilan tontit ovat kuitenkin kylänmäellä yhä käytössä. Tilojen rakennukset ovat kaikki yli satavuotiaita. Kylänpään päärakennus on vuodelta 1860, Saarelan vuodelta 1876 ja Kittelän vuodelta 1905. Kuninkalan aivan Rantatiessä kiinni ollut vanha päärakennus on purettu vuonna 1982²⁴⁹ ja mutta vastapäätä Saarelan aittoja on edelleen Kuninkalasta lohkaistun Kantalan (232) päärakennus vuodelta 1802.²⁵⁰ Saarela on ulkorakennuksineen kylämäen parhaiten säilynyt ja samalla arvokkain tilakeskus ja muodostaa Kantalan kanssa mielenkiintoisen hyppäyksen vanhaan ryhmäkylätunnelmaan.

Vanhojen tilojen lisäksi mäelle on ryhmittynyt joitakin 1900-luvun vaihteen huviloita sekä jokunen vanhempi hirsimökki. Niillä on arvoa ennen kaikkea osana kyläkuvaa. Kylän läpi kiemurtelevaa Rantatietä reunustaa paikoittain myös kaunis puusto.

Uusi Järvenpääntie halkaisi kylänmäen kahtia nostaen Vainionmäen ja Korkeamäen uuden tiemaiseman kiintopisteiksi. Eniten huomiota kiinnittää Vainionmäen lautaverhoiltu, lyhytnurkkainen 1910-luvun asuinrakennus (231g; luokka 2), jossa on sekä poikkipääty että kulmaan sijoitettu korkea kuisti. Vainionmäen asuinrakennuksen alapuolella pohjoisrinteessä on pieni hirsirakenteinen, pystyverhoiltu sauna (231f; luokka 2). Näiden takaa näkyy Korkeamäen harjakattoinen, suuri betonitiilinen avetta (231e; luokka 2) 1930-luvulta. Nummimäen lato (231h; luokka 2) on näkyvä elementti kylänmäen eteläreunalla.

246 Suur-Tuusulan historia 1, s. 269, 273-276.

247 Karttatutkimus.

248 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 28-29.

249 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja IX, s.7. Tieto Kuninkalasta.

250 Tuusulan rakennustietorekisteri, Kotiseutumme Tuusula-kirja, s.

Alueeseen kuuluu myös erinäisiä yksittäisiä maisematekijöitä, jotka ovat irrallaan muusta kylärakenteesta ja joilla on maisemallisesti merkittävä rooli. Tuomalan peltoaukean itäreunalla on yksinäinen 1910-20-luvun asuinrakennus Mäntymäki²⁵¹ (231a; luokka 2), jonka keltamullattu värjätty rimalaudoitettu lautavuoraus ja poikkeuksellisen koristeelliset ikkunapuitteet muodostavat näyttävän kokonaisuuden. Yksi tällainen on Kittelän pitkänurkkaiset, hieman kenollaan oleva parilato (231d; luokka 3) Korkeamäen pohjoispuolella. Tuomalantien varrella Latoja reunustaa muutama maisemapuuksi hyvää vauhtia kehittymässä oleva mänty. Samaisen Tuomalantien varrella on myös yksi Tuusulanseudun sähkölaitoksen tyyppitorneista (231i; luokka 2), joka on osayleiskaavassa varustettu sr-merkinnällä. Tornin itäpuolella on suuri harmaantunut Korkeamäen vinkkelilato (231c; luokka 3) 1930-luvulta. Kauempaa löytyy hyvin säilynyt pieni Syrjälän taitekattoinen, poikkipäädyllinen muonamiesmökki (231b; luokka) vuodelta 1925.

Tuomalan kylämäki on osa Rantatien valtakunnallisesti huomattavaa rakennettua kulttuuriympäristöä, joka on säilyttänyt poikkeuksellisen hyvin vanhan ryhmäkylän rakenteen, vaikka rakennuskanta on osittain uusiutunut. 1 LUOKAN ALUE

231B Syrjälän muonamiesmökki.

231A Mäntymäen 1920-luvun tyylipuhdas asuinrakennus.

251 Tuusulan rakennustietorekisteri antaa rakennusvuodeksi 1942. Talo on vanhempi: esiintyy mm. 1920 vuoden topografikartalla.

231D Kittelän parilato.

231C Korkeamäen vinkkelilato.

231I Tuomalan muuntamotorni.

231H Nummimäen lato on näkyvä maamerkki.

231G Vainionmäen päärakennus.

231F Vainionmäen pihasauna ja 231E Korkeamäen betonitiilinavetta.

231 Tuomalan kylänmäkeä Kylänpään kohdalla, taustalla Kylänpään lato.

231 Tuomalan kylänmäkeä - Rantatie tekee jyrkän mutkan Kylänpään kohdalla.

231 Tuomalan kylänmäkeä ja Kuninkaalan uusi päärakennus Rantatieltä.

231 Kylänpääntie kohti Järvenpääntietä.

231 Saarelankuja Rantatieltä katsottuna.

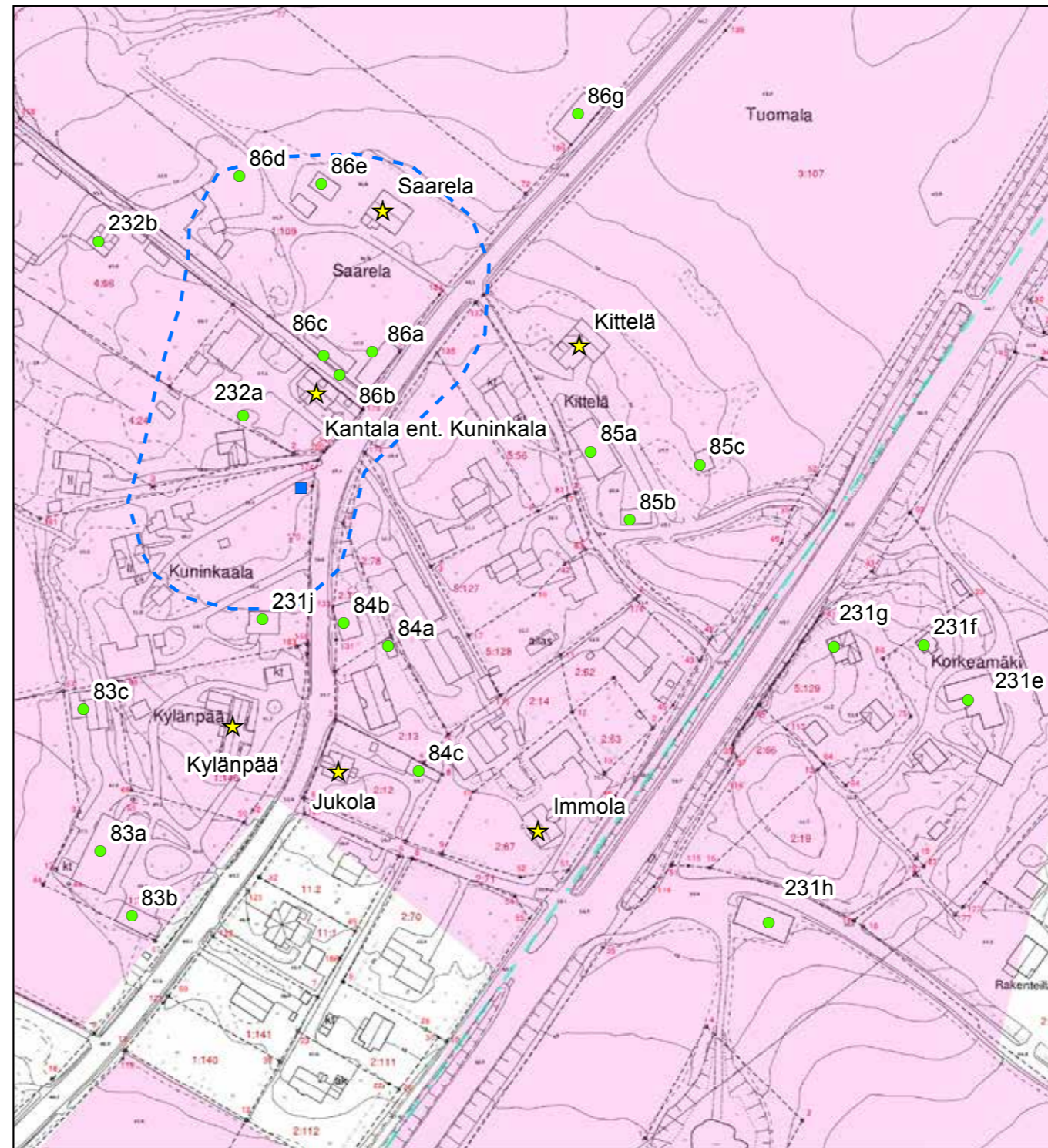
231 Saarelankuja kohti Rantatietä.

231 Kittelän pihapiiriä.

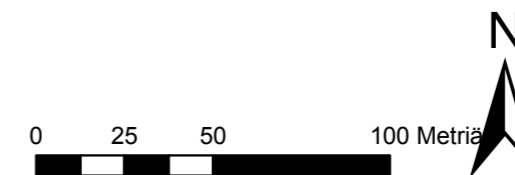
253. Tuomalan kyläalue

Tuomalan kyläalue on osa laajempaa kokonaisuutta, joka muodostuu Tuomalasta Ristinummelle ulottuvasta polveilevasta peltomaisema-alueesta. Alueen keskeisimmät tekijät ovat Pelinojaa ympäröivät peltoaukeat ja sen keskelle sijoittuvat pienet hiekkaiset ja kiviset mäennyppylät, joille myöhempi asutus on sijoittunut sekä metsänreunat, joille sijoittuu pääosa alueen itä- ja länsipäätä yhdistävistä tielinjoista. Erityisen huomionarvoista alueella on rakennetun ja rakentamattoman suhde sekä näiden keskinäinen sijoittuminen: asutus väistää viljelyksiä rakentamiselle edullisemmille paikoille: savikko on säilynyt peltona, asutus sijoittunut hiekkasärkille ja mäki- maastoon. 2 LUOKAN ALUEKOHDE.

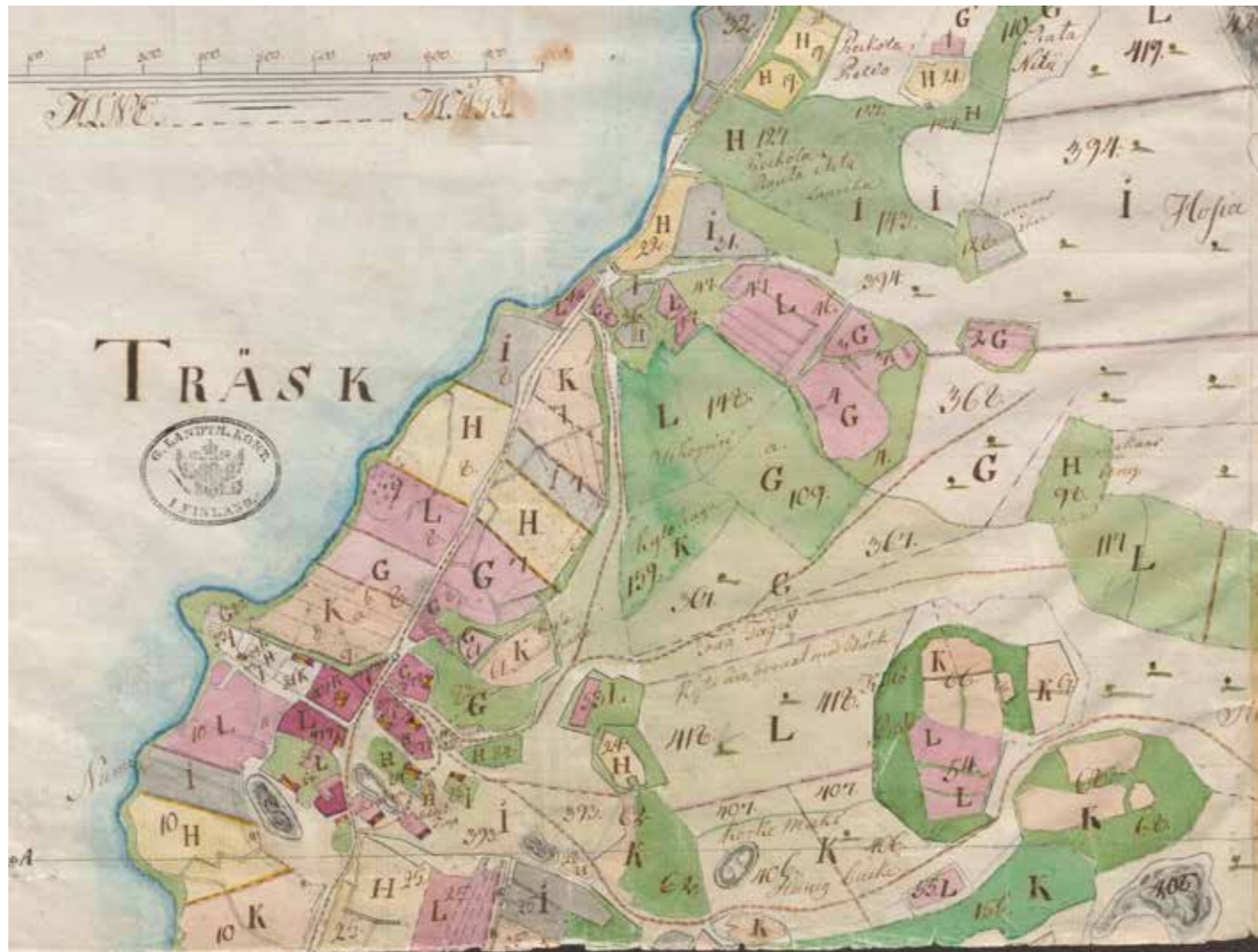
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

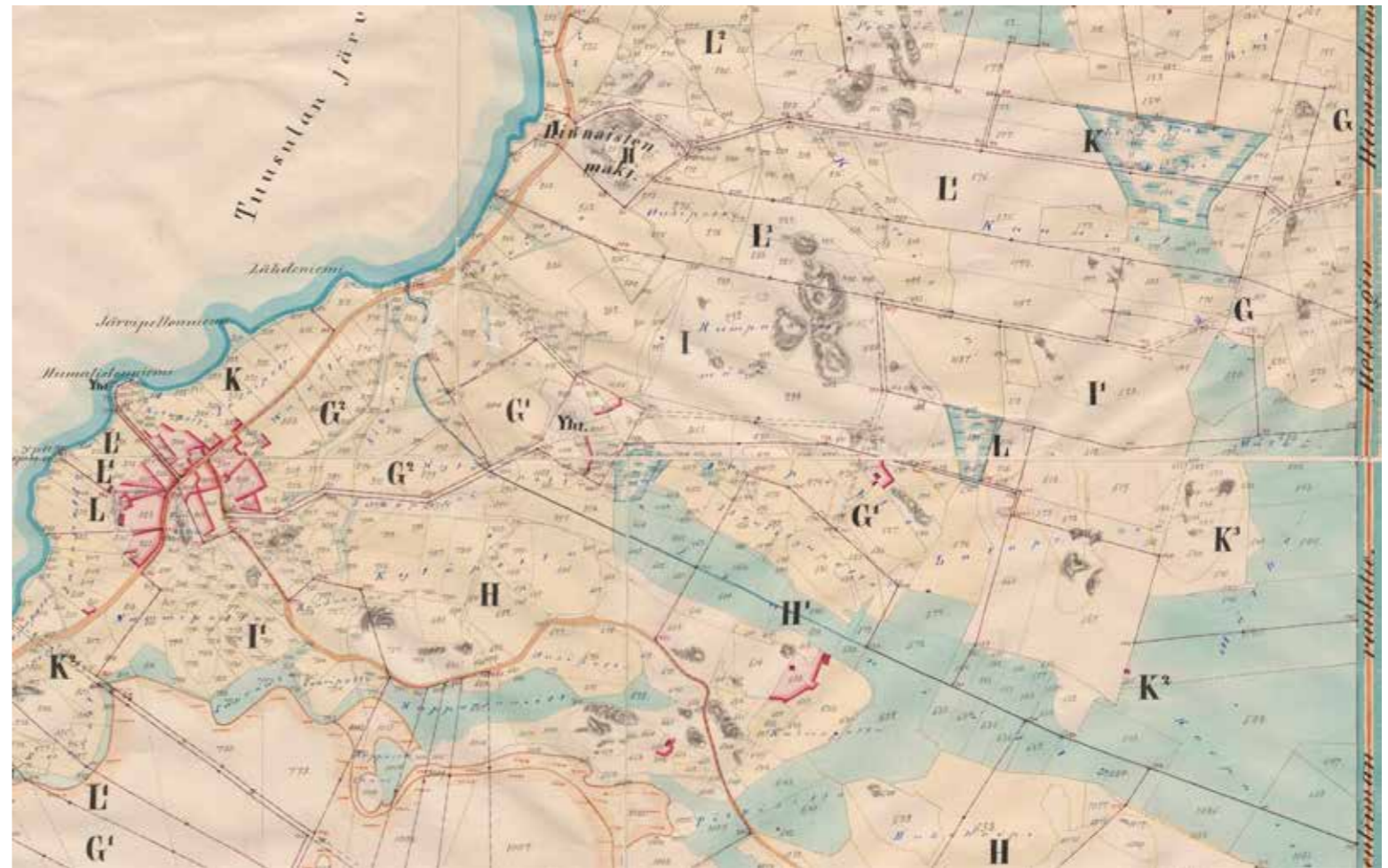

Tuomalan kylä taloineen ja peltoineen; Adam Göckerin laatima maakirjakartta vuodelta 1726, puhtaaksipiirretty 1730. KA b50: 2/1-2 www.vanhakartta.fi

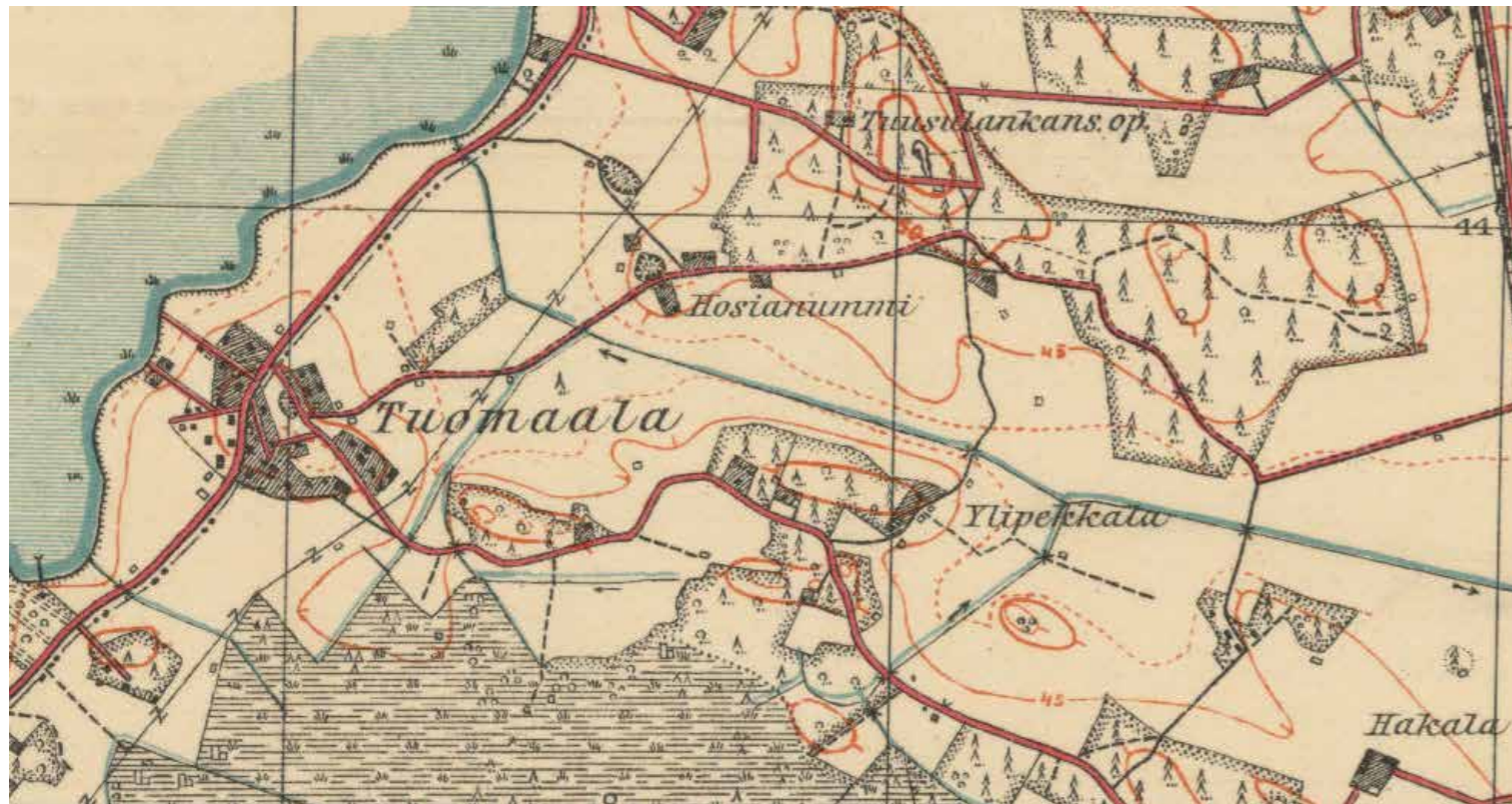
Tuomala / Thomasby; Thomasby och Träskända: Egokarta med karta- och delningsbeskrifning samt rösebeskrifning öfver omkretsraerne 1779-1780 (B50:2/3-26). KA.

Tuomalan pelto- ja niittyaukeat ovat saavuttamassa nykyisen laajuuden ja osa kylän taloista on jo siirtynyt pois kylänmäeltä. Kansanopiston tuleva paikka sijaitsee metsäisellä Rumpukallionmäellä. Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

*Tuomalan maiseman avaruus hahmottuu parhaiten senaatin kartastolla: suora, avoin näkymälinja ulottuu rautatieltä aina Tuusulanjärvelle asti.
Karttalehti IX 30. KA.*

*Maiseman avaruus on säilynyt, koulua ei vielä ole rakennettu mutta kansanopisto on jo noussut Rumpukalliolle.
Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.*

253 Tuomalan kyläalue.

253 Tuomalan kyläalue - Korkeamäkeä Tuomalantieltä nähtynä.

253 Tuomalan kyläalue - Kylämaisemaa Järvenpääntieltä kohti Pekkola.

253 Tuomalan kylämaisema Kittelän peltoa.

253 Tuomalan kyläalue - näkymä Tuomalan koululta Tuusulanjärvelle.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalantien männyt ja Kittelän rakennuksia.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalan kylänmäki pilkistää Mäntymäen hiekkakuopan takaa.

253 Tuomalan kyläalue - näkymä Tuomalantieltä kohti Korkeamäkeä.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalanpolun kuusiaitaa.

253 Tuomalan kyläalue - Kittelän pelto-aukea.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalantie 99 pikkuhuvila.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalantien kuusiaitaa.

253 Kittelän peltoa-aukea.

253 Tuomalan kyläalue - Järvenpääntie halkaisee kylänmäen.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalantien alkupää.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalantien ladot ja muuntamotorni.

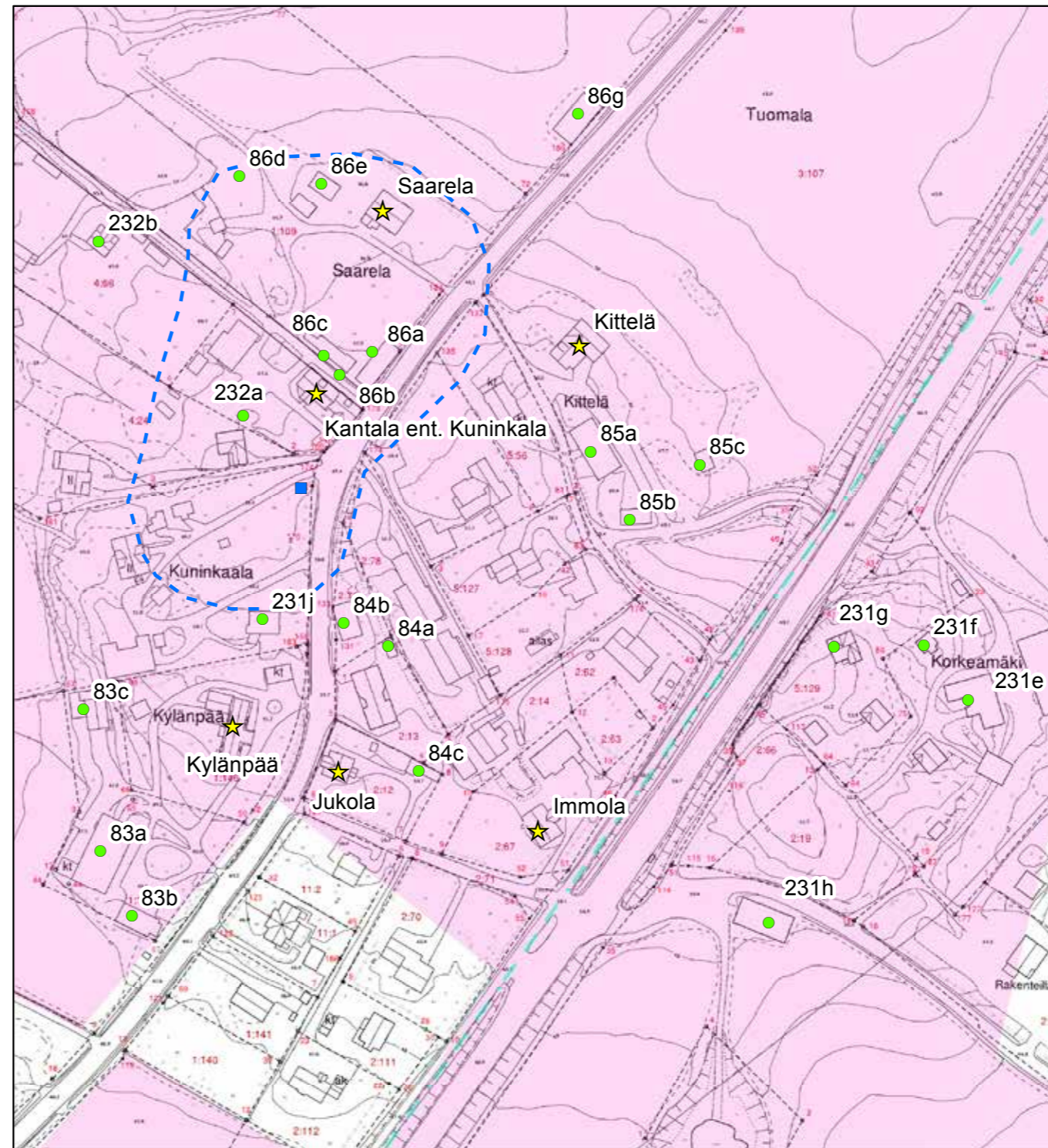
253 Tuomalan kyläalue - Nummimäen lato kylänmäellä.

253 Tuomalan kyläalue - Rantatien päätettä Saviahon tienoilla.

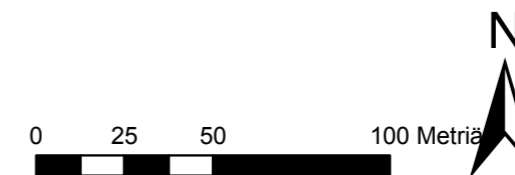
82. Immola

Immolan huvilapalsta on suhteellisen nuori verrattuna itse rakennukseen: se on muodostettu vasta vuonna 1959 Hovilan ja Nummipellon palstoista, jotka puolestaan on muodostettu isojaon järjestyksessä vuonna 1910.²⁵² Huvilapalstan ostajaksi mainitaan Olavi Ilmari Metsola.²⁵³ Se sijaitsee Tuomalan kylämäen kaakkoiskulmassa, nykyisen Kylänpääntien vieressä.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

252 Tuusulan kiinteistörekisteri.
253 Härö, tietolähde?

Immolan rakennus lienee vanhimmilta osiltaan huomattavasti itse palsa-
taa vanhempi, sillä sen hirsistä on löydetty vuosiluvut 1891 ja 1897.²⁵⁴
Immolan talon nykyinen asu sopii vuosisadan vaihteeseen, mutta voi
olla hieman nuorempikin. Rakennus on harjakattoinen, umpikuistilla
varustettu hirsitalo. Sen ikkunat on 1970-luvun korjauksessa muutettu
kuusiruutuisiksi. Punaiseksi maalatussa talossa on tavanomainen pysty-
vaaka-pysty-vuoraus, johon päädyissä liittyy samaten tyypillinen sa-
halaitareuna. Immolan rakennus on tärkeä osa Tuomalan kyläkuvaa. Sil-
lä on myös rakennushistoriallista merkitystä. Immola on sr-merkinnällä
varustettu asemakaavassa.

2 LUOKAN KOHDE.

82 Immolan päärakennuksen itäpääty.

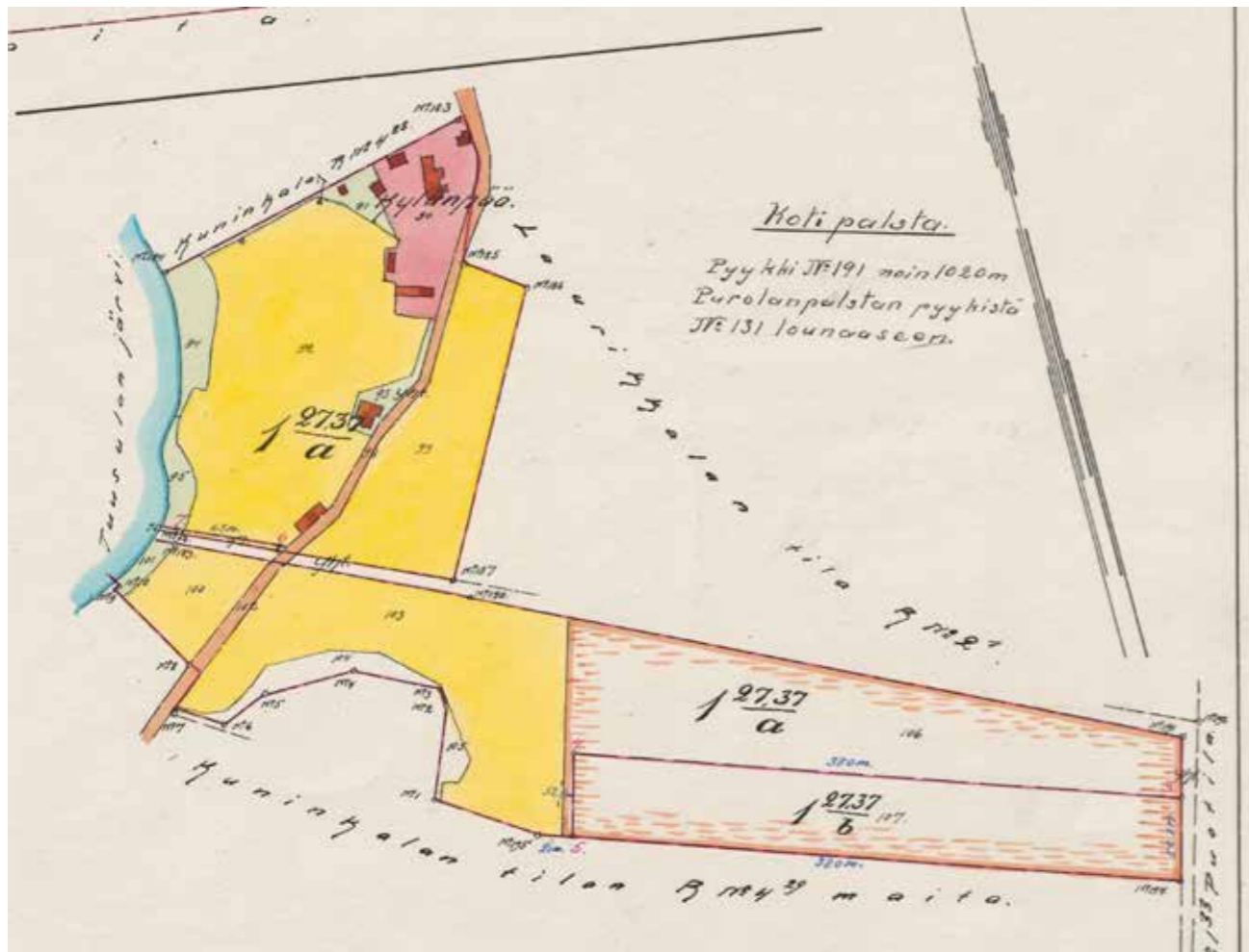
82 Immolan päärakennuksen eteläjulkisivu ja katolle lisätty uusi lapeikkuna.

.....
254 Härö, tietolähde?

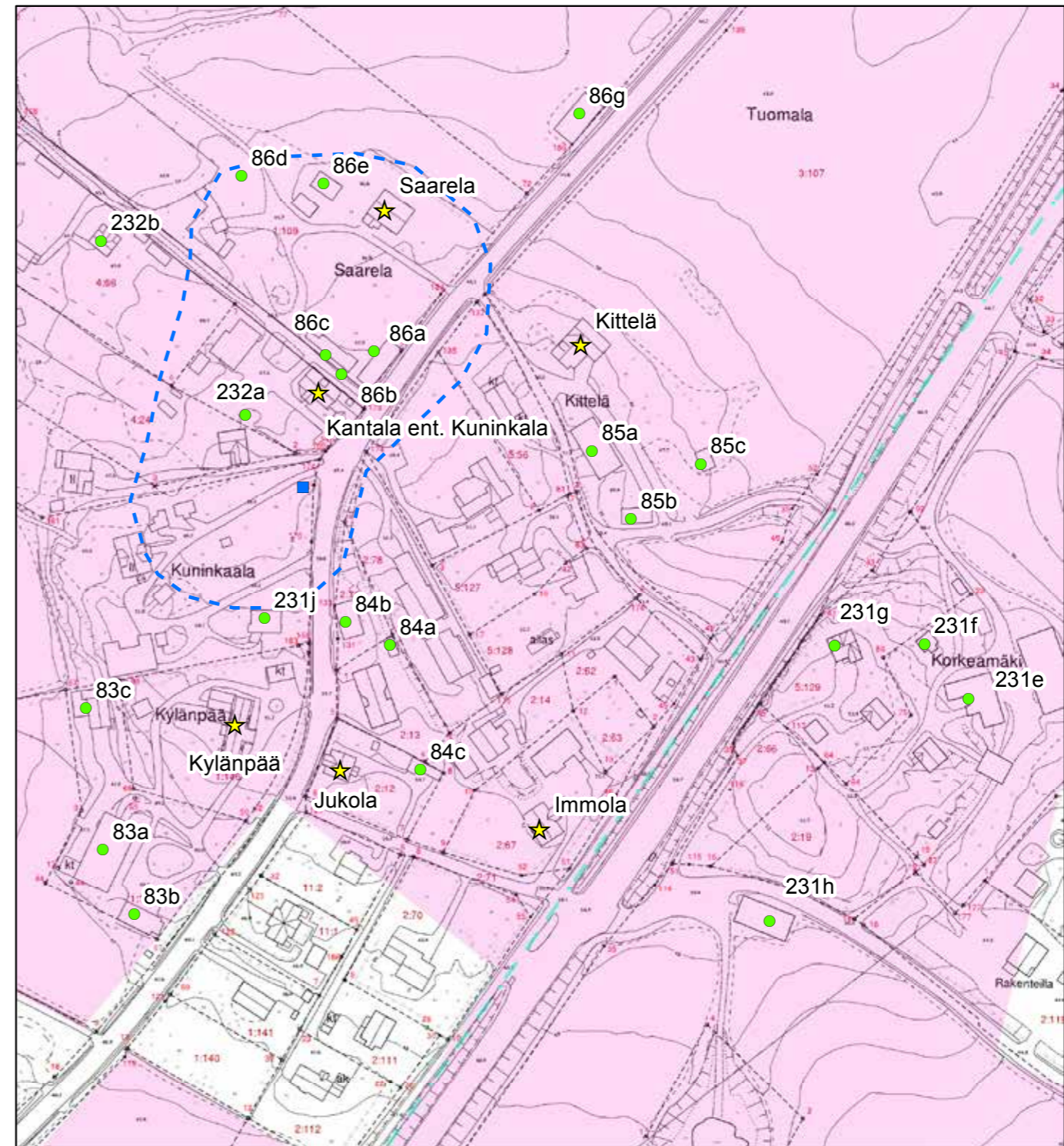
83. Kylänpää

Tuomalan kylämäen eteläreunassa oleva Kylänpään tila jatkaa 1640-luvun ratsutila Puotilan (RN:o 1) kantatilan perinteitä (sittemmin muiden sotilashenkilöiden vapaatilana mm. piiskuri, kengittäjä, lopulta augmenttina). Puotila halottiin 1740-luvulla ja edelleen 1780-luvulla neljään osaan, toimitus suoritettiin 1802. Kylänpää on yksi tuolloin halotuista tiloista.²⁵⁵

²⁵⁵ Suur-Tuusulan historia 2, s. 28.

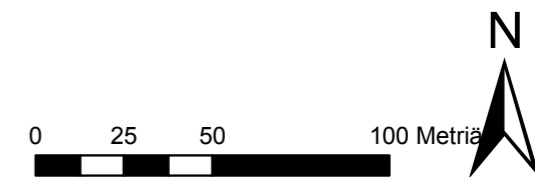

Kylänpään talon rakennuskanta kylänmäellä vuonna 1925 tilan lohkomiskartalla. Tuomala / Thomasby; 0,3394 N:o 1 Kylänpää, RN:o 1:41-42, lohkominen 1925-1925 (B50:2/97-100). KA.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Tilan päärakennus on vuodelta 1860.²⁵⁶ Pitkänomainen, pystyvuorattu hirsitalo poikkeaa jonkin verran aikansa rakentamisen valtalinjasta. Talo on rakennettu taitekattoiseksi. Nykyinen asu on peräisin 1950-luvun kunnostus- ja muutostöistä, jolloin rakennus sai mm. suuriruutuiset ikkunansa. Kirkkaan sininen väritys poikkeaa suuresti kyläkuvasta ja ilmentää tyypillistä 1950-luvun väritysmailmaa myös siinä, että räystäslautojen alapinnat on maalattu italianpunaisella ja vuorilaudat valkoisella.²⁵⁷ Päärakennus on sr-merkinnällä varustettu asemakaavassa.

Kylänpään pihapiirin etelärinteessä on komea 1930-luvun betonitiilinen navetta (83a; luokka 2), joka punaiseksi maalattuina ovineen ja ikkunoineen on nykyisin kunnostettuna työtila- ja myymäläkäytössä. Navetta on asemakaavassa merkitty sr-15 merkinnällä. Maisemallisesti jossain määrin merkittävä hirsi- ja piirurakenteinen, lautaverhoiltu talli (83b; luokka 2) rajaa pihapiiriä etelään. Lisäksi pihalla päärakennuksen ja järven välissä on toinen, pienempi asuinrakennus (83c, luokka 3), joka on 1900-luvun alusta. Tätä on muokattu huomattavasti alkuperäisestä. Kylänpää rakennuksineen on ratkaiseva osa Tuomalan kyläkuva. Rakennushistorialliset arvot ovat monelta osin hävinneet 1950-luvun uudistuksissa. Rakennuksen alkuperäinen hahmo on kuitenkin jäljellä. Maisemallisesti tärkeässä asemassa on Kylänpään Rantatien varrella säilynyt piirurakenteinen, lautaverhoiltu ja punamullattu heinälato (83d; luokka 2) 1930-luvulta²⁵⁸. **2 LUOKAN KOHDE.**

256 Tuusulan rakennustietokanta.

257 Inventoinnin aikana tehty havainto.

258 Lato esiintyy vuonna 1943 otetussa ilmakuvassa; sotavuosina ei ole ollut varaa rakentaa uusia latoja.

83 Tuomalan Kylänpään päärakennuksen itäjulkisivu ja räystäiden alta pilkistävä punaväri.

83 Tuomalan Kylänpään päärakennuksen eteläpääty ja länsipuolen kaksikerroksinen parveke.

83 Tuomalan Kylänpään päärakennuksen kahdella erillisellä ovella varustettu pääkuisti.

83B Tuomalan Kylänpään puurakenteinen talli.

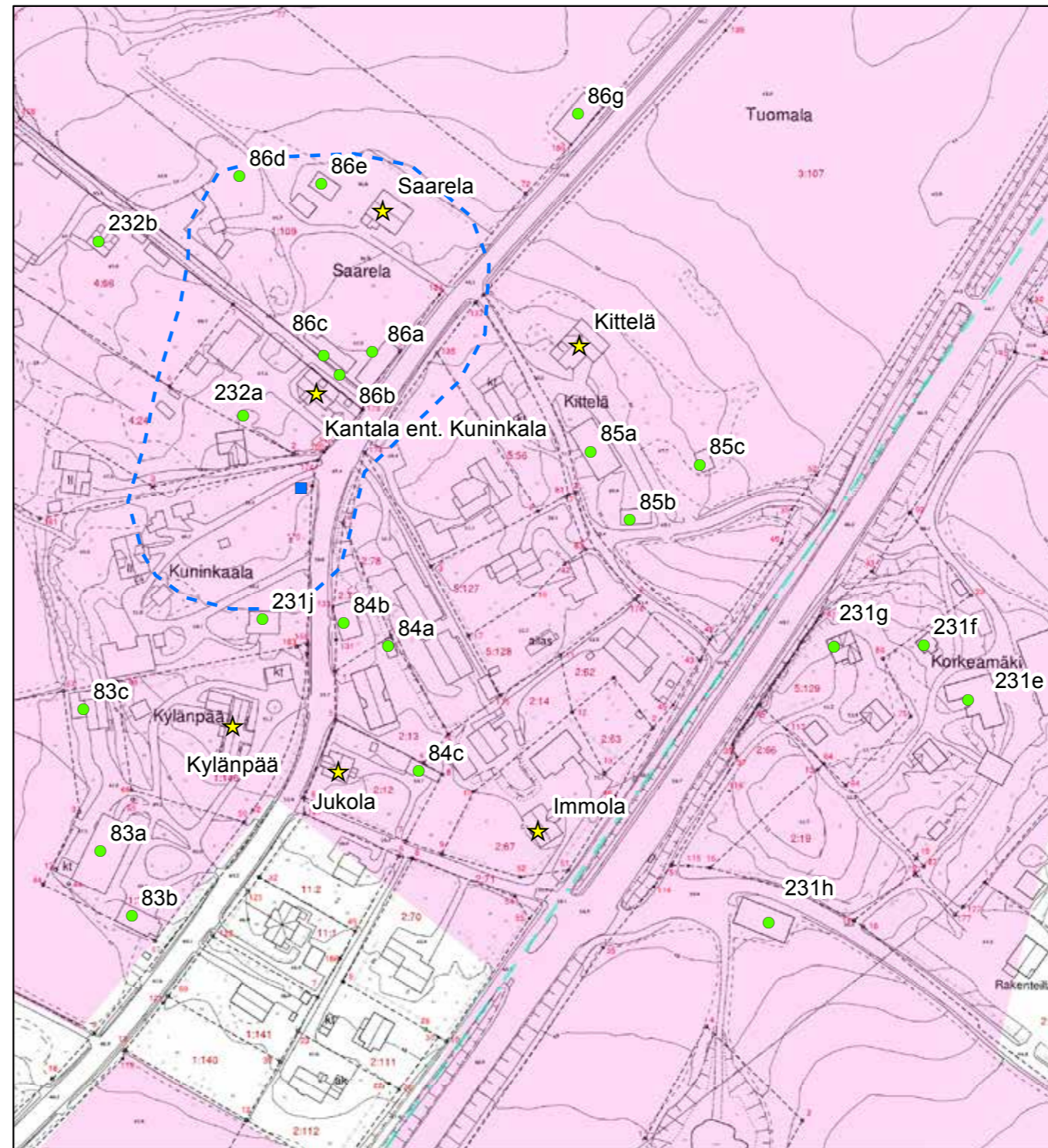
83A Tuomalan Kylänpään puodiksi muutettu navetta.

83C Tuomalan Kylänpään syytinkitupa piiloutuu pihakoivujen katveeseen.

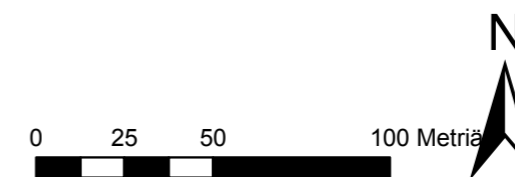
84. Jukola

Jukola on yksi Laurikkalan (RN:o 2) tilasta 1910-luvun vaihteessa lohotuista palstoista²⁵⁹, samanikäinen kuin esimerkiksi viereinen Perhelä eli Nummela. Se sijaitsee Tuomalan kylässä, vastapäätä Kylänpään tilan päärakennusta.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

259 Tuusulan kiinteistörekisteri.

Magnus Kuninkaala rakennutti Jukolan tyttärelleen kesäpaikaksi 1900-luvun alussa. Hieman ennen vuotta 1910 talo siirtyi helsinkiläisen liikemies Finerin haltuun ja edelleen Vallilan Kaljatehtaan omistajan P.J. Komulaiselle, jonka jälkeen talon ostivat tammelalaiset Järvisen sisarukset. Sisarukset olivat kaikki opettajia: Aino ja Hertta opettivat Tuusulan kansanopistossa ja Arvo-veli oli töissä Joutsenossa opettajana hänkin. Nykyinen omistajaperhe hankki Järvisen perikunnalta talon haltuunsa; isäntä on itse asunut nuoruutensa lähistöllä Saviahon talossa.²⁶⁰

Puolitoistakerroksinen hirsirakennus on satulakattoinen. Siinä on Rantatien puolella ristipääty. Vuorauksena on tyypillinen kolmiosainen pysty-vaaka-pysty-laudoituus. Pohjoispuolisella Perhelän tontilla on jäljellä vanha Nummelan mäkitupa (84A; luokka 2).²⁶¹ Aivan mäkituvan länsipuolella on kärryliiteri tai vastaava talousrakennus (84B; luokka 2), joka reunustaa Tuomalan kyläraittia. Sen vastinparina on tien länsipuolella hieman isompi talousrakennus (231J; luokka 2) Kuninkalan pihalla. Jukolan asuinrakennuksella on tärkeä merkitys Tuomalan kyläkuvalle. Rakennuksen Rantatiestä erottava aita voisi olla hieman matalampi, jotta kaunis julkisivu tulisi paremmin esiin raittimaisemassa.

Jukolan pitkä harjakaton alle sijoittunut punamullattu piharakennusrivi (84C; luokka 2) toistaa sympaattisella tavalla asuinrakennuksen ikkunakoristelua. **2 LUOKAN KOHDE.**

260 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 512-513.
261 Tuusulan kiinteistörekisteri.

84A Nummelan mäkituvan eteläpääty.

231J Kuninkalan talousrakennus.

84B Vanha kärryliiteri aivan kylänraitin kupeessa.

231J Kuninkalan talousrakennus.

84A Nummelan pieni mäkitupa lännestä.

84C Jukolan piharakennuksen ikkunat toistavat päärakennuksen teemaa.

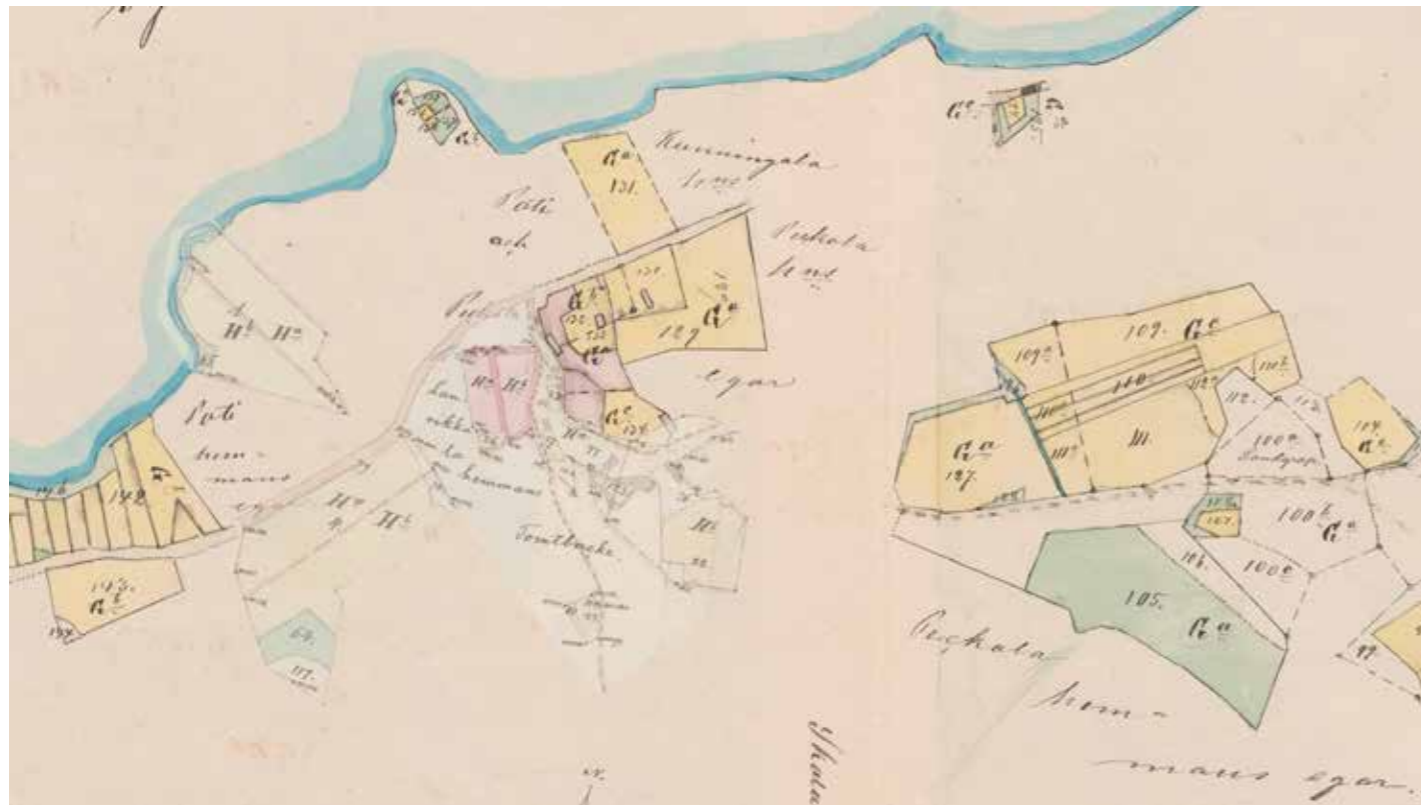

84 Jukolan asuinrakennus jää korkeahkon aidan peittoon.

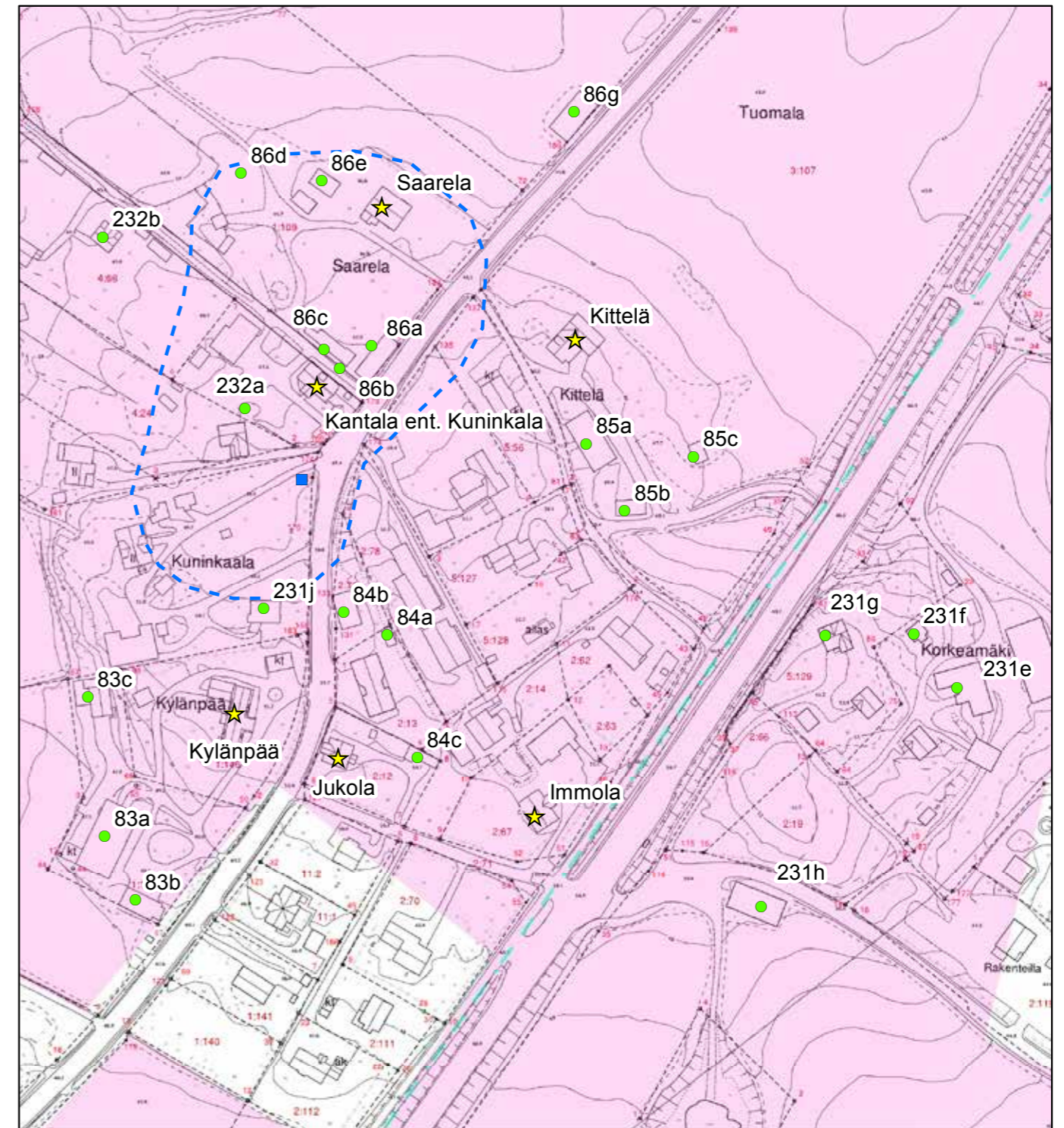
85. Kittelä

Saarelaa vastapäätä Rantatien itäpuolella sijaitseva Kittelä on Tuomalan kantatiloja, osa vanhaa Kittelän tilaa (RN:o 3). Nykyisellä omistajasuvulla tila on ollut vuodesta 1864 lähtien.²⁶² Tilan päärakennus on näkyvällä paikalla kylämäen pohjoisreunassa. Hirsirakenteinen talo valmistui vuonna 1905 ja sitä laajennettiin siivellä 1917. Se on satulakattoinen vinkkelitalo, jonka pihasivulla on myöhäisempi avoveranta. Rakennus on merkitty asemakaavassa sr-merkinnällä.

262 Riitta Nybäck.

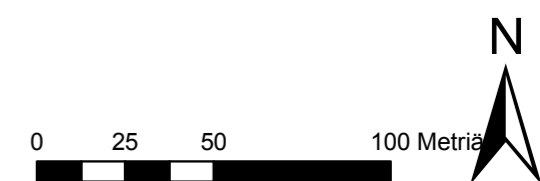

Kittelän talon rakennuskanta vuonna 1876 ja Pekkolan rakennuskanta 1852 esitettynä samalla kartalla antaa pienen viijeen millainen kylänmäki on ollut 1800-luvun lopulla kaikkine talousrakennuksineen.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

Talo on mahdollisesti vuorattu ensimmäisen kerran vasta 1930-luvun alussa. Harjakattainen, sementtitiilistä rakennettu navetta on vuodelta 1926 (85a; luokka 2).²⁶³ Tontin länsireunassa olleet pieni hirsimökki ja aitta on purettu mutta itäreunalla on edelleen lyhytnurkkainen (85b; luokka 2), lautaosalla jatkettu lato sekä pienempi, pitkänurkkainen savusauna (85c; luokka 2). Rakennuksen arvo perustuu sen merkitykseen Tuomalan kyläkuvassa.
3 LUOKAN KOHDE.

85 Kittelän päärakennus Rantatieltä.

85 Kittelän päärakennus on tärkeä Rantatien maamerkki Järvenpäntieltä nähtynä.

85 Kittelän päärakennus ja kiviset aitatolpat.

.....
263 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 470.

85 Kittelän talouspihaa rakennuksineen.

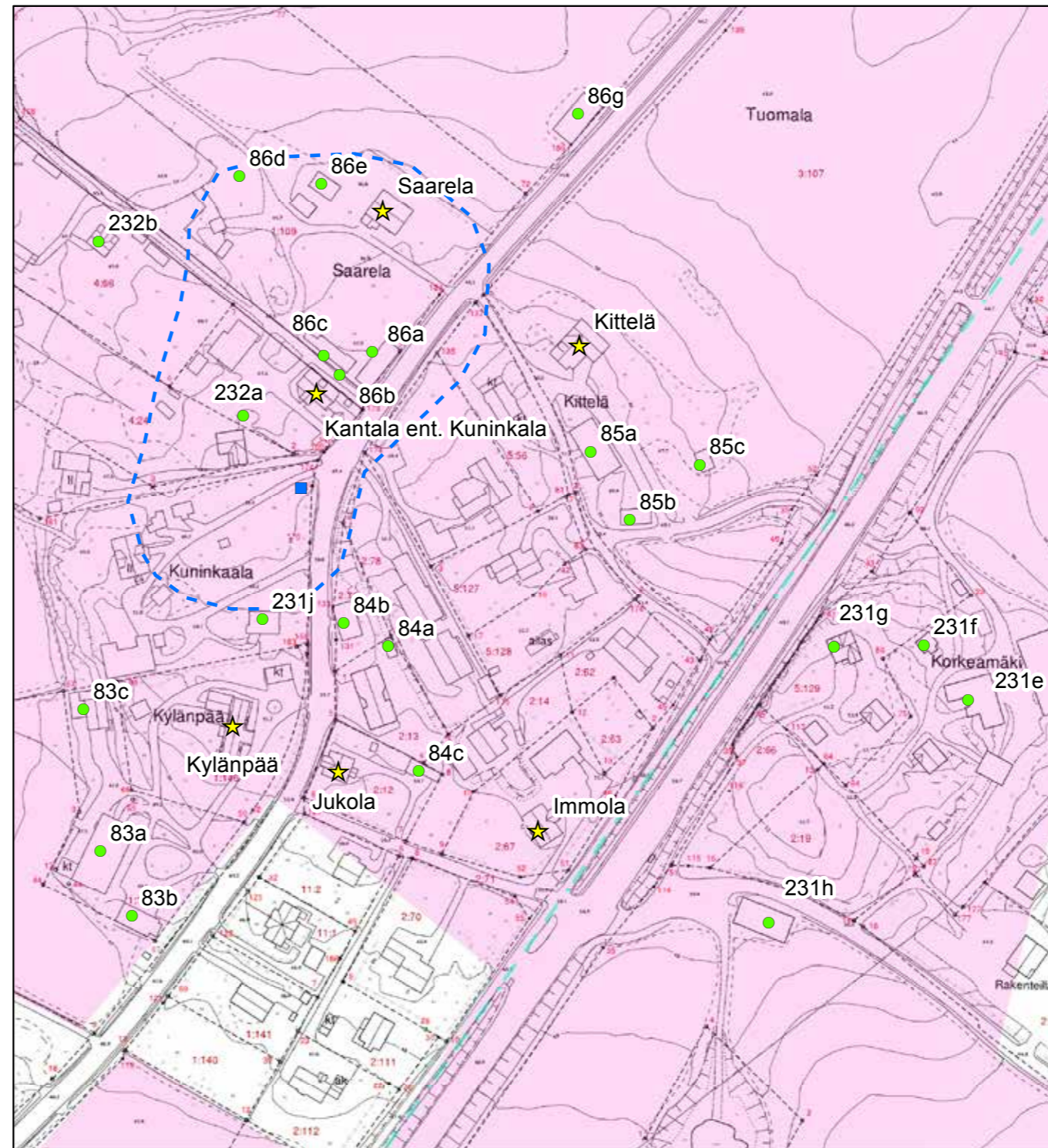
85B Kittelän lyhytnurkkainen pihalato jatkeineen.

85C Kittelän pitkänurkkainen pihasauna.

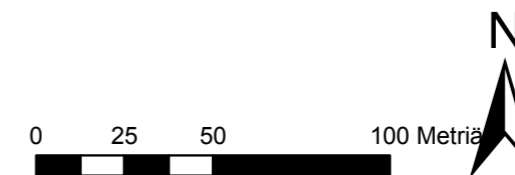
232. Kantala

Vanha Kuninkalan Rantatien suuntaisesti sijainnut pitkänurkkainen hirsipinnalla ollut maalaistalo oli Kantalan naapuri pääty Kantalaan päin. Vuonna 1802 valmistunut ja myöhemmin samansuuruisella lisäosalla jatkettu Kantala on harjakattoinen ja kaksikerroksinen asuinrakennus; uudisosa on järvenpuoleinen jatke.²⁶⁴ Uudisosa toistaa vanhan, alkuperäisen arkkitehtuuria muodoltaan: poikki-pääty sisäpihalle, sama ikkunajako tosin uudisosassa Saarelankujalle on sijoitettu pienemmät aputilojen ikkunat, jopa kottarainen katolla kohti pohjoita on molemmissa. Kantala on tärkeä osa Saarelankujan näkymää ja Tuomalan kylän raittia. Itse talon historiasta on toistaiseksi vain vähän tietoa saatavilla. Kantalan talo asemakaavassa merkitty sr-merkinnällä. Tontilla on myös toinen, huomattavasti pienempi rakennus, joka on merkitty sr-merkinnällä.(232a).

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

264 Tuusulan rakennusrekisteri.

Aivan Kantalan ja Saarelan pihapiirissä kiinni länsipuolella on Kuninkalasta aikanaan erotetun Kujalan pihapiiri, jonka asuinrakennus (232b; luokka 2) on 1910-luvulta.²⁶⁵ Tämä talousrakennuksineen täydentää Saarelankujan päätteensä Saarelan pihapiiriä. **2 LUOKAN KOHDE.**

232 Kantalan asuinrakennus etelästä nähtynä on kiintopiste Rantatien pohjoispäässä.

232 Kantalan talo; Rantatien puoleinen puolisko alkuperäinen talo, lähempänä järveä myöhempi jatke.

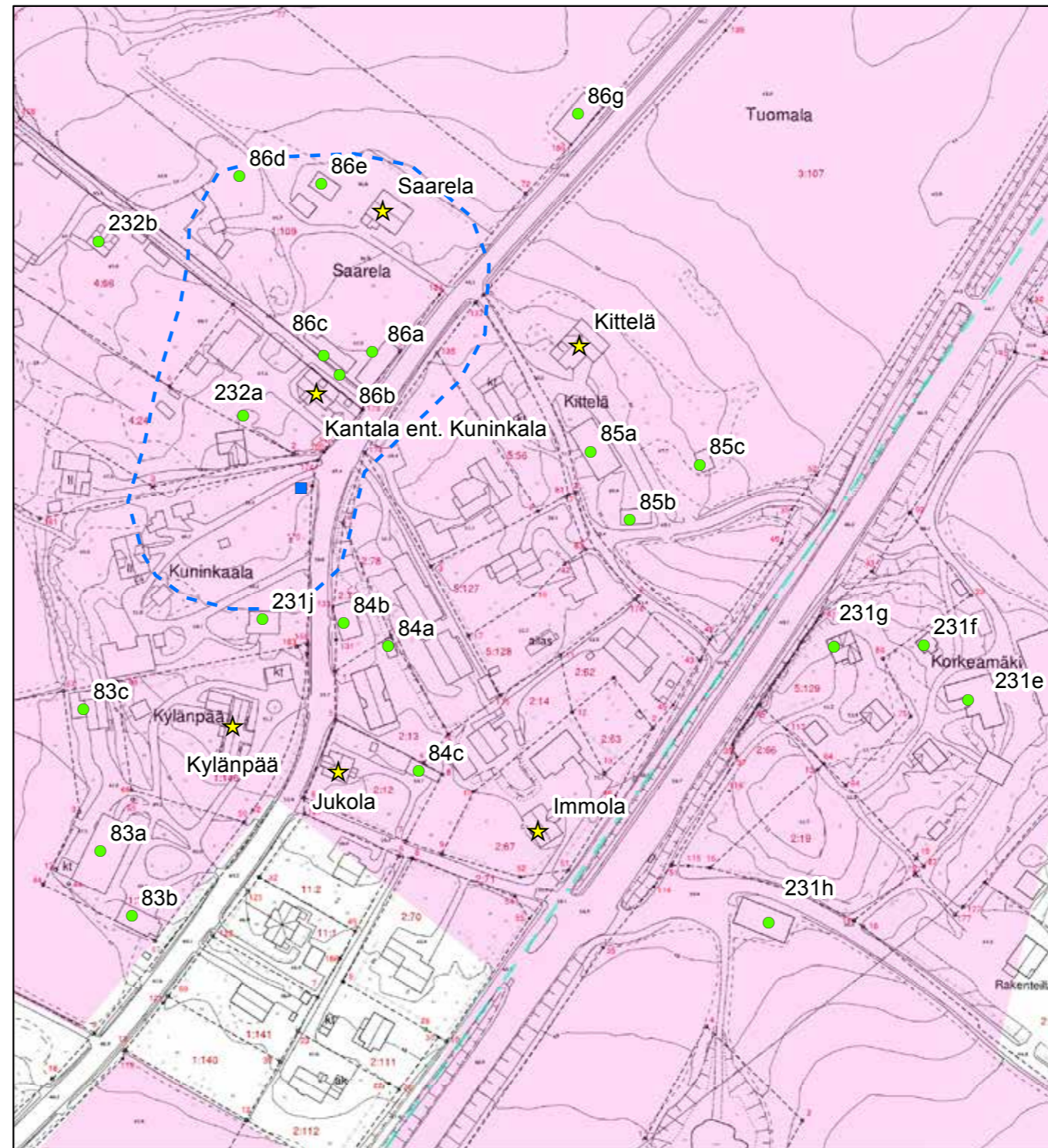

232B Kujalan torppa pihapiireineen.

.....
²⁶⁵ Tuusulan rakennusrekisterissä 1932, Riitta Nybäckin mukaan vuosien 1906-1919 väliltä.

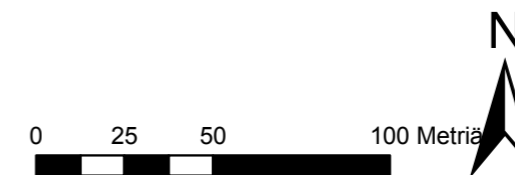
86. Saarela

Saarela on osa 1700-luvun puolimaissa halottua ja 1780-luvulla neljään osaan jaettua Puotilan kantatilaa.²⁶⁶ Sen tilakeskus on vanhalta paikallaan Tuomalan kylämäen pohjoislaidassa, laakealla Tuusulanjärvelle viettävällä tontilla.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▬ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▬ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

266 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 28.

Kuusirivit reunustavat avaraa pihamaata. Pihan pohjoissivun asuinrakennus on vuodelta 1876.²⁶⁷ Sydänseinäinen, kuusihuoneinen hirsitalo on satulakattoinen ja pystyvuorattu. Kuusiruutuiset ikkunat on varustettu leveillä vuorilaudoilla. Ullakon päätyikkunat ovat yläosaltaan vinoruutuisia. Pihasisvulla on leveä, satulakattoinen umpikuisti, jonka pohjamuoto poikkeaa tavanomaisesta: yksi neljännes on ”leikattu” pois: kuistin sijaan syntyy vaikutelma eteiskamarista.

Pihan kaakkoiskulmassa, Tuomalan vanhassa kylätiessä kiinni, on pitkänomainen keskisolallinen kaksoisluhtiaitta (1800; 86a luokka 1), joka on hyvin todennäköisesti ainoa laatuaan Tuusulassa.²⁶⁸ Aittarivi on asemakaavaan merkitty sr-tunnuksella. Pihan lounaissivulla Saarelankujan varressa on kaksikerroksinen otsallinen päätyluhti, aitta (1800; 86b; luokka 1) ja pitempi ulkorakennus (puuvaja) (86c; luokka 2). Molemmat ovat pitkänurkkaisia ja vuoraamattomia ja asemakaavassa varustettu sr-merkinnällä. Pihan länsisivulla sijainnut navetta on purettu, mutta harjakattoinen, poikkipäädellä varustettu saunatupa (86d; luokka 2) vuodelta 1933 ja ratasvaja katoksineen (86e; luokka 2) ovat säilyneet; saunatupa on merkitty asemakaavaan sr-merkinnällä ja ratasvaja srk-merkinnällä (kivijalan päälle voi rakentaa uuden vastaavan) .

Saarelan pohjoispuolella, maisemallisesti keskeisellä paikalla Rantatien ja Tuusulanjärven välissä on tilan vuonna 1911 valmistunut komea riihi (86f, luokka 2) ja aivan Rantatiessä kiinni on toinen, vähän huonommassa kunnossa oleva harmaantunut lato (86g; luokka 2), joka on tärkeä osa Rantatien alkunäkymää. Saarela on rakennushistoriallisesti arvokas tilakeskus, joka on erittäin tärkeä osa Tuomalan kyläkuva. **1 LUOKAN KOHDE.**

86 Saarelan päärakennuksen poikkeuksellinen kuistikamari.

86 Saarelan päärakennuksen itäpääty.

86 Saarelan päärakennuksen eteläjulkisivu.

267 Tuusulan rakennusrekisteri.

268 Tuusulassa rakennetaan ja tkuvasti ja myös vanhoja, muualta tuotuja rakennuksia pystytetään, joten tieto ei voi olla täysin absoluuttinen. Nuppulinnassa on nimittäin pystytetty läpiajatteva uudisrakennus, joka on luonnehdittavissa keskisolalliseksi aitaksi muttei toki luhdiksi. kohde nro 140D Nuppulinnan ja Huikon välillä.

86A Saarelan solallinen pariluhti pihan puolelta.

86F Saarelan näyttävä punamullattu rantalato ja harmaantunut tienvarsilato 86G.

86A Saarelan keskisolallinen kaksoisluhtiaitta; ainoa lajinsa edustaja Tuusulassa.

86D Saarelan saunatupa.

86E Saarelan ratasvaja.

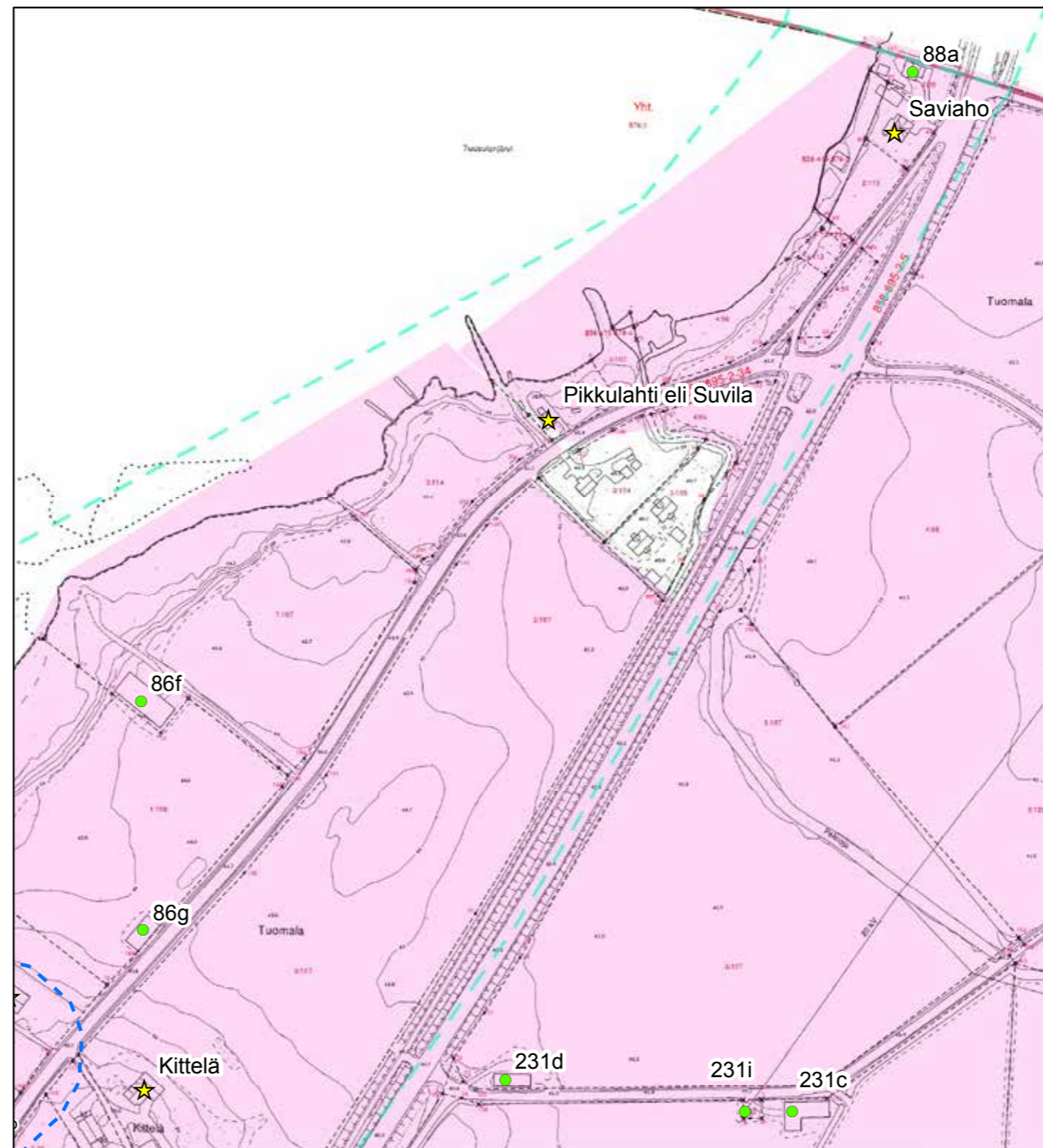
86B Saarelan otsallinen päätyluhti ja 86A pariluhdin eteläpään poskea.

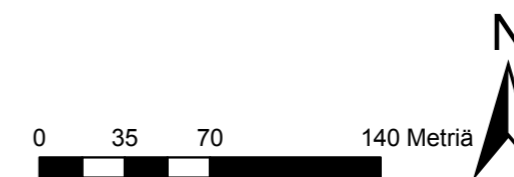
86A Kaksoisluhti vasemmalla ja keskellä 86B otsallinen päätyluhti.

87. Pikkulahti eli Suvila

Pikkulahden palsta erotettiin Kittelän tilasta 1920-luvun vaihteessa. Sen osti suutari Johan H. Sirén, joka asiakirjoissa mainitaan mäkitupalaisena. Paikalla oli jo tuolloin mökki, joka kuitenkin paloi 1930-luvun alussa. Sirén rakensi mökkinsä uudestaan, käyttäen palossa säästyneitä hirsiiä uudenkin rakennuksen runkona.²⁶⁹ Tuloksena oli idyllisen näköinen, satulakattoinen, vaakavuorattu mökki jota kaunistavat ikkunaluukut ja ristikkokaiteella koristettu pieni avokuisti. Rakennus sijaitsee Rantatien pohjoispäässä, tien ja rannan väliin jääväliä kapealla kaistaleella. 3 LUOKAN KOHDE.

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

269 Härö, tietolähde varmentamatta.

1880-luvun alussa Pikkulahden ranta on pelkkää peltoa ja niittyä.
 Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

1937 Pikkulahden ranta on nykyisen kaltainen.
 Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

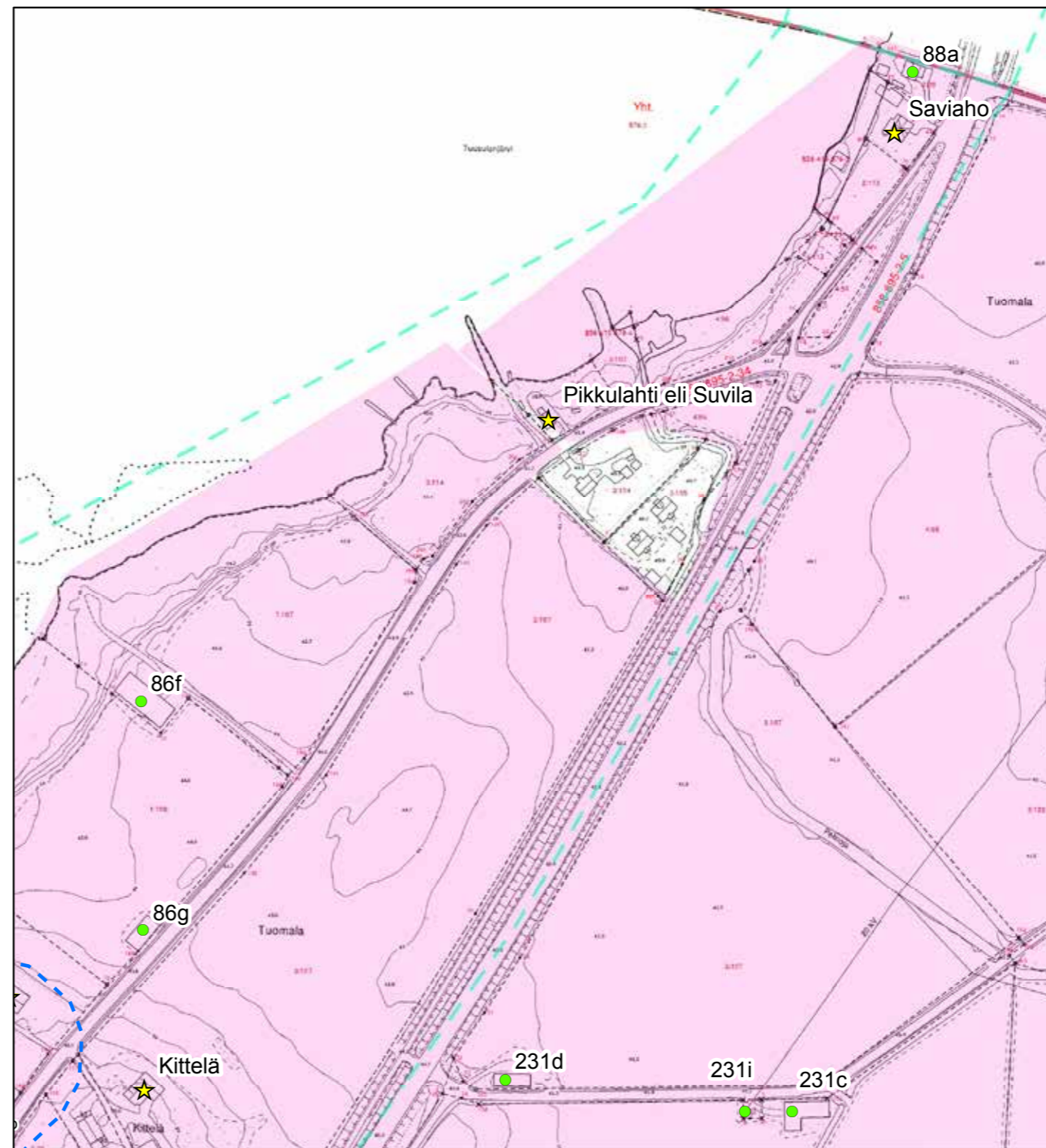
87 Pikkulahden eli Suvilan huvila etelästä nähtynä.

87 Suvilan pääsisäänkäynti pohjoispuolella avokuisteineen.

88. Saviaho

Helsingin Seurahuoneen vahtimestari Erik V. Ek²⁷⁰ osti vuonna 1906 Laurikkalan tilalta pienen Saviahon rantapalstan ja rakennutti sille huvilan. Tuolloisesta markan juomarahasta paikkakuntalaiset saivat aiheen kutsua paikkaa Markan villaksi. Ekin jälkeen paikan omisti sveitsiläinen juustomestari Jacob Egger, joka pelästyi vuoden 1918 tapahtumia ja halusi muuttaa maasta pois laittaen huvilansa myyntiin, jolloin Tuusulan kansanopiston johtaja Vihtori Raevuori osti sen vuoden 1918 lopussa.²⁷¹ Samalla сувulla huvila on edelleen. Tämä kapea rantakaista rakennuksineen ja huolellisesti leikattui- nen kuusialtoinen muodostaa nykyisin Rantatien Järvenpään puo- lisen eräänlaisen päätepisteen ja maamerkin.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

270 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 513.
271 Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 49-50.

1880-luvun alussa Saviahon ranta on pelkkää peltoa ja niittyä.
 Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

1937 Saviahon ranta on nykyisen kaltainen ja myös naapuritontti on rakennettu.
 Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Saviaho on vuosisadan alulle tyypillinen hieman vaatimattomampi huvila, jolla on hieman poikkeuksellinen väritys: vaalean siniharmaa. Se on puolitoistakerroksinen, harjakattoinen ja frontonilla varustettu hirsitalo, jossa on etelänpuoleisesta päädyistä pyöristetty koko länsijulkisivun pituinen umpikuisti. Tyypillisiä piirteitä ovat kolmiosainen vuoraus ja ns. T-ikkunat. Erityistä huomiota on kiinnitetty ikkunoiden vuorilautojen koristeaiheisiin sekä räystäiden alapuolinen jäsenitys ja koristelu. Tontti on rajattu kuusiaidalla. Huvila on erityisesti maiseman kannalta tärkeä osa Rantatietä ja se on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä.

Saviahon pohjoispuolella oleva Päivärannan punainen puolitoistakerroksinen, harjakattoinen, T-ikkunoilla ja pienellä umpikuistilla varustettu pikkuhuvila (**88a; luokka 2**) on hieman nuorempi (vuodelta 1932) ja huomaattomampi, mutta yhtäläillä osa Rantatien rakennettua pohjoispäätä. **2 LUOKAN KOHDE.**

88 Saviahon itä- ja pohjoisjulkisivut.

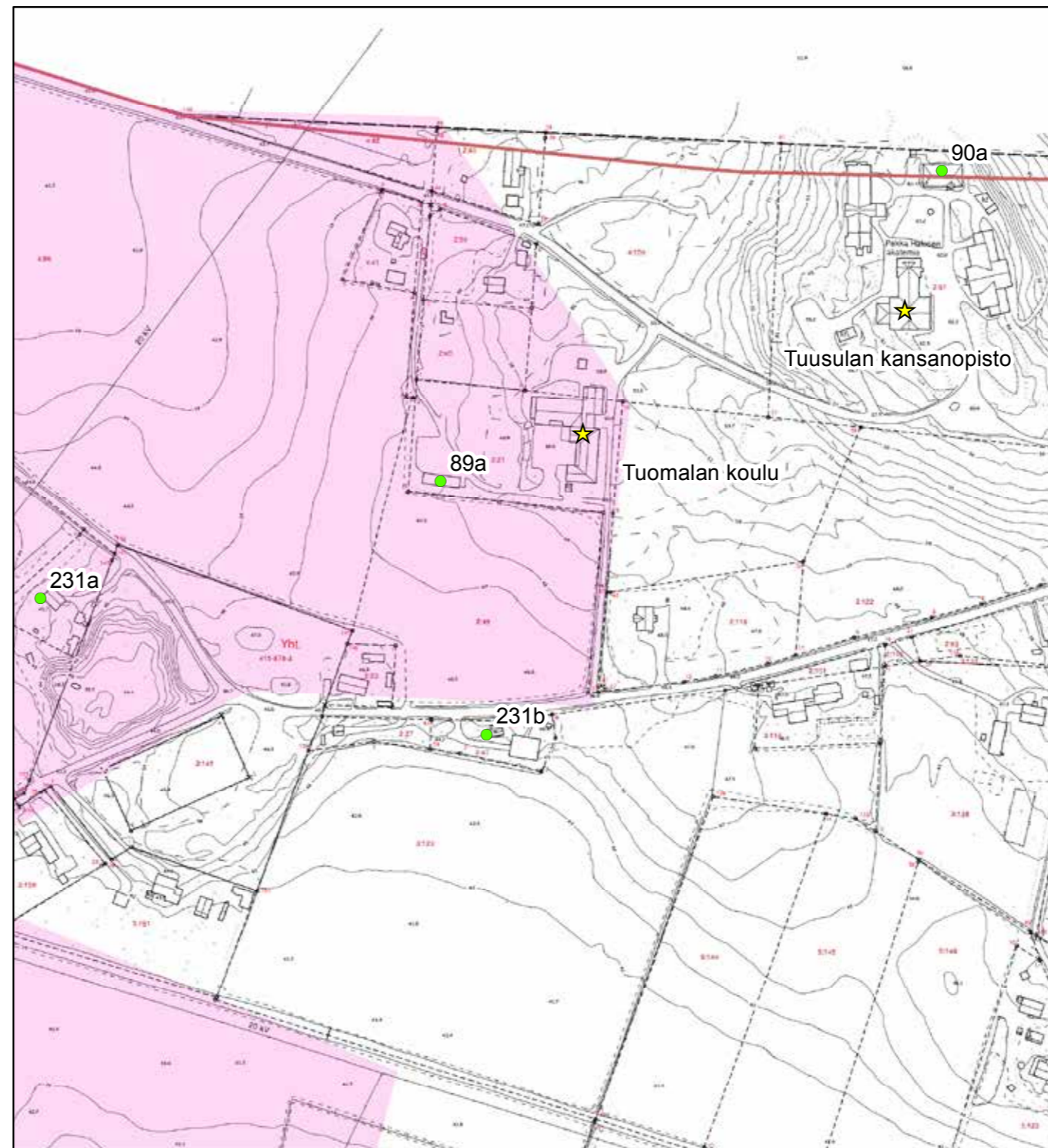
88 Saviahon itäjulkisivua Järvenpääntieltä.

88A Päivärannan pieni lasikuistillinen huvila.

89. Tuomalan koulu

Tuomalan ja Järvenpään yhteinen ns. Notkon koulu rakennettiin vuonna 1892 ns. Myllymäen tontille. Paikka osoittautui ajan oloon koulun toiminnan kannalta huonoksi sijainniltaan ja koulu kävi nopeasti ahtaaksi 1910-luvun alussa alkaneen Järvenpään kartanon palstoitustoiminnan myötä. Koulupiiri jaettiin kahtia ja järvenpääläiset saivat ns. Kilpisen koulun Kinnariin²⁷² ja Tuomalan kylä rakensi omansa. Tontti hankittiin vuonna 1926, ja seuraavana vuonna kouluhallitus vahvisti rakennusmestari Heikki Siikosen laatimat piirustukset. August Nystenin urakoima rakennus oli valmis vuonna 1928.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 35 70 140 Metriä

272 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 586-589.

Koulun pohjakaava on suorakaide, jonka pihasivulta erkanee kaksi siipeä. Siipien väliin jäävä alue on terassoitu ja osin katettu avokuistilla. Siipiin sijoitettiin kaksi asuinhuoneistoa ja koulukeittola. Kolme luokkaa: alakoulu, yläkoulu ja veisto olivat rakennuksen toisella pitkällä sivulla, peräkkäin käytävän varrella.

Satulakattoinen, peiterimoitetulla pystylaudalla vuorattu hirsirakennus on yleisilmeeltään ja yksityiskohdiltaan klassillinen. Koulua on muutettu ja laajennettu vuosina 1963 ja 1975.²⁷³ Myös joitakin yksityiskohtia on uusittu. Koululla on maisemallista ja rakennushistoriallista arvoa.

Koulun pihapiirissä on myös samanikäinen ulkorakennus, joka on säilyttänyt alkuperäisen ulkoasunsa. Pitkässä, yksikerroksisessa ja satulakattoisessa, päistä aumatussa rakennuksessa on opettajalle sauna, puuliiteri, pihakalustovarasto ja ulkokuoneet. **(89a; luokka 2)**. Koulu on osayleiskaavassa merkitty sr-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

273 Tuusulan rakennusrekisteri.

89A Tuomalan koulun aumakattoinen piharakennus pohjoisesta.

89 Tuomalan koulun länsijulkisivu on samalla pihan puoli.

89 Tuomalan koulun pääsisäänkäynnin pilarein koristettu porrasterassi.

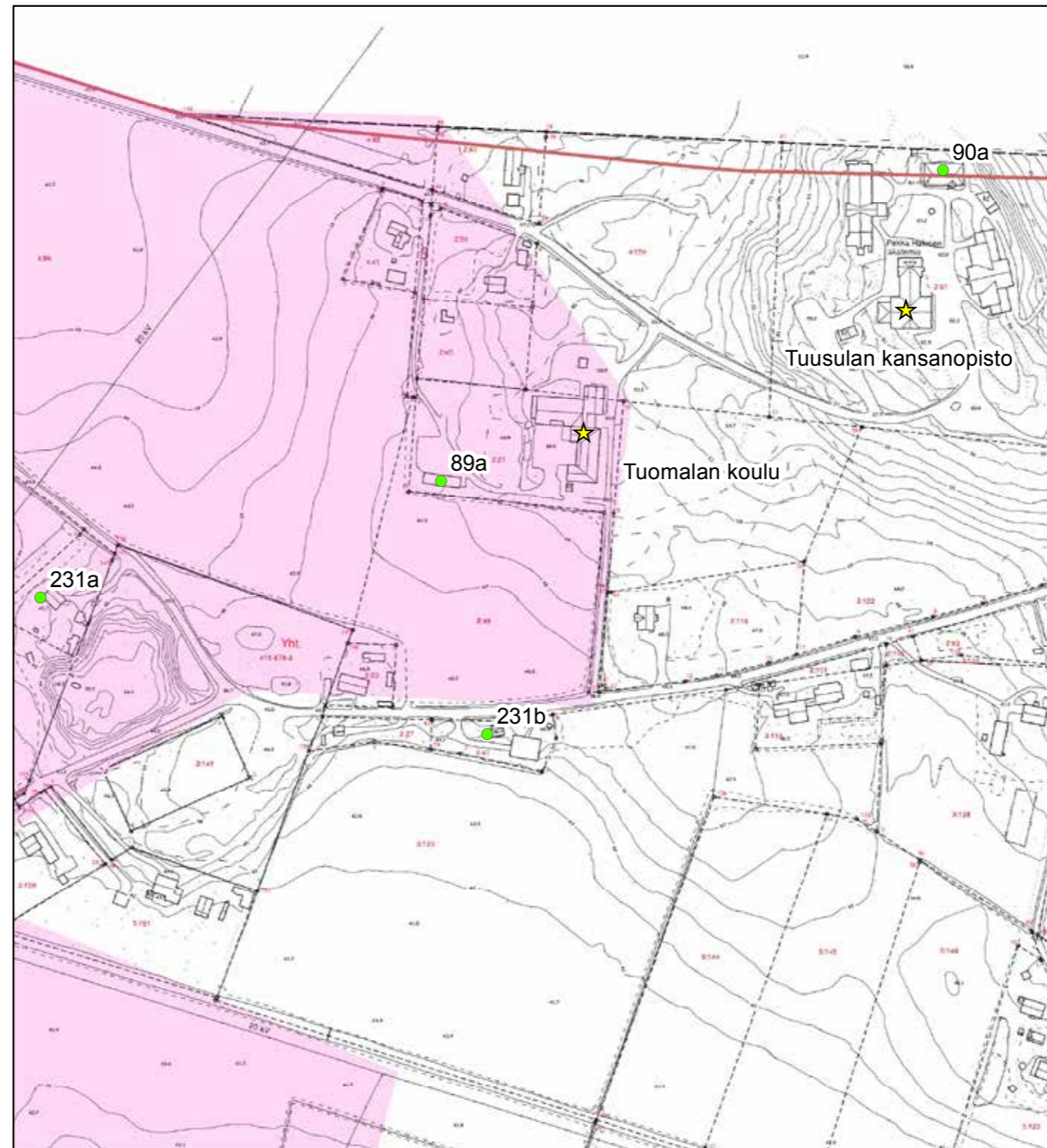
89A Tuomalan koulun piharakennuksen itäpäätä.

89 Tuomalan koulun pitkä itäjulkisivu uudisosineen.

90. Tuusulan kansanopisto

Kansanopistot ovat Pohjoismaissa laajalle levinnyt kansansivistystyön muoto, jonka perustajana pidetään tanskalaista N.F.S. Grundtvigiä. Opistot ovat sisäoppilaitoksia, joiden tavoitteena on ollut lisätä kansalaisten sivistystasoa, ammatillisia valmiuksia ja oppivelvollisuuden jälkeisiä jatko-opintomahdollisuuksia. Suomessa kansanopistoista puhuttiin 1860-luvulta alkaen, ja ensimmäiset perustettiin 1890-luvun vaihteessa. Tuusulan kansanopiston perustaminen vuonna 1907 osuu vaiheeseen, jolloin venäläisten viranomaisten ote vuosisadan alun poliittisesti vaikeiden vuosien ja suurlakon jälkeen oli höllentymässä, ja yhteiskunnallinen toimeliaisuus vastaavasti vilkastumassa. Aloite opiston perustamisesta lähti Tuusulanjärven molempien rantain huvilayhteisöjen piiristä. Keravalle kokoontuneet satakunta perustajaa olivat niin Uudenmaan sivistyneistöä kuin maanviljelijöitä.

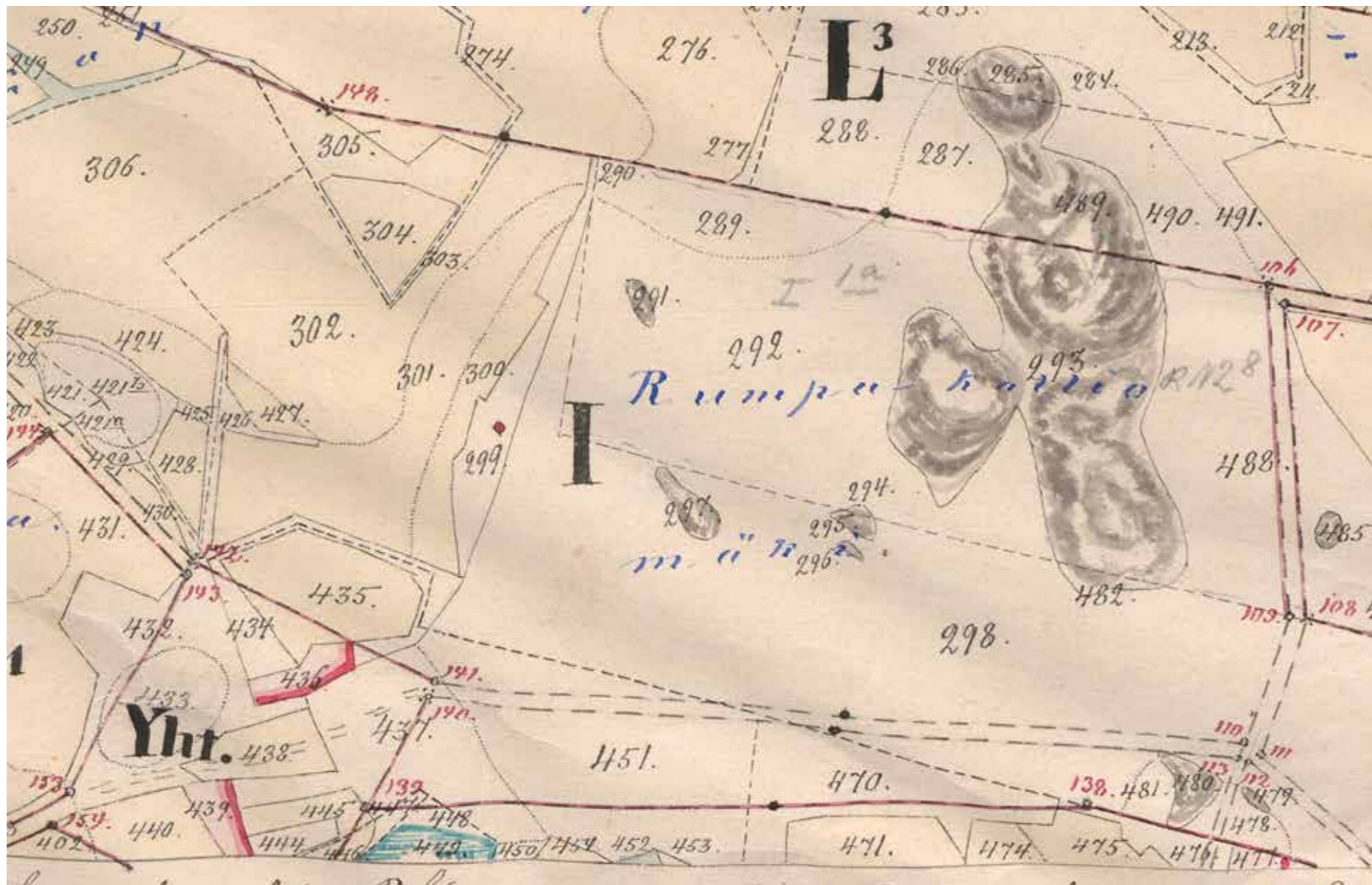

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 35 70 140 Metriä

Vuonna 1883 Rumpukalliolla ei ole vielä yhtään raken nusta, vain länsipuolella olevan pellon reunassa on pieni lato. Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Vuonna 1928 Kansanopiston rakennus on korkealla mäellä ja sinne johtavien teiden varsilla, mutta samana vuonna Kansanopiston eteläpuolelle rakennettu Tuomalan kansakoulu ei vielä näy kartalla. Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Opistolle osoitettiin tontti Rumpukalliolta Tuomalan kylän Laurikkalan tilalta. Kesällä 1908 valmistui yleisten rakennusten ylihallituksessa työskennelleen arkkitehti Yrjö Sadeniemen (Sadenius) piirtämä komea rakennus. Rakennuspaikka oli kalliolla, jolta oli avara näkymä yli Tuusulanjärven rantamaiseman. Ennen puuston kasvua rakennuksen linnamainen hahmo näkyi kauas ympäristöön ja näkyy taas jälleen 2000-luvun alun metsänhakkuiden jälkeen.

Opiston päärakennus on poikkeuksellisen suuri hirsirakennus. Kaksikerroksinen rakennus on tyyliltään lähinnä jugendia, ominaisia ovat mm. jyrkkä satulakatto, jo hävinneet torniaiheet, jotka olivat lähempänä kattoratsastajia kuin varsinaisia torneja, päätyjen soikeat ikkunat, ikkunoiden pieniruutuiset yläosat sekä vuorauksen yksityiskohdat. T-mallinen pohjakaava jakautuu kahteen pääosaan. Poikittaiseen, leveään suorakaiteen muotoiseen sakaraan Sadeniemi keskitti luentosalit sekä lisäksi ruokasalin, eteishallin ja toiseen kerrokseen joitakin opettajien ja oppilaiden asuintiloja. Varsiosaan arkkitehti sijoitti keittiön, kanslian ja pääosan asuinhuoneista, mm. opiston johtajan huoneiston.²⁷⁴ Alusta lähtien suunniteltu varsinaisen asuntolarakennus (**90a. luokka 2**) valmistui vuonna 1939.²⁷⁵

Rakennuksessa toimii nykyään Pekka Halosen akatemia. Vanhassa asuntolarakennuksessa on työtiloja, ja pihapiiriin on 1985 ja 2000-luvun alussa valmistunut kaksi uutta, suhteellisen kookasta kansanopiston arkkitehtonista ilmettä jäljittelevää lisärakennusta; vanhempi lisärakennuksista on oppilasasuntola.

Rakennuksen suunnittelija Yrjö Sadeniemi teki elämäntyönsä lähinnä rakennushallinnossa ja päätti uransa virastonsa ylijohantajana. Hän laati mm. maalaiskansakoulujen mallipiirustukset, joita Tuusulassakin sovellettiin 1910-luvulla. Pihapiiri on osayleiskaavassa rajattu ja merkitty sr-merkinnällä.

Kansanopisto on yksi Tuusulan arvokkaimmista rakennushistoriallisista kohteista.
1 LUOKAN KOHDE.

90A Tuusulan kansanopiston vanha funkisasuntola.

90 Tuusulan kansanopisto pääjulkisivu itään pihan puolelle.

90 Kansanopiston asuntolarakennus 1980-90-lukujen vaihteesta.

90 Kansanopiston toisen kerroksen detaljointsia.

90 Kansanopiston asuntolarakennus 1980-90-lukujen vaihteesta.

274 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 610-615.

275 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia

90 Kansanopiston itä- ja eteläjulkisivut.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Tuusulan kirkonkirjat, lastenkirjat 1809-1826. TK319

Tuusulan kunnan kiinteistörekisteri ja rakennusrekisteri.

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640-1852

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1853-1899

Museoviraston matkaraportit ja tarkastuskertomukset Tuusulassa.

Lauri Putkonen, Klaavolan päärakennuksen kulttuurihistoriallinen inventointi syyskuu 1981

Teppo Korhonen, tarkastuskertomus matkasta Tuusulaan 19.11.1987, Museovirasto matkaraportin liitekartta. kirjoitettu 3.12.1987.

Tuusulan museon arkistot

Tuusulan museo, asiakirja 608. Jäljennös vuonna 1931 heinäkuun 28. päivänä laaditusta katselmusasiakirjasta.

Toivo Mäkisen haastattelu 9.4.1983, nauha 2. Kauko Holma haastattelijana.

Lääninhallituksen kehoitus rakennuskaavan laatimiseksi, kirjelmä 3.8.1960

Koskenranta, esitelmä vuodelta 1995 Riihikallio-päivältä.

Varpu-Liisa Kristiina Tapissier-Määttänen, 2005.

Muistio 16.4.2009 Tuusulan kunta ja Keski-Uudenmaan maakuntamuseo

KARTAT

Kuninkaankartaston karttalehdet vuosilta 1766-1805.

Isojaon järjestelykartta 1888-1892 (4144), Tuusulan kunnan mittausarkisto.

1600-luvun maakirjakartat (<http://www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat>)

Maanmittaushallituksen arkisto.

Isojakokartat ja niiden konseptit.

Kalmbergin kartta vuodelta 1855.

Kansallisarkisto - digitoitu aineisto

Topografikunnan ja Senaatin kartat 1870-1890-luku

Pitäjänkartat

Kellokosken kartanon jakokartta

Vanhankylän kartanon isojakokartat 1784-86

Karttapaikka (<http://www.kartta.nls.fi>)

Topografikartat ja peruskartat 1920-80-luku

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Arela, Kari 1980. Tuusulan kulttuurihistoriallinen inventointi. Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto.

Donner, Julia 2005. Hyrylän kasarmialue. Rakennusinventointi. Senaatti-kiinteistöt.

Helasvuori, Olli, 1999. Kellokosken ruukin historia. Kellokosken ruukin alueen ja sen rakennusten kehitys. Kaksiosainen diplomityö, TKK arkkitehtiosasto.

Härö, Mikko 1986. Tuusulan Kulttuurimaisema ja rakennettu ympäristö. Tuusulan kunta.

Nieminen, Matti, 1991/1992, Nybergin koulun historia. Keravan museo. (Tuusulan pääkirjaston kotiseutukokoelma)-

Niinikoski, Annikka, 1999. Tuusulan rantatie. Rakennus- ja ympäristöarviointi ja suosituksia

alueen detaljikaavan kehittämiseksi. Diplomityö, TKK arkkitehtiosasto.

Putkonen, Lauri. Rakennettu Uusimaa. Uudenmaan kulttuuriympäristön inventointi. Keskenäisen luonnos.

Ropponen, Pirkko 1988. Wiklundin talo. valokopioitu tutkielma. Jokelan kirjasto.

Vuoristo, Katja 2009. Tuusulan historiallisen ajan muinaisjäännösinventointi 4.-15.5.09. Museovirasto. Rakennushistorian osasto.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Ahto, Sampo, Multanen, Pentti ja Rusama, Sakari, 1977. Taistelukoulu 1927-1977

Hiltunen, Petri, 1988. Tuusulan rantatie Ruotsin vallan aikana. Tielaitos, Uudenmaanpiiri, 1988.

Hjelt-Cajanus, Esther, 1944. Moster Anni berättar. Söderström.

Hjelt-Cajanus, Esther, 1950. Vanhankylän kapteenska ja Anni-täti. WSOY

Holma, Sirkka, 1991. Tuusulan rantatie Pekka Halosen aikaan. Tuusulan rantatieyhdistys. Pieksämäki 1991.

Honkanen, Erkki (toim), 2002. Kellokosken kyläkirja. Itämerikeskussäätiö.

Hovi, Antti (toim.), 2005. Matka Etelä-Suomen perinnemaisemiin ja historiaan. Hollola 2005.

Iisakkila, Leena, 1977. Perustietoa maisemaan vaikuttavista luonnontekijöistä.

Jokelan tiilitehdasperinneyhdistys. Tehdasalueen kartta 1920-50-luku.

Jutikkala, Eino ja Nikander, Gabriel. Suomen kartanot ja suurtilat. SKS ja Kustannusosakeyhtiö Kivi, 1939.

Kotiseutumme Tuusula. 2009. Tuuri, Pohjoismainen kirjatuotanto 2009.

Lehtonen, Timo, 1991. Pyhän Nikolaoksen kirkko. Tuusula-seura ry 1991.

Lilius, Henrik, 1985. Suomalainen puukaupunki. Anders Nyborg ja Akateeminen kirjakauppa.

Manneri, Raimo (koonnut), 2004. Tarinaa Nahkelan kylästä ja sen ihmisistä. Tuusula 2004.

Meri, Veijo, 1981. Tuusulan rantatie. Otava, Porvoo 1981.

Peltovuori, Risto O. 1975. Suur-Tuusulan historia II. Tuusulan kunta ja Keravan ja Järvenpään kaupungit. Vammala 1975.

Perkiönmäki, Rainer 1970. Ilmatorjuntamuseon opas 1 (1970)

Putkonen, Lauri, Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto. Tutkimus 4/1988. Helsinki 1989.

Putkonen, Lauri (toim.) 1998. Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Helsinki 1993. 2. painos 1998

Rakennuskulttuuri Vantaalla. Inventointi 1981. Vantaan kaupunki 1981.

Rakennusperintömme, kulttuuriympäristön lukukirja. Toim. Irma Lounatvuori ja Lauri Putkonen. Julkaisijat ympäristöministeriö ja Museovirasto. Rakennustieto Oy. Hämeenlinna 2001.

Rosenberg, Antti ja Selin, Rauno. Suur-Tuusulan historia III. Tuusulan kunta, 1995.

Rosenberg, Antti 1998. Tuusulan historia 1920-1985. Omakustanne, Jyväskylä 1998.

Seuna, Heikki 1961. Tuusulan maamiesseura 1901-1961. Järvenpää. Lehtikarin Kirjapaino. 1961

Siikonen, Heikki. 1928. Pientilojen rakennuspiirustusten valintaopas. Pienviljelijäin keskusliitto. Helsinki 1928.

Siikonen, Heikki: Pienviljelijän rakennusopas. Maatalousseurojen keskusliitto, Helsinki 1926.

Siiriäinen, Ari ja Sarkamo, Jaakko, 1983, Suur-Tuusulan historia I. Tuusula-Kerava-Järvenpää, Lehtikari Järvenpää.

Soiri-Snellman, Helena, 1985. Ruissalon huvilat. Turun maakuntamuseo.

Spoof, Sanna Kaisa 1997. Savikkojen 155 valtias. Jokelan Tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljö. Kansatieteellinen arkisto 43. Helsinki.

Suomen maatilat I. Uudenmaan lääni. Toim. F. Jansson, A Kivialho ja K. Kivialho. Porvoo 1931.

Suomen pienviljelijät IV, Uusimaa. Turku : Turunmaan kirjankustantajat 1968.

Suuri maatilakirja III Uusimaa. Helsinki, Kustannustuote. 1965.

Tenkanen, Marjaana, 2005. Kellokosken ruukki, Mariefors bruk. Teollisuusalue rakennusmuistomerkkinä. Like, Helsinki 2005.

Tommila, Päiviö, 1958-59. Nurmijärven pitäjän historia I-II. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.

Tuovinen, Sirkka Liisa, 1990. Kellokosken sairaala 1915-1990. Gummerus, Jyväskylä 1990.

Totta ja tarinaa Jokelasta, 2004. Jokelaseura ry 2004.

Tuusula-Seuran aikakirjat 1-25 (1989-2014). Tuusula-Seura ry.

Valkeapää, Risto, 1993. Egyptin pimeydestä järjen valoon, Tuusulan seudun sähkölaitoksen 75-vuotiselta taipaleelta. Porvoo 1993.

Viertola Juhani, 1984. Suomen teiden historia I, Pakanuuden ajalta Suomen itsenäistymiseen. Tie- ja vesirakennusten ylihallitus, Helsinki 1984.

Artikkelit kokoomateoksissa

Korhonen, Teppo, 1989. Kansanomaiset rakennustaide keskialjalta 1800-luvun lopulle. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 2. Otava, Keuruu, 18-48.

Härö, Elias 1989. Kartanoarkkitehtuuri . Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 2. Otava, Keuruu, 214-236.

Petterson, Lars, 1989. Ristikirkot. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 3. Otava, Keuruu, 243-255.

Anttila, Veikko, 1986. Kansanelämä 1700-luvulla. Teoksessa Paula Avikainen ja Erkki Pärssinen (toim). Suomen historia 4, Amer yhtymä, Espoo, 387.

VERKKOLÄHTEET

Aikalaiskirja 1934. <http://runeberg.org/aikalais/1934/0229.html> (kuka kukin on 1934)

Metsävaltio - Metsähallitus ja Suomi 1859-2009. <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp021.pdf>

<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/esittely/luonnonvarakeskus.LUKE>.

<http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp021.pdf>

Jokela, Kauhanen. Artikkelit Metlan asiakaslehti 4/2007.

www.maasalo.fi - teolistaus

Majatalo Onnelan nettisivut kesällä 2015

Sokeain Lomaliitto ry, nykyinen Näkövammaisten Loma ry Sokeain Ystävät ry.

<http://89.66.1.16/hansen/index.htm>

Laki metsätieteellisen tutkimuslaitoksen saattamisesta välittömästi maatalousministeriön alaiseksi 449/1929.

Finna-järjestelmä; Tuusulan taidemuseo, Halosenniemen taidekokoelma Inventaarionumero T1a TM T 34

Aatu Moilanen, "OTETAAN VASTUU OMISTA ASIOISTA." Suomen sokeainkoulut kansakoululaitoksen rinnalla vuosina 1865–1939" väitöskirja (Joensuun Yliopisto), s. 170.

SANOMALEHDET

Arkkitehti-lehti 11/1955

Arkkitehti 1961

Arkkitehti 1969

Matti K. Mäkinen "Oma tupa - oma lupa" Arkkitehti-lehti 7/1970

Arkkitehti 1982

Maarit Malisen kirjoitus Taiteentutkija 1/2000 lehdessä Toivo Jäntin arkkitehtuurista Kellokoskella.

Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989.

Keski-Uusimaa 19.12.1981.

Kuva vanhasta päärakennuksesta Keski-Uusimaa 12.5.1982.

Keski-Uusimaa 17.12.1985

Keski-Uusimaa 12.1.1986

Keski-Uusimaa 13.4.1986.

Keski-Uusimaa 18.5.1986.

Keski-Uusimaa 14.4.1995

Keski-Uusimaa 10.12.2000

Keski-Uusimaa joulukuu.2009

Keski-Uusimaa 21.3.2013

Keski-Uusimaa 7.8.2015

Keski-Uusimaa lehti, Jouko Miettisen haastattelu.

Kotikeskari 18.12.1983

Anne Tarsalainen, Kodin kuvalehti 3/2003 Villa Rosan omistaja Eija Reinikainen haastateltavana.

Projektiutiset 4/2004.

SUULLISIA TIETOJA ANTANEET

Anne Melart

Riitta Nybäck.

Arne Deckwirth, syksy 2014

Mikko Lamminpää ja Lasse Lovén.

Reija Lappalainen

Taru Penttilä.

Anna-Leena Alivirta, haastattelu 11.7.2010

Haastattelu, Miikka Hanhilahti 12.7.2010.

Laila Malisen haastattelu heinäkuu 2010.

Keskustelu Jaakko Holman kanssa 9.8.2010.

Arne Deckwirth, haastattelu elokuu 2011.

Leena Väyrynen, haastattelu elokuu 2011.

21.10.2013, Jarno Salmisen haastattelu.

Keskustelu Hans ja Maija Malmlundin kanssa 5.5.2014, AV.

Matti Turtolan muistelu entisen lapsuudenkotinsa taustoista. 16.8.2014.

Matias Korkiavuoren haastattelu 20.9.2014.

Monica Erlander-Heinon haastattelu 29.11.2014.

sähköposti Jaakko Holma 19.1.2015.

Kirsti ja Lars Winqvist 2.3.2015.

Reija Lappalainen, sähköposti 11.9.2015.

Antti ja Hannele Vainio, haastattelu.

Keskustelu Marttilan pihalla; Sonja Mantere 9.10.2016.

